

THEOLOGIA
MORALIS
JUXTA SACRÆ SCRIPTURÆ,

CANONUM, ET SS. PATRUM MENTEM,

Jussu Eminentiss. ac Reverendiss. Stephani Cardinalis LE CAMUS. Episcopi Gratianopolitani, Gallica lingua, & deinde Latina exarata,

AUCTORE

FRANCISCO GENETTO

Avenionensi, Episcopo Vasionensi.

EDITIO NOVISSIMA

A plurimis aliarum mendis diligenter expurgata, & præter varia Conciliorum Provincialium, Synodorumque Italiæ Decreta, omnibus

BENEDICTI XIV. & CLEMENTIS XIII. Constitutionibus ad rem moralem pertinentibus nunc primum illustrata.

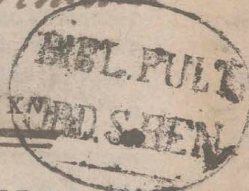
TOMUS PRIMUS

Continens Tractatus de Principiis generalibus Theologiæ Moralis, & Contractibus in genere, & in specie, & BENEDICTI XIV. Constitutionem circa Usurps.

*Bibliotheca Ecclesiastica
Ord. S. B. Benedicti.*

BASSANI, MDCCLXXIII

SED PROSTANT
VENETIIS APUD REMONDINI.
SUPERIORUM PERMISSU.

THE
OF
FRANCISCO GINETTO

ESTABLISHED
TOMUS PRIMUS

Abraham
Benjamin

BABANI, MDCCLXX

VENETIS APUD REMONDINI

Mem. K. 1. 10

3

IN NOVAM
HANC EDITIONEM
TYPOGRAPHI
AD
LECTOREM

PRÆMONITIO.

NTER omnes, qui hætenus pro-
dierunt, Theologiæ Moralis Scri-
ptores, nullus profecto est, qui sa-
nioris doctrinæ integritate, atque
ecclesiasticæ eruditionis copia atque
ubertate jure possit cum clarissimo
FRANCISCO GENETTO Episcopo

Vasionensi comparari. Posteaquam igitur
plurimos, eosque non infimæ notæ Theo-
logos Morales e meis typis protulerim, ad
hunc etiam recudendum animum applicui.
Ut autem recens hæc editio anteaçtis o-
mnibus præstaret, primum curavi ut a-
mendis, quibus reliquæ fere omnes scate-
bant, quam diligentissime potui, expurga-
retur. Deinde vero cum animadverterim
Romanorum Pontificum decreta ad rem
moralem pertinentia numquam ab Aucto-
re nostro prætermitti, cumque plurimæ,
& præsertim BENEDICTI XIV. & CLE-
MENTIS XIII. Constitutiones postmodum
editæ sint, illas omnes Constitutiones ad

calcem ejus Tomi, ad quem singulae spe-
 ctant, appositis in ora paginae asteriscis,
 ut a reliquis fecernerentur, inferendas exi-
 stimavi. Hoc pacto & clarissimi Auctoris
 optimum institutum secutus sum id fa-
 ciens, quod ipse procul dubio, si adhuc
 viveret, fecisset, & maximam Theologiae
 Moralis studiosis utilitatem asserre credidi.
 Vale.

CLEMENTI XI.

PONTIFICI

MAXIMO;

BEATISSIME PATER,

UCUBRATIONES meas, seu
verius collectiones, Sancti-
tatis Tuæ pedibus humili-
ter obvolutus, confidenter
sisto; cum enim hæc Theologia Mo-
ralis Scripturæ sacræ effata contineat,
sacrorum Canonum Decretis, & San-

ctorum Patrum dictis exposita, in iis præfertim, quæ ad mores componendos pertinent, nihilque fere ex me ipso locutus sim; quidni sperem, sapientissimo & supremo Judici non ingrati fore?

Tam arduum opus, imbecillitatis propriæ conscius, numquam certe suscepissem, nisi Galliæ Præsulum decus & gemma, Episcopus Gratianopolitanus, modo inter Purpuratos emicans, tum Hieronymus Cardinalis Grimaldus, cujus memoria in benedictione est, me ad id reluctantem, seu diffidentem incitassent.

Iustus igitur duos Priores Tomos de Probabilitate, Contractibus & Beneficiis potissimum differentes, Gallica lingua, prælo commisi Lutetiæ Parisiorum anno 1676. experiri cupiens, quo tandem modo hæc a sapientibus acciperentur, & nova methodo, intendendo digitum ad puros fontes, viam hæctenus fere inaccessiblei eruditioribus aperire desiderans, qua ulterius & utilius progredierentur; quod & cum magna veritatis luce factum jam videmus a non paucis.

Crevit animus, fateor, ex pluribus Præsulum, & Doctorum approbationibus,

nibus, & ultra spem honorifica doctrinali censura ipsius etiam Reverendissimi Patris Raymundi Capisucchi, tunc sacri Palatii Apostolici Magistri, postea Eminentissimi Cardinalis: tum etiam ex Decreto a sacra Congregatione sancti Officii emanato, quo Notæ, seu animadversiones, contra hoc meum opus duobus Tomis editæ, damnatæ statim sunt, & inter libros prohibitos circa annum 1678. relatæ. Tum certe consilium mihi a sacre Congregationis Indicis tunc Secretario datum secutus, obtreçtatori respondere parum curans, Tractatus de Sacramento, majori qua potui diligentia, absolvi, & demum Decalogum expliciti.

Hæc omnia pluries in Gallia prodierunt, & non paucis doctrinæ sacrorum Canonum studiosis, etiam in Aventino monte, occasionem dederunt desiderandi, ut aliis linguis, & præsertim latina ederetur hæc Theologia Moralis. Ipse Eminentissimus Marcus Antonius Cardinalis Barbadicus, cujus indefessa Pastoralis sollicitudo sanctum Carolum vivis coloribus exprimit, jussit, ut in suo vere mirabili Seminario, ad Montem Falis-

cum excitato, prælegeretur illud opus latina lingua, primum a Doctore Gallo, modo Viterbiensis Ecclesiæ Canonico Theologo, & postmodum ab eruditissimo fidei confessore Hiberno, hujusce Seminarii Præfecto.

Horum hortatu, auxilio, & exemplo, succisivis horis, stylo facili & aperto, Moralem hanc latinitate donavi, & Sanctitati Tuæ consecrare institui: sperans non injucundam fore, eo saltem nomine, quod de rebus sæpius magna animi contentione inter Doctores agitatis, veritatis, non pugnae avidus, pacifice loquor, neminem laceffens, neminem vellicans, neminem citans sine laude, quodque proprio ingenio, judicioque merito diffusus: *Nihil de Spiritu meo propheto, sed micæ tantum colligo, quæ ceciderunt de mensa Dominorum meorum, Summorum scilicet Pontificum, & sanctorum Patrum.*

Petere igitur, Beatissime Pater, pro tua singulari humanitate, comitateque, qua unumquemque in supremo illo dignitatum fastigio blande excipis, ut hic liber sub tui nominis summo splendore prodeat, & ita omnibus veræ pietatis studiosis gratior,
& se-

DEDICATORIA: 9

& securior evadat. Dum interim tanto Christiani orbis Pastori, qui verbo & exemplo mores fidelium ad Evangelicæ Canonicaque perfectionis normam reducere satagit; quique in suis homiliis sacris & Apostolicis functionibus diu intermissis, frustra reclamante negotiorum mole, personaliter obeundis, aliisque non minus privatis, quam publicis operibus, magnos Leones, Gregorios, Innocentiosque, exultanti Romæ exhibet, fausta omnia precabitur,

BEATISSIME PATER,

SANCTITATIS TUE,

*Humillimus, obsequentiſſimus & fidelisſimus
cliens, & ſubditus*

FRANCISCUS GENETTUS, Episcopus Vafionensis.

EPISTOLA PASTORALIS.

STEPHANUS S. R. E. Presbyter Cardinalis:
LE CAMUS, Episcopus & Princeps Gra-
tianopolitanus.

*Omibus & singulis Curatis, Vicariis, &
Confessariis nostræ Diœcesis, Salutem
& benedictionem.*

UM Episcopi teneantur in primis:
depositum sibi creditum custodire,
& puritatem doctrinæ, quæ secun-
dum pietatem est, in suis Diœce-
sibus contra omnis generis novi-
tates illibatam servare: ab eo tem-
pore, quo Divina Providentia: cu-
ram hujus Ecclesiæ nobis commisit, diligenter
elaboravimus, & contagionem corruptelæ in
Moralem Christianam his temporibus invec-
tæ fisteremus, & ab hac nostræ Diœcesi laxitatis
principia expelleremus, atque opiniones flexibi-
les, & adulatrices, quas spiritus mendacii &
erroris adinvenit ad obscurandum Evangelii lu-
men, & puritatem Moralis Christianæ exquisi-
tis cavillationibus depravandam procul abigere-
mus.

Putabamus prima fronte, plerasque rationes,
quæ ad stabiliendas hujusmodi portentosas opi-
niones adhibentur, ita ex seipsis corruiere, ut
illas simpliciter referre sufficeret, ad demon-
strandum, iisdem opinionibus Religionis funda-
menta everti, easque plane contrarias esse Phi-
losophiæ Christianæ, & sapientiæ Crucis. Satis
igitur habuimus, publice contra hæc stupenda
opinionum fragmenta concionari, populumque
nobis a Deo commissum monere, ut sibi cave-
ret a

ret a fallaci fisco depravatæ doctrinæ, quæ eo periculosior est, quo sensibus, & naturæ corruptæ cupiditati adulatur.

Sine ingrati animi nota dissimulare non possumus benedictionem, quam indulgit Deus curis nostris, & vigilantia, qua restitimus torrenti illius tam periculosæ corruptionis, nihil omitentes, ut procul ab hac nostra Diœcesi hujuscemodi doctrinas veneno infectas amandarem, quæ in id tendunt, ut præcepta & regulas a Christo positas, cupiditati, ambitioni, & voluptatibus carnalium hominum accommodent, non autem, ut fidelium vitam ex Jesu Christi præceptis dirigant.

Sed quacumque tandem cura id egerimus, ut novitates adeo periculosas reprimeremus, ut ex Ecclesiæ agro pravum evelleremus granum ab inimico, dum dormirent homines, seminatum; fateri debemus, neque nostras Conciones, neque promulgationem Instructionum a sancto Carolo pro Confessariis editarum, potuisse plenum & efficax remedium huic deplorandæ corruptioni apponere: & quotidie intra nos gemimus ob jacturam multarum animarum, quæ a cæcis ductoribus falluntur, qui non alia Moralis principia adhibentes, quam vanas, & commentitias proprii ingenii adinventiones, alios secum in præcipitium misere pertrahunt.

Expectabamus igitur, ut suscitaret Deus hominem vere doctum & pium, qui in id sedulo incumberet, ut sigillatim indicaret tutiora, & adhibita autoritate, firmiora principia Moralis Christianæ; quique nihil assereret, quod in sacra Scriptura, Canonibus, aut sanctorum Patrum traditione fundatum non esset.

Cum verò, Divina favente providentia, ad hoc consilium implendum, felicem præclaramque occasionem nacti sumus; in animum induximus, magni ponderis obsequium, quo vix aliud utilius reperiri possit, Ecclesiæ nos impen-

furos, si curaremus, ut componeretur opus præcipuas Theologiæ Moralis quæstiones explicans. Neque nos fefellit eventus; & primi Tractatus de Morali in genere, & de Contractibus, & subinde alii de Beneficiis, de Sacramentis, & demum de Præceptis Decalogi, ita solidi nobis visi sunt, & autoritate sacrorum Canonum, & Sanctorum Patrum muniti; variæque circa præxim quæstiones tam dilucida methodo & ponderosa discussæ, ut vix aliud in hac parte nobis desiderandum superfuerit, quam ut opus illud Gallica primum lingua scriptum, in Latinam verteretur; quod & modo, magno Ecclesiæ bono, factum est.

Neque vero satis habuimus, plurium, & quidem Doctiorum Sorbonæ Magistrorum examini hanc Theologiam Moralem submittere; illam præterea diligenter admodum & studiose ipsimet perlegimus, & valde idoneam judicavimus ad instruendos Clericos de principiis sanctæ Divinæque Moralis Evangelicæ, & ad faciliorem reddendam resolutionem easum conscientia, qui vestris in Parochiis occurrere possunt. Idcirco ut in hac Diœcesi in publicam prodiret lucem, permisimus, jubentes, ut in Seminariis nostris Ecclesiasticæ juventuti prælegeretur.

Cum autem in Ecclesia constituti sitis, ut divinæ legis notitiam populis communicetis, & ut eos puriora Christianæ vitæ principia doceatis: vos, quantum possimus, hortamur, ut assidue legatis librum ministerio vestro adeo conveniens, & ex quo uberes fructus colligere in promptu est, cum egregia methodo scientiam Sanctorum contineat, iis qui ad dirigendas animas vocati sunt, apprime necessariam. Dat. in nostra Gratianopolitana civitate, die 15. Februarii, Anno Domini 1702.

STEPHANUS CARDINALIS LE CAMUS
Episcopus & Princeps Gratianopolitanus.

A U C T O R I S
D I S C I P U L U S
A D
L E C T O R E M .

*U*ARTO jam in lucem pro-
dit Theologia Moralis Cano-
nica, ex quo in latinam lin-
guam versa fuit : insolito
plausu Romæ excepta , cum
petentibus sufficere non pos-
sent exemplaria , statim cœ-
pit celebris Typographus Ve-
netus de ea recudenda cogitare , annuente et-
iam singulari benignitate Summo Pontifice .
Ea occasione , aliqua adjungere explicationis
causa visum est , sed pauca ; at crevit opus
sub manu , dumque revoluntur Italicæ Sy-
nodi , Decreta apposita non pauca ad compo-
nendos Christianorum mores , & ad rectam
Sacramentorum administrationem , statim oc-
currerunt , in Synodo præcipue Farsensi , an-
no 1685. a Carolo Cardinali Barberino ce-
lebrata ; dumque attentius legeretur , deven-
tum est ad eum Synodi locum , in quo habe-
tur , quod in illius directione strenuam ac
diligentissimam operam navavit , dum in mi-
noribus esset , ipse qui clavum Petri feliciter
moderatur , CLEMENS Divina providen-
tia Papa XI. De tam fausto eventu gratiis
Deo habitis , multa , eaque egregia , vereque
Apo-

Apostolica, inde avidius excerpſi, & pro capitum varietate, in ſeptem Tomos diſtribui. Tum accipiens, Synodum Sublacenſem eadem etiam venerabili eruditaque manu fere exaratam, hanc alacriter adiri, & non pauca, quæ doctrinam hujusce Theologiæ Moralis egregie confirmant, ſparſi.

Quindecim ſubinde Concilia provincialia Italiae, parum nota, & in collectionibus etiam recentioribus non appoſita, mihi a pluribus veritatis amantiſſimis ſuppeditata ſunt, & bene multæ Synodi Diœceſanæ, præſertim Cardinalium, commodatæ: Concilium præ cæteris Mediolanenſe ſeptimum, a Federico Cardinali Borromeo, S. Caroli nepote, ſucceſſore, & virtutum imitatore, congregatum, tanquam ſpiritualem theſaurum ſuſpexi; ut & Senenſe Franciſci Mariæ Cardinalis Tauruſi, S. Philippi inter primos ſocii, quæ duo a Sancta Sede fuerunt expreſſe approbata, ut & duo Neapolitana, tria Sanctæ Severinæ, plura Beneventana, Ravennateneſe, Florentinum, Urbinateneſe, Turritanum in Sardinia, & alia; Italicæ autem pleræque Synodi decretorio Sacræ Congregationis Concilii calculo ſunt comprobata. Quæ certe omnia majorem ſaltem in Eccleſia authoritatem, majus pondus apud prudentes habent, quam quælibet privatorum Theologorum diſta. Hinc igitur plura, breviter quantum potui, delibata & excerpta, in variis hujusce Operis partibus, iſdem verbis inſerui, ſicut & aliquas Summorum Pontificum Conſtitutiones, & varia Sacrarum Congregationum Decreta, litteraſque

que circulares: sperans fore, ut doctrina tot
 auctoritatibus vallata, & veluti a Vatica-
 ni hausta penetralibus, facilem in animis
 aditum inveniret, & aliquem fructum pro
 informandis moribus, veritatem enucleando,
 parturiret.

Id agens, intentionem secutus sum Illu-
 strissimi Auctoris, qui pro Dei gloria, San-
 ctæ Sedis auctoritate, Ecclesiæ universæ u-
 tilitate, indefessus constansque, usque ad ul-
 timum vite anhelitum laboravit: & ostium
 sibi a Divina providentia apertum, magnum
 & evidens, confidenter ingressus, suspiran-
 tibus indicavit, adversarios multos non ti-
 mens, dum justitiæ & veritatis, non pugne
 avidus, neminem lædere, jusque suum cui-
 que tribuere satagebat.

Reverendissimi Patris Raymundi Capisucchi, Ordinis Præ-
dicatorum, Sacri Palatii Apostolici Magistri, po-
stea Cardinalis Eminentissimi,

C E N S U R A.

HÆC Theologia Moralis ab eximio Doctore
Francisco de Genet exarata, sanam, solidam,
ac tutam doctrinam continet, atque ad compo-
nendos mores necessariam: quam proinde callere
debent, qui Christiana Professione censentur, &
propriæ salutis prospicere student. Prodeat igitur in
lucem salubris hic liber, qui lucem ad errorum
tenebras fugiendas, & fugandas est allaturus. Dat.
Rom. in Palatio Apostolico Quirinali die 20. Au-
gusti 1677.

Fr. RAYMUNDUS CAPISUCCUS Ord. Præd.
Sacri Apostolici Palatii Magister.

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova

AVENDO veduto per la fede di revisione, ed
approvazione del P. F. *Gio. Tommaso Ma-*
scheroni Inquisitor Generale del Santo Offi-
cio di Venezia nel Libro intitolato: *Theologia Me-*
ralis juxta Sacre Scripture, Canonum, & SS. Pa-
trum mentem &c. Auctore Francisco Genetto. Tomi
VII. &c. stamp. non vi esser cosa alcuna contro la
Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato
del Segretario nostro niente contro Principi, e
buoni costumi, concediamo licenza a *Giuseppe*
Remondini Stampator di Venezia, che possa essere
stampato, osservando gli ordini in materia di
stampe, e presentando le solite copie alle pubbli-
che Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 14. Febbraro 1774. M. V.

(*Andrea Querini* Rif.
(*Girolamo Grimani* Rif.
(*Sebastian Foscarini* Cav. Rif.

Registrato in libro a carte 179. al num. 208.

Davidde Marchesini Segr.
IN-

I N D E X
TRACTATUUM, CAPITUM,
& Quæstionum
T O M I P R I M I.

TRACTATUS PRIMUS.

De Theologia Morali in genere.

C A P U T P R I M U M.

De Principiis generalibus Theologiæ Moralis.

- Quæst. 1.* QUID est Theologia moralis? pag. 47.
Quæst. 2. Quid est hominum mores dirigere?
ibid.
Q. 3. Quænam sunt illæ regulæ generales, quas sequi
 & observare tenemur, ut in quæstionibus moralibus
 resolvendis in errores non incidamus? *ibid.*
Q. 4. Possunt ne inveniri authoritates in Scriptura Sacra,
 Conciliis, aut Sanctis Patribus, ad omnes, qui pos-
 sunt occurrere, casus decidendos? 48
Q. 5. Quomodo igitur quidam Scriptorum novi varias o-
 piniones laxas secuti sunt, ut conqueritur Alexander
 Papa VII. ita ut plusquam centum a Sancta Sede in
 variis decretis jam damnatæ reperiantur? *ibid.*
Q. 6. Sancti Doctores, & Patres significarunt, se no-
 vas opiniones præferre nolle, aut quidquam dicere ex
 solo proprio sensu, sed aliorum potius vestigiis fide-
 liter inhærere velle? 51
Q. 7. Quomodo modo casus dubii, & quæstiones circa
 mores difficiles, & intricatæ, retroactis sæculis apud
 Catholicos decidebantur? 53
Q. 8. Quo pacto dispositum, & animatum esse convenit
 Christianum, dum Doctorem super aliqua conscientiæ
 difficultate consulit? 56
Q. 9. Quomodo potest discerni bonus Director a ma-
 lo? 57
Q. 10. Est-ne quædam diversitas inter obligationes
 conscientiæ, & obligationes, quæ ex præceptis oriun-
 tur? 58

CAPUT II.

*De regulis generalibus ad cognoscendum, quando
contra conscientiam, aut contra Præ-
cepta peccetur.*

- Quest. 1.* **Q**uid est Conscientia? *ibid.*
Quest. 2. **Q**uomodo dividi potest conscientia? 59
Q. 3. Qualis est vera conscientia? *ibid.*
Q. 4. Qualis est conscientia erronea, & falsa? *ibid.*
Q. 5. Possumus ne sequi conscientiam erroneam? *ibid.*
Q. 6. Numquam ne peccat quis sequendo dictamen
conscientiæ erroneæ? *ibid.*
Q. 7. Quando nam peccati reus sit is, qui conscientiam
erroneam sequitur? 60
Q. 8. Quo pacto error conscientiæ a transgressione præ-
ceptorum potest excusare? *ibid.*
Q. 9. Quo tandem modo ignorantia potest esse invinci-
bilis? 61
Q. 10. Quando nam vincibilis est ignorantia juris, &
non excusat a peccato: & quandonam invincibilis est,
& excusat? *ibid.*
Q. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positivi
divini, & humani, excusat, aut non excusat? 63
Q. 12. Quam quæso securitatem habere debemus, ante-
quam agamus, quod lumen conscientiæ nostræ veritati
conforme sit, ut illud sequendo non peccemus? *ibid.*
Q. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitudo mo-
ralis? *ibid.*

CAPUT III.

De Conscientiâ probabilis.

- Quest. 1.* **Q**uid est conscientia probabilis? 64
Quest. 2. **Q**uomodo sumus ne semper securi in conscientia,
quando juxta probabilitatem operamur? *ibid.*

CAPUT IV.

*Quid agendum quando quis habet opinionem aut con-
scientiam probabilem, quæ a nulla contraria
probabilitate minuitur & impugnatur.*

- Quest. 1.* **P**otest-ne quis esse securus, se non peccare
contra conscientiam, quando sequitur opi-
nionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut
rationem quæ illam impugnet? 65
Q. 2. Si quis ignorans jus naturale & divinum, putaret
se

- se obligari ad aliquid agendum, quod est illi juri contrarium, posset ne excusari sequendo illam opinionem, quam probabilem credit? *ibid.*
- Q. 3. Si talis non excusatur, sequitur, quod ille tunc necessario peccat, cum sine peccato nec possit agere contra dictamen conscientiae, nec illam erroneam conscientiam sequi? 66

C A P U T V.

Quid agendum sit, quando aliqua opinio probabilis concurrat cum alia contraria aequae probabili.

- Quest. 1. **O**pinio, quae aliquamdiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis? 66
- Q. 2. Quando opinio probabilis concurrat cum opinione contraria aequae probabili, perdit-ne suam probabilitatem? 67
- Q. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas opiniones contrarias aequae probabiles? *ibid.*
- Q. 4. Nonne accidere potest, quod opinio dubiosa in theoria, fiat tamen probabilis in praxi, & ita in illo casu in praxi una ex his duabus, aut etiam duae sint aequae probabiles, ita ut possimus quamlibet earum sequi tuta conscientia? 69
- Q. 5. Nonne grandis illa turba Scriptorum, qui afferunt, nos ex duabus opinionibus probabilibus posse sequi eam, quae magis arridet, potest esse loco circumstantiae sufficientis, ad reddendum probabile in praxi illud, quod erat dubium speculative? 70
- Q. 6. Nonne potest huic regulae supra relatæ: *In dubiis auctoritas via est eligenda*, opponi alia regula juris Canonici & civilis, in qua habetur, quod *in pari delicto vel causa, potior est conditio possidentis*? Et ita; &c. 74

C A P U T VI.

Quid agendum, dum ex duabus, quae se offerunt opinionibus, una est probabilior altera.

- Quest. 1. **Q**uando opinio probabilis concurrat cum alia contraria probabiliori, possumus ne sequi minus probabilem? 75
- Q. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi opinionem probabiliozem, vix possemus esse securi in conscientia, cum semper dubium esse possit, utrum pro viribus conati simus cognoscere, quae esset opinio magis probabilis? Et ita videtur dicendum, ad vitandos.

- dos conscientiaē terrores & remorsus, licitum esse sequi opinionem etiam minus probabilem? 77
- Q. 3. Nonne sumus securi in conscientia, dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliore; dum ita sentiunt multi Doctores prudentes? 78
- Q. 4. Agit-ne prudentius & probabilius, qui numerum authorum, quam qui illorum merita, doctrinam scilicet & probitatem, in primis ponderat? 84
- Q. 5. Si inter duas contrarias opiniones tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti? 85
- Q. 6. Si licitum sit sequi opinionem minus tutam, relicta tutiori, quare non etiam licebit sequi minus probabilem, relicta probabiliori? 86
- Q. 7. Quænam est differentia inter opinionem probabiliorem, & eam quæ securior est? *ibid.*
- Q. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur? 87
- Q. 9. Quid agere debet ille, qui ex conscientia erronea fluctuat, ut ita dicam, inter duo peccata, ita ut necesse habeat, unum ex duobus perpetrare, ut si iuraverit se hominem occisurum, & ei deinde conscientia suadeat se perjuri reum fore, si non occidat; & ex alia parte homicidii reum, si occidat? 94

C A P U T VII.

De Conscientia dubia.

- Quest. 1. Q Uando nam dubiosa est conscientia? 93
- Quest. 2. Q Uid agendum, quando conscientia nostra in tali dubio versatur? *ibid.*
- Q. 3. Quid agendum esset illi, qui non discerneret inter duas opiniones dubias, quænam sit tutior? 97

C A P U T VIII.

De Conscientia scrupulosa.

- Quest. 1. I N quo consistit conscientiaē scrupulus? 97
- Quest. 2. I Quid agendum, quando occurrunt scrupuli? 98

C A P U T IX.

De peccato in generali.

- Quest. 1. Q Uid est peccatum generaliter sumptum? 110
- Quest. 2. Q Uot modis peccari potest? *ibid.*
- Q. 3.

Capitulum & Questionum.

- Q.** 3. Quomodo peccatur ex ignorantia? 21
ibid.
Q. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate? *ibid.*
Q. 5. Quomodo ex malitia peccatur? 111
Q. 6. Peccata quæ ex malitia perpetrantur, sunt-ne illis
 graviora, quæ ex ignorantia, aut infirmitate committuntur?
ibid.
Q. 7. Quo pacto dividuntur peccata? 112
Q. 8. Quid est peccatum mortale? *ibid.*
Q. 9. Quid est peccatum veniale? *ibid.*
P. 10. Unde provenit diversitas, quæ est veniale inter
 & mortale, & quo pacto potest unum ab alio secerni?
ibid.
Q. 11. Illud-ne semper efficit levitas materiæ, ut peccatum
 quod ex natura sua mortale esset, semper fiat veniale?
113
Q. 12. Potest-ne indeliberatio voluntatis, peccatum esse
 mortale, reddere veniale in materia impudiciæ, fidei
 & similibus? 114

C A P U T X.

De Differentiis & diversitatibus peccatorum.

- Quest. 1.** **Q**uot modis peccari potest? 113
Quest. 2. **Q**uomodo peccatur per actum internum?
ibid.
Q. 4. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem
 simplicem perversam, & morosam peccatur; id est,
 per quamdam complacentiam, quæ habetur in cogitatione
 alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatione
 rejicienda, licet ad opus perversum devenire quis
 nolit? *ibid.*
Q. 4. **E**x quo pervenit peccatorum diversitas? 116
Q. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione numeri?
ibid.
Q. 6. Quonam modo peccata speciem mutant? *ibid.*
Q. 7. Quot sunt circumstantiæ peccatorum? *ibid.*
Q. 8. Quot modis circumstantiæ possunt peccatum aggravare?
117
Q. 9. Quenam circumstantiæ in Confessione Sacramentali
 necessario aperiendæ sunt, ut integra sit? *ibid.*

C A P U T XI.

De Causis, quæ a peccato excusant.

- Quest. 1.** **N**ihil-ne est quod hominem a peccato possit
 excusare, ita ut vere semper peccet, quoties præceptum
 aliquod transgreditur? 118
Q. 2. Tres illæ causæ excusant-ne semper omnino a peccato?
ibid.

C A P U T XII.

De Ignorantia.

Quest. 1. **Q**uando-nam ignorantia excusat a peccato, aut non excusat? 119

C A P U T XIII.

De Timore.

Quest. 1. **T**imor potest-ne excusare a peccato? 119

Quest. 2. **Q**uando-nam metus gravis excusat a peccato, licet non tollat omnino libertatem? *ib.*

C A P U T XIV.

De Indeliberatione.

Quest. 1. **D**efectus deliberationis potest-ne excusare peccatum? 120

Q. 2. Excusat-ne totaliter a peccato ille defectus deliberationis? *ibid.*

Q. 3. Ostendat, quæso, in quo casu defectus deliberationis excuset a peccato in materia pravarum cogitationum, & quandonam minuat peccatum, aut veniale reddat? *ibid.*

C A P U T XV.

De Habitu.

Quest. 1. **Q**uid est Habitus? 121

Quest. 2. **H**abitus excusat-ne a peccato? 122

Q. 3. Habitus nonne saltem minuit gravitatem peccati? *ibid.*

Q. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare, ut illud, quod ex sua natura est tantum veniale, mortale efficiat? 123

Q. 5. Verum ne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere? 124

C A P U T XVI.

De Intentione.

Quest. 1. **Q**uid est intentio in moralibus? 125

Quest. 2. **Q**uot sunt intentionis species? *ibid.*

Q. 3. Quæ est bona intentio? *ibid.*

Q. 4. Quando-nam mala est aliqua intentio? *ibid.*

- Q. 5. Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis? 126
- Q. 6. Actus malus potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus? *ibid.*
- Q. 7. Licet-ne alicui mulieri sumptuosis, & magnificis vestibus indui, dum solum intendit videri pulchra & bene compta & ornata, sine ulla alia mala intentione? 127
- Q. 8. Licet-ne famulo in negotiis amatorii domino inservire, dum intendit tantum lucrari ea, quæ sibi sunt ad victum necessaria? *ibid.*
- Q. 9. Quales condiciones requiruntur, ut intentio ita recta sit, ut actus nostri vitam æternam mereantur? 128
- Q. 10. Si bona conscientia sit absque operibus bonis, est ne meritoria? 129

C A P U T XVII.

De causis & rationibus, quæ passim afferuntur ad excusandas transgressiones sacrorum Canonum & Statutorum Ecclesie, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

- Quest. 1. Quid est consuetudo? 129
- Quest. 2. Quid est Jus Canonicum? *ibid.*
- Q. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quidve in illo continetur? 130
- Q. 4. Nonne consuetudo usu introducta, Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat? *ibid.*
- Q. 5. Potest-ne aliqua consuetudo contraria id operari, ut Decretales summorum Pontificum, & Conciliorum Generalium Canones, qui ad dirigendos fidelium mores statuti sunt, amplius non obligent? 133
- Q. 6. Possunt-ne Ecclesiastici ab obligatione observandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi sunt, se eximere, sub prætextu alicujus desuetudinis? 134
- Q. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mulieres peccatore discooperto publice incedant, illas ne a peccato excusare potest? 135
- Q. 8. Ex summi Pontificis dispensatione oritur-ne semper justa excusatio, quæ omnem Canonum obligationem tollat, saltem dum nihil ei narratum fuit? *ibid.*

TRACTATUS SECUNDUS.

De Contractibus in Generali.

CAPUT PRIMUM.

De definitione & divisione Contractuum.

Quest. 1. Quid est contractus? 138
 Quest. 2. Quomodo dividuntur contractus? *ibid.*

CAPUT II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

- Quest. 1. Quid est error in contractu? 140
 Quest. 2. Quot errorum species possunt in contractibus reperiri? *ibid.*
 Q. 3. Possunt-ne reperiri in contractibus alia errorum species? *ibid.*
 Q. 4. Contractus, in quo est aliquis circa substantiam error, est ne validus? *ibid.*
 Q. 5. Si error consensum tollit, quo modo in Scriptura sacra, Lia uxor Jacob, cap. 29. Genesis, appellatur, cum Jacob non putasset matrimonium cum Lia, sed cum Rachele contrahere? 141
 Q. 6. Validi-ne sunt illi contractus, in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentia? *ib.*
 Q. 7. Contractus, in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est? *ib.*

CAPUT III.

Utrum Contractus, in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

- Quest. 1. Quid est dolus, aut fraus? 141
 Quest. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire? *ibid.*
 Q. 3. Contractus, in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus? *ib.*
 Q. 4. Contractus, in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractus causa, est-ne validus? *ibid.*
 Q. 5. Si dolus non fuit contractus causa, & a nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed potius illorum ignorantia acciderit: ille qui ex tali mutua ignorantia lucratus est, tenetur-ne aliquid parti læsæ restituere? 143
 Q. 6. Est-ne validus contractus, cum a tertia persona provenit dolus? *ibid.*

CAPUT IV.

*Utrum Contractus per metum factus,
validus sit.*

- Quest. 1.* **Q**uid est metus? 144
Quest. 2. Quomodo dividitur metus? *ibid.*
Q. 3. Metus gravis tollit - ne libertatem & liberum consensum? 145
Q. 4. Metus gravis excusat - ne a peccato? *ibid.*
Q. 5. Metus gravis dispensat - ne semper ab observatione præcepti? *ibid.*
Q. 6. Tenemur ne implere illud, quod ob timorem incussum promissum est? 146
Q. 7. Tenemur - ne adimplere, quod ob timorem incussum promissum est, cum juramento promissionem firmavimus? *ibid.*
Q. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi compulsus, se aliquid latroni daturum cum juramento promissit? 148
Q. 9. Licet - ne jurare cum intentione petendi dispensationem a juramento? *ibid.*
Q. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquod votum fecit ex metu gravi cadente in constantem virum, obligatur - ne ad implendum tale votum, aut ad vivendum in matrimonio? 149
Q. 11. Si quis matrimonio consentiret ob solam reverentiam Patris, & ne illius indignationem experiat, aliter non facturus, esset - ne validum tale matrimonium? 150
Q. 12. Si quis ob metum gravem Ordinationi suæ consentisset, esset - ne valide ordinatus? *ibid.*

CAPUT V.

De iis, qui possunt, aut non possunt contrahere.

- Quest. 1.* **Q**ui sunt illi, qui possunt contrahere? 150
Quest. 2. Qui sunt illi, qui contrahere non possunt? *ibid.*
Q. 3. Qui sunt illi, qui dicuntur pubertati proximi? *ibid.*
Q. 4. Possunt - ne filii familias ante ætatem pubertatis contrahere? *ibid.*
Q. 5. Pupillus, qui sine consensu Tutoris, pecuniam mutuo accepit, tenetur - ne in conscientia ad solutionem talis pecuniæ sibi mutuata? 152

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus omnes solemnitates a jure requisitæ, observatæ non sunt.

- Quest. 1.* **C**ontractus, in quibus non observatæ sunt omnes solemnitates a jure requisitæ, suntne validi in foro conscientiæ, & tenemur-ne implere, quod in his promissum est? 153
- Q. 2.* Leges civiles obligant-ne in conscientia? *ibid.*
- Q. 3.* Hæres, qui in testamento aliquo legato oneratus esset, teneretur-ne ad illud solvendum, si testator solemnitates a jure ad legati validitatem requisitas non servasset? *ibid.*

TRACTATUS TERTIUS.

De contractibus in particulari, & primo de emptione & venditione.

CAPUT PRIMUM.

De Emptionis definitione.

- Quest. 1.* **Q**UID est Emptio? 155
- Quest. 2.* **Q**uando-nam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis; & ita translatum dicitur dominium rei venditæ in emptorem? *ibid.*

CAPUT II.

De pretio, quo fieri debes emptio, & venditio.

- Quest. 1.* **L**icet-ne rem emere infra justum illius pretium, aut vendere ultra idem pretium justum? 156
- Q. 2.* In quo consistit justum cujuslibet rei pretium? *ibid.*
- Q. 3.* Potest-ne quis licite emere infra pretii infimi limites, aut ultra summum pretium vendere? 157
- Q. 4.* In quibus casibus licet emere infra pretii infimi limites, aut emere ultra summum pretium? *ibid.*
- Q. 5.* Nullus-ne alius potest assignari casus, in quo liceat res infra justum pretium emere? 158
- Q. 6.* Potest-ne emi census, aut pensio constituta minori pretio, quam sit capitale, propter quod talis census constitutus est? 159
- Q. 7.* Nonne dici posset, quod is qui ut supra capitale centum aureorum pretio octuagiata aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter

pter periculum, quod subitit perdendi summam sic traditam? 169

- Q. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod scilicet: *Res tantum valeat, quantum vendi potest*: ex quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet vendere majori pretio quo vendi de facto potest, cum liceat vendere quantum valet; & ut ait S. Thomas, *res tantum valet, quantum sine fraude vendi potest?* *ibid.*

C A P U T III.

Utrum liceat minori pretio & infra infimum rem emere, quando tale pretium anticipata solvitur.

- Quest. I. **L**icet ne mercatori emere, exempli gratia, lanam minori pretio, quam revera valeat, dum pecuniam per anticipationem solvit? 161
- Q. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat minori pretio emere ob anticipatam solutionem? 162
- Q. 3. Nonne, præter rationem lucri cessantis, vel anticipatam solutionem, est alius casus, in quo liceat viliori pretio emere? *ibid.*
- Q. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere viliori pretio emere, dum anticipato solvunt, quia periculo perdendæ pecuniæ se exponunt; aut etiam quia aliquoties illi a quibus exempli gratia, lanam emunt, eos fallunt eam aqua aspergendo, aut in loco humido conservando, ut illius pondus augeatur? *ibid.*
- Q. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum qui viliori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud eis licere, quia mercium minuitur pretium, quoties ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces cogitur? 163
- Q. 6. Quidnam de his dici potest, qui, v. g. ante olivarum collectam, mensuram olei decem aureis emunt, dum probabiliter quatuordecim, aut quindecim aureis valuturam tempore collectæ putant: & consequenter venditor se ad dandas tres olei mensuras obligat, asserens, se illas ab emptore accepisse, licet non oleum, sed pecuniam acceperit? 164
- Q. 7. Illa, quæ jam olim introducta est consuetudo, emendi vilius cum anticipatione solutionis pretii, ut & venditores possint sibi consulere, & variis necessitatibus subvenire, & emptores possint compensare & refarcire expensas, quas ad habendam anticipatam Pecuniam facere convenit, potest-ne vere mercatores in tali casu a peccato excusare? *ibid.*
- Q. 8. Debet-ne tamquam usurarius considerari mercator, qui regulariter carius ob dilatam solutionem vendit, quam dum statim pretium solvitur; quique potius

28 *Index Tractatum,*
tius eligit minori pretio in pecunia numerata vendere,
quam majori, dum solutio expectanda est? *ibid.*

C A P U T IV.

*De illis qui res furto surreptas, aut aliis modis
injustis acquisitas, emunt.*

- Quest. 1.* **T**enetur-ne ad restitutionem, qui rem aliquam furto surreptam emit? 165
- Q. 2.* Qui bona fide emit, non putans rem fuisse furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest-ne illius verum dominium adstringere ad reddendum pretium furti bona fide solutum? *ibid.*
- Q. 3.* Qui rem furto surreptam ignorat, & bona fide emit, tenetur-ne ad restitutionem, si furtivam esse nesciens, illam vendidit, aut alio modo alienavit, aut etiam si casu aliquo fortuito perit? 166
- Q. 4.* Si ille, qui rem furtivam bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur-ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam aliquo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit? *ibid.*
- Q. 5.* Licet-ne panni lacinias a sartoribus emere? 167

C A P U T V.

*De illis, qui merces summo pretio vendunt, &
easdem mox infimo pretio emunt.*

- Quest. 1.* **L**icet-ne mercatori vendere, exempli gratia, aliquam mercem centum nummis post annum solvendis, sciens eandem sibi mox ab eodem, pretio nonaginta nummorum presentium dandam esse? 167
- Q. 2.* Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituat, emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis? 168
- Q. 3.* Aurifices possunt-ne vasa aurea, aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facile ita refarcire possunt, ut vasa nova appareant, & ut talia vendantur, ita ut saepius pretium quod dederant duplicetur? *ibid.*
- Q. 4.* Licet-ne frumentum messis, aut vinum vindemiae tempore, modico pretio emere, cum intentione revendendi, eo solum tempore, quo majus erit illorum pretium? 169

CAPUT VI.

De Emptione fructuum & proventuum.

- Quest. 1.* **L**icet - ne emere proventum certum, exempli gratia, quatuor annuus alicujus proventus, & pensionis annuæ centum aureorum, præsentis pecunia trecentorum aureorum? 170
- Q. 2.* Si creditor a debitore petat ut sibi per anticipationem centum aureos, qui post annum solvendi erant, statim solvat, ob idque quinque aureos remittat; potest - ne acquiescere debitor, & hoc modo a centum aureis intra annum solvendis se redimere, octuaginta aureos statim solvendo? *ibid.*
- Q. 3.* Licet - ne alicui communitati debita minori pretio emere, ob expensas, quæ ad procurandam solutionem faciendæ sunt? 171

CAPUT VII.

De illis, qui cum pecunia, & nomine alterius emunt.

- Quest. 1.* **Q**ui ex pecunia alterius & ejus nomine rem aliquam emit, potest - ne aliquid pro suo labore retinere? 171
- Q. 2.* Ille, qui mandatum accepit aliquid emendi, potest - ne lucrum aliquod ex tali emptione adipisci ratione amicitie venditorum, aut autoritatis cujusdam ex emptionum frequentia provenientis, &c. 172
- Q. 3.* Nonne dici posset, factores, dum alicujus vestis affinia, & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari, & retinere, ut damnum, quod ex insumptione temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo refarciant? 173
- Q. 4.* Dum factor ab aliquo adhibetur in emptione alicujus panni, peccat - ne, & obligatur - ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit, ut merces tali personæ ultra debitum vendantur, aut malæ pro bonis, aut unius qualitatis pro alia? *ibid.*

CAPUT VIII.

De Definitione venditionis, & de rebus vendibilibus.

- Quest. 1.* **Q**uid est venditio? 174
- Quest. 2.* **Q**uæ sunt res vendibiles? *ibid.*
- Q. 3.* Quæ res vendi non possunt? *ibid.*
- Q. 4.* Licet - ne facere, aut vendere tabellas pictas, quæ vulgo Cartæ dicuntur, aut taxillos? 175

- Q. 5. Possunt-ne iuste condemnari omnes illi, qui car-
tas, aut taxillos vendunt? *ibid.*
- Q. 6. Tabernarii & macellarii possunt - ne tuta conscien-
tia dare, aut vendere carnes in Quadragesima, aut
aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est? *176*
- Q. 7. Possunt - ne Tabernarii tuta conscientia parare,
aut ministrare cœnam illis, quos a jejunio excusari
non putant, dum timent cum aliquo fundamento,
ne, si parare cœnam nolint, eorum tabernæ non fre-
quententur, & ita lucrum, ex quo sustentantur, pe-
reat? *ibid.*
- Q. 8. Tenetur - ne Tabernarius inquirere, utrum illi,
quibus in tempore Quadragesimali cœnam præparat,
a jejunio excusentur? & peccat - ne, si, nihil tale in-
quirens, cœnam parat? *177*
- Q. 9. Quale peccatum committunt illi, qui res ven-
dunt, quibus ementes ad peccandum utuntur, dum
videntes habent fundamentum sufficiens iudicandi; e-
mentes in usus malos talibus rebus uti. velle? *ibid.*

CAPUT IX.

*De Fraudibus, quæ a mercatoribus in vendi-
tionibus committuntur, quæque illos ad
restitutionem obligant.*

- Quest. 1. **Q**uæ est prima fraus, quæ a mercatoribus
venditibus adhibetur, quæque ad resti-
tutionem adstringit? *177*
- Q. 2. Qualis est secunda fraus, quæ a mercatoribus in
vendendo aliquando committitur? *178*
- Q. 3. Quæ est tertia mercatorum vendentium fraus?
ibid.

CAPUT X.

*De Venditione rerum, quæ aliquo vitio, aut
defectu laborant.*

- Quest. 1. **R**editur - ne injusta venditio ob defectum,
qui reperitur in re vendita? *179*
- Q. 2. Tenetur - ne venditor rei venalis vitium emptori
manifestare? *ibid.*
- Q. 3. Ad quid tenetur ille, qui rem quampiam haben-
tem vitium, & defectum occultum, sciens vendidit
ignoranti emptori? *180*
- Q. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus occultus
rei venditæ emptori causam damni dedit, illius usum
periculosum, & nocivum reddendo? *ibid.*
- Q. 5. Quando venditor emptori protestatus est, quod in
casu cujuscumque defectus occulti ad nihil teneri vult,
& ita monuit, ut antequam consentiat, rem attente
con-

Capitulum & Questionum.

consideret; videtur-ne aliquid præstare, si deinde talem rem vitio occulto laborare comperiat ab emptore?

31
181

C A P U T XI.

De Mercatorum monopolis.

- Quest. 1.* Quid est monopolium? 181
Quest. 2. Quot sunt monopoliorum species? 182
Q. 3. Monopolium, quod autoritate publica fit, est-ne prohibitum? *ibid.*
Q. 4. Est-ne grave delictum in monopolio, quod autoritate privata fit? *ibid.*
Q. 5. Quot modis fieri potest monopolium autoritate privata? *ibid.*

T R A C T A T U S Q U A R T U S.

De Mutuo & usura.

C A P U T P R I M U M.

De Definitione, & natura Mutui.

- Quest. 1.* Quid intelligitur per vocabulum Mutui? 184
Quest. 2. Quo pacto definitur mutuuum? *ibid.*

C A P U T II.

De definitione, & divisione usuræ.

- Quest. 1.* Quid est usura? 185
Quest. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est? 186

C A P U T III.

De Peccati usuræ gravitate.

- Quest. 1.* Peccatum usuræ est-ne valde grave? 186
Quest. 2. Ostende, quæso, quo pacto usura contra-ria sit juri naturali? *ibid.*
Q. 3. Quonam modo usura est contra jus divinum? 187
Q. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio secundum Lucam reperiuntur, continetur-ne præceptum, aut solummodo consilium? *ibid.*
Q. 5. In quo casu tenemur, sub poena peccati, mutuuum dare? 188
Q. 6. Quo modo usura jure Ecclesiastico, & Canonico prohibetur? *ibid.*
Q. 7. Si usura jure divino prohibita est, quo pacto intelligenda sunt hæc Deuteronomii verba cap. 23. *Non fœneraberis fratri tuo, sed alieno?* *ibid.*
Q. 8. Cum non solum prohiberetur Judæis dare mutuuum

32 *Index Tractatum,*
 cum usura, sed etiam id eis tamquam præmium pro-
 mitteretur, juxta verba Deuteronomii cap. 28. *Fœne-
 raberis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus acci-
 pies: videtur, verum non esse, quod illud toleratum
 solummodo fuerit, ob duritiam cordis.* *ibid.*

C A P U T I V.

*De rationibus & titulis, quo potest aliquid
 ultra sortem principalem mutuo
 datam accipi.*

- Quæst. 1.* **Q**uot sunt tituli, qui jus tribuunt accipien-
 di aliquid ultra sortem? 189
ans? *ibid.*
Q. 2. Quid intelligitur per lucrum ces-
 santis? *ibid.*
Q. 3. Quale est damnum emergens? *ibid.*
Q. 4. Quæ conditiones requiruntur, ut excusatio lucri
 cessantis valida & justa sit? *ibid.*
Q. 5. Quales conditiones requiruntur in damno emer-
 genti? 190
Q. 6. Qui mutuo dedit pecuniam, qua revera in aliquo
 negotio lucrativo uti decreverat, sed tamen aliam quo-
 que tunc habebat pecuniam; erat-ne in casu lucri ces-
 santis, & poterat-ne illud a debitore exigere? *ibid.*
Q. 7. Ostendat, quandonam verum est lucrum cessans,
 aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrum-
 que est tantum palhatum & fictitium? *ibid.*

C A P U T V.

*De quibusdam aliis rationibus, quæ afferuntur,
 ut possit aliquid in mutuo exigi ultra
 sortem principalem.*

- Quæst. 1.* **N**onne justus habetur titulus aliquid ultra
 sortem principalem exigendi, ex eo quod
 quis ad certum tempus pecunia sua privetur, seque
 obliget ad non repetendum durante illo termino? 191
Q. 2. Nonne ille, cui beneficium mutui datione præsta-
 tur, obligatur vicissim ad beneficium referendum? cur
 ergo non poterit cum eo fieri conventio, ut gratum se
 exhibeat dando talem summam ultra sortem principa-
 lem? 192
Q. 3. Si ille qui mutuo accipit, motu proprio aliquid
 creditori offert, potest-ne accipere sine usura? 193

CAPUT VI.

De Casibus, in quibus plus quam datum est, potest sine usura recipi.

- Quest. 1.* **P**rimus casus est, dum dominus, & toparcha a proprio emphyteuta, cui pecuniam mutuo dat, accipit proprium feudum in pignus; &c. 193
- Secundus casus est, dum fover dotem filiae promissam genero non tradit; tunc enim potest gener fundos pignoris loco accipere, nec illorum fructus super uxoris dote tenetur imputare. 194
- Tertius casus est, cum imposita est de consensu partium aliqua poena debitori, si pecuniam statuto tempore non restituerit, tunc enim exigitur ab eo talis poena conventionalis. *ibid.*

CAPUT VII.

De Periculo fortis.

- Quest. 1.* **Q**uot sunt periculi species? 195
- Quest. 2.* Licet-ne aliquod interesse percipere propter pericula facti, quibus pecunia mutuo data exponitur? *ibid.*
- Q. 3.* Licet-ne aliquod interesse, & lucrum exigere, aut sperare, ratione periculi juris? 196
- Q. 4.* Ratio periculi tribuit-ne justum titulum recipiendi aliquid ultra sortem principalem? Et quid de illo, qui e. g. quingentos aureos alicui maritimo negotiatori tradit cum hac conditione, ut si navis ad portum feliciter perveniat, teneatur negotiator capitale cum interesse restituere? 198
- Q. 5.* Nonne dici posset, quod talis eo casu licitam societatem contrahat cum illo maritimo mercatore, & ita? &c. 199
- Q. 6.* Est-ne licitum commercium maritimum, quod communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta varietatem periculi, quod imminet navibus, minori aut majori pretio emantur pecuniae, aut merces illius negotiationis causa expositae? 200
- Q. 7.* Nonne responderi posset auctoritati, quae habetur in cap. *Naviganti*, quod supplenda est negatio, ita ut legatur, *Usuaris non est censendus*? 201

CAPUT VIII.

Utrum Principis Constitutiones possint tribuere iustum titulum accipiendi aliquid in mutuo ultra sortem principalem, & de montibus pietatis.

- Quest. 1.* **L**icet ne exigere interesse ex pecunia mutuo data, posito quod adsit aliqua Principis supremi constitutio, quæ illud interesse assignet? 202
- Q. 2.* Constitutio, in qua habetur, quod iudices obligent debitores ad solvendum interesse in mutuo; quando sunt in mora, nonne iusta est, & ita nonne iustum titulum dat creditori? *ibid.*
- Q. 3.* Si usura, ut sæpe dictum fuit, lege divina, & humana prohibetur, quo pacto licite in montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem? 203
- Q. 4.* Quid agendum, cum in fine anni post compensationem omnium expensarum, quæ in monte pietatis factæ sunt, superest aliqua summa ex interesse, quod exactum fuit? *ibid.*
- Q. 5.* Usuram committit-ne, qui mutuum gratuito dat, sed tamen cum intentione quamprimum iudice petendi sortem principalem a debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse a die petitionis, & moræ? *ibid.*

CAPUT IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & huiusmodi, possint exigere interesse iuxta Decretum Principis.

- Quest. 1.* **P**ossunt-ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita? 204
- Q. 2.* Quid agendum Tutoribus, qui semper a Iudice condemnantur, cum pupillorum pecunias sine fructu esse passi sunt, si eis non licet interesse ex illis exigere? *ibid.*
- Q. 3.* Tales modi utendi pecuniis pupillaribus, variis periculis expositi sunt, &c. *ibid.*
- Q. 4.* Nonne dici posset, licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus ratione damni emergentis: quandoquidem semper obligantur Tutores ad solvendum ære proprio illud interesse in favorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent? 205
- Q. 5.* Possunt-ne viduæ ex pecuniis dotalibus interesse exigere? 206
- Q. 6.* Possunt-ne nobiles, & huiusmodi, quibus commercio attendere non conceditur, exigere interesse ex mutuo? *ibid.*

C A P U T X.

Quo pacto responderi possit rationibus, quæ in favorem usuræ & interesse afferuntur.

- Quest. 1.* **Q**uales proponuntur rationes ab iis, qui pro usuris & interesse pugnant? 206
Q. 2. Quo modo huic objectioni responderi potest? 207
Q. 3. Quales sunt hi modi liciti? *ibid.*
Q. 4. Hi census perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii, ac interesse ex mutuo, cum in utrisque habeatur idem lucrum annuum juxta Principis taxam? *ibid.*
Q. 5. Quales conditiones requirantur, ut contractus census nulla usuræ suspicione laborent? 208
Q. 6. Quam secundo loco rationem assignant, usuræ, sub interesse nomine, fautores? *ibid.*
Q. 7. Quid tandem hujusmodi rationibus responderi potest? *ibid.*
Q. 8. Qualis est tertia ratio, quæ a multis, tanquam lucro ex mutuo favens, proponitur? 209
Q. 9. Quid huic rationi responderi potest? *ibid.*

C A P U T XI.

Quo pacto gerere se debeat Confessarius cum iis, qui ex pecunia mutuo collocata lucrum percipiunt, aut perceperunt.

- Quest. 1.* **Q**uid agat Confessarius, dum ad eum in tribunalia sedentem venerint, qui ex pecunia mutuo data lucrum quolibet anno, vel mense percipiunt, aut perceperunt? 211
Q. 2. Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpis mederi? *ibid.*
Q. 3. Quales requiruntur circumstantiæ, ut censetur fuisse justa, & valida talis donatio, & remissio? *ibid.*
Q. 4. Sufficit ne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secreto restituendum? *ibid.*
Q. 5. Requiritur-ne necessario, ut, antequam Confessarius usurarium absolvat, contractus usurarios resciderit, & restituerit male parta, si possit? 212
Q. 6. Quo pacto Confessarius in futurum providere poterit? *ibid.*
Q. 7. Quid agere debet Confessarius cum usurario mortui proximo, qui restituendi tempus non habet? 213

C A P U T XII.

De definitione, divisione, & conditionibus Societatis.

- Quest. 1.* **Q**uid est Societas? 214
Quest. 2. **Q**uot sunt Societatis species? *ibid.*
 B 6
 Q. 3.

- 36
 Q. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur, ad hoc ut sit justa & licita in conscientia? ibid.
 Q. 4. Nonne potest promitti certum, & determinatum lucrum ei, qui solam industriam confert? 215

C A P U T XIII.

De societate animalium.

- Quaest.* 1. **Q**uales conditiones in pecorum Societate requiruntur? 115
- Q. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est? 217
- Q. 3. Qui multas possidet pascuales terras, potest ne inquilino animalia aestimata dare cum hac conditione, ut inquilinus teneatur post certum tempus illa restituere juxta priorem aestimationem, & interim unoquoque anno, aut mense, certam quantitatem lactis, casei, butyri, aut lanæ solvere? ibid.
- Q. 4. Debet ne usurarius censeri, qui fundum inquilino colendum tradit, ita ut teneatur ex illius fructibus quingentos aureos annuatim sibi solvere, eo quod fundo adjuncta sunt animalia secundum aestimationem data, quæ talem fundum melioris conditionis reddunt, qui fundus sine animalibus quadringentos aureos tantum annuatim domino redderet? ibid.
- Q. 5. Quare non potest percipi lucrum certum ex animalibus, quæ fundo adjunguntur, cum animalia, perinde ac fundus, ex natura sua fructifera sint? 218
- Q. 6. Nonne dici posset, dominum animalia inquilino locasse, & ita licite posse aliquid ultra sortem principalem exigere, sicut aliquid exigi potest pro locatione equi, & similibus? ibid.
- Q. 7. Quomodo se gerere debet dominus, dum boves, aut vaccas, fundi sui melioris efficiendi causa, tradit, subministrando pascua ad eos alendos necessaria? ibid.
- Q. 8. Nonne excusari potest contractus, in quo animalia aestimata in Societatem traduntur, ut pecora rustico, eo pacto ut reddere teneatur, finita Societate, eundem pecorum numerum ejusdem aestimationis & valoris, modo tradens rationabiliter rustico compenset periculum animalium, quod in se recipit rusticus? &c. 219
- Q. 9. Quonam modo licite fieri possunt contractus, & societates circa animalia? 220

CAPUT XIV.

De Contractu Societatis pecuniariae, & utrum possit
 assicurata sorte principali, aliqua spes lucri remanere per viam trium Contractuum.

- Quaest. 1. **P** Ecceat. ne, qui mediante Societatis contractu, pecuniam mercatori, negotiationis causa, tradit? 221
- Q. 2. Nonne posset in Societate assicuratio fortis principalis, & alicujus lucri per viam triplicis contractus fieri? ibid.
- Q. 3. Nonne huic Constitutioni responderi potest, in ea non damnari assicurationem capitalis, & interesse, tamquam juri naturali, & divino contrariam, sed ut de usura suspectam, & ita contrariam soli juri Ecclesiastico; ac proinde talem constitutionem obligare solummodo in illis regionibus, in quibus publicata, & usu recepta fuit? 222
- Q. 4. Nonne pariter responderi potest Pontificem tantum intendere contractum societatis damnare; in quo unus e sociis securitatem habet de sorte principali, & interesse, in vim solius contractus societatis: non autem si fiat assicuratio per secundum contractum, in quo compensatur periculum, quod in se recipit socius? 223
- Q. 5. Quomodo dici potest pactum, quod quis non teneatur participare in fortis principalis damno, esse contra societatis naturam; cum Ulpianus dicat in leg. *Si non fueris, ff. pro Socio*, fieri posse societatem, ita ut unus e sociis de damno non teneatur, & tamen de lucro participet? 224
- Q. 6. Si dum industria est aequae aestimabilis, ac ipsa pecunia in societate collata, licet percipere partem lucri, etiam si de damno quis non teneatur: nonne etiam dici potest, quod in societate, in qua industria parum aestimabilis est, & in qua nullum fere reperitur periculum, ille qui pecuniam confert, potest mediam lucri partem percipere, licet de nullo damno teneatur? ibid.
- Q. 7. Nonne dici posset, quod servatur aequalitas inter socios, quando aequae est aestimabile lucrum, quo primus se spoliatur, ac periculum, quod secundum in se recipit? 225
- Q. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptae ex Decretali Innoc. III. in cap. *Per vestras, de donationibus inter virum & uxorem*: in qua vult Pontifex, ut maritus, qui non est solvendo, fidejussorem inveniat, & cautionem det de reddenda dote; aut certe illam alicui mercatori tradat, ut ex honesto lucro, quod ex ea percipiet, onera matrimonii sustentare possit, &c. 226

- Q. 9. Quare in societate non poterit transferri periculum fortis sine ejus dominio ad mercatorem, fieri cum hoc possit in contractibus depositi, commodati, & locationis? &c. 227
- Q. 10. Nonne dici possit, affecurationem fortis principalis in societate facta, rei traditæ dominium non transferre, sicut illud in deposito, commodato, aut locatione non transfert, & ita? &c. 228
- Q. 11. Numquid objici possit, quod in contractu societatis, in quo vult quis habere affecurationem fortis principalis, medio secundi contractus, potest etiam apponi pactum, ut mercator pecunia, modo tantum præscripto, uti possit, & ita de ea libere, & absolute disponere non poterit, sicque non erit illius dominus? *ibid.*
- Q. 12. Potest ne aliqua alia autoritate probari iniustitia societatis, quæ cum triplici hujusmodi contractu conjuncta est? *ibid.*
- Q. 13. Si affecuratio potest haberi ab aliquo tertio, quare non etiam ab eodem mercatore, cum quo contracta est societas, haberi poterit? 230

CAPUT XV.

De Usurariovum pœnis.

- Quest. I. Q. U i habendi sunt tamquam usurarii publici, & manifesti? 232
- Q. 2. Qualibus pœnis usurarii publici feriantur? *ibid.*
- Q. 3. Quales pœnas incurrunt Notarii, aut Cancellarii, qui contractus fabricant usurarios? 233

TRACTATUS QUINTUS.

De Cambio, locatione, dote, deposito, & precario.

CAPUT PRIMUM.

De Cambio.

- Quest. I. Q. U id est Cambium? 234
- Quest. 2. Q. U o pacto dividitur cambium? *ibid.*
- Q. 3. Quale cambium est reale, & verum? *ibid.*
- Q. 4. Quale est cambium fictum, & fictum? *ibid.*
- Q. 5. Quomodo dividi potest reale, & verum cambium? 235
- Q. 6. Quale est cambium minutum? *ibid.*
- Q. 7. Quale est cambium per litteras factum? *ibid.*
- Q. 8. Quale est cambium ad certum constitutum diem, & terminum? *ibid.*
- Q. 9. Potest ne licite recipi aliquod lucrum ex cambio minuto? *ibid.*
- Q. 10. Cambium, quod per litteras fit, est ne licitum? 236

- Q. 11. Aliquando campfor, seu Bancarius, nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando, quod pecunia sibi tradita alio in loco solvatur: his positis, licet-ne campfori lucrum aliquod exigere? *ibid.*
- Q. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christus campfores e templo ejecit? *ibid.*
- Q. 13. Quales requiruntur conditiones, ut campfores, seu Bancarii, possint licite, & tuta conscientia exigere aliquod interesse e pecunia, qua in litteris cambii solvendis utuntur? *ibid.*
- Q. 14. Licet-ne est cambium ad certum constitutum diem, & terminum? *ibid.*
- Q. 15. Licet-ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, solummodo ob cambium monetæ? &c. *ibid.*
- Q. 16. Si quis habens pecuniam, cujus pretium valde brevi minuendum putat, illam idcirco alteri mutuam det, cum ea conditione, ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si monetæ traditæ valor non fuisset imminutus, est-ne usurarius? *ibid.*
- Q. 17. Peccat-ne qui pecuniam, cum pacto dandi aliquod lucrum, a mercatore recipit? *ibid.*
- Q. 18. Mercator potest-ne sine peccato, mutuo pecuniam sub usuris accipere sine aliqua necessitate, & solummodo ad majus exercendum commercium, & majori cum decore vivendum? *ibid.*

C A P U T II.

De locationis definitione, & de rebus qua locari possunt.

- Quest. 1. Quid est locatio? *ibid.*
- Quest. 2. Quæ res locari possunt? *ibid.*
- Q. 3. Quæ res locari prohibentur in corpore juris canonici, aut civilis? *ibid.*
- Q. 4. Prohibetur-ne jure civili aliquarum rerum locatio? *ibid.*
- Q. 5. Potest-ne locari pecunia? *ibid.*

C A P U T III.

De Obligationibus, & peccatis illius, qui rem suam alteri locat.

- Quest. 1. Quales obligationes contrahit locator? *ibid.*
- Quest. 2. Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa & corrupta, putans esse bona, & idcirco vinum effundatur, aut corrumpatur, tenetur-ne in conscientia solvere & reparare damnum conductoris? *ibid.*
- Q. 3.

- Q. 3. Qui v. gr. alteri dolia vitiosa insciens commodavit, tenetur-ne refarcire damnum, quod inde secutum est, prout dictum est de locatore? *ibid.*
- Q. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutionem damni, quod conductor passus est? 244
- Q. 5. Nullus-ne potest reperiri casus, in quo conductor, ob culpam levissimam, ad restitutionem obligetur? *ib.*
- Q. 6. Quæ sunt aliæ locatoris obligationes? *ibid.*

CAPUT IV.

De Peccato, quod in locazione domus facta in favorem Meretricis aut Concubinarïi committitur.

- Quest. 1. **P**eccat-ne qui domum suam meretrici, aut concubinario scienter locat, dum intendit solummodo pensionem recipere, nullum alium eodem pretio inveniens conductorem? 246
- Q. 2. Nonne licet alimenta & vestes meretrici vendere, modo id cum perversa intentione non fiat, etiamsi talis fœmina nullo modo peccare posset, nisi alimenta, aut vestes ei venderentur? 247
- Q. 3. Quid agere debet confessarius, dum scit pœnitentem locasse, aut locare velle domum suam alicui meretrici, vel lenoni? *ibid.*

CAPUT V.

De Obligationibus & peccatis locatarïi seu conductoris.

- Quest. 1. **A**D quæ obligatur conductor? 248

CAPUT VI.

De locatione famulorum, & operariorum.

- Quest. 1. **Q**ui operarium conduxisset, & deinde illius opera non fuisset usus, teneretur-ne solvere mercedem conventam, & potest-ne aliquid ex ea minuere, eo quod artifex non laborasset? 249
- Q. 2. Regula generalis, quod qui operam suam alteri locat, nullam mercedem consequi debet; cum casu aliquo fortuito, in locatoris persona contingente, non potest id quod promiserat præstare, debet-ne extendi ad omnes, qui operas suas locant? 250
- Q. 3. Cum locatione facta a domino, rei locatæ dominium legitime in alium transfertur, cessat-ne omnino locatio? *ibid.*
- Q. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam domum, aut faciendam statuam, navem & alia hujusmodi, & deinde, re infecta, moriatur Paulus: tenen-

Capitulum & Questionum.

- neatur-ne hæredes Pauli ad faciendum per se, aut per alios id, quod facere promiserat Paulus? aut si e converso Petrus moriatur, tenetur-ne illius hæredes, conventiones, quas cum Paulo fecerat, observare? *ib.* 41
- Q. 5. Qui rem aliquam a domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietates ad alium dominum transit? *ib.* 251
- Q. 6. Si famulus vili pretio necessitate compulsus se locaverit, tenetur-ne dominus in tali casu consuetum servitii & laboris sui salarium in foro conscientie famulo solvere, aut tantummodo mercedem conventam? *ib.* 251
- Q. 7. Cum herus famulum dimittit ante tempus conventum, tenetur-ne integrum totius temporis conventi salarium solvere: aut sufficit-ne, ut salarium pro servitii præstiti rata solvat? *ib.* 252
- Q. 8. Apparitores, lictores, cursores & similes, qui res judicarias contra varias personas una die foris exequantur, possunt-ne exigere a singulis pretium taxatum, perinde ac si unicam tantum executionem fecissent? *ib.* 252
- Q. 9. Cum artifex quilibet modico nimium pretio aliquid facere imprudens promisit, tenetur-ne dominus tale pretium augere, cum illius nimiam modicitatem cognovit? *ib.* 252
- Q. 10. Nonne dici posset, eam legem debere solummodo intelligi, dum adest læsio ultra dimidium iusti pretii, quandoquidem leges illam tantum læsionem in contractibus prohibent, ut videre est in leg. *Rem majoris, Cod. de rescind. vendit. & c. cum causa, de emptione, & venditione?* *ib.* 253

C A P U T VII.

De Contractu dotali.

- Quest. 1. Quid est contractus dotalis? *ib.* 253
- Quest. 2. Quomodo dividi potest dos, seu contractus dotalis? *ib.* 254
- Q. 3. Tenetur-ne Pater filiam dotare? *ibid.* 254
- Q. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupsit? *ib.* 254
- Q. 5. Si Pater, ob paupertatem, filie dotem constituere non possit, mater tenetur-ne in illius subsidium constituere, si possit? *ib.* 255
- Q. 6. Tenetur-ne frater sororem dotare, cum id pater aut mater facere non possunt? *ib.* 255
- Q. 7. Si virgo nubere nolit, sed monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur-ne pater illam dotare, aut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti constituere? *ib.* 255
- Q. 8. Quoniam tempore tenetur maritus dotem restituere? *ib.* 255

- 42
 9. Tenetur-ne maritus totam dotem restituere? 256
 10. Cum maritus sine timore inopiæ dotem restituere potest, eamque revera per se, aut per hæredem restituit: potest-ne retinere id, quod ad conservanda bona dotalia expendit? *ib.*

C A P U T VIII.

De Deposito.

- Quest.* 1. Quid est depositum? 256
Quest. 2. Quonam modo dividitur depositum? 257
 3. Depositarius potest-ne uti re, quæ apud se deposita est? *ib.*
 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur, aut perit? 258
 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito? *ib.*
 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quæ lata & gravis non est? *ib.*
 7. Teneri-ne potest ad restitutionem depositarius, etiam ob culpam levissimam? 259
 8. Tenetur-ne aliquando depositarius rescire damnum, quod casu aliquo fortuito rei depositæ accidit sine illius culpa? *ib.*
 9. Si dominus rem suam depositam petat, ut ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum, tenetur-ne tunc depositarius rem depositam tradere? *ib.*
 10. Si fur rem Cajo surreptam apud Titium deponat, deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Cajum pertinere; debet-ne illam Cajo aut furi restituere? 260
 11. Si quis deposita re aliqua, grave scelus committat, in cuius poenam bona illius publicantur, & fisco addicuntur: tunc tenetur-ne depositarius rem deponenti reddere, aut eam iudicibus tradere? *ib.*
 12. Si v. gr. famulus apud Sejum heri sui Pomponii annulum deponit, & Sejus talem herum non cognoscens, annulum Titio bona fide restituit, putans, quod esset illius dominus; tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere? *ib.*

C A P U T IX.

De Commodato.

- Quest.* 1. Quid est Commodatum? 261
Quest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquod determinatum commodavit, potest-ne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum? *ibid.*
 3. Ad quid tenetur commodatarius seu ille, cui res aliqua commodata fuit? *ib.*

- Q. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur commodatarius? 262.
- Q. 5. Commodatarius tenetur-ne refarcire damnum, quod rei commodatæ casu aliquo plane fortuito sine culpa accidit, ut si incendio, naufragio, latrocinio pereat? *ib.*

C A P U T X.

De Precario.

- Quæst. 1. Quid est Precarium? 263
- Quæst. 2. Quot modis precarii contractus finitur? *ibid.*
- Q. 3. Nonne aliæ difficultates super precarii materia excitari, & agitari possunt? *ib.*

T R A C T A T U S S E X T U S.

De Fidejussoribus, promissione, & ludo.

C A P U T P R I M U M.

De Fidejussoribus.

- Quæst. 1. Quid per Fidejussores intelligitur? 264
- Quæst. 2. Quot sunt fidejussorum species? *ib.*
- Q. 3. Potest ne ita se obligare fidejussor, ut plura teneatur solvere, quam ipse debitor principalis? 265
- Q. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere, eo quod abstineat a petendo fidejussore, quem petere potuisset? *ib.*
- Q. 5. Qui pro Titio fidejubet, potest-ne ab eo aliquid ratione talis fidejussionis, exigere? *ib.*
- Q. 6. Ille qui requisitus a creditore, fidejubet pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fidejussione a creditore exigere? *ib.*
- Q. 7. Ille qui pro altero fidejussor est, potest-ne ita cum creditore convenire, ut pro certa summa illius fidejussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? 268
- Q. 8. Tenetur-ne principalis debitor, omnia damna, quæ illius causa fidejussor passus est, restituere? 267
- Q. 9. Fidejussionis onus transit-ne ad hæredes, ita ut fidejussoris hæres sit etiam fidejussor, quemadmodum defunctus? *ib.*
- Q. 10. Licet-ne alicui pro alio fidejubere, dum scit se non habere, unde solvat? *ib.*
- Q. 11. In quibus casibus ille, qui pro alio fidejussit, contra debitorem in judicio agere potest, ut se a fidejussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum refarciat? *ib.*

CAPUT II.

De Promissione.

- Quest. 1.* **Q**uid est Promissio? 267
Quest. 2. Tenetur-ne quis in conscientia promissa implere? 268
Q. 3. Quandonam ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus? *ib.*
Q. 4. Ille qui aliquid recipit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere? 269
Q. 5. Qui aliquid pro re prohibita promissit, & ita promissioni stare non tenetur, potest-ne tuta conscientia, id quod promiserat, retinere sine ulla obligatione pauperibus distribuendi? 270

CAPUT III.

De definitione, & divisione Ludi.

- Quest. 1.* **Q**uid est Ludus? 271
Quest. 2. Quot sunt ludi species? *ib.*

CAPUT IV.

De Ludis prohibitis.

- Quest. 1.* **L**udi, qui a forte tantummodo pendere videntur, sunt-ne prohibiti Clericis? 272
Q. 2. Nonne nimis dure, & rigorose asseritur, Clericis non licere talibus ludis, qui ut diximus, a forte tantummodo pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecuniæ summam, sed exiguam exponerent, relaxandi animi gratia? *ib.*
Q. 3. Sunt-ne aliæ ludorum species Ecclesiasticis prohibita? 273
Q. 4. Quales ludi Clericis licent? 274
Q. 5. Quales ludi Laicis prohibentur? *ib.*
Q. 6. Laici peccant-ne semper mortaliter, quoties tales aleatorios ludos exercent? *ib.*
Q. 7. Quales circumstantiæ ludum aleatorium illicitum reddunt, & causam dederunt prohibitionibus, quæ in Jure Canonico & civili continentur? *ib.*
Q. 8. Peccant-ne illi, qui domum ad ludendum chartaceis, aut taxillis paratam habent? 275

CAPUT V.

De casibus, in quibus adest obligatio restituendi illud, quod quid in ludo aleatorio lucratus est.

- Quest. 1.* **Q**uando nam tenetur quis restituere, quod in ludo, qui a fortuna pendeat, lucratus est? 276

Q. 2.

2. Quomodo id intelligi debet, quod asserit S. Thomas in secundo restitutionis casu supra q. prima relato, quod scilicet teneatur quis restituere ea, quæ lucratus est, dum alium ad ludendum attraxit? 277
- Q. 3. Nulli-ne sunt alii casus, in quibus adfit obligatio restituendi ea, quæ quis in ludis a fortuna pendentibus lucratus est? *ib.*

TRACTATUS SEPTIMUS.

De donatione, & testamento.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

- Quæst. 1. Quid est Donatio? 278
- Quæst. 2. Quot sunt donationum species? *ib.*
- Q. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem? *ib.*
- Q. 4. Quis donare potest? 279
- Q. 5. Quis donare non potest? *ib.*
- Q. 6. Possunt-ne Beneficarii bona ex redditibus Ecclesiasticis provenientia consanguineis donare? *ib.*
- Q. 7. Quibusnam donare possumus? 280
- Q. 8. Quibusnam donare prohibemur? *ibid.*
- Q. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare? *ib.*
- Q. 10. Est-ne valida donatio a marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti? *ib.*
- Q. 11. In quibusnam casibus valida esse potest similis donatio inter consortes facta? 282
- Q. 12. Donatio inter vivos potest-ne quibusdam de causis revocari? *ib.*

CAPUT II.

De Testamento.

- Quæst. 1. Quid est Testamentum. 281
- Quæst. 2. Quot sunt testamentorum species? 282
- Q. 3. Quænam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur? *ib.*
- Q. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas? *ib.*
- Q. 5. Nonne reperiuntur alii casus, in quibus solemnitates non requiruntur? *ib.*
- Q. 6. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus, aut tribus testibus factum? 283
- Q. 7. Tenetur-ne hæres solvere legata facta in testamento, in quo observata non sunt solemnitates a Jure civili requiritæ ad legatorum validitatem? *ib.*

CAPUT III.

De his, qui testamentum facere, vel non facere possunt.

- Quest. 1.* **Q**uinam testamentum facere possunt? 284
Quest. 2. **Q**uinam testamentum facere nequeunt? *ib.*
Q. 3. Licet-ne Clericis sæcularibus testamentum condere? *ib.*

CAPUT IV.

De his, quibus bona per Testamentum relinquì possunt.

- Quest. 1.* **Q**uinam in testamento possunt hæredes institui? 285
Q. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamentum institui possunt? *ib.*
Q. 3. Qui institutus fuit hæres hoc pacto, ut redderet hæreditatem spurio testatori, tenetur-ne hanc hæreditatem huic puero restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatore? 286
Q. 4. Spurius, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest-ne in conscientia retinere, quod a patre sibi relictum est contra prohibitionem legis? *ib.*

CAPUT V.

De Legatis.

- Quest. 1.* **Q**uid est Legatum? 286
Quest. 2. **Q** Si quis legatum aliquod pium instituisset, v. gr. foundationem alicujus Ecclesiæ, hac conditione, ut quotidie Missa celebraretur pro requie animæ suæ, aut alia simili conditione; & legatarius nollet acceptare legatum hac conditione; posset-ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur-ne impendere legatum in aliquod opus pium? *ib.*
Q. 3. Est-ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum? 287
Q. 4. Si legatarius ante mortem testatoris, rei legatæ dominium acquisivisset, tenetur-ne hæres rei pretium legatario restituere? *ib.*
Q. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cum testator non expressit, cui illius debeat fieri solutio? 288
 Editto contro l' usure, ed altri contratti illeciti, pubblicato nella Sinodo d' Albano, dall' Eminentiss. Card. Flavio Ghigi. 289
 * Benedicti XIV. constitutio, circa usuras. 293

TRA-

TRACTATUS PRIMUS
D E
T H E O L O G I A
M O R A L I
I N G E N E R E .

C A P U T P R I M U M .

De Principiis generalibus Theologiae Moralis .

Quaest. 1. **Q**UID est Theologia Moralis?

Respons. Est scientia, quae hominum mores dirigit.

Quaest. 2. Quid est hominum mores dirigere?

Respons. Nihil aliud est, quam recte vivendi regulas docere, quarum auxilio possint homines praecipere, &

ea omnia, ad quae quisque pro sua conditione obligatur, adimplere, actusque suos ad Deum, & aeternam gloriam, tamquam ad finem dirigere, ut loquuntur Instituta Juris Canonici (*Instit. Jur. Canon. lib. 1. t. 1. §. Si igitur*).

Quaest. 3. Quænam sunt illæ regulæ generales, quas sequi & observare tenemur, ut in quaestionibus moralibus resolvendis in errores non incidamus?

Resp. Duæ sunt omnino regulæ, Scriptura scilicet Sacra; unde dicitur in Canone (*Can. 7. Omnes Psallentes dist. 38.*) *Substantia Sacerdotii nostri sunt eloquia divina:*

Vina: & Traditio, quæ potissimum in Sanctorum Patrum scriptis continetur, ut egregie docet Gelasius Papa, dum ait (*Epist. 5. ad Honor. Dalmatiae Episc.*): *Ubi est quod scriptum est; TERMINOS PATRUM TUORUM NON TRANSGREDIERIS, ET INTERROGA PATRES TUOS, ET ANNUNCIABUNT TIBI, SENIORES TUOS, ET DICENT TIBI? Quid ergo tendimus ultra definita majorum, aut cur nobis non sufficit, si quid ignorantes discere cupiamus, qualiter ab orthodoxis Patribus singula quæque vel vitanda, vel præcepta sunt, vel aptata Catholice veritati, cur non his probantur esse decreta? Numquid aut sapientiores illis sumus, aut poterimus firma stabilitate constare, si ea quæ ab illis constituta sunt, subruamus? Ex quibus tanti Pontificis verbis facile concluditur, quod in disciplina morali, illi errandi periculo se committunt, qui suas omnes conclusiones, decisionesve autoritate Sacræ Scripturæ, aut Traditionis, quæ in Sanctis Patribus reperitur, non firmant. Numquid enim Patribus doctiores aut devotiores sumus? inquit Sanctus Bernardus (*Epist. 174.*): periculose præsumimus quiddam ipsorum in talibus prudentia præterivit: nec vero id tale est, quod nisi prætereundum fuerit, Patrum quiveris omnino diligentiam præterisse.*

Et quod pejus est, sæpius, ut ait Sanctus Antoninus (*p. 2. tit. 4. cap. 5. ante §.*) *Vadunt ad inferos per vitium presumptionis novitatum vectores, adinveniendò novas vias ultra consuevas ad regendum populum: sive ut extorqueant a subditis substantias, quod pertinet ad cupiditatem: sive ut laudentur ab hominibus de modo regiminis tamquam sapientiores antiquis, recedendo sine causa a semitis eorum, contra illud Proverb. 22. NON TRANSGREDIERIS TERMINOS ANTIQVOS, QUOS POSUERUNT PATRES TUI. Vadunt doctores in adinventionibus suis, qui non sequuntur dicta Sanctorum; sed opiniones novas, subriles & curiosas, non utiles, ad pruriendum aures.*

Quæst. 4. Possunt ne inveniri autoritates in Scriptura Sacra, Conciliis, aut Sanctis Patribus, ad omnes qui possunt occurrere casus decidendos?

Resp. Nullus est casus, ut in hujusce operis prosecutione facile videbitur, qui non sit expresse decisis aut saltem cujus decisio per legitimas, & nullo modo violentas consequentias, non possit erui, & haberi ex principiis a Conciliis, aut Sanctis Patribus in materia morum constitutis.

Quæst. 5. Quomodo igitur quidam Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, ut conqueritur Alexander Papa VII. ita ut plusquam centum a Sancta Sede in variis decretis jam damnatæ reperiantur?

Resp. Dubitandum non est, multas tantæ cæcitatibus fuisse

fuisse causas. Attamen certum est, eam præcipue processisse ex ea temeritate, cum qua multi difficiliore quæstiones ex semetipsis, & ex proprio sensu & ingenio decidere ausi sunt, dicta Sanctorum Patrum & Canonum requirere, & ponderare non curantes: non satis considerarunt ingenii humani cæcitatem eo in quæstionibus moralibus majorem esse, quo voluntas nostra in malum post peccatum Adami inclinata, tenebras intellectus in his materiis plurimum auget; & ita vix, ac ne vix quidem errores vitari posse ab eo, qui sola ratione humana nititur, aut qui verba Scripturæ Sacræ aut Canonum explicare præsumit, non cum eodem spiritu, cum quo prolata & scripta fuerunt, neque eo modo, quo a Sanctis fuerunt exposita; sed potius cum specie quadam humani luminis, & discursu temerario multumque alieno ab ea humili reverentia, cum qua Christiani sacris illis morum nostrorum regulis submittere se debent. Demum prophetaverunt plures novi doctores de corde suo, contra illud Ezechielis (13. v. 2. & 3.): *Dices prophetantibus de corde suo: Audite verbum Domini. Hac dicit Dominus Deus; Vo prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritum suum.*

In hanc insipientiam cadunt, ut ait Sanctus Leo (Ep. 10. ad Flav. Constantinop. Episc.), qui ad cognoscendam veritatem, cum aliquo impediuntur obscuro, non ad propheticas voces, non ad Apostolicas Litteras, non ad Evangelicas auctoritates, sed ad se reuertunt; & ideo magistri erroris existunt, quia veritatis discipuli non fuerunt. Idem Sanctus Pontifex se contrariam plane viam secutum esse luculenter ostendit, dum inquit (Ep. 27. ad Leonem Ravennæ Episc.): *Frequenter quidem in diversarum quæstionum ambiguo, fratrum corda titubantia, spiritu Dei insruente, solidavimus, responsonum formas vel ex Sanctorum Scripturarum disciplina, vel ex Patrum regulis colligentes.*

Demum Sanctus Gregorius Papa VII. *Videntes, inquit (l. 3. epist. 10. ad Henricum Regem): ordinem Christianæ Religionis multis jam labefactarum temporibus, & principales, ac proprias lucrandarum animarum causas diu prolapsas, & suadente diabolo concultas; concussi periculo, & manifesta perditione Domini gregis, ad Sanctorum Patrum decreta doctrinamque recurrimus, nihil novæ, nihil adinventionis nostræ statuentes; sed primam & unicam Ecclesiasticæ disciplinæ regulam, & tritam Sanctorum viam relicto errore petendam, & sectandam esse censuimus. Neque enim alium nostræ salutis & æternæ vitæ introitum, Christi ovibus eorumque pastoribus patere cognoscimus, nisi quem ab ipso monstratum, qui dixit: EGO SUM OSTIUM: PER ME SI QUIS INTROIERIT SALVABITUR, ET PASCUA INVENIET: & ab Apostolis prædicatum, & a Sanctis Patribus observatum, in Evangelica,*

Et in omni Divinarum Scripturarum pagina didicimus.

Quidam hujusce Sæculi Doctores, Sacris Moralis Christianæ regulis non æque ac supradicti Sancti Pontifices detulerunt, & parum felici successu, confisi sunt propriæ rationi, & sensui, contra sacræ Scripturæ sententiam, NE INNITARIS PRUDENTIÆ TUÆ; nam ille prudentiæ suæ innititur, ut ait Sanctus Hieronymus relatus in Canone (S. Hier. in Parab. vel. In c. Ne innitaris, De Constis.), qui ea quæ sibi agenda vel dicenda videntur, Parum decretis præponit. Licet enim ratio in se considerata, sit veluti quædam effusio & emanatio divini luminis; attamen fallax admodum est, & quibuslibet erroribus exposita, si consideretur in particulari, & ut est in Petro, aut Jacobo, quia unusquisque ratiocinatur in praxi prout affectus est, & facile in quoslibet absurdos errores prolabitur, dum rectam rationem sequi putat; ut videre est in tam multis non solum religionibus, sed etiam legibus & consuetudinibus, quæ ab hominibus, propriæ rationis lumini confidentibus, tamquam bonæ & rationabiles introductæ sunt. Hinc tam variæ de rebus omnibus opiniones. Sed nihil melius fallaciam rationis particularis probat, quam tanti, iique gravissimi errores, in quos varii hujusce ævi doctores in moralibus prolapsi sunt, dum se maxime rationem sequi profitebantur; ita ut de illis quodammodo dici posse videatur, quod evanuerunt in cogitationibus suis, Et obscuratum est insipientis cor eorum: dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt (Rom. c. 1.).

Aliud est enim, cum authoritati credimus, inquit Sanctus Augustinus (de Quantitate anime c. 7.), aliud cum rationi; authoritati credere, magnum compendium est, & nullus labor; quod si te delectat, poteris multa legere, quæ magni & divini viri de his rebus, necessaria quæ videbantur, salubriter imperitioribus quasi nutu quodam locuti sunt, credique sibi voluerunt ab his, quorum animis vel tardioribus vel implicatioribus, alia salus esse non posset; tales enim homines, quorum profecto maxima multitudo est, si ratione velint verum comprehendere, similitudinibus rationum facillime decipiuntur, & in varias noxiæque opiniones ita labuntur, ut emergere inde ac liberari, aut nunquam, aut ægerrime queant.

Ne igitur in rebus ad nostram, & aliorum salutem pertinentibus a varietate aberremus, Non afferamus, inquit Sanctus Augustinus (lib. 2. de Baptis. c. 6. refertur in Can. Non afferamus 21. q. 1.), stateras doctas, ubi appendamus quod volumus, & quomodo volumus, pro arbitrio nostro dicentes: Hoc grave, hoc leve est: sed afferamus divinam stateram de Scripturis Sanctis, tanquam de thesauris Dominicis, & in illa quid sit gravius appendamus; imo non appendamus, sed a Domino appensa recognoscamus.

Quest. 6. Sancti Doctores & Patres, quos Deus Ecclesie suae in variis saeculis dedit, significarunt, ne, se novas opiniones proferre nolle, aut quidquam dicere ex solo proprio sensu, sed aliorum potius vestigiis fideliter inhærere velle?

Resp. Is agendi modus in tota multorum saeculorum traditione valde perspicuus, & constans est: sanctique Patres ad unum omnes professi sunt, se doctrinam, & sensum antiquiorum sequi velle, neque quidquam ex proprio iudicio proferre. Hanc regulam didicerant Apostoli ab ipsomet Jesu Christo, qui ut exemplo suo doceret, neminem praesumere debere ex semetipso, & ex proprio sensu opiniones in rebus sacris exprimere, in variis Evangelii locis ait (Jo. 7. v. 16.): „ Mea doctrina non est mea, sed ejus qui misit me (Jo. 12. v. 14.) Ego ex me ipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio, quod mandatum ejus vita aeterna est. Quare ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor “. Dumque Spiritus Sancti Missionem iidem Apostolis pollicetur: „ Cum venerit, inquit (Jo. 16. v. 13.) ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem; non enim loquetur a semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur “. Humilem illam, fidelemque subjectionem, & reverentiam erga sanctorum Patrum opiniones, & Canonum decreta, nobis necessariam esse, declarare quodammodo videtur Sanctus Paulus, dum dicit (ad Ephes. 4. v. 1.): „ Quod Deus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores, & Doctores ad consumptionem Sanctorum, in opus ministerii, in aedificationem corporis Christi. . . Ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinae in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Et in alio loco; Doctrinis variis, & peregrinis nolite abduci “. ait idem Apostolus (ad Hebr. 6. 13. v. 9.). Et cum Tertulliano (de praescript.) dicere possumus: „ Apostolos Domini habemus authores, qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt “. Hinc est, quod Sanctus Clemens, Sancti Petri discipulus & successor, in Canone qui illi tribuitur, sic differit (Can. Relat. dist. 37.). „ Relatum est nobis, quod quidam in vestris partibus commorantes adversantur sanis doctrinis, & prout eis videtur, non secundum traditionem Patrum, sed juxta sensum suum docere videntur; multas enim quidam, ut audivimus, vestrarum partium ingeniosi homines, ex iis quae legunt, verisimilitudines capiunt. Et ideo diligenter observandum est, ut lex Dei cum legitur, non secundum propriam ingenii intelligentiam legatur, vel doceatur. Sunt enim multa verba in Scripturis divinis,

quæ possunt trahi ad eum sensum, quem sibi unusquisque sponte præsumpsit, sed fieri non oportet. Non enim sensum, quem extrinsecus adulteretis, alienum, & extraneum debetis quærere, aut quoquo modo ipsum Scripturarum autoritate confirmare, sed ex ipsis Scripturis sensum capere veritatis; & ideo oportet ab eo intelligentiam discere Scripturarum, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servavit, ut ipse possit ea quæ recte suscepit, competenter asserere.

Sancti Patres in Concilio Constantinopolitano congregati, maximi momenti ponderisque monitum iis dant, qui de moribus tractant, & ea, ad quæ Christiani obligantur, ostendere profitentur. *Si* (inquit Concilium *Constant.* 2. in Trullo, *Can. 19.*) *ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam quomodo Ecclesie luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt, & majorem ex iis laudem assequuntur, quam si quæ a se dicuntur componant, ne dum quandoque ob id hæstant, ab eo quod convenit excédant.*

Videmus præterea, id perpetuo professos esse Sanctos Patres, & Ecclesie Doctores, se nolle a traditione vel minimum declinare, nihilque novi, & ex proprio sensu statuere, sed antiquiorum opiniones sequi velle; ut eo modo sumendo ab antiquis, quod illi ab aliis sumperant, doctrinæ ab Apostolis, & ipsomet Jesu Christo, per continuæ, fidelisque traditionis concatenationem propagatæ, securius adhærent. Id jam satis dilucide probatum fuit ex iis, quæ in præcedenti quæstione de Sanctis Leone, Hieronymo, & Gregorio dicta sunt. Constat præterea ex verbis Gelasii Papæ, sancti Bernardi, & sancti Antonini supra relatis. Attamen non inutile erit, illud ex abundantanti attexere, quod Sanctus Augustinus docet non minus exemplo, quam verbo. Summus ille Ecclesie Doctor decisiones Sanctorem Patrum, qui illum præcesserant, fideliter in suis variis & multiplicibus operibus sequitur; sed in præcipue apparet in libris quos contra Julianum edidit, in quibus autoritate Cypriani, Ambrosii, Hieronymi, Joannis Chrysostomi, Gregorii Nazianzeni, Basilii, Hilarii, & aliorum constanter nititur: *Illorum, inquit (lib. 7. contra Jul.)*, *secutus sum vestigia: quod sentienti sentio, quod tenent teneo, quod prædicant prædico: quis te non videat in me apertum jactare convitium, de illis occultum quidem, sed simile habere judicium?* Ibidem in fine, *Facturum me promisi, ut Catholicorum qui fuerunt ante nos Episcoporum sententiis, quascumque rebus, de quibus agitur, congruentes potero reperire, vitreas argutias tuas, & fragilia, quibus tibi multum videris acutus & nitidus, argumenta confringam.*

Alii Ecclesie Doctores eandem plane viam secuti sunt. Dignum est, inquit sanctus Fulgentius (*lib. de veritate prædestin. & gratia, c. 14.*), *ut in singulis quibusque*

sententiis, in quibus núbilo cujusdam obscuritatis ambigimus, sanctorum Patrum definitionibus herreamus, quos prævens misericordia Dei gratis illuminavit ut crederent, & sequentes instruxit spiritualiter ut docerent. Non quævimus pugnas verborum, inquit sanctus Bernardus (Ep. 77. ad Hug.), novitates quoque vocum juxta Apostolicam doctrinam evitamus: Patrum tantum opponimus sententias, ac verba proferimus, & non nostra; nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri.

Hic de rebus sacris tractandi modus a variis Conciliis & commendatur, & jubetur. Legimus siquidem in Concilio generali Constantinopolitano quarto (Actio. 10. Can. 1.), quod ut rectam regiamque divinæ justitiæ viam sine erroris offensa teneamus, sanctorum Patrum decreta velut inextinctæ quædam semperque lucentes facces sequenda sunt. Et observandum nobis magnopere est ante omnia, & super omnia, ut ajunt Patres in Concilio Lemovicenii congregati (Conc. Lemov. 2. an. 1094.), ut mandatum Dei, & non nostras traditiones populo observandas tradamus, & nihil nisi Scripturarum divinarum auctoritate fultum statuamus agendum. Nihilque de cordibus, nihilque extra præceptum Domini, & sanctorum Patrum, quod absit, constituere, docere, vel jubere præsumamus. Et ita cum sancto Hormisda Pontifice (Can. Prima Salus 25. q. 1.) concludendum est, quod Prima salus est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare.

Quæst. 7. Quomammodo casus dubii, & quæstiones circa mores, difficiles, & intricatæ, retroactis sæculis apud Catholicos decidebantur?

Resp. In hujusmodi casibus tota controversia deferrebat ad Episcopum, cui peculiarem gratiam, & majus lumen, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum pertinent, decidendas largitur Deus. Quod si quæstio nimis ardua, & extraordinaria videbatur, eam Episcopus terminabat in Syn. Diocesana, in qua omnes Sacerdotes conveniebant, ut videre est in Concilio a sancto Leone Papa quarto Romæ congregato (Can. 40.), in quo sic legitur: Presbyteri, qui in diversis locis, baptisteriis, vel quibuscumque sacris oratoriis ordinantur, instanter, ac inexcusabiliter ad Concilium Diocesis Episcopi occurrere, secundum statuta sanctorum Patrum, decernimus.

In his Synodis Presbyteri de administratione Baptismi, & aliorum Sacramentorum rationem reddere debent: quandoquidem, ut dicitur in Concilio Arelatensi (6. ann. 813. Can. 4.), „ a sanctis Patribus institutum „ est, ut quando ad Concilium venerint, rationem Episcopo suo reddant, qualiter susceptum officium vel baptismum celebrent “. Et ibidem resolutionem requirebant illorum casuum, qui in eorum Parochiis accidebant: quod si quæstio ita ardua, & tanti ponderis erat,

ut illius decisionem in Synodo Dicecesana fieri non conveniret. Concilio Provinciali reservabatur, & ideo unus ex Canonibus Apostolis adscriptis vult (*Can. 37. Apost.*), ut „ bis in anno Synodus Episcoporum fiat, & inter se „ dogmata religionis inquirent, & incidentes Ecclesiasticas controversias disponant“. Idem plane decernere videtur Concilium Nicænum his verbis (*Conc. Nic. I. c. 5. ref. in Can. Habeatur, dist. 18.*): „ Habeatur „ semel Concilium ante diei quadragesimæ, ut omnibus, „ & solemne Deo possit offerri: secundum vero agatur „ circa tempora autumnæ. Censuimus, inquit Patres „ in Concilio Antiochæno congregati, propter Ecclesiasticas causas, & quæ existunt, controversias dissolvendas, sufficere bis in anno per singulas provincias Episcoporum Concilium fieri (*Conc. Antioch. cap. 10. refer. i. p.*). Et ne talia Concilia finirentur antequam omnes ad animarum salutem spectantes controversiæ, & difficultates decisæ fuissent, Arvernense (*I. ann. 155. Can. 1.*) ita decernit: „ Quoties secundum „ statuta Patrum sancta Synodus congregatur, nullus „ Episcoporum aliquam prius causam suggerere audeat, „ quam ea quæ ad emendationem vitæ, ad severitatem „ regulæ, ad animæ remedia pertinent, finiuntur“. Demum Concilium Troslejanum (*ann. 599. in princip.*) omnem talium decidendarum quæstionum modum declarat his verbis: „ Sanctum, & Deo authore celebratum, „ generaliter, & sine ulla exceptione Nicænum præcepit Concilium, ut omnibus simul Episcopis Provincialiæ congregatis discutiantur quæstiones necessariæ, & „ quod regulariter omnibus placuerit in commune, hoc „ omnes tam Metropolitanæ quam ceteri sequantur Episcopopi, ita tamen ut in omnibus quid antiqua habeat „ autoritas, requiratur.

In casibus vero difficilioribus, & majoris momenti, Summus Pontifex consulebatur, isque tales casus aut per semetipsum definiebat, aut in Concilio a se convocato. Illius salubris disciplinæ observantiam videmus in Decreto a Pelagio Papa promulgato his verbis (*Pelagius ep. e. refert in Canon. Multis, dist. 17.*): „ Majores, & „ difficiles quæstiones, ut sancta Synodus statuit, & „ beata Consuetudo exigit, ad sedem Apostolicam semper „ referantur“. Et sanctus Innocentius primus (*epist. 4.*) respondens Episcopo, qui eum super variis casibus consulerat: „ Mirari non possumus, inquit, dilectionem tuam sequi instituta majorum, omniaque quæ „ possunt aliquam recipere dubitationem, ad nos, quasi „ ad caput atque ad apicem Episcopatus, referre, ut „ consulta videlicet sedes Apostolica, ex ipsis rebus dubiis certum aliquid faciendum pronunciet: Quod & „ nos libenter accipimus, & dilectionem tuam memoriam „ rem Canonum approbamus.

Idem præterea sanctus Pontifex, dum difficultates sibi ab Exuperio Tolosano Antistite propositas solvit; „ Consulenti tibi, frater charissime, *inquit* (*ad Exuperium ep. 3. c. 1.*), quid de proposita specie unaquaque sentirem; pro captu intelligentiæ meæ, quæ sunt visa, respondi, quod sequendum vel docilis ratio persuaderet, vel autoritas lectionis ostenderet, vel custodita series temporum demonstraret: & quidem dilectio tua, institutum secuta prudentium, ad sedem Apostolicam referre maluit, quid de rebus dubiis custodire deberet, potius quam usurpatione præsumpta, quæ sibi viderentur, de singulis obtinere.

Eodem plane modo respondens Alexander tertius Archiepiscopo Senonensi: „ Sicut, *inquit* (*Can. Sicut, de Rescriptis*), Romana Ecclesia omnium Ecclesiarum, disponente Domino, mater est, & Magistra; ita & nos, qui eidem Ecclesiæ, licet immeriti, sumus pernæ dispositionis providentia præsidemus, prout Dominus nobis ministraverit, consultationibus respondere cogimur singulorum, & quæ videntur dubia, Apostolicæ circumspectionis providentia declarare.

Major Juris Canonici pars ex his responsionibus, seu rescriptis constat, quibus summi Romani Pontifices varias sibi quæstiones, & difficultates a totius orbis Episcopis, & sæper pluribus materiis propositas, solvebant. Videmus insuper, Cardinalem Borbonium Archiepiscopum Rotomagensem, & Legatum Avenionensem, summum Pontificem Gregorium XIII. dum idem Cardinalis Archiepiscopus Concilio in sua Provincia convocato præsideret, consuluisse (*Conc. Rosomagensi anno 1581. in fine*); timens scilicet, ne proprium aut certe Suffraganeorum sensum in decidendis variis difficultatibus sequens, veritatem fortasse non assequeretur, Pontificem enixe precatus est, ut quid in his casibus agendum esset, aperiret.

Sed dum hanc disciplinam, & agendi normam fideliter in Ecclesia per multa sæcula observatam intuemur, quis non ingemiscat, videns multos privatos Scriptores, qui nullam in Ecclesia auctoritatem, aut jurisdictionem habebant, audacter, & sine ullo vel minimo scrupulo, his nostris temporibus, variarum quæstionum decisiones ex proprio sensu dedisse, & insuper publicasse, non curantes opiniones sanctorum Patrum, & decreta sacrorum Canonum inquirere, illisque fideliter adhærere? quod in casu fuit, ut evanescerent in cogitationibus suis, & se aliosque multos in varia conscientiæ pericula incaute projicerent.

„ Cogitanti mihi serioque indaganti, *inquit eruditissimus Cardinalis Brancatus de Lauræa* (*Epitome Canonum in præliminari*) undenam haud multis abhinc annis, tanta circa morales doctrinas, nee non & judicia, in Christianum orbem irreperit laxitas, effrænisque in privato quolibet opinandi, & ad utrumque saltitandi libido; feliciter occurrit, id inde sumpsisse exordium,

quod Spiritus Sancti contempto magisterio, narrationes Patrum nostrorum prætereuntes, propriæ innixi prudentiæ, nostris nimium indulgeamus affectibus; nec amplius adamussim lapidem, juxta Philosophi præceptum, sed ad lapidem amussim aptare contendamus: non, inquam, legi voluntatem subjicimus, sed legem ipsam ad voluntatem trahere non formidamus. Eoque proinde res devenit, ut in permultis (ne omnia ut par esset completar) quid sequendum, quidve fugiendum, ob garrulitatem opinantium penitus ignoretur; talique insuper probabilitatis involucre cohærentur singula, ut nullum jam superfit agibile, in cuius gratiam bivium non sit paratum certissimum; & quæ perpetuo hucusque pugnantia prædicata fuerit contradictoria, concordi consensu veri honestique paritate, opinarum beneficio gaudeant coivisse.

Quest. 8. Quo pacto dispositum, & animatum esse convenit Christianum, dum Doctorem super aliqua conscientie difficultate consulit?

Resp. In animo habere debet, discere ab illo viam salutis, quæ in sacra Scriptura, & traditione designata est, & Deum enixe rogare, ut non patiat se duci per latam illam viam, quæ, ut in Evangelio dicitur, ducit ad perditionem, cujusque cavendæ gratia, multæ propositiones laxæ a summis Pontificibus reprobatae sunt; ut videre est in præambulo Decreti ab Alexandro septimo editi: *Ne, inquit (Alex. 7. in Decreto dato anno 1665. die 24. Sept.), ullamquam tempore viam salutis, quam suprema veritas Deus, cuius verba in æternum manent, arctam esse definiat, in animarum perniciem dilatarî, seu verius perverti consingeret, idem sanctissimus D. N. ut oves sibi creditas ab ejusmodi spatio sa, lataque, per quam iter ad perditionem, via, pro Pastoralis sollicitudine in rectam semitam evocaret.*

Hinc est, quod Apostolici zeli egregius imitator sanctus Carolus, oves suæ curæ commissas sic affatur (in Oration. habita in Concil. Provinc. 6.), „ Longe absint a nobis voces illorum, qui consuunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universæ ætatis ad capiendas animas. Næ isti suis adulationum vocibus, vocumque blanditiis cum nos fallere student, tum istis etiam illecebris populos nostros decipiunt; dicunt enim bonum malum, & malum bonum. O popule meus, quis poterit omnia mala, quæ te undique premunt, enumerando recensere? Audent tamen isti a salutis via te adulationibus longius abducere. Popule meus, qui te in tanta malorum colluvione beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.

Demum Beatus Joannes a Cruce asserit (in sentent. sent. 72.), quod si quis tibi persuadere conetur doctrinam laxam, tamesi miraculis eam confirmet, ei credendum non est.

Itaque qui volunt revera præferre cuicumque rei salutem animæ, debent in primis vitare Confessarios aut directores palpantes, & adulatores. *Cor sapiens*, inquit sanctus Hieronymus (*hom. 12.*), vadat ad domum talis viri, qui se corripit delinquentem, ut adducas ad lacrymas: qui provocet propria lugere peccata: & non eat ad domum lætitiæ, ubi doctor adulatur, & decipit: ubi non conversionem audientium, sed plausus querit, & laudem.

Denique verum Christianum decet, ut animæ suæ mifereatur, hæc Jeremiæ verba meditari (*Jer. c. 6.*): *Hæc dicit Dominus: Stare super vias, & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulabitis in ea, & invenietis requiem animabus vestris.* In hac unica via, in Evangelio designata, plenam securitatem consequi possumus: & si ab ea declinemus, non multum proderit in judicio supremo excusationem captare; quod invenerimus Confessarios, qui cupiditati nostræ obsecundantes securitatem nobis falso aduantes, aut etiam errantes promiserint. *Ecce dat tibi securitatem procurator*, inquit sanct. Augustinus (*hom. 12.*), quid tibi prodest, si pater familias non acceptet? *Procurator sum, servus sum, vis dicam tibi? Vive quomodo vis, Dominus te non perdet. Securitatem tibi procurator dedit, nihil valet securitates procuratoris. Utinam tibi Dominus securitatem daret, & ego te sollicitum facerem! Domini enim securitas valet, etiam si nolim: mea vero nihil valet, si ille noluerit. Quæ est autem securitas, Fratres, vel mea, vel vestra, nisi ut Domini iussa intente diligenterque audiamus, & promissa fideliter expectemus? Docente presertim Domino in Evangelio, quod cæcus si ceco ducatur præstet, ambo in foveam cadunt. Videri potest Tom. 4. Tract. 6. cap. 6. n. 10. in fine, & cap. 10. n. 2.*

Quest. 9. Quomodo potest discerni bonus Director a malo, qui dat occasionem multiplicandi peccata, qui veram, & utilem peccatorum conversionem potius impedit, quam procurat?

Resp. Falsi pravique Directores semper in Ecclesia multum nocuerunt; hinc est, quod Paulus Apostolus ita de eis loquitur (*ad Rom. c. 16. v. 17.*): *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos qui dissensiones, & offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, & declinate ab illis. Tum indicans, quo pacto diabolici possint: Huiusmodi enim, inquit (*ad Timor. 1. c. 3. v. 6.*) Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri, & per dulces sermones, & benedictiones seducunt corda innocentium. Et alio in loco dixit, quod Ex his sunt qui penetrant domos, & captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis.*

Solent enim Directores proprie utilitati servientes,

ubique sese ingerere, secreta familiarum perscrutari, variis artibus auctoritatem captare, mulierum animos etiam religiosorum sibi devincire, dum illarum secretis cupiditatibus non resistunt: demum de numero poenitentium sibi inaniter & periculose gratulari, solemne habent.

E contra veri probique animarum Rectores gloriam Dei tantummodo quaerunt in ministerio, & illorum salutem, qui sponte ad eos accedunt: cum propria non quaerant, nec lucro inhiant, nullam veritatem poenitentibus necessariam aut utilem occultant: imo illos in eam introducunt arctam viam, quae expresse tanquam necessaria praedicatur in Evangelio: cum magna mansuetudine patientiaeque cum poenitentibus agunt, sed adulationem fugiunt, nec unquam eos in peccatis palpant, aut obdormire sinunt, sub umbra falsae & irritae pacis, aut Sacramenta perperam sumere, dum non vere conantur pravis habitibus obsistere, & eorum periculosam vim contrariis actibus obtundere repellereque. Videri potest Tom. 4. Tract. 6. cap. 10. n. 2.

Quaest. 10. Est-ne quaedam diversitas inter obligationes conscientiae, & obligationes, quae ex praecipis oriuntur?

Resp. Est certe, cum possit quis peccare contra conscientiam non peccando contra praecipia, ut videtur in Canone (*Can. Omnes*, 28. q. 1.), qui exponens illa Apostoli verba: *Omne quod non est ex fide, peccatum est*, dicit, quod *omne quod contra conscientiam est, edifica ad gehennam*; & author Commentariorum in Paulum, quae Ambrosio tribuuntur, docet in haec verba, quod *omne quod fit, est in se, & de se fit bonum, sed tamen non fit ex fide, id est, contra conscientiam, ut scilicet credamus esse malum, peccatum est*. Idem habetur in cap. *Per tuas litteras, de simonia*. Posset etiam quis praecipia violare, & tamen contra conscientiam non peccare: nam, ut ait sanctus Thomas (1. 2. q. 78. art. 3. in corp.), *Si sit talis ignorantia, quae omnino sit involuntaria, siue quia est invincibilis, siue quia est ejus, quod scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*. Hic tamen sanctus Doctor de ignorantia circa praecipia naturalia & divina non loquitur, ut inferius videbimus.

C A P U T I I.

De regulis generalibus ad cognoscendum, quando contra conscientiam, aut contra praecipia peccetur.

Quaest. 1. **Q**uid est Conscientia?

Resp. Cum Conscientia sit *Cordis scientia*, ut ait Sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 1.), unde dicitur quasi cum alio scientia: recte definiri potest.

est, Quod dicitur, & ostendit id, quod agere debemus, aut fugere, ut recte vivamus. Hæc definitio sumitur a sancto Thoma: *Dicitur namque conscientia restituari*, ait sanctus Doctor (I. p. q. 75. art. 13. in corp.), *secundum quod per nostram conscientiam judicamus aliquid esse faciendum, vel non faciendum.*

Quest. 2. Quomodo dividi potest conscientia?

Resp. Duæ sunt tantum conscientiarum species, ad quas cæteræ reducuntur; prima vera est, & ea, ad quæ obligamur, recte ostendit; altera falsa aut erronea appellari potest, quia nos in errorem inducit, & falsum pro vero proponit.

Quest. 3. Qualis est vera conscientia?

Resp. Illa est, quæ præceptis conformis est, & id facere suadet, ad quod præcepta nos obligant.

Quest. 4. Qualis est conscientia erronea, & falsa?

Resp. Est quædam interior apparens lux, quæ nos ad agendum ea, quæ prohibita sunt, inducit, ostendens, & persuadens non esse prohibita.

Quest. 5. Possimus-ne sequi conscientiam erroneam?

Resp. Primo illud certum est, nos non posse agere contra dictamen conscientiarum, etiamsi erronea sit, & dicat, illud malum esse, quod in se bonum est; quia, ut ait sanctus Thomas (I. 2. q. 39. 2. art. 4. in corp.), *Error quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale*; quia ex eodem Angelico Doctore (I. 2. quest. 39. art. 6. in corp.) *Ex quo aliquid proponitur a ratione ut malum, voluntas, dum in illud fertur, accipit rationem mali. Si ergo proponatur ut malum a ratione errante, fertur in hoc sub ratione mali; unde voluntas erit mala, quia vult malum; non quidem id quod est malum per se, sed id quod est malum per accidens propter apprehensionem rationis: sicut credere in Christum est per se bonum, & necessarium ad salutem; sed voluntas non fertur in hoc, nisi secundum quod a ratione proponitur: unde si a ratione proponatur ut malum, voluntas fertur in hoc ut malum, non quia illud sit malum secundum se, sed quia est malum per accidens ex apprehensione rationis.* Et hoc modo peccat quis contra conscientiam, etiam contra præcepta expresse non peccet.

Quest. 6. Nunquam-ne peccat quis sequendo dictamen conscientiarum erronearum?

Resp. Cum, ut supra exposuimus, possit quis duobus modis peccare, aut contra conscientiam, aut contra præcepta, sæpe accidit, licet quis contra conscientiam non peccet; attamen, quia ea conscientia erronea est, & hic error est quodam modo voluntarius, ut explicabitur inferius, peccat contra præcepta. S. Bernardus acriter invehitur in Epistola, aut potius tractatu ad

Hugonem a sancto Victore misso, in nescio quem doctorem, qui temere asseruerat non posse peccari per ignorantiam: *Veritatis testimoniis paucis, & manifestis, manifestum mendacium confutetur, inquit idem sanctus doctor (ep. 77. ad Hug. a S. Victore): Is forsitan quis asserit, non posse peccari per ignorantiam, numquam pro suis ignorantibus deprecatur, sed potius Prophetam irridet deprecantem, & dicentem DELICTA JUVENUTIS MEÆ ET IGNORANTIAS MEAS NE MEMINERIS. Forsitan & reprehendet Deum exigentem pro peccato ignorantie satisfactionem. Si ignorantia numquam peccatum est, cur dictum est in Epistola ad Hebræos, quia in secundo tabernaculo semel Pontifex in anno solus intraret, non sine sanguine quem offerret pro sui & populi ignorantia? Si peccatum ignorantie nullum est, non ergo peccavit Saulus, quod persecutus est Ecclesiam Dei, quoniam quidem ignorans hoc fecit, manens in incredulitate. Bene itaque faciebat, quod erat blasphemus, & persecutor, & contumeliosus; quod erat spirans minarum, & cædis in discipulos Domini; in hoc ipso quippe abundantius emulatur existens paternarum suarum eraditionum. Non ergo debuit dicere: Miseri cordiam consecutus sum, sed mercedem recepi: quippe quem ignorantia a peccato reddebatur immunem, insuper & emulatio remunerabilem iudicabat. Si, inquam, ignorantia nunquam peccatur, quid ergo causamur adversus occisores Apostolorum, quoniam quidem non solum malum esse nescierunt interficere illos, sed insuper quoque id faciendo arbitrati sunt obsequium se præstare Deo; sed & frustra in Cruce Salvator orabat pro suis Crucifixoribus, quippe nescientibus, ipso teste, quid facerent, & ita nequaquam peccantibus. Nunquid non ex his satis apparet, in quantis jaceat ignorantie tenebris qui ignorat, peccari posse interdum per ignorantiam?*

Quest. 7. Quandoenam peccati reus sit is qui conscientiam erroneam sequitur?

Resp. Responderi potest ex sancto Thoma, peccari sequendo conscientiam erroneam, quando talis error est aliquo modo voluntarius; & Ignorantia, ut docet Angelicus Doctor (l. 2. q. 6. ars. 8. in corp.), est voluntaria dupliciter; uno modo, quia actus voluntatis fertur in ignorantiam. Sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando. Alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire, & debet. Unde dicitur in Canone (Can. Non omnis, dist. 37.), quod Non omnis qui ignorat, immunis est a pena (id est, ut ait Glossa, a peccato) ille enim potest excusari a pœna; qui quod disceret, non invenit.

Quest. 8. Quo pacto error conscientie a transgressione præceptorum potest excusare?

Resp. Quando provenit ex ignorantia penitus involun-

Cap. II. De Regulis generalibus. Et

luntaria, & involuntaria est, ut ait sanct. Thom. (*ib.*) eum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire, & ex hoc aliquid agit, quod non faceret, si sciret; puta cum aliquis diligentia adhibita, nesciens aliquem transire per viam, projicit sagittam, qua interficit transeuntem: & talis ignorantia causat involuntarium simpliciter. Et ita proprie loquendo, ignorantia a peccato excusat, si invincibilis sit, id est, cum quis non potuit scire ea, ad quæ obligabatur; & e converso ignorantia non excusat, quando vinci potuit, id est, quando quis poterat eam superare aliquo modo, & deceptus est, quia negligens fuit.

Quæst. 9. Quo tandem modo ignorantia potest esse invincibilis?

Resp. Duæ sunt species ignorantia; nam alia est ignorantia juris, alia facti: per ignorantiam juris ignorantur ea quæ precepta sunt, & ita ignorantia juris est, nescire prohibitum esse diebus veneris carnem manducare. Ignorantia vero facti ea est, qua quis sciens præcepta, ignorat tamen illud quod agit, esse contra præcepta; ut si quis sciens prohibitam esse comestionem carnis diebus veneris, carnem tamen comedit, putans non esse carnem, sed pisces; talis ignorantia facti est, non juris. His positus respondeo, ignorantiam juris fere nunquam excusare omnino, quia tenemur scire ea quæ sunt juris; ignorantia vero facti potest esse invincibilis, & ita potest quis errare in facto sine peccato, ut si illud ignoret sine ulla sua culpa. Unde concludere possumus cum Bonifacio 8. in regula Ignorantia (*Regula ignorantia, de reg. jur. in 6.*), quod generaliter loquendo, ignorantia facti, non juris, excusat.

Quæst. 10. Quando nam vincibilis est ignorantia juris, & non excusat a peccato: & quando nam invincibilis est, & excusat?

Resp. Antequam illius quæstionis solutionem demus, supponendum est, duas esse species juris; aliud namque est jus naturale, aliud positivum; quod potest subdividi in jus positivum divinum, & jus positivum humanum. *Lex naturalis*, inquit sanctus Thomas (*1. 2. q. 9. art. 2. in corp.*), nihil aliud est, quam participatio legis æternæ in rationali creatura, quasi lumen rationis naturalis, quo discernimus, quid sit bonum, & quid malum; & ut ait sanctus Ambrosius (*Can. Turbatur, 1. q. 4.*) Ignorantia juris naturalis omnibus adultis damnabilis est: quod clarius explicans sanctus Augustinus (*de gratia & lib. arbit. ad Valentinum, c. 3.*), Ignorantia, inquit, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat, sed fortassis ut minus ardeat. Et licet objici possit, sanctum Augustinum ibi tantum agere de ignorantia circa ea, quæ fidem respiciunt; attamen principia, & rationes ejusdem san-

sancti Doctoris, eandem vim habent circa ea, quæ ad mores spectant; cum præsertim alibi dicat (*Lib. 1. operis imperfect. c. 106.*), quod *necesse est ut peccet, a quo ignoratur justitia*, id est, qui ignorat id quod agit esse contra legem naturalem; & peccatum ignorantie esse *voluntarium voluntate facti, non voluntate peccati . . . quod tamen factum peccatum fuit*. Et alio in loco ita differit (*Lib. 1. Retract. c. 15.*). *Si quis bonum putaverit, quod malum est, hoc putando utique peccat: & ea sunt omnia peccata ignorantie, quando quisque bene fieri putat, quod male fit*. Unde concors est sententia, ut ait Gerson (*lib. de vita Spirituali lect. 4. Coroll. 3.*), nullam in his quæ legis divine sunt, cadere ignorantiam invincibilem. Quod videtur intelligi debere de lege divina, quæ in Decalogo continetur, cujus præcepta ad jus naturale spectant; ratio autem, cur talis ignorantia non excuset, ea est, ex sancto Thoma (*1. 2. q. 95. art. 2. in corp.*), quia habemus semper in nobis lumen necessarium ad cognoscenda præcepta naturalia, & illa tantum ignoramus, quia non satis curavimus iis uti mediis, quibus ad eorum cognitionem devenire poteramus. *Signatum est, inquit, super nos lumen vultus tui Domine: quod pertinet ad naturalem legem, quæ nihil aliud est, quam impressio divini luminis in rationali creatura*. Quæ doctrina saltem debet intelligi de primis, & magis obviis principiis legis naturalis, & conclusionibus ab his principiis non multum remotis, ut colligitur ex his quæ dicit idem sanctus Doctor 2. part. q. 94. art. 6. in corp. qui de illis juris naturalis præceptis loqui putatur, dum asserit (*D. Thom. quodlib. 8. art. 10.*) „ quod diversæ opiniones „ Doctorum sacre Scripturæ, si quidem non pertineant „ ad fidem & bonos mores, absque periculo auditors „ utramque opinionem sequi possunt: tunc enim ha- „ bet locum, quod Apostolus dicit ad Roman. 14. „ Unusquisque in suo sensu abundet. In his vero quæ „ pertinent ad fidem & bonos mores, nullus excusatur, „ si sequatur erroneam opinionem alicujus magistri; in „ talibus enim ignorantia non excusat“. Et eodem modo intelligi posse videtur, quod alio in loco dicit: (*Quodlib. 8. art. 13.*): *Illud quod agitur contra legem, semper est malum: nec excusatur per hoc quod est secundum scientiam*.

Et etiam si contingere possit in aliquo extraordinario casu, ut nullam haberemus culpam in tali ignorantia; attamen quia illud rarissimum est, & difficile admodum discerni potest, deberemus in praxi judicare, quod a culpa liberi non sumus, dum re vera aliquid agimus, quod contra jus naturale erat.

Ignorantia vero juris positivi divini aut humani, reperitur in eo qui nescit leges & præcepta, ad quæ ser-
van-

vanda obligatur, five sint a Deo, five ab Ecclesia, aut alio superiore legitimo iuste præcipiente.

Quest. 11. In quibusnam casibus ignorantia juris positi-
vi divini & humani excusat, aut non excusat?

Resp. Dicendum est cum sancto Thoma (1. 2. q. 19. art. 6. in corp.) „ quod si ratio vel conscientia erret „ errore voluntario, vel directe, vel propter negligenti-
am, quia est error circa id, quod quis scire tene-
tur: tunc talis error rationis vel conscientie non
excusat, quin voluntas concordans rationi, vel con-
scientie sic erranti, sit mala. Si autem sit error qui
causet involuntarium, proveniens ex ignorantia ali-
cujus circumstantie absque omni negligentia, tunc
talis error rationis vel conscientie excusat, ut vo-
luntas concordans rationi erranti, non sit mala.

Quest. 12. Quam quæso securitatem habere debemus,
antequam agamus, quod lumen conscientie nostræ veri-
tati conforme sit, ut illud sequendo non peccemus?

Resp. Cum sancto Antonino (1. p. tit. 3. v. 3. c. 10. §. 10.) : quod certitudo quæ requiritur in materia morali,
non est certitudo evidentie, sed probabilis conjecturæ.

Quest. 13. Quæ est, & in quo consistit illa certitu-
do moralis?

Resp. Idem sanctus Antoninus ibidem dicit, quod
non consurgit certitudo moralis ex evidentia demonstra-
tionis, sed ex probabilibus conjecturis grossis & figura-
libus, magis ad unam partem, quam ad aliam se
habentibus. Notandum est, quod sanctus Antoninus
loco supra citato, loquens, ut ipsemet dicit in eo lo-
co, pro conscientis scrupulosis, voluit omnino uti mo-
do loquendi proprio, & apto ad dispellendos vanos ter-
rores, quibus tales sæpius concutiuntur: & expendens,
quod numquam fere putant se habere certitudinem mo-
ralem de bonitate suorum actuum, conatus est talent
certitudinem illis faciliorem reddere quantum poterat,
ut illorum infirmitati mederetur: quod utile admodum
est observare, ut verus dicti sancti Doctoris sensus in
hac materia intelligatur discernaturque. Sed ut illa dif-
ficultas magis dilucide explicetur & solvatur, possumus
considerare hominis conscientiam in triplici statu; aut
enim sufficienter convincitur ex his quæ sibi apparent,
se posse agere sine errore & peccato; & hæc dicitur
conscientia probabilis: aut non ita clare videt, quid
sibi agendum sit, sed hæret dubius inter duas opinio-
nes contrarias, non valens discernere, quamnam ex
his verior sit; & hæc vocatur conscientia dubiosa: aut
denique habet quidem ex una parte rationes fortes,
quibus convincitur se posse licite quid facere, sed tam-
en restat aliquis timor vanus, & nulla solida ratione
nixus; & hæc est conscientia scrupulosa. De aliis il-
lis conscientie nostræ statibus singillatim tractabimus
inferius.

CAPUT III.

De Conscientia probabilis.

Quæst. 1. **Q**uid est conscientia probabilis?
Resp. Conscientia probabilis nihil aliud est, ut modo diximus ex sancto Antonio, quam convictio quædam interior proveniens ex certitudine morali, quam de bonitate, & rectitudine nostræ actionis habemus, ex probabilibus conjecturis magis ad unam partem quam ad aliam se habentibus, quibus suadentibus, putamus nos non errare. Hæc definitio vel descriptio convenit cum illa quæ ex sancto Thoma habetur, qui asserit (*opus. de falsis c. 2.*), quod *Probabilia dicuntur que videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus, aut omnibus vel precipuis & maxime notis.*

Hæc certe definitio multum differt ab ea quam varii Neoterici authores passim tradunt; imo dispungere quodammodo videtur multas illorum opiniones, dum rejicit opinionem minus probabilem, & eam, quæ cum non magis appareat probabilis quam opposita, dici & considerari in praxi debet potius tanquam dubia, quam tanquam probabilis. Sed existimavi, illam definitionem, quam Sanctus Thomas ex Aristotele (*1. 8. Topic. c. 10.*) sumpsit, attendendo maxime praxim, esse curatorem, & statim ante oculos ponere & indicare, quæ sit vera probabilitas, & conscientia probabilis; & ideo præferendam esse definitioni, juxta quam illa opinio dicitur probabilis, quæ nititur fundamento solido & idoneo ad persuadendum hominem prudentem; nam in praxi fundamentum illud solidum non est, nec dignum cui homo prudens adherere, dum concurrat cum alio contrario fundamento, æque vel magis solido & efficaci; quod scilicet suadet contrariam opinionem, maxime dum in tali electione opinionum de salute æterna agitur.

Quæst. 2. Sumus-ne semper securi in conscientia, quando juxta probabilitatem operamur?

Resp. Ut huic quæstioni, quæ maximi momenti est, & quæ majores totius Theologiæ moralis difficultates involvit, dilucide & solide responderi possit, supponendum est conscientiam aut opinionem probabilem, in tribus statibus diversis considerari posse. Primo dum opinio probabilis nititur rationibus & fundamentis supra dictis, nec ulla apparet ratio aut autoritas quæ nos possit movere ad dubitandum de rectitudine & veritate opinionis, quam sequi intendimus. Secundo dum quædam opinio in se probabilis, impugnatur rationibus aut autoritatibus contrariis, & æqualiter ponderis; & ita concurrat cum opinione contraria æqualiter probabili. Tertio cum opinio in se probabilis habet tamen contra se rationes aut autoritates solidiores & majoris ponderis: & ita concurrat cum opinione contraria magis probabili.

CAPUT IV.

Quid agendum quando quis habet opinionem aut conscientiam probabilem, quæ a nulla contraria probabilitate minuitur & impugnatur?

Quest. 1. **P**otesse ne quis esse securus, se non peccare contra conscientiam, quando sequitur opinionem probabilem, quæ nullam habet opinionem aut rationem, quæ illam impugnet?

Resp. Constat ex his quæ ex Sancto Thoma, & Sancto Antonino supra relata sunt, quod dum quædam opinio ita probabilis est, ut omnes rationes & autoritates, quæ intellectui nostro sese offerunt, illi opinioni faveant, nec quidquam in contrarium videamus, quod possit tales rationes aut autoritates invalidare, in hoc casu non peccat contra conscientiam, qui talem opinionem sequitur; & ratio est, quia, ut jam diximus cum Sancto Antonino (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.), *Certitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentie, sed probabilis conjectura:* & ita sufficit, quod habeamus certitudinem moralem de bonitate nostræ actionis, ut simus liberi a peccato: at evidens est, illum qui habet opinionem hoc modo probabilem de bonitate suæ actionis, habere etiam eam certitudinem moralem; quandoquidem necesse non est, ut oriatur hæc certitudo ex demonstratione, quæ nos evidenter de veritate convincat; sed sufficit, ut adint rationes probabiles, quæ nos potius moveant ad illam opinionem sequendam, quam eam quæ illi contraria est. Et ita concludi potest, illum esse securum se non peccare contra conscientiam, qui operatur juxta opinionem probabilem, contra cujus veritatem nullam rationem videt.

Quest. 2. Si ignorans jus naturale & divinum, putaret se obligari ad aliquid agendum, quod est illi juri contrarium, posset-ne excusari sequendo illam opinionem quam probabilem credit?

Resp. Respondetur ex sancto Thoma, talem non excusari; quia hic error provenit ex ignorantia legis naturalis, quam omnes scire tenentur: *Si ratio errans dicebat,* inquit Doctor Angelicus (1. 2. q. 19. art. 6. in corp.), *quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quod error ille provenit ex ignorantia legis Dei quam scire tenetur.* Præterea non excusaretur, quia non possumus habere opinionem vere probabilem, quæ præceptis naturalibus contraria sit; habemus enim semper in nobis lumen sufficiens ad illa cognoscenda, & si velimus uti tali lumine, & mediis quæ ab illo nobis suppeditantur ad cognoscendas tales veritates, semper nos inducet ad faciendum ea, quæ præceptis conformia sunt, potius quam ea quæ illis adversantur; & cur ex doctrina supra relata patet, necesse est, ut opinio quælibet sit ve-

re probabilis, quod quis rationes contrarias perpendens veritatem inquirat, & omnibus pensatis illam potius, quam oppositam, veram putet; & illa *Certitudo moralis*, ut ait Sanctus Antoninus (p. 1. tit. 3. cap. 10. §. 10.), *confergitur ex probabilibus conjecturis grossis & figurabilibus, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus*. Et ita si in praxi quis putaret opinionem vere contrariam juri naturali, esse probabilem; in hoc semper esset in culpa, & talis error oriretur ex aliqua cæcitate & ignorantia aliquo modo voluntaria, quæ non totaliter excusat, juxta ea quæ ex Sancto Augustino & ex Sancto Thoma diximus supra capite secundo.

Quest. 3. Si is, qui ignorans jus naturale & divinum, putat se obligari ad agendum aliquid, quod illi juri adversatur, peccat illud agendo; sequitur, quod ille tunc necessario peccat, sive operetur, sive non operetur; nam ex una parte ille non potest agere contra dictamen conscientiæ sine peccato: & ex alio peccat etiam sequens illam erroneam conscientiam.

Resp. S. Thomas illi objectioni quam sibi opposuerat, respondet: „ Dicendum, *inquis* (1. 2. q. 19. art. 6. ad 13.), quod sicut in syllogisticis, uno inconvenienti dato, necesse est alia sequi; ita in moralibus, uno inconvenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Sicut supposito, quod aliquis quærat inanem gloriam, sive propter inanem gloriam faciat quod facere tenetur, sive dimittat, semper peccabit: nec tamen est perplexus, quia potest intentionem malam dimittere. Et similiter supposito errore rationis, vel conscientiæ, qui procedit ex ignorantia non excusante, necesse est, quod sequatur malum in voluntate; nec tamen est homo perplexus, quia potest ab errore recedere, cum ignorantia sit vincibilis & voluntaria. Et ita sequitur ex Sancto Thoma, quod ratio, propter quam ignorantia juris naturalis non excusat, ea est, quia non est invincibilis, & ita aliquo modo voluntaria est. Vide quæ infra cap. 6. q. 9. dicta sunt.

C A P U T V.

Quid agendum sit, quando aliqua opinio probabilis concurret cum alia contraria æque probabili.

Quest. 1. **O**pinio, quæ aliquandiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis?

Resp. Cum juxta definitionem ex Sanctis Thoma & Antonino supra relatam, opinio probabilis sit certitudo moralis de rectitudine nostræ actionis, proveniens ex conjecturis probabilibus, quæ ad eam sequendam potius quam contrariam nos inducunt, perspicuum est, opinionem quæ probabilis erat, quia magis conformis præcepto videbatur, quam alia, posse tractu temporis fieri improbabilem, & a sua probabilitate cadere: cum possit

possit facile accidere, quod ille qui habebat rationes aut auctoritates, quæ illum sufficienter convincebant, se habere certitudinem non physicam, sed moralem de rectitudine suæ actionis, inveniatur deinde rationes & auctoritates contrarias, quibus moveatur ad credendum cum solido fundamento illam opinionem, quam putabat probabilem, dum nihil illi contrarium videbatur, suam probabilitatem his apparentibus rationibus perdidisse. Ipsa quotidiana experientia talem veritatem confirmat; nullus enim est, qui non sciat & experiatur aliquando, illud quod moraliter certum visum erat in quibusdam circumstantiis, videri processu temporis dubium, aut etiam falsum, novo accedente lumine, & re melius considerata. Concludamus igitur, illum in magno errore versari, qui putet in materia morali illud esse semper probabile, quod aliquandiu probabile fuit.

Quest. 2. Quando opinio probabilis concurret cum opinione contraria æque probabili, perdit-ne suam probabilitatem?

Resp. Respondeo affirmative, quia ex hoc dubia efficitur; quod probatur ex Sancto Thoma (*q. 14. de veritate ar. 10.*) qui sic asserit: *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam quam in aliam, vel propter defectum moventium, sicut in problematibus, de quibus rationes non habemus, vel propter avertam æqualitatem eorum quæ movent ad utramque partem, & ista est dubitantis dispositio.* Ex quo sequitur, juxta mentem Doctoris Angelici, nos esse, in dubio, quoties habemus varias rationes, quæ nos æqualiter movent ad credendum unam opinionem esse veram, quantum contraria; & consequenter dicendum est, opinionem probabilem, quæ fundatur super rationibus probabilibus, fieri dubiosam, dum est in concursu opinionis contrariæ, quæ æque solidis rationibus nititur.

Quest. 3. Quid agendum est, dum sumus suspensi inter duas opiniones contrarias æque probabiles?

Resp. In hoc casu aut adest quædam necessitas operandi, aut non: si nulla sit necessitas, operandum non est; quod probatur ex Sancto Antonino (*1. p. tit. 20. de regul. Juris*), qui dicit, quod *dubium probabile est, cum scilicet rationes sunt ad utramque partem quasi æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale.* Quod si quis teneatur operari, tunc non debet amplius probabilitati unius ex his opinionibus confidere, quia hujusmodi probabilitas evanuit, ut supra diximus: sed adhærere debet opinioni tutiori; quia quoties sumus in dubio, tenemur omnino sequi opinionem magis tutam, juxta axioma sæpius in jure Canonico repetitum (*Cap. ad audientiam, De homis. volunt.*) 2 *In dubiis tutior via est eligenda: quod etiam probat Sanctus Antoninus (1. p. tit. 5. c. 10. §. 10.) exponens illud*

illud Ecclesiastici: *Qui amat periculum, peribit in illo.* HINC est, inquit, quod Beatus Thomas & alii dicunt, quod ille qui agit id de quo est dubium, utram sit mortale, vel non peccat mortaliter, quia periculo se exponit mortalis. Cum ergo in aliqua materia morale sunt variae & contrariae opiniones, ille qui adhaeret opinioni latioris via videtur se exponere periculo mortalis, quia est in dubio, cum possit illa opinio esse falsa, & contraria vera: sed ad hoc respondetur, quod utique ille qui agit scienter id de quo dubitat esse mortale, permanente dubitatione, mortaliter peccat, etiamsi illud in se non esset mortale, sumendo proprie & stricte dubitationem, prout rationes sunt aequae ponderantes ad utramque partem, nec magis quis declinat ad unam, quam ad aliam. Unde sequitur, quod, juxta mentem sancti Antonini, ille peccat mortaliter, qui in concursu duarum opinionum contrariarum aequae probabilium, sequitur latioris. Quia, ut decernit Eugenius Papa in Canone (*Cap. Inveni de Sponsalib.*), in his quae dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus. Ideo Innocentius tertius consultus super quaestione magni momenti, in qua pro affirmativa, ut & pro negativa, variae inveniri poterant rationes probabiles, omnibus pensatis; Nos, inquit, in hoc dubitabili casu, quod tutius est, sequentes, mandamus, &c. (*Cap. veniens, de Presb. non baptizato*). Quod idem plane est, ac si dixisset Pontifex, quod in tali casu amplecti omnino debemus illam opinionem, quae tutior est.

Nec minus evidens est ex Sancto Thoma (*quodlib. 8. art. 13.*) quod inter duas opiniones aequae probabiles, debemus sequi tutiorem: Ille, inquit, qui in quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinionum, si manente dubitatione plures praebendas habet, periculo se committit, & sic procul dubio peccat: ut pote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem. Quod certe dici potest de his omnibus, qui ex duabus opinionibus aequae probabilibus, tutiorem non eligunt: quia haec caecitas provenit ex eo, quod magis eligunt propriae cupiditati inservire, quam salutem in tuto ponere.

Urde S. Antoninus (*l. p. 1. 9. c. 1. §. 3.*) exponens regulam illam Juris, in qua dicitur, quod is qui se exponit periculo peccandi mortaliter, revera mortaliter peccat: Exponere, inquit, se periculo mortalis peccati, est peccatum mortale: vel sic agere incertum, & dimittere certum, quod sit mortale; sed intelligitur, dum tale est vehementer & probabiliter incertum, estque sicut oppositum, vel magis: tunc enim illud quod agit, non carebit mortali culpa, aliter non.

Possumus adjungere his autoritatibus illud quod habetur in Epistola R. P. Mutii Vitelleschi Generalis praepositi Societatis Jesu ac Superioris ejusdem Societatis (*Ep. 1. Romae 4. anno 1617. ad Superiores Societatis*)

dicatis Jesu); „ Quarto, inquit, nonnullorum ex Societate sententiæ in rebus præsertim ad mores spectantibus plus nimio liberæ, non modo periculum est, ne ipsam evertant, sed ne Ecclesiæ etiam Dei universæ insignia afferant detrimenta. Omni itaque studio perficiant, ut, qui docent, scribuntque, minime hac regula & norma in delectu sententiarum utantur: tueri quis potest, probabilis est, authore non caret: verum ad eas sententias accedant, quæ tutiores, quæ graviorum, majorisque nominis Doctorum suffragiis sunt frequentatæ, quæ bonis moribus conducunt magis; quæ denique pietatem alere & prodesse queant, non vastare, non perdere“. Vide quæ diximus Tom. 4. tr. 9. de Matr. cap. 10. q. 27.

Quest. 4. Nonne accidere potest, quod opinio dubiosa in theorica, seu speculative, fiat tamen probabilis in praxi, & ita quod in casu proposito, licet concursus probabilitatum contrariarum dubias afficiat speculative duas opiniones æque probabiles, ut probatum est; attamen in praxi una ex his duabus, aut etiam duæ sint æque probabiles, ita ut possimus quamlibet earum sequi tuta conscientia?

Resp. Verum quidem est, opinionem speculative dubiam, posse fieri probabilem in praxi, si occurrat aliqua circumstantia, quæ dubitationem amputet, & efficiat quod auxilio alicujus novæ rationis eadem opinio, quæ ex probabili facta fuerat dubiosa, fiat ex dubiosa probabilis: sed si nullæ adsint novæ circumstantiæ, aut rationes, quæ dubium tollant, opinio semper remanet dubia, & consequenter tenemur sequi tutiorem, ut supra dictum est. Nam nullo modo dici potest, quod etiam si simus dubii de rectitudine alicujus actus, verbi gratia, utrum liceat pingere diebus festivis, possimus tamen in praxi id agere, de quo speculative dubitavimus, quamvis nulla adsit in praxi circumstantia diversa ab his quas in theorica perpendimus; quod est manifeste contrarium autoritatibus S. Thomæ & Sancti Antonini modo relatis: dicit enim expressis verbis Sanctus Antoninus (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.), quod cum in aliqua materia morali sunt variae & contrariæ opiniones, ille qui adhaeret opinioni laxioris vie, videtur se exponere periculo mortalis, quia in dubio. Et ita vult dubium practicum oriri ex dubio speculative de veritate opinionis; & ita illud quod est dubium in speculatione, esse semper dubium in praxi, nisi occurrat in praxi aliqua circumstantia, quæ efficiat, ut nullum sit amplius dubium, etiam speculative: exempli gratia, si velimus supponere, dubium esse speculative loquendo, utrum licitum sit pingere diebus festivis, vere dicetur, quod is qui pingit in die festivo, est in dubio, nisi superveniat in praxi aliqua circumstantia, ut necessitas extrema, quæ efficiat,

ut

ut id quod dubium erat, dubium amplius non fit ratione illius novæ circumstantiæ.

Quæst. 5. Nonne grandis illa turba scriptorum, qui asserunt, nos ex duabus opinionibus probabilibus posse sequi eam quæ magis arridet, potest esse loco circumstantiæ sufficientis ad reddendum probabile in praxi illud, quod erat dubium speculative?

Resp. Nequit prorsus ille numerus conscientiam nostram in tuto ponere, dum ex duabus opinionibus probabilibus sequimur eam quæ minus tuta est, quia ut jam probavimus, certum est, nos tunc esse in dubio, quia habemus æquales rationes pro una opinione, quam pro opposita: & indubitatum est, & definitum in multis Canonibus, & a sanctis Patribus non paucis, nos in dubio sequi debere id quod tutius est: & ita cum ex consensu unanimi omnium etiam Probabilistarum, opinio quorundam doctorum non possit facere opinionem probabilem contra determinationem expressam Ecclesiæ, concludendum est, opinionem omnium illorum Doctorum, & scriptorum, qui asserunt licere sequi quamlibet ex æque probabilibus, non posse conscientiam nostram in tuto ponere.

Præterea opinio illorum Doctorum, qui Probabilitatæ dici possunt, a multis aliis rejicitur, & impugnatur, quorum potius pondus & autoritas considerari debet, quam numerus. Et cum non possimus dubitare, quin Probabilitatæ in multis opinionibus moralibus erraverint, quæ opiniones a sancta Sede damnatæ sunt, merito ab illis discedere debemus, & illorum sententiam non sequi in hac de probabilitate quæstione, quæ certe haberi debet tamquam maximum principium totius doctrinæ moralis, & illud ex quo tales authores falsa & perniciose admodum consecraria hauserunt: quod revera mirum quantum minuit autoritatem, quam dicti Probabilitatæ aliunde sibi conciliare possent.

Sed si non solum ponderentur, verum etiam numerentur hodie Doctores, qui probabilissimum rejiciunt, postquam hæc quæstio fuit mature discussa, dubitari vix potest, quin multum prævaleant. Doctrina & pietate celeberrimus Cardinalis de Aguirre, cujus recens memoria in benedictione est, non in Urbe tantum, ubi præsertim luxit, sed etiam in toto orbe Christiano; in Synopsi iterum Romæ excusa, postquam Bellarminum, Pallavicinum, Cajetanum, Toletum in prima editione Romana, Paleotum, Lauræam, & alios Cardinales enumeravit laxæ probabilitatis impugnatores, „ Nimirum, „ inquit (Cardinalis Joseph de Aguirre in Synopsi „ Collectionis Conciliorum Hispaniæ. Num. 29. & „ segg.), hic fuisse videtur semper spiritus Ecclesiæ „ tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus & Episco- „ pis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt, quam „ in iis qui pietatis & doctrinæ laude illos usque mo-

do imitati sunt. Unde ante & post Pontificatum laudati Alexandri VII. mirum est, quo zelo, qua eruditione & constantia, quamplurimi Episcopi, præstantissimi nominis, partim vita functi, partim superstites, probabilissimum luxuriantem reppererint. Quot Concilia ab eo tempore in Gallia contra illum usque modo celebrata sunt, unanimi Patrum congregatorum suffragio, a Merbesio & aliis exscripta? quot conventus Episcoporum, Doctorum clarissimæ Sorbonæ, ac Parochorum Parisiensium, Rhotomagensium, aliorumque, ad illum exterminandum, & ad proscribendam famosam illam Apologiam Casuistarum, conspirarunt?

Quin & antea, tempore Urbani VII. quatuor Galliarum Archiepiscopi, & duodecim Episcopi, die quinta Aprilis anno millesimo sexcentesimo quadragesimoquarto, scripsere doctissimam illam Epistolam ad eundem Pontificem, quæ omnium fere manibus teritur: in qua ita lamentantur laxitatem morum suo tempore grassantem ex licentia opinionum: *Divinorum Sacramentorum usus, qui sacer omnino ac salutaris esse debet, in perniciosum ac piis omnibus deplorandum abusum sæpissime convertitur. Depravatis denique ac corruptis moribus blandimenta potius, atque operimenta, quam salubria remedia comparantur; ut ex sententiis ex libris illorum fideliter excerptis nemini non apertum atque exploratum esse potest.* Deinde suum vehemens desiderium significant: *Ad corruptelas morum expurgandas, effrenatamque illam quorumlibet flagitiorum, quæ nunquam tanta fuit, licentiam, audentibus eam in dies novitiis quibusdam casuum conscientie Architectis.*

Similiter Octavius Archiepiscopus Senonensis in litteris eodem anno ac die datis ad Eminentissimum Cardinalem Franciscum Barberinum, inquit: *Eo mollioribus animarum ac discipline elanguescentis dissolutio processit, ut jam de vera pœnitentia, ac sincero amore Dei loqui, pene sit nefas. . . . Hoc videlicet artificium humani generis hostis excogitavit, quo satiscitis religionis degenerem illam laxitatem pro ipsa religione obtrudere, quasi a diverticulis ad viam regredi, a via aberrare sit. . . . Ita alitur quorumlibet licentia flagitiorum, ita Crux Christi evacuat: jam enim crimen ludus est, & pœnitentia crimini datur.* Hæc ille & plura similia alii Episcopi in Epistola alia ad Innocentium X. data anno sequenti millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto, die 21. Julii, adversus prædictam laxitatem.

Quibus verbis, zelo & severitate plenis illam damnaverint inter plurimos alios Præfules, Eminentissimus Cardinalis de Janfon, tunc Diniensis Episcopus, & illustrissimus Archiepiscopus Parisiensis de

Harlai, tunc Rhotomagensis, satis notum est, & ego
 possem hoc loco utriusque verba ac iudicia *naræ* *radée*
 exprimere, si necessum esset. Quot laudes audiuntur
Summa illius moyalis, sex brevibus tomis comprehen-
 sæ, & toties recusæ, hortatu aut iussu Eminentiss DD.
 Card. Grimaldi Archiepiscopi Aquensis, & de Camus
 Episcopi Gratianopolitani, quamvis mihi hæcenus non
 fuerit otium pervolutandi illam, sed solum partem li-
 bandi? In ea vero passim fere ex puris Sacrorum Can-
 onum ac SS. Patrum fontibus theses morum adversus
 Probabilistarum commenta proferunt. Id ipsum cerne-
 re est in *summa Christiana* citati Merbesii, duobus
 magnis voluminibus comprehensa, & edita sub auspi-
 ciis Illustriss. D. Tellier Archiepiscopi ac Ducis Rhe-
 mensis: quæ (solum obiter a me lecta) videtur ca-
 tena fere continua Moralis Christianæ, ex Canonibus
 Conciliorum, & locis sanctorum Patrum contexta,
 adversus laxiores quoslibet: Neminem prodo, neminem
 nomino: generatim loquor de iis, quicumque de-
 mum sint, sive communi aura fruantur adhuc, sive
 jam diem objerint.

Sed & laudandus est maxime inter regulares cla-
 rissimus Ordo S. Dominici, qui hortatu laudati Ale-
 xandri VII. vexillum extulit adversus Moralem la-
 xam per doctissimos alumnos suos, Joannem Marti-
 nez de Prado, Julium Mercorum, Vincentium Baro-
 nium, Vincentium Contensonum, Pichiardum,
 Gonetum, aliosque similes. Inter quos nuperrime
 Natalis Alexander idipsum promovit decem volumi-
 nibus editis *Theologie Dogmaticæ, & Moralis*, præ-
 fertim haustæ ex SS. Patribus. Et merito quidem ita
 se gessit prædictus Ordo, cum nihil aliud discere po-
 tuerit ab incomparabili magistro suo Doctore Angeli-
 co, imo & ab Augustino, ac cæteris SS. Patribus,
 quorum germanam mentem circa fidem ac mores, ille
 divino ingenio & admiranda claritate explanavit, at-
 que in methodum redegit.

Idem fere dixerim de multis Religionibus, præfer-
 tim militantibus sub regula ejusdem S. Augustini, S.
 Francisci, & Carmelitarum, aliisque. Multi enim
 viri doctissimi ex iis intra & extra urbem, in lucu-
 brationibus suis, partim scriptis, partim editis, stude-
 rent ac studuerunt, probabilissimo frænium imponere,
 abjecta regula illa lesbia, & male fida, qua plerique
 a fine fere sæculi præcedentis abducebantur, & feruntur
 adhuc, *Non quo eundum est, sed quo itur*,
 ut Senecæ verbis utar. Ex solo Ordine sancti Augu-
 stini, nunc Romæ habemus illustrissimos duos Episco-
 pos, Ignatium de la Zerda Aquilianum, & Lambertum
 le Droy Porphriensem, ac Reverendissimum M.
 Henricum de Noris Bibliothecæ Vaticanæ Præfectum:
 ut mittam Magistrum Franciscum Fervaques, celebrem

olim professorem Lovaniensem, & Joannem Schweitzerst Doctorem Coloniensem, qui verbo ac scriptis refellunt eandem licentiam opinandi. Id ipsum accidit plerisque Patribus, ne dicam omnibus, Præmonstratensibus, & Congregationis Oratorii in Gallia ac Belgio, sicut & Patribus Missionis.

Id etiam curarunt hoc tempore nonnulli celebres scriptores, aut Doctores Benedictini: veluti in doctissima & observantissima Congregatione sancti Mauri Galliarum Joannes Mabillon Tractatu de Studiis Monasticis, parte secunda, cap. 7. Gabriel Gerberon, toto fere libro De vero Pœnitenti; in congregatione Helvetica Illustris. D. Cœlestinus Sfondratus, Abbas sancti Galli, & S. R. I. Princeps, in disputatione Juridica De lege in præscriptione fundata, quam edidit Salisburgi anno 1681. dum esset publicus sacrorum Canonum in ea Benedictina Academia Professor (quæ plurimum Doctorem consensu Probabilismum refellit) pariter illum impugnavit pag. 15. & seqq. Sunt & alii plures ejusdem sententiæ in diversis Congregationibus Benedictinis Italiae, Galliae, ac Germaniæ. Quantum vero studii collocaverit laudatus Princeps Sfondratus non modo in Theologia, sed in sacris Canonibus, unde doctrina morum solida eruitur, satis ostendunt celeberrimi ipsius libri, qui præ manibus eruditorum omnium summa cum laude versantur.

Verum longe antea in Congregatione Benedictina Hispaniæ non desuit, qui Doctrinis Casuistarum laxis antidotum pararet; ac primus quidem (quantum capio) Reverendissimus D. Facundez de Torres ejus Generalis, & postea Archiepiscopus Insulæ S. Dominici, ac Primas Novæ Hispaniæ, in sua Philosophia morali edita circa annum 16... atque in alio libro m. sc. adversus laxas Recentiorum opiniones, extante nunc in insigni Bibliotheca Regis ac celeberrimi Monasterii sancti Facundi, ubi Abbas fuit. Anno 1653. fuit electus Episcopus Ecclesiæ Calaguritanae, eodem tempore quo præerat Oxoniensi D. Joannes de Palafox, & Placentinae D. Ludovicus Crespi. Tres ii Præfules doctissimi pariter & vitæ exemplarissimæ, fama ac scriptis insignes, hortatu Eminentissimi Cardinalis Duc. Balthasaris de Moscoso & Sandoval, Archiepiscopi Toletani (cujus memoria pariter in benedictio- ne est) cœperunt communi consilio exagitare probabilismum tunc longe ac late grassantem. Hontiveros speciatim scriptis suis ea de re titulum dederat: *Lacrymæ militantis Ecclesiæ*. Verum anno 1662. initio Novembris fractus mortificationibus, studiis ac laboribus, circumstante, ac flente toto Clero illius Ecclesiæ, & pauperibus ejulantibus tam pii Patris obitum, importunus fuit opere nondum perfecto, quod proinde in lucem edi non potuit. Idem fere acciderat

Palafoxio, qui triennio ante sanctissime obierat, id est anno 1659. die tricesima Septembris. Unde licet tot libris antea editis, sparsim perniciosas ac laxas quorundam recentiorum opiniones impugnasset, non potuit perficere volumen aliquod ex instituto in eundem scopum. Denique Episcopus Crespius dissentus occupationibus variis, & legatione Majestatis Catholicæ in Urbem pro causa Conceptionibus, solum potuit edere disputationes Morales selectas adversus Casuistas & laxos, prurientes auribus, & nominatim præcipue adversus D. Caramuelem. Obiit vero magna sanctitatis opinione relicta eodem circiter ann. 1662.

Unde inferre licet, magnum certe esse numerum Authorum maximi ponderis, qui probabilitatem expolunt, ut etiam videri potest cap. 6. num. 8.

Quest. 6. Nonne potest huic regulæ supra relatæ, *In dubiis tutior via est eligenda*, opponi alia regula juris Canonici & civilis (*De regulis juris in 6. Regula 65.*), in qua habetur, quod *in pari delicto vel causa, est conditio possidentis*? Et ita videtur, quod cum homo sit in possessione suæ libertatis, potest eligere pro libito unam ex duabus opinionibus, dum non videt majores rationes pro una, quam pro opposita?

Resp. Hæc juris regula locum non habet nisi quando judicandum est, ad quem pertinere debeat aliquis fundus, aut alia res temporalis, & possessio æquilibrium in favorem possidentis tollit, dum rationes sunt æqualis ponderis pro una parte, quam pro alia, sicque dubium removet, & inducit ad adjudicandam illam rem litigiosam ei qui possidet; quia ex ea oritur justa præsumptio, quod possessor rei sit etiam illius dominus, ex eo quod ut plurimum non habetur possessio alicujus rei sine proprietate: & vix quis proprietati & dominio fundi renunciat, quin etiam possessione illius se spoliaret. Sed illa regula nullo modo potest extendi ad alias quæstiones & materias, nec ea uti possumus, dum sumus in dubio, utrum talis actio sit contra legem Dei, aut non: primo quia falsum est, hominem posse esse in possessione suæ libertatis, in præjudicium legis quæ publicata erat, antequam viveret, & ad quam observandam necessario omnes homines obligantur, eo ipso quod usum rationis attigerunt; & ita hæc species possessionis potius legi quam libertati faveret. Præterea illa quæ prætenditur possessio in favorem libertatis, nullam producit præsumptionem adversus legem & obligationem illi obtemperandi; quod aliter se habet in alicujus rei vera, reali, & corporali possessione, ex qua oritur præsumptio veri dominii, quæ juste meliorem possidentis conditionem facit. Concludamus igitur, regulam illam in quæstione supra relatâ, non posse locum habere in dubio, utrum possimus tuta conscientia quid facere, an non; cum etiam lex jam diu promulgata in Decretali Clementis Papæ tertii nos obliget, & decernat quod in

dubius sententiam debemus eligere tutiorem, & ita sequi opinionem tutiorem quando duæ æquæ probabiles & contrariæ occurrunt; quod eo certius est, quod constat ex Conciliis, sanctis Patribus, & communi sensu Theologorum, non licere id facere, de quo dubium est, an sit contra legem; quia, ut docet sanctus Thomas (in 4. diff. 21. q. 3. art. 3. ad 3.). Qui aliquid committit vel admittit, in quo dubitat esse mortale peccatum, peccat mortaliter discrimini se committens. Unde præclare Guillelmus Episcopus Parisiensis (lib. contra plural. benef.): Si dubium est, inquit, an liceat, an non: ipsa dubitas certitudo est, & determinatio, quia proculdubio non licet. Videatur quod dictum est fufius ad varia aliter sententiarum subterfugia obtundenda, Tom. 4. tract. 9. de Matrim. cap. 10. q. 27.

C A P U T VI.

Quid agendum, dum ex duabus quæ se offerunt opinionibus, una est probabilior altera?

Quest. 1. **Q**uando opinio probabilis concurret cum alia contraria probabiliori, possumus ne sequi minus probabilem?

Resp. Nisi minus probabilis esset tutior, quia magis nos removet a peccato, aut ad majorem perfectionem ducit; (in quo casu possumus sine dubio eam sequi, licet videatur nos ad id non obligari) debemus necessario adherere in praxi opinioni probabiliori. Quæ assertio probatur ex his quæ diximus ad ostendendum, quod in concursu duarum opinionum, quæ videntur æque probabiles, tenemur sequi tutiorem; cum ex eo evidenter sequatur, nos strictius etiam obligari ad rejiciendam opinionem minus probabilem, & minus tutam, ut amplectamur illam, quæ & probabilior, & tutior est. Sed præter ea quæ ibi dicta sunt, possunt etiam adduci variæ autoritates sanctorum Patrum & Canonum ad illam veritatem magis ac magis confirmandam; licet, cum illa promiscuè probabilitatis doctrina de novo adinventæ sit, & in Ecclesiam introducta, videretur sufficere ad illam evertendam, quod revera non sit fundata in aliqua autoritate Scripturæ sacræ, aut Traditionis, & ita veniat rejicienda; eo magis quod ex illa probabilitatis novitate nobis deberet esse difficillimum invenire sanctos Patres aut Canones qui illam damnent, cum sint omnes tali doctrina antiquiores.

Attamen probabilitatem, ex speciali quadam Dei providentia, aliquo modo rejecerunt Patres; & inter alios sanctus Joannes Chrysostomus (hom. 44. in Math.); qui satis dilucide ostendit, nos in concursu duarum opinionum, teneri sequi illam, quæ eodem tempore & probabilior & securior est, dum sic loquitur;

„ Si vestimenta empturus gyras unum negotiatorem &
 „ alterum, & ubi meliores vestes inveneris, & pretio
 „ viliori, ab illo comparas: an non oportet populum
 „ circuire omnes doctores, & inquirere, ubi sincera
 „ veritas Christi venundatur, & ubi corrupta, & ve-
 „ riorum eligere plufquam vestimentum? Et ne pos-
 „ fet huic authoriati responderi, Chrysoftomum loqui tan-
 „ tum de confilio, & non de præcepto, superius dixerat,
 „ illos qui talem vivendi modum non fequuntur, inexcusa-
 „ biles esse in eorum erroribus; & ratio est, quia ignorantia
 „ non excusat, nisi cum quis fecit id omne quod po-
 „ tuit, ut inveniret, & amplecteretur veritatem. At non
 „ potest dici, illum, qui fequitur opinionem, quæ illi vi-
 „ detur minus probabilis, conari & omnem industriad ad-
 „ hibere, ut recte & secundum veritatem operetur, cum
 „ minus probabilis opinio illa fit, quæ veritati minus con-
 „ formis apparet. Nec etiam huic sancti Chrysoftomi au-
 „ thoritati responderi potest, illum locutum fuisse de his
 „ qui in fide errabant; cum, ut in capite secundo diximus,
 „ ignorantia non excuset nisi quando invincibilis est, id est,
 „ cum quis fecit id omne quod potuit, ut veritatem cognos-
 „ ceret, sive veritas ad mores, sive ad fidem spectet;
 „ quod idem plane est in hac parte.

Adde, quod Clemens Papa quintus loquens in sua De-
 „ cretali de duabus opinionibus controversis, quia tam ex
 „ una, quam ex alia parte multi Doctores stabant (*Cle-*
 „ *mentina fides, de summa Trinit. & fide Carbol. §. fi-*
 „ *nali*), *Opinionem secundam, inquit, tamquam proba-*
 „ *biliorem, & dictis sanctorum, ac Doctorum Theologie*
 „ *magis consonam, & concordem, sacro approbante Con-*
 „ *cilio duximus eligendam*. Ex quibus verbis possumus
 „ concludere, quod cum summus Pontifex dixerit in Con-
 „ cilio generali Viennensi, in concursu duarum opinionum
 „ fequendam esse illam, quæ probabilior est, ille qui non
 „ ita se gerit in praxi, salutem suam æternam in grandi
 „ periculo ponit.

Quod etiam ex sancto Thoma probatur, qui docet, ne-
 „ cessarium esse, ut ille, qui aliquam opinionem amplecti-
 „ tur, excusetur a peccato, quod nihil inveniat, quod
 „ possit illum inducere ad credendum, id quod agit, esse
 „ præceptis contrarium; sed ille qui fequitur opinionem
 „ probabilem in concursu probabilioris, non solum habet
 „ aliquid quod illum inducit ad credendum, illud quod ag-
 „ git, esse contrarium præceptis, sed etiam habet rationes
 „ suadentes id esse prohibitum, quæ fortiores sunt illis,
 „ quæ illum movent ad putandum, se non agere contra
 „ veritatem præceptorum. Hæc sunt ipsissima sancti Thomæ
 „ verba (*quodlib. 8. art. 13.*), „ Qui non habet conscien-
 „ „ tiam de contrario, sed certitudinem; seu tamen in
 „ „ quamdam dubitationem inducitur contrarietate opinio-
 „ „ num; & sic si manente dubitatione plures præbendas
 „ „ habet, periculo se committit; & sic procul dubio pec-

cat, utpote magis amans beneficium temporale, quam propriam salutem. Aut ex contrariis opinionibus in nullo dubitationem adducitur: & sic non committit se discrimini, nec peccat. Ex quibus verbis sequitur, nos non esse securos in conscientia dum sequimur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris.

Hæc eadem veritas ex sancto Antonino probatur (1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.), qui ita dilucide docuit pluribus in locis eam opinionem quam sequimur, ut valde mirum sit, inveniri aliquos hujus sæculi scriptores, qui cum doceant, quemque posse amplecti opinionem minus probabilem relicta contraria probabiliori, eandem assertio- nem fulcire ausi sint autoritate prædicti sancti Doct- oris, prætextu quorundam consiliorum, quibus scrupulo- sis succurrere conatur, licet prima suæ Summæ parte, in qua de præsentī difficultate ex professo tractat, sæpius dicat, quod „Cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicujus opinionis, & secundum eam o- perari, excluso saltem scandalo; quæ scilicet pars ha- beat pro se notabiles Doctores, dummodo talis opinio non sit contra auctoritatem expressam Scripturæ sacræ, nec contra determinationem Ecclesiæ Catholicæ, & quod etiam ex contrarietate talium opinionum non in- ducatur ad dubitandum, sed bonam sibi conscientiam & credulitatem formet de eo quod credit, tamquam de probabiliori parte.

Et cum idem Sanctus petiisset paulo superius in eodem tamen loco, utrum is qui dubitat ob contrarietatem opi- nionum, possit unam ex his tuta conscientia sequi, re- spondet quod *Si quis dubitet leviter, & per modum scrupuli, sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adhæret opinioni alicujus Doctores, & habet ratio- nes probabiles pro ipsa, magis quam pro opposita.* Et ratio est, quia, ut post sanctum Thomam & sanctum Antoninum diximus, ut opinio sit vere probabilis, ne- cesse est, illam habere rationes & fundamenta, quæ nos moraliter convincant, eandem opinionem esse ma- gis conformem præcepto, quam aliam contrariam; & quod omnibus pensatis, rationabiliter putemus, ra- tiones, quæ in contrarium adduci possunt, esse valde leves, & merito haberi posse tamquam scrupulos solido fundamento destitutos.

Quæst. 2. Nonne videtur, quod si semper teneremur sequi opinionem probabiliorē, vix possemus esse securi in conscientia, cum semper dubium esse possit, utrum pro viribus conati simus cognoscere, quæ esset opinio magis probabilis? Et ita videtur dicendum, ad vitandos conscientię terrores & remorsus, licitum esse, quando concurrunt duæ opiniones contrariæ, propugnatae a gra- vibus autoribus, sequi quamlibet ex illis, etiam si mi- nus probabilis appareat?

Resp. Certum est, quod tantum abest ut hæc asser- tio,

tio, quod tenemur sequi probabiliorē, fideles in perpetuis scrupulis constituat, quod a contrario hic verus modus est tollendi conscientiae scrupulos; nam, ut ait Clemens Papa quintus (*Clem. Extrav. de verb. significatio- ne*) in his quae salutem animae respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiae, pars securior est tenenda. Et quantum ad id quod in quaestione habetur, quod scilicet scrupulus oriretur ex dubio utrum quis sufficientem diligentiam adhibuerit, respondeo, quod cum nullus dubitet, teneri nos, cum aliqua difficultas ad conscientiam spectans occurrit, eandem diligentiam ponere ad ejus resolutionem habendam, quam poneret homo prudens in negotio quopiam temporali magni momenti; eodem plane modo, cum inter duas opiniones probabiles versamur, similem diligentiam adhibere debemus ad cognoscendum, quanam probabilior sit: quod sufficit pro securitate conscientiae.

Eandem regulam docent omnes Doctores, quando de examinanda conscientia ante Confessionem agitur, cum in hoc concordēs sint, idem tempus & eandem diligentiam apponendam esse ab eo, qui confiteri cupit, ad conscientiam examinandam, quae apponerentur ab homine prudente in magni ponderis negotio: & tamen nemo unquam dixit, illam regulam quae ab omnibus admittitur, perpetuos scrupulos in animis fidelium parere, quia possunt semper dubitare, utrum ante Confessionem sufficienti cum diligentia conscientiam examinaverint. Itaque verum est, illum, qui dubitat, quam debeat opinionem eligere in conscientia, teneri eandem adhibere diligentiam ad discernendum, quae sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet: quo facto securus est in conscientia, dum eam, quae vere probabilior apparet, sequitur. Quia etiam dici posset illum non peccaturum, dum agitur tantum de praecipito positivo, etiam si errans, contra tale praecipitum ageret, sequendo opinionem quae sibi probabilior apparuit.

Quaest. 3. Nonne sumus securi in conscientia, dum prudenter agimus? Quare igitur non poterimus sequi opinionem probabilem, etiam si concurrat cum alia contraria probabiliorē, dum ita sentiunt multi Doctores prudentes?

Resp. Ille qui opinionem probabilem sequitur in concursu probabilioris, non agit prudenter; certum quippe est, quod ad prudenter operandum, debeamus ad minus habere certitudinem moralem de rectitudine, & bonitate actionis nostrae: at hanc certitudinem ille non potest habere, qui opinionem probabilem sequitur, sciens, contrariam esse probabiliorē, ut satis superque probatum est superius. Hinc est quod, dum dicitur illum prudenter agere, qui hominis prudentis consilium sequitur, distinguendum est;

nam aut nulla est opinio contraria fundata in rationibus majoris ponderis; & in hoc casu vere prudenter agit, cum habeat certitudinem moralem de bonitate suæ actionis: sed e contra, si appareant rationes aut autoritates majoris ponderis, quæ ostendant, opinionem contrariam esse probabiliorē; tunc nullo modo prudenter ageret, sequendo minus probabilem, cum non habeat amplius illam certitudinem moralem, sed potius credere debeat, opinionem illam quam veram putaverat, esse potius falsam, quam veram.

Sed nihil melius & evidentius ostendit, falsum esse illud principium, quod scilicet prudenter agat ille, qui sequitur quamlibet opinionem probabilem, etiam in concursu probabilioris, quam consideratio pessimiarum consequentiarum, quæ ex illo solo principio oriuntur. Videmus hoc tempore multas opiniones vere ridiculas, & ratione rationabili plane destitutas, visas fuisse probabiles Scriptorum turbæ, & consequenter his omnibus, qui illos secuti & imitati sunt, putando doctos, pios, & graves esse.

Sancta Sedes plusquam centum ex istis laxis opinionibus damnavit, quarum major pars juri naturali contraria erat; declaratae sunt ad minimum scandalosæ, & in praxi perniciosæ: attamen si supradictum Probabilistarum principium verum esset, necessario concedendum esset, quod illæ opiniones non solum non erant in praxi perniciosæ, sed etiam quod apprime utiles & securæ erant; quia si illæ qui opinionem quæ illi videtur probabilis, sequitur, prudenter agit; & si qui agit prudenter, secure agit, & ita non peccat juxta principia Probabilistarum; concludendum esset, quod illi qui sequebantur tales opiniones quas probabiles putabant, utpote quæ fundatæ erant super autoritate multorum authorum, qui graves passim dicebantur, non peccabant; & ita jus naturale & divinum quod alios obligat, illos qui tales opiniones illis juribus contrarias amplectebantur, non obligabat: & quod summi Pontifices Alexander VII. & Innocentius XI. qui illas opiniones damnarunt, multis hominibus novum imposuerunt onus observandi præcepta, a quibus, medio alicujus opinionis existimatæ probabilis, dispensati & immunes erant: quod certe absurdum omnino est: nam rebus sic stantibus, permisisset Probabilissimus violare impune & sine peccato leges naturales divinas, & humanas; usuras & simonias sine ullo scelere exercere; injurias, perjurias, calumnias, homicidia, furta & alia hujusmodi perpetrare sine ulla conscientia labe, quia hæc omnia probabilia credebantur.

Viderat sanctus Augustinus, dum contra Academicos, magnos sui temporis Probabilistas, scriberet, ex Probabilissimo has omnes consequentias non minus perniciosas quam absurdas necessario sequi. Aderebant illi

Philosophi, eum qui juxta opinionem, quam probabilis-
 lem putabat, operabatur, non peccare; idem sentiunt
 Probabilistæ. Sed audiamus, quid de illis sanctus Augu-
 stinus dicat: *Cum agit quisque quod probabile videtur,
 non peccat, nec errat.* Hæc Academicorum propositio er-
 at; cui sic respondet sanctus Doctor (l. 3. contra Aca-
 demicos, c. 10.): „ Id igitur audiens adolescens, in-
 „ fidiabitur pudicitia uxoris alienæ. Quid aliud dicturus
 „ es, quam non tibi esse probabile, ut id faciat adole-
 „ scens? At illi probabile est. Nam si ex alieno proba-
 „ bili vivimus, nec tu debuisti administrare rempubli-
 „ cam, quia Epicuro visum est non esse faciendum. A-
 „ dulterabit ergo ille juvenis conjungem alienam. Sed
 „ vos me jocari arbitramini: Libet dejerare per omne
 „ divinum, nescire me profus, quomodo ille peccaverit,
 „ si quisquis id egerit, quod probabile videtur, non
 „ peccat. . . . Taceo de homicidiis, parricidiis, sacrile-
 „ giis, omnibusque omnino, quæ fieri aut cogitari pos-
 „ sunt, flagitiis aut facinoribus, quæ paucis verbis, &
 „ quod est gravius, apud sapientissimos iudices defendun-
 „ tur: quomodo enim non facerent, quod probabile vi-
 „ sum est? Qui autem non putant ista probabiliter per-
 „ suaderi posse, legant orationem Catilinæ, quæ patriæ
 „ parricidium, quo uno continentur omnia scelera, per-
 „ suasit. . . . Illud est capitale, illud formidolosum, il-
 „ lud optimo cuique metuendum, quod nefas omne, si
 „ hæc ratio probabilis erit, cum probabile cuiquam vi-
 „ sum sit esse faciendum, non solum sine sceleris, sed
 „ etiam sine erroris vituperatione committatur.

Hæc sancti Augustini conclusio nimium vera apparuit
 in stupendis propositionibus, quas varii hujus sæculi Ca-
 suis probabiles putarunt, & securas in conscientia, sub-
 umbra probabilitatis Doctrinæ, quam eximius ille Do-
 ctor damnaverat initio quinti sæculi, & quam tamen
 multi in hoc sæculo renovare, magno Ecclesiæ scandalo,
 conati sunt.

Unde etiam Cardinalis Sfondratus, in Libro cui titu-
 lus: *Regale Sacerdotium*, &c. (lib. 1. §. 20. pag. 28.)
 quem sub nomine Eugenii Lombardi edidit, vocat pro-
 babilitatem promiscuam, „ miserum opinandi præsi-
 „ dium, quo in scholis nihil incertius, tantasque in-
 „ Ecclesiam, mores, legesque omnes, corruptelas in-
 „ duxit, ut sæpe interdicta, *probabilitas*, execratio-
 „ nesque Romani Pontificis provocaverit, nullamque
 „ ferè humanam divinamque legem reliquerit non ali-
 „ quo abusu foede corruptam: & ultimum fallat augu-
 „ rium: huic opinandi licentiæ nisi remedio aliquo
 „ Ecclesia occurrat, vix credimus alio malo, elapsis
 „ retro sæculis gravius afflictam esse, cujus tot in-
 „ dicia & prognostica experimur, omni in commerciis,
 „ foederibus, juramentis, judiciis, præceptisque subla-
 „ ta sinceritate, idque opinionum probabilitium præsi-
 „ dio,

„dio, quibus tot æquivocationum restrictionem, tergi-
 „verfationum ludibria debemus: in hoc unum laborante
 „ingeno, ut via voluptatibus pateat, & virtutes leges-
 „que honesto exilio proferantur.

Sed salutare remedium huic malo sancta Sedes adhi-
 buit, dum reprobavit principalem Probabilistarum funda-
 mentum, quod in sequenti propositione continetur.

3. Propositio damnata ab Innocent. XI.

Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Non igitur amplius dicitur, illum, qui opinionem probabilem sequitur, etiam in concursu probabilioris & tutioris, semper prudenter agere, & consequenter sine peccato: omnes opiniones probabiles esse æque tutas, & quod, modo putemus aliquam opinionem esse vere probabilem, eam sine ullo periculo amplectimur, nam qui non vult penitus oculos claudere, facile videt summum Pontificem decidisse, dum illam opinionem damnavit, illum non semper prudenter agere, qui opinionem probabilem, quæ probabilitatis fines non egreditur, amplectitur. Et revera ille valde imprudens est, qui sequitur opinionem, quam putat probabilem & minus tutam, in concursu contrariæ existimatæ æque probabilis, seu magis tutæ: sed multo major & crassior imprudentia reperitur in illo, qui vult sequi opinionem, quam credit minus probabilem, & minus tutam, in concursu probabilioris & tutioris; & ita possumus sperare nullum propriæ salutis amantem amplius voliturum confidere in imaginaria plane certitudine actus, quem Probabilistæ vocabant reflexum, cujus auxilio ita discurrebant: Quandocunque quis prudenter agit, habet certitudinem de bonitate suæ actionis: at ille qui operatur juxta opinionem, quam probabilem existimat, semper prudenter agit: ergo ille qui sequitur opinionem probabilem, operatur cum certitudine de bonitate suæ actionis. Ille etenim actus reflexus nullam potest certitudinem producere, cum sancta Sedes Probabilistas docuerit, illum non semper prudenter agere, qui opinionem probabilem sequitur. Vide quæ dixi tom. 4. tract. 9. de Matrimon. c. 10. q. 27.

„Hanc frivolam illusoriamque probabilitatis securi-
 „tatem foviter exagitat Illustr. Archiepiscopus Rhodo-
 „magenfis, in Epistola pastorali (edita anno 1697.),
 „his verbis: Hac doctrina discrimen omne veri & falsi
 „tollitur e vita Christianorum, ut prudenter animadver-
 „tit Eminentissimus Cardinalis (a) Aguerrius, scien-
 „tia non minus quam pietate commendabilis, qui qui-
 „dem

D 5

(a) Præfat. ad to. Conc. Hispaniar. V. Tract. de recto usu opinionum probabilium, P. Thyrs. Gonzalez, Diss. 1. c. 11.

dem fatetur, se, dum Probabilitatis doctrinam sectaretur, quam eandem hodie tam valide tamque feliciter impugnat, in id unum intentum fuisse, ut quæreret, utrum opinio aliqua esset probabilis, minime vero, utrum vera. Eadem doctrina opiniones contradictoriæ proponuntur tamquam probabiles propter diversos Auctores qui eas defenderunt, & tamquam æqualiter securæ in praxi, etiam iis qui eas in speculatione falsas judicant; eadem cuius permittitur a veritate nota absque prævaricationis scelere discedere. Scilicet frivolis distinctionibus, certitudinis practicæ, & certitudinis speculativæ, sperant benigni Divinæ legis interpretes placare angores conscientiæ iustissimos, & pacem animis afferre, quam natura pariter & religio respuunt. Denique ope Probabilitatis humana ratio, quantumlibet peccati labe corrupta sit, christianarum actionum sit regula; *Via quæ videtur homini recta, numquam ducit ad mortem* (Prov. 16. 25. 14. 12.). Doctores etiam cum a vero longissime aberrant, ad regendum nos sunt optimi duces, nec jam timendum est, ne si cæcus ceco ducatum præbet, ambo in foveam cadant (Matth. 15. v. 14.), dummodo cæcus ille dux auctoris gravis famam adeptus sit: Judæi tuto potuerunt falsas Magistrorum suorum traditiones sequi; quin & latam a Doctoribus suis contra Christum damnationis sententiam judicare probabilem, atque adeo ipsi, salva conscientia, assentiri.

Si hæc, quæ Probabilitatis doctrinam necessario consequuntur, justum vobis horrorem incutiant; si vel sola novitas hujus doctrinæ, quam hætenus Christiano mundo ignotam ultimi sæculi ignorantia peperit in dedecus & perniciem Religionis, ipsam repudiare cogat, intuenti, quam indigne homines ea abusi sint, clarius patebit, quam sit necessarium, ne istius contagio doctrinæ longius serpat atque progrediatur, præcavere.

Placuit numerofo recentium Casuistarum gregi, vendendam Scripturæ sacræ & SS. Patrum auctoritatem deferere, suas ut ipsorum privatas adinventiones, vel fabricata recenter novorum Doctorum commenta sequerentur. *Evanuerunt illi in suis cogitationibus* (Rom. 1. 21.), eoque cæcitatatis devenere, ut ausi sint tueri palam opiniones, non Religioni solum, sed ipsi etiam naturæ contrarias; nec puduit Christianos homines perniciosis hisce opinionibus, tamquam maxime tutis, ope Probabilitatis pondus & auctoritatem addere, quas cum horrore Ethnicorum hominum sapientia respuisset.

Prosper Fagnani, doctissimus Canonista Romanus, in Commentario suo super Cap. *Ne innisaris prudentiæ tuæ* (a num. 22. usque ad 340.), in quo falsam Probabilitatis doctrinam maxime validis argumentis refutat, longam intexuit seriem monstruosarum opi-

„ nionum , quas hujus perniciosæ doctrinæ licentia in-
 „ fausto partu in lucem protulit.

„ Cum Episcopi Galliæ, eadem errorum monstra aver-
 „ sati, damnarunt in suis Censuris Apologiæ Casuistarum
 „ tot scandalosas opiniones, hujus morum corruptelæ
 „ tamquam fons & origo visa est iis libertas illa sequen-
 „ di opinionem, quæ sit eadem minus probabilis, mi-
 „ nusque tuta, & Probabilitati extrinsecæ annexa singu-
 „ lari privilegio securitas.

„ Eandem doctrinam pius & eruditus Pater Thyrsus
 „ Gonzalez, præpositus Generalis Societatis Jesu, sic
 „ perniciosam judicavit, ut, qui eam Jesuitis imputa-
 „ runt, eos gravissimam putet Societatis fecisse injuriam;
 „ & in illo suo perdocto opere, De recto usu opinio-
 „ num probabilium, longam Præfationem adhibuit, ut
 „ probaret, hanc opinionem non esse a Jesuitis adin-
 „ ventam: imo a plurimis eorum impugnatam fuisse,
 „ præsertim a Patre Comitolo, cujus, utpote a Probabi-
 „ litatis doctrina remotissimi, Responsiones morales
 „ valde abhorrent a laxioribus recentium Casuistarum
 „ præceptis (a).

„ Huic nostræ de gravissimo argumento sententiæ prius-
 „ quam finem imponamus, duo sunt nefanda prorsus &
 „ omnibus animas regentibus detestanda, Doctorum
 „ Probabilistarum placita, de quibus monere vos operæ
 „ pretium duximus.

„ Primum illud est, consultum aliquem aliqua de
 „ re posse respondere secundum opinionem probabilem,
 „ quam ipse falsam judicat.

„ Ne tam contraria rectæ rationi via perdat animas,
 „ attentius, quæso, cogitate consuli vos tanquam sincer-
 „ ros & veraces magistros, qui debent docere viam Dei
 „ in veritate; consulentibus nihil aliud respondere vos
 „ oportere, *quam quod præcepit Deus* (Num. 22.) =
 „ reposciturum hunc a vobis in die furoris sui rationem
 „ animarum, quas falsarum opinionum blandimentis vel-
 „ uti sopitas in errorem induxeritis: denique non posse
 „ indignius a vobis violari ministerium munusque san-
 „ ctissimum quod geritis, quam serviliter blandiendo
 „ cupiditatibus hominum carnalium, ea mente & vo-
 „ luntate ad vos accedentium, quam Judæis olim Deus
 „ exprobrabat (Isa. 30 10.): *Dicunt videntibus,*
 „ *Nolite videre; & aspicientibus, Nolite aspiceere no-*

(a) V. Censuras Apologiæ Casuistarum editas ab Archiepisc. Senonensi, Rothomagensi, Bituricensi, & Episc. Bellovacensi, Catalaunensi, Lexoviensi, Audegavensi, Aurelianensi, Aramensi, Diniensi qui nunc Eminent. Card. Janfon, Nivernensi, aliisque permultis. Fundamentum Theologiæ moralis: I. E. Tractatus Theologicus de recto usu opinionum probabilium auctore P. Thyrsus Gonzalez Præposito Generali Soc. Jesu.

„bis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores.

„Alterum dogma istud est, si Pœnitens sequatur opinionem ab aliquot Doctoribus defensam, absolvendum esse eum a Confessore, quamvis Confessor hanc opinionem falsam judicet.

„Ne a vobis temere concedatur tam irrita & falsa pax, pernicioſa dantibus, & accipientibus nihil profuturo (S. Cypr.); memineritis vos in Tribunali Confessionis gerere vices ipsius Christi; atque adeo neminem a vobis solvendum, nisi quem solutum ab eo in caelis arbitrari fas est: memineritis vos, cum de salute æterna decidendum est, sustinere personam Judicis ac Medici; ab ipsis autem Probabilitatis defensoribus damnari hodie (quamquam olim aliter fenserint) quemlibet & Judicem qui de negotio temporali judicium ferret, secutus opinionem minus verisimilem, & Medicum, qui remedia ad sanitatem corporis restituentum minus idonea sciens adhiberet.

Falsis hisce regulis constanter a vobis opponatur illud insigne Summi Pontificis Felicis III. effatum, quod in regimine animarum vestris oculis semper observari præfens cupimus (Epist. 7.); Quod se decipit ipse qui fallit, nihilque per nostram facilitatem tribunalis excelſi judicio derogari, cui illa sunt rata, quæ pia, quæ vera, quæ justa sunt.

Quæst. 4. Agit-ne prudentius & probabilius, qui numerum authororum, quam qui illorum merita, doctrinam scilicet & probitatem in primis ponderat?

Resp. Debemus semper præferre paucos Doctores magni ponderis & autoritatis, multis aliis inferioris notæ, præsertim si priores illi opiniones quas proferunt, confirmat autoritate Patrum aut Conciliorum; quod facile probatur ex præfatione Concilii generalis Constantiensis, in qua Episcopi in Spiritu sancto legitime congregati voluerunt assignare regulam aliquam generalem, quæ nos docere posset, quid agere debeamus, dum varix se offerunt rationes, & autoritates, quæ duas contrarias opiniones probare videntur. Cum plerumque, ajunt Patres, rebus dubiis, ad utramque partem rationes plurimæ adducantur; ad tollendas lites & contentiones, opportuna cernitur veterum autoritas, & quæ ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum; sic enim scriptum est; Interroga generationem præſentem, & diligenter investiga Patrum memoriam. Job 8. Et iterum. Interroga Patres tuos, & annuntiabunt tibi; majores tuos, & dicent tibi. Deuter. 32.

Dum videris, inquit S. Augustinus (libi de Cavehizandis rudibus, c. 23. nu. 18. editionis Benedictinor.), multos non solum hoc facere, sed etiam defendere atque suadere; tene te ad legem Dei, & non sequaris pravavicatores ejus; non enim secundum illorum
sen-

sensum, sed secundum illius veritatem judicaberis.

Præterea ipsa rerum experientia & diversa plane variorum personarum existimatio, nos de hac veritate convincere potest: nullus enim ignorat, magis credi viro cuiuspiam eximio ingenio prædito, quam multis aliis communis, ut ita dicam, farinae hominibus: majoremque adhiberi fidem iis quæ a primariæ autoritatis viro dicuntur, quam iis quæ in contrarium asserere possunt alii multi de plebe homines: sed eo prudentius agunt illi, qui numero Authorum hujus sæculi non multum deferunt, quod ii qui Casuistas recentes aliquoties legerunt, sciunt illos, ut plurimum, quæ ab aliis dicta sunt, tantum repetere transcribereque, neque multum perpendere, utrum aliorum, quas sequi volunt, sententiæ & opiniones fundatæ sint super veris Theologiæ Moralis regulis, scilicet super Scriptura sacra & traditione; sed satis illis esse rationum loco asserere, alium novum Casuistam hanc opinionem probabilem putasse. Et consequenter illorum numerus non multum movere debet illos qui veritatem inquirunt, neque unquam præferri potest vel unius sancti Patris auctoritati: & re vera videmus, summum Pontificem Innocentium XI. vere optimum, vere maximum, multas opiniones morales damnasse, licet eas turba novorum Casuistarum teneret; & magnum talium Authorum numerum id solum effecisse, ut sancta Sedes videret, necessario publice damnandas esse opiniones adeo perniciosas, quæ a tam multis scriptoribus magno cum animarum periculo assererentur.

Quest. 5. Si inter duas contrarias opiniones tenemur sequi probabiliorem, quare non etiam tenebimur tutiorem amplecti?

Resp. Ratio, cur non teneamur sequi opinionem tutiorem, & cur sufficiat ad rectitudinem actionis nostræ, quod probabiliorem sequamur, ea est, quia, ut ex sancto Antonino probavimus, ad non peccandum sufficit, ut, antequam agamus, habeamus certitudinem moralem de bonitate actionis nostræ: quæ certitudo non requirit cognitionem evidentem, sed tantum cognitionem probabilem, quæ nos ad talem potius opinionem, quam contrariam sequendam inducat: at quando probabiliorem amplectimur, habemus moralem illam certitudinem, cum opinio probabilis illa sit, quæ majores, & fortiores rationes habet, quam opposita. Sumus igitur securi in conscientia, dum probabiliorem sequimur, neque necesse est amplecti tutiorem. Secundo, quia, ut dicitur in supra relato Canone *Non omnis* (dist. 35.), & ut docet sanctus Thomas pluribus in locis, ignorantia illum excusat a peccato, qui fecit quod potuit ut veritatem assequeretur; sed certum est, illum qui probabiliorem sequitur, id fecisse quod potuit, ut cognosceret veritatem, & juxta præceptam ageret, cum omnibus prudenter perpensis, id egerit quod probabilius veritati conforme esse putavit; igitur

a pec-

a peccato excusatur sequens probabilio-rem, licet non sequatur tutio-rem, quæ illi probabilis non videtur.

His etiam rationibus addi potest id, quod a sancto Antonino dicitur, quod dum quis dubitat de veritate præcepti, non peccat, modo habeat validiores rationes, quæ illum moveant ad eligendam unam opinionem, quæ tunc vere probabilior est, etsi opinio quam sequitur, non esset vera. Hæc sunt sancti Doctoris verba (1. P. tit. 3. c. 10. §. 10.): *Sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum adhaeret opinioni alicujus Doctoris; & habet rationes probabiles pro ipsa magis quam pro opposita opinione, etsi ipsa opinio quam tenet, non esset vera.*

Quod semper intelligi debet juxta id quod diximus cap. 2. dum agitur de jure positivo; cum actiones quæ per ignorantiam fiunt contra jus naturale, non debeant excusari omnino, & in totum: quia hæc ignorantia est aliquo modo voluntaria.

Quæst. 6. Si licitum sit sequi opinionem minus tutam, relicta tutiori; quare non etiam licebit sequi minus probabilem, relicta probabiliori?

Resp. Ratio disparitatis est, quia minus tuta, in concursu tutioris, est semper tuta, quia minus tuta in probabiliori fundatur; & ita dum illam amplectimur, id agimus, quod veritati præcepti magis conforme esse putamus, sicque a peccato immunes sumus, etsi erraremus, quia fecimus quod potuimus, ad cognoscendam veritatem; ut probatum fuit in questione præcedenti. Sed e contra dum opinio minus probabilis concurret cum probabiliori, non solum non habet illam certitudinem moralem, sed etiam a sua probabilitate decedit, ut probavimus supra; quia cum contraria sit alteri opinioni, quæ verior apparet, est verisimiliter falsa: & ratio est, quod cum veritas indivisibilis sit, dum videtur in uno loco, mendacium & falsitas apparet in alio; & illud quod contrarium est opinioni, quæ videtur vera necessario, verisimiliter falsum est: Et consequenter ille qui adhæret opinioni probabili in concursu probabilioris, non est immunis a peccato, cum non fecerit, quod potuit, ad cognoscendam veritatem præcepti, & habendam certitudinem moralem de bonitate & rectitudine suæ actionis; volens uti medio quod putabat minus conforme veritati præcepti, sequendo opinionem minus probabilem, eo tempore, quo poterat aliud medium adhibere, quod veritati præcepti magis congruum apparebat, sequendo probabilio-rem.

Quæst. 7. Quænam est differentia inter opinionem probabilio-rem, & eam quæ securior est?

Resp. Differunt in hoc solum, quod opinio probabilior ea est, quæ nobis videtur magis conformis veritati præcepti; & opinio tutior ea est, quæ ma-

gis nos removet a peccato, & ad majorem perfectionem ducit. Ex quo sequitur, posse in praxi facile contingere, quod opinio probabilior sit minus tuta; quod accidit quoties, ea quæ minus probabilis est, ad majorem perfectionem tendit, & consequenter tutior est. Exempli gratia, in omnibus casibus, in quibus quaeritur, utrum quis ad restitutionem teneatur, aut dandam elemosynam, semper tutior est illa opinio quæ restitui debere, aut erogandam elemosynam dicit, quia magis nos removet a peccato: etsi contraria opinio possit esse, & sit sæpe probabilior: quia adsunt fortiores rationes & auctoritates, quæ nobis suadent & probant obligationem restituendi, aut dandi elemosynam in casu proposito.

Quest. 8. Quo modo gerere quis se debet in praxi, dum de eligenda & sequenda una ex duabus contrariis opinionibus agitur?

Resp. Sæpius difficile cognoscitur & discernitur, quæ ex duabus opinionibus vere sit probabilior, & consequenter magis conformis veritati præcepti: multumque nobis timendum est, ne infelix illa in malum propensio, quam a primo parente hausimus, & quam propriis peccatis nimium auximus, rationes opinionis quæ concupiscentiæ magis arridet, fortiores & validiores nobis repræsentet, quam revera sint, & ne aliqua culpa nostra in cæcitatem & peccatum prolabamur. Itaque dum sumus inter duas opiniones contrarias, quarum una dicit, talem actionem esse licitam & aliam esse illicitam, in hoc casu, nisi enixius exorato divino numine, ut intellectum nostrum illuminet, & postquam etiam opinionibus & affectibus veteris hominis nos spoliare curavimus, clare videamus per nosmetipsos, aut per directorem aliquem spirituales vere doctum, pium & omni interesse humano vacuum, opinionem illam, quæ actionem licitam esse asserit, esse valde probabiliorem, debemus omnino amplecti contrariam quæ tutior est, quia nos magis a peccato removet. Et consequenter, si rationes opinionis quæ talem actum licitum esse dicit, non sunt ita potentes, ut fundamenta & rationes opinionis contrariæ destruere valeant; & ita reserret occasio dubitandi de rectitudine illius actus; cum de salute æterna agatur, & ex altera parte nosmetipsos facile adulemur; cum etiam ipsi animæ Directores facilius propensi sint ad alios qui illos consulunt, juxta id quod optant respondendum, quam ad dicendum ea quæ filiorum spiritualium desideriis contraria sunt, sequi debemus opinionem tutiorem; quod eo verius est, quod videmus, illos qui Directores consulunt, eis sæpe sæpius majorem cum claritate, emphasi, & robore eas circumstantias & rationes explicare, quæ sibi favere possunt, aut saltem majorem eis attentionem conciliare; quam iis fundamentis quæ contraria sunt.

Videtur præterea, doctissimum Cardinalem Bellarminum

minum certo credidisse, debere quemlibet in praxi necessario ita se gerere, dum ad Episcopum Theanensem nepotem suum scribens, dilucide damnat doctrinam novorum Probabilistarum: qui se putant securos esse in conscientia, dummodo opinionem quamlibet probabilem sequantur etiam in concursu probabilioris; „ Si quis, inquit Bellarminus (in admonitione ad Episc. Thean.), „ velit in tuto salutem suam collocare, is omnino debet „ certam veritatem inquirere, & non respicere, quod „ multi hoc tempore dicant, aut faciant; & si rei certitudo non possit ad liquidum apparere, debet omnino „ tutiorem partem sequi, & nulla ratione, nullius imperio, nulla utilitate temporali proposita, ad minus „ tutam partem declinare. Agitur enim de summa rei „ cum de salute æterna tractatur; & facillimum est conscientiam erroneam exemplo aliorum induere, & eo „ modo, conscientia non remordente, ad eum locum „ descendere, ubi vermis non moritur, & ignis non extinguitur “.

Iidem plane sentire videtur Cardinalis Paleotus Archiepiscopus Bononiensis, sancti Caroli amicissimus, ejusque imitator fidelis in cura sua Pastoralis, in præclaro quem scripsit libro de sacri Consistorii consultationibus (part. 5. q. 13.): „ Cum, inquit, non de rebus, sed de „ hominibus, nimirum de actibus, sive de factis ipsorum hominum agitur; ita in his versari debemus, ut „ si revera dubitationem habent, & animus in his dijudicandis in contrarias partes distrahitur, semper in tutiorem partem, si ex alterius electione periculum peccati imminet, juxta sanctorum Patrum sententiam judicemus. *Ibidem*: Non loquimur de judicandis actionibus alienis, sed de judicio quod quisque de rebus „ suis facere debet in foro interiori, quas ubi dubium est de peccato, in tutiorem partem interpretari debemus, ut a pœnæ spiritualis periculo longius arceamur; „ sapientis enim est cum beato Job dicere, „ Verebar omnia opera mea.

Sancta Sedes nos in hoc prudenti & vere Christiano agendi modo potenter confirmavit, dum sequentes propositiones damnavit.

Prima propositio condemnata ab Innocentio undecimo in Decreto contra 65. propositiones 22. Martii 1697.

Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi: Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.

Secunda propositio damnata.

Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

Tertia propositio damnata.

Generatim, dum probabilitate, siue intrinseca, siue extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeat, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

Quarta propositio damnata.

Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

Damnatio istarum propositionum a Sancta Sede magno Religionis Christianæ bono emanata, varias quorumlibet Probabilistarum tenebras dispellere debet, eorum maxime, qui bona fide, & sine pertinacia lumen quærent. Adsumt hujusce rei illustria exempla, ex quibus, adjuvante Dei gratia, maximi sperantur fructus, ut vera sanctorum Patrum doctrina super principiis moralis Christianæ magis ac magis elucescat.

Nullus ignorat, Reverendissimum Patrem Thyrsium Gonzalez, Societatis Jesu Præpositum generalem, opinionem Probabilistarum generoso animo rejecisse, licet illi antea assuetus esset: „ Post exactam, inquit, (in Fundamento Theologiæ moralis, seu Tractatu de recto usu opinionum probabilium. In introductione n. 35.), totius controversiæ discussionem, quamvis fuisset contrariæ sententiæ principiis assuetus, meo tamen firmiter insedit animo, mansitque infixum, nemini licitum esse assumere pro regula secundariæ, quam secure in operando sequatur, sententiam alienam faventem libertati adversus legem, nisi ex prudenti persuasione, quod illa sit vera, & legi æternæ conformis: seu quin illi assensum directum præbeat judicio absoluto, quo sibi applicet legem æternam, tamquam regulam primariam totius honestatis, cui actiones humanæ conformari debent, ut honestæ sint“. In hoc Tractatu (*Th. dissert. 13. §. 13. in sit.*) octavam assert rationem contra laxos Probabilistas, quod scilicet;

Pro opposita nullus citatur Cardinalis sanctæ Ecclesiæ; nostram autem tenuerunt quique præstantissimi Theologi Cardinales, nimirum Cajetanus, Bellarminus, Pallavicinus, Laurea, & Aguirre, eamque quotidie alii Eminentissimi sectantur in sacris Congregationibus.

Subinde refert (*Dissert. 13. §. 12. n. 74. 76. & 77.*) verba Cardinalis Cajetani & Cardinalis Bellarmini, quæ supra numero octavo inserta sunt.

Quod ad Cardinalem Pallavicinum attinet, dicitur P. Generalis sic loquitur: „ Cardinalis Sfortia Pallavicinus in tomo de actibus humanis, disput. 9. quæst. 4. art. 14. docuit cum sententia communi inter Doctores hujus sæculi, posse hominem in operando sequi sententiam minus tutam, sibi que minus verisimilem, dummodo sciat esse in se absolute probabilem, relicta tutiore, & sibi verisimiliore Cæterum Eminentissimus ille vir, postea re melius considerata, sententiam mutavit, ut

33 apparet ex variis ejus epistolis. Et omnino statuerat
 34 scriptionem aliquam facere, in qua priorem suam
 35 sententiam publice retractaret, ut testatus est P. Ni-
 36 colaus Maria Pallavicinus nostræ Societatis, olim in
 37 Collegio Romano primarius Theologiæ Scholasticæ
 38 Professor, subinde in eodem Collegio Præfectus gene-
 39 ralis studiorum, postea vero ex nominatione Innocen-
 40 tii XI. Theologus pœnitentiariæ, examinador Episco-
 41 porum, sancti Officii qualificador, Romæ totique Ita-
 42 liæ libris editis notus. Is a me de hoc rogatus, quod
 43 sequitur testimonium, manu propria scriptura mihi
 44 tradidit, 29. Martii 1692. Eminentissimus, *inquit*,
 45 Cardinalis Pallavicinus, anno fere ante mortem, di-
 46 xit mihi, sibi esse fixum relinquere post se scripturam,
 47 in qua retractare intendebat ea quæ scripserat in libro
 48 de actibus humanis, nempe posse quemquam practice
 49 sequi opinionem minus probabilem, & minus tutam,
 50 relicta probabiliori: imo sibi fixum omnino esse, u-
 51 numquemque teneri sequi sententiam illam, quam
 52 putat esse veram, neque posse ullatenus conformari
 53 sententiæ, quam putat esse falsam. Hæc olim P. Ni-
 54 colao Pallavicino affirmabat Cardinalis Sfortia. Hæc
 55 P. Nicolaus Maria Pallavicinus in scripto manu
 56 sua exarato. Obiit autem Cardinalis Pallavicinus die
 57 4. Junii ann. 1667. unde illam retractationem fecit
 58 Cardinalis ann. 1666. Ipse P. Nicolaus qui hoc testi-
 59 monium dedit, pie obiit in Collegio Romano 15.
 60 Decembris anni proxime præteriti 1692. Hinc validum
 61 conficitur argumentum pro majori probabilitate & ve-
 62 ritate sententiæ moderatæ, quam defendimus. Si enim
 63 tantus vir, tam subtili & profundo ingenio præditus,
 64 qui doctrinam benignam semper secutus fuerat, & ty-
 65 pis vulgaverat, eam deseruit, publice retractaturus,
 66 victus pondere argumentorum, quæ contra illam mi-
 67 litant; signum hoc est falsitatis sententiæ benignæ,
 68 quam deseruit, & veritatis sententiæ moderatæ.
 69 Ibidem num. 78. 79. 81. & sequentibus. Quod ac-
 70 cidit Cardinali Pallavicino, & sibi accidisse sæpe mi-
 71 hi testatus est Cardinalis de Aguirre. Prius enim per
 72 multos annos secutus est sententiam benignam de usu
 73 licito opinionis minus probabilis & minus tutæ in oc-
 74 cursu tutioris, & operanti probabilioris, seu verissi-
 75 milioris, nihil ambigens de ejus veritate. At post-
 76 quam animum applicuit hujus controversiæ studio,
 77 eam falsam esse comperuit, & oppositam doctrinam,
 78 ut sibi certam amplexus est, Tomo 1. Theol. sancti
 79 Anselmi, disp. 2. sect. 6. Idque ipsum mihi accidit
 80 aliisque multis. Quod mihi sæpe verbis confessatus est
 81 Eminentissimus Cardinalis de Aguirre, id ipsum li-
 82 teris consignavit in præfatione ad Tomos Concilio-
 83 rum Hispaniæ. Postquam enim longum Catalogum
 84 contexit Authorum, & Episcoporum, qui senten-
 85 tiam

29 tiam benignam Probabilistarum in hoc sæculo impu-
 30 gnarunt, subdit p. 6. n. 31. Ab iis præstantissimis E-
 31 piscopis & Scriptoribus variis instructus, paucis post
 32 annis cœpi dubitare de securitate illa, quam nobis
 33 plurimi alii pollicebantur in usu opinionum quarum-
 34 libet probabilium. Eo usque enim communi fere sen-
 35 su, aut præjudicio obductus in probabilismo, veluti
 36 in pulvino, molliter quiescebam, & plerumque stu-
 37 dium meum (ita ingenue fateor) situm erat in exa-
 38 minando potius, an aliquid esset probabile, quam
 39 investigando, an esset verum: detecta enim probabili-
 40 tate, nullatenus dubitabam, me posse illud in præxi
 41 sequi, aut aliis consulere ... Cœpi itaque rem matu-
 42 rius examinare ab an. circiter 1671. usque modo, lectis
 43 ac relectis, ultra prædictos, plurimis authoribus
 44 recentibus, qui hinc & inde controversiam hanc gravissi-
 45 mam profligaverunt ex instituto. Deprehendi vero in-
 46 gens periculum salutis in sectando aut consulendo aliis
 47 probabilismo, sive usu cujuslibet opinionis minus
 48 probabilis, faventis libertati, in concursu alterius
 49 probabilioris, adhærentis præcepto. Idem mihi alte in-
 50 fedit, ubi utraque apparet probabilis æque, aut circi-
 51 ter: manet enim adhuc res vere dubia & incertum
 52 omnino, an actio, vel ommissio sit contraria legi æter-
 53 næ, necne, quidquid plerique recentiorum distinguant
 54 inter dubium speculativum & practicum. Hanc enim
 55 distinctionem, quoad controversiam præsentem, pluri-
 56 mi alii a triginta circiter annis usque modo doctissi-
 57 me rejecerunt. In dubiis autem & spectantibus ad æ-
 58 ternam salutem, eligendam esse tutiorem partem, jura
 59 clamant, & prudentia ac lex charitatis divinæ de
 60 propria & aliorum salute palam dicitur.

33 Certe nemo prudens vitam corporis ita negligit, ut
 34 audeat uti cibo aut pharmaco solum probabiliter sano,
 35 quod tamen æque aut magis probabiliter censeatur no-
 36 xium, & exitiale futurum. Quare ne exponat se pro-
 37 babili aut probabiliori periculo mortis, eligit aliud cer-
 38 te innoxium, aut salutiferum. Idem fere accidit circa
 39 rem familiarem servandam, & honores assequendos.
 40 Cur ergo vita animæ & salus æterna, longe pretiosior,
 41 passim exponitur probabilis periculo opinionum liberio-
 42 rum? Nec reflexiones aliquæ, seu judicia reflexa ad au-
 43 thoritatem alienam, videntur prodesse aut sufficere ad
 44 formandum judicium moraliter certum, & necessarium
 45 de usu licito opinionis benignæ, quoad bona animi, po-
 46 tius quam corporis aut fortunæ, ubi opinio severior
 47 æque aut magis urget. Non enim voluntas habet vim
 48 imperandi intellectui, ut judicio reflexo sentiat verum
 49 aut certum moraliter id, quod directo judicio æstimat
 50 falsum, aut dubium, aut minus probabile.

33 Quare reflexiones illæ ad summum possunt habere
 34 locum, & prodesse, ubi vir doctus, & prudens, re-

92
 cta intentione placendi Deo, aut ipsum non offendendi, & nullo præjudicio, passione aut utilitate adductus, diligenter inquirat veritatem pro qualitate, materia, debitis circumstantiis, quando occurrunt invicem contrariæ opiniones inter Scriptores Catholicos, doctos & pios. Si post rem examinatam, inveniat sententiam benignam longe ac palam prævalere opinioni austeriori, tum auctoritate & numero patronorum, tum rationibus, & plane respondere argumentis contrariis, & videtur posse formare judicium moraliter certum de illius veritate, & licito usu, aut nihil curare rigidiorum aliorum opinionem, vel eam reputare ortam ex inani scrupulo. Dato enim, aut permissio, quod sententia illa benignior esset falsa in re, agens excusaretur a peccato, & saltem gravi, ob rectam intentionem, bonam fidem, & ignorantiam venialem ex infirmitate humana. Si autem post diligentem inquisitionem inveniat, opinionem austeriorem æquale pondus habere, aut etiam majus, ac proinde veritatem rei esse speculative dubiam, non poterit ulla reflexione formare sibi judicium moraliter certum de illius veritate, aut usu licito. Quare abstinendum erit ab opinione benigniori, & adhærendum tutiori, sive statuti pro præcepto. Hæc videtur fuisse praxis assidua sanctorum Patrum, Pontificum, & Theologorum, doctrina & pietate insignium, a tempore nascentis Ecclesiæ usque ad finem fere sæculi præcedentis; quo cœpit reputari securus usus opinionis benignæ probabilis in concursu opinionis austerioris æque probabilis, aut probabilioris, per reflexiones antiquis ignotas; sequebantur enim veteres illi, quod intra sinum Ecclesiæ Catholicæ, post rem mature examinatam, oratione, ac studio competenti, videbatur verum, aut moraliter certum. Et licet ipsi sancti Patres, aut Doctores celebres aliter atque aliter circa varias quæstiones morum censerent, unusquisque tamen pius ac prudens id agebat, vel consulebat aliis, quod post debitum examen judicabat verum, aut saltem longe conformius Canonibus sacris, rationi, & æquitati. Neque enim amplius exigi putabat ab homine mortali, infirmo, & ignorantis obnoxio: alioquin sequebatur tutiorem partem. Hactenus Eminentissimus Aguirre, nobis exponens motiva, quibus inductus est ad retractandam opinionem benignam, quam prius secutus fuerat. Hoc sane est magnum argumentum veritatis nostræ sententiæ, quod nullus eam deseruit, postquam semel illam amplexus est, & in oppositam abiit. Ex adverso quotidie videmus sententiam benignam deferentes, qui prius eam tenuerant, & nostram amplectentes. Et idcirco, quia post Decreta Alexandri VII. & Innocentii XI. contra opiniones laxas, Theologi profundius hanc controversiam examinarunt, quotidie crescit numerus eorum, qui ad usum licitum opinionis minus tutæ requirunt, quod illa sit probabilior, seu verisimilior operanti; & decre-

scit numerus eorum, qui cum Caramuele docent, factis esse, quod opinio favens libertati sit in se probabilis, ut omnes possint illa licite uti, quamvis ipsis appareat minus verisimilis, quam opposita favens præcepto.

„ Ibidem, § 13. n. 100. quid sentiat Eminentissimus Cardinalis de Lauræa, Ordinis sancti Francisci, id constabit legenti eruditissimum Tractatum de recto usu opinionum probabilium, quem anno 1668. edidit in lucem. Ubi tom. 2. in 3. sentent. Disput. XI. agens de muneribus prudentiæ, art. 4. controversiam hanc copiose & doctissime tractat. Et n. 242. hanc statuit conclusionem: Quando aliquid agibile non est a lege determinatum, sed est sub opinione, tunc in concursu opinionis probabilis pro una parte, & probabilioris pro alia, prudentia dicat, solam probabiliozem esse eligendam: numquam vero minus probabilem. Est Scoti ut supra, & D. Thomæ quodlib. 8. art. 13. Colligitur etiam ex D. Bonaventura, & aliis adducendis in probationibus. Hæc conclusio probatur plurimis modis, a priori, ab absurdis, ab exemplo, ab autoritate. Hæc ibi. Et statim omnibus his mediis conclusionem probat. Et in 4. probatione sic arguit: Quando opinio est dubia, nempe cum est æqualis ponderis cum alia, prudentia dicat, vel neutram eligendam, vel tutiorem, si oportet operari. Ergo multo minus quando concurrit probabilis cum probabiliori, poterit eam dictare, sed debet dictare probabiliozem, quando est tutior.

„ Ibidem num. 103. Cardinalis de Aguirre in prologo ad Tomos Conciliorum Hispaniæ, sum. 24. subjungit: Verum prolixus essem si omnes Dominos Cardinales Probabilissimi illius laxi inimicos, & tutiorum, aut saltem palam probabiliorum sententiarum tenaces tam factis, quam scriptis, jam vita functos nominare vellem. Inter tam multos eorundem, qui usque modo sanctitate, aut doctrina insigni floruerunt, vix credo inveniatur aliquis qui aliter senserit, aut docuerit. Imo & ex iis qui modo superstites sunt tam intra quam extra urbem, præstanti pietate, & eruditione conspicuis, ac toti orbi Christiano notis, quorum iudicia, ac sententiæ mihi frequenter colloquio, ac variis congressibus innotescunt, nemo est (quantum capio) qui tam in theorica, quam in praxi non censeat, sequendam omnino esse sententiam tutiorem, vel saltem longe veriozem ac probabiliozem. Atque in sacris hisce Congregationibus quotidie occurrunt innumeræ causæ, quarum decisio ex sacris Conciliorum Canonibus pendet: ubi autem variæ authorum occurrunt sententiæ, illa omnino præfertur, quæ omnibus hinc inde consideratis tutior videtur, aut juri & æquitati conformior. Nimirum hic fuit semper Spiritus Ecclesiæ, tam in Pontificibus Romanis, Cardinalibus, Episcopis, quotquot Canones Conciliorum ediderunt, quam in iis, qui pietatis

tatis & doctrinæ laude illos usque modo imitati sunt.
 Unde ab initio fere Pontificatus laudati Alexandri VII.
 mirum est, quo zelo, qua eruditione, & constantia,
 quamplurimi Episcopi præstantissimi nominis, partim
 vita functi, partim superstites, Probabilissimum luxuriantem
 repræferint.

Præposito Generali adscribitur R. P. Joannes Franciscus
 Malatra Societatis Jesu, dum asserit (*Specimine Theolo-*
gie moral. l. 1. q. 7. n. 407.), quod e duabus opinionibus in-
 ter se contrariis, licitum non est sequi minus probabilem,
 minusque tutam, seu, quod eodem redit, non licet sequi
 opinionem minus probabilem pro libertate, relicta proba-
 biliore pro lege: ei videlicet, qui agnoscit, magis tu-
 tam esse magis probabilem. Et paulo inferius (*Ibid. q.*
q. n. 620.): E duabus opinionibus contrariis & æque
 probabilibus, non licet sequi minus tutam: sed est obli-
 gatio sequendi tutiorem.

R. P. Augustinus de Angelis, Congregationis Somaſchæ
 Cler. Regul. Professor S. Theol. in Romana Sapientia, &
 Consult. S. Congreg. Indicis, in Tractatu de recto usu opi-
 nionis probabilis, Læctione 3. sic habet: Ex duabus opi-
 nionibus, quarum una sit probabilis, & sit pro libertate
 & commodo: altera probabilior, seu moraliter certa, que
 sit pro præcepto & lege divina; hæc sequenda est viro
 prudenti & circumspæcto, illa rejicienda.

R. P. Natalis Alexander Ordinis Præd. (*Theol. Dog-*
matica & morali) probabilitatem promiscuam pleno ca-
 lamo eruditissime excludit, & evertit, Tom. 7. de pecca-
 tis part. 1. lib. 3. Regula 13. & sequentibus.

Quod antea eximie præstiterat P. Vincentius Contenſo-
 nius (in *Theol. mentis & cordis*), in præclaro Tracta-
 tu, De novello probabilitatis commento.

Demum perlegatur Disputatio Theologica de opinionum
 delectu in quæstionibus moralibus, Authore Antonio Char-
 las S. Theol. Doctore, Romæ edita anno 1695. in qua ce-
 leberima de probabilitate disceptatio dilucide explicatur,
 & argumentis tractatur solidis atque ad omnium captum
 accommodatis.

Quæst. 9. Quid agere debet ille, qui, ut ita dicam, in-
 ter duo peccata fluctuat, ita ut necesse habeat, unum ex
 duobus perpetrare: quod non potest accidere, nisi ex con-
 scientia erronea, quia numquam absolute possumus esse in
 necessitate peccandi: Exempli gratia, si quis juravit se
 hominem occisurum, & ei deinde conscientia suadeat se
 perjuri reum fore, si non occidat; & ex alia parte ho-
 micidii reum, si occidat?

Resp. In his angustiis deberet quis id agere, quod ha-
 betur in Concilio Toletano relato in Canone (*Can. Duo*
mala, dist. 13.): Duo mala, inquit Concilium, licet o-
 minino cautissime sint præcavenda, tamen si periculi neces-
 sitas unum ex his perpetrare compulerit, id debemus resolve-
 re, quod minore nexu noscitur obligare. Quod a Santo Gre-
 gorio,

porio, apposita similitudine adhibita, confirmatur dum loquitur (*vel. in Can. nervi: dist. 13.*): *Si omnino nullus sine peccato evadendi aditus patet, minora semper eligantur: quia & qui murorum undique ambitu ne fugiarum claudatur, ibi se in fugam precipitat, ubi brevior murus invenitur.* Videatur quæ diximus supra c. 4. n. 3. 4.

C A P U T VII.

De Conscientia dubia.

Quest. 1. Quidam dubiosa est Conscientia?

Resp. Conscientia dubiosa est, juxta doctrinam sancti Thomæ, cum animus inter duas propositiones contrarias constitutus, non magis ad unam quam ad aliam propendit, & inclinatur; quod provenit ex æqualitate motivorum & rationum, quæ pro una aut alia parte militat, quæ non magis ad adhærendum primæ, quam secundæ, movent. *Intellectus noster*, inquit Doctor Angelicus (*qu. 14. de veritate, art. 1.*), *respectu partium contradictionis se habet diversimode: quandoque enim non magis inclinatur in unam quam in aliam, propter æqualem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem: & ista est dubitantis dispositio.*

Quest. 2. Quid agendum, quando conscientia nostra in tali dubio versatur?

Resp. Si, ut superius diximus, sumus liberi ad operandum, aut non operandum, debemus ab actione abstinere; quia agendo, periculo peccandi nos committimus: quod si necessario operandum sit, tenemur amplecti opinionem tioram, ut probatum fuit ex regula sæpius in variis canonibus stabilita, quod *in dubiis tutior via est eligenda.*

Illud etiam expresse docuit sanctus Augustinus, contra Donatistas scribens. Supponit sanctus Doctor, aliquem ex his hæreticis de reconciliatione sua cum Ecclesia Catholica cogitare, jamque fateri, posse omnes sine peccato in eadem Ecclesia Baptismum recipere, & ex alia parte dubitare, utrum liceat Baptismum apud Donatistas recipere: in quo casu asserit sanctus Augustinus (*l. 1. de Baptif. conv. Donat. cap. 3.*), quod, *Si dubium haberet non illis (scilicet apud Donatistas) recte accipi quod in Catholica recte accipi certum haberet; gravior peccaveret in rebus ad salutem pertinentibus, vel eo solo quod certis incerta præponeret.* Accipere itaque subdit idem sanctus Doctor (*cap. 42.*), *in parte Donati, si incertum est esse peccatum, quis dubitet certum esse peccatum, non ibi potius accipere, ubi certum est non esse peccatum?* Videmus igitur sanctum Augustinum hoc in loco eos damnare, qui dicunt, illum qui est inter duas opiniones æque probabiles, quarum una asserit talem actionem esse prohibitam, & alia dicit licitam

tam esse, posse sequi in praxi illam ex his duabus opinionibus, quæ minus tuta est; nam in casu supra relato, Donatista erat inter duas opiniones æque probabiles, quarum una Baptismum apud Donatistas recipere licitum esse dicebat, cum ipsi etiam Catholici faterentur Baptismum ab his hæreticis administratum validum esse; ait enim sanctus Augustinus ibidem, cap. 3. *Dicimus esse apud Donatistas Baptismum, non autem illis recte accipi*: alia vero opinio assererat, quod quamvis Baptismus ille esset validus, tamen recipi non poterat sine peccato, quia in hoc quis schismatis Donatistarum particeps fiebat; & ita, juxta Probabilistarum sensum & doctrinam, poterat ille homo, auxilio actus reflexi, ita disserere: Ille qui sequitur opinionem, quam probabilem putat, etiam in concursu alterius opinionis æque probabilis & magis tutæ, prudenter & sine peccato operatur; sed ego puto probabiliter licere recipere Baptismum apud Donatistas, licet æque probabile sit, id fieri non posse sine peccato: Ergo operabor prudenter, & sine peccato, dum recipiam Baptismum apud Donatistas.

Illud argumentum demonstrativum erat, juxta Probabilistarum principia, sed cum illa principia falsa sint, his rejectis & non obstantibus, sanctus Augustinus illum condemnat, qui hoc modo dispositus reciperet Baptismum apud Donatistas, ob eam solam rationem, quod in rebus ad salutem pertinentibus, certis incerta præponeret. Nec ad eludendam illam sancti Doctoris auctoritatem dici potest, quod in hoc casu de Sacramento agebatur, & quod Probabilistæ communiter asserunt, teneri quemlibet in illorum administratione incertis certa præponere, & opinionem tutiorem amplecti in concursu alterius existimatæ probabilis; nam illa limitatio probabilitatis locum non habet, nisi dum de materia, aut forma Sacramentorum agitur, quia illarum defectus Sacramenta invalida reddit & nulla. Et nunquam dixere Probabilistæ, nos non posse sequi opinionem probabilem, dum quaeritur, utrum liceat, aut non liceat recipere aliquod Sacramentum a ministro, qui absque ullo dubio potest illud valide conferre; & revera si id assererent, nullo modo juxta propria principia ratiocinaretur: nam dum quaeritur, utrum liceat, an non, recipere Sacramentum ab aliquo, qui potest illud valide administrare; illa quæstio ad materiam præceptorum, non ad materiam Sacramentorum, pertinet: atqui in casu a Sancto Augustino proposito non dubitabat Donatista de validitate Baptismi, sive apud Donatistas, sive apud Catholicos reciperetur, cum ipsi Catholici dicerent Baptismum Donatistarum validum esse, sed apud illos non posse recipi sine peccato. Et ita dubitatur tantum in hoc casu, utrum

trum liceret, an non, recipere Baptismum a pud Denatistas, id est, utrum adesset aliquod præceptum prohibens recipere Baptismum alibi, quam in Ecclesia Catholica, & evidens est, tale dubium ad præcepta, non ad Sacramenta pertinere, cum neque de eorum materia, neque de forma, neque de validitate agatur. Igitur dum loquens sanctus Augustinus de illo præcepto recipiendi Sacramenta in Ecclesia Catholica, asserit, neminem posse sine peccato certis incerta præponere, ostendit, idem plane in materia aliorum præceptorum dicendum esse: quod eo magis constat, quod ratio, qua utitur generaliter, & sine ulla exceptione, ad omnia præcepta pertinet, cum dicat (*ibid. cap. 3.*), quod ille *In rebus ad salutem animæ pertinentibus, graviter peccat, qui certis incerta præponit.* Igitur, juxta doctrinam sancti Augustini, quando sumus inter duas opiniones æque probabiles, tenemur sequi in praxi illam quæ tutior est, id est, quæ nos magis a peccato removet.

Potest in hac materia videri, quod diximus infra Tomo 4. tractat. de Sacramento matrim. cap. 10. numer. 27. Ibi lector invenire poterit argumentum, quod demonstrativum videtur contra Probabilistas. Confititur autem ex autoritate summorum Pontificum, Lucii III. Innocentii III. & Clementis III. & ex doctrina S. Thomæ & sancti Bonaventuræ in resolutione casus, qui expressus omnino videtur super hac materia. Videatur etiam quod dictum est in materia voti Tom. 6. Tract. 2. cap. 4. num. 18. ex sancto Thoma, & sancto Antonino.

Quest. 3. Quid agendum esset illi, qui non discerneret inter duas opiniones dubias, quænam sit tutior?

Resp. In his angustiis, qui vere vult peccatum vitare, nullo modo attendere debet ad quodlibet interesse temporale, aut ad id, ad quod voluntas sua propendet & inclinatur; sed illud sequendum est, quod regulis constitutis ab Ecclesia aut aliis nostris Superioribus magis conforme apparet, & insuper statuere amplecti consilium, quod nobis a Directore spirituali pio, docto, & ab omni humano interesse libero, dabitur.

CAPUT VIII.

De Conscientia scrupulosa.

Quest. 1. IN quo consistit conscientia scrupulosa?

Resp. Sanctus Antoninus docet (*l. p. tit. 3. c. 10. §. 9.*), nihil aliud esse, quam timorem proveniente a levibus & minus solidis conjecturis, qui animum incertum & vacillantem reddit: *Scrupulus, inquit, est vacillatio quedam conjurgens cum for-*

midine ex aliquibus conjecturis debilibus & incertis. In quo scrupulus a dubio multum differt; scrupulus namque consistit in metu, qui verum fundamentum, aut bonam rationem non habet, quippe non impedit, quominus satis superfit luminis ad discernendum & iudicandum, opinionem quæ scrupulo contraria est, probabilior rem esse; e contra dubium in iusto & bene fundato timore consistit, qui ita animum & intellectum nostrum dividit, & fluctuantem reddit, ut non magis probabilis appareat una opinio, quam alia contraria; ut saltem adeo levis differentia videatur, ut superfit semper iusta timendi causa.

Quest. 2. Quid agendum, quando occurrunt scrupuli?

Resp. Potest quis, spretis omnibus scrupulis, amplecti eam opinionem, quæ notabiliter probabilior apparet; quia, ut ait idem sanctus Antoninus (I. p. tit. 3. c. 10. §. 10.): In humanis agilibus, quæ tantam habent varietatem, teste Aristotele & experientia, sufficit talis fertitudo, quæ non semper scrupulos omnes abiciat; sed sufficit, ut contemnat, & superet eos. Et juxta Decretum Innocentii Tertii (Cap. Inquisitioni de sent. exc.): Si quis habet conscientiam ex credulitate levi & temeraria, conscientia levis & temeraria credulitatis explorata, ad sui Pastoris consilium licite agere potest. Ex qua tanti Pontificis sententia sequitur, illum qui aliquo scrupulo, qui ex levi conjectura oritur, turbatur, debere solummodo illud bono directori aperire, & illius consilium fideliter & humiliter sequi.

Non ingratam, neque inutilem, tum ad instructionem, tum ad ædificationem Lectoris, operam me præstiturum credidi, si huic de Probabilitate Tractatui adjicerem, eique infererem mandatum seu edictum solida eruditione plenum contra Casuistarum Apologiam, & probabilitatis errores ab illustrissimo Gallix Episcopo confectum, multis iisque egregiis libris pietate & Doctrina conspicuis tota Gallia celebratissimo.

Mandatum Illustrissimi & Reverendissimi Venciensis Episcopi.

Antonius Godeau, Dei & Apostolicæ Sedis gratia, Episcopus Venciensis, omnibus Prioribus, Vicariis, Curatis, & Confessariis nostræ Diocesis, salutem & benedictionem in Domino.

Quoniam non sine summo nostro dolore, morum corruptelam inter Christianos ita quotidie crescere videmus, ut non solum peccatores de criminibus vix cogitent, in quibus vitam suam continuo transigunt; verum etiam deploranda quadam cecitate ita percussi sunt, ut eorum deformitatem non agnoscant, ac sæpe se credant innocentes, cum tamen coram Deo multum sint criminosi; summa igitur cura & ardentij desiderio huic tanto malo sensuque occurrendum, ut languidis illis Christianis, suum.

suumque morbum amantibus, quique se credunt sanos, licet ab omni fanitate maxime sint alieni, opem aliquam præstaremus, eisque pro posse mederemur.

Hanc autem tantam calamitatem Christianis accidere perpeximus, & hauriri non modo ex prava concupiscentia, quam nascendo contrahunt homines, aut opera seductoris hujus sæculi principis, cui famulantur opes, voluptates, & honores, ad corrumpendos fideles, eosque a Deo avertendos; verum etiam hoc malum ab ipsis conscientiarum medicis, id est Confessariis proficisci animadvertimus, qui vel sufficienti lumine ad animas regendas præditi non sunt, aut lumen illud suum ex Casuistis modernis potius haurire volunt, quam ex divinis Scripturis, sacris Conciliis, sanctis Patribus, & antiquis Ecclesiæ Doctoribus; novi enim illi authores, zelo quodam, qui certe non est secundum scientiam, volentes facilem exhibere Christianis mandatorum Dei observationem, & expeditam ad cælum viam tradere, ita infirmarunt, & infelici successu Evangelii præcepta corruerunt, sanctam Ecclesiæ Traditionem & praxim, ut vix ulla sit Christianæ moralis pars, in quam bene multas corruptiones non invexerint.

Dubium non est, quin Christus Domini, sicut definiit, quæ credenda sunt, ita etiam definiit, quæ sunt agenda: ipse vocatur via, per quam incedere debemus, quemadmodum vocatur veritas, quam debemus credere: & in Evangelio patet, eum non minorem adhibuisse curam in moribus formandis, quam in fidei doctrina tradenda; nec tantum dixit: *Qui non crediderit, condemnabitur*; verum etiam: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata*. In judicio suo declarat, præcipuam damnationis Christianorum rationem fore, quod misericordiæ opera non exercuerint. Denique prius incepit facere, deinde vero docere; primo autem docuit, homines poenitentiam agere. Gentium Apostolus in Epistolis suis mysteria quidem religionis exposuit, verum non minorem adhibuit curam, ut mores eorum, ad quos scribit, informaret, ac vivendi rationem traderet, ut actiones fidelium fidei sanctitati responderent, ne nomen Domini ab infidelibus blasphemaretur. Sancti Patres eandem secuti sunt methodum, tanque clare & aperte de præcipuis verorum Christianorum officiis loquuntur, ut quisquis voluerit eos legere, eorundem sententiam atque doctrinam facile percipiat: illam autem semper hauserunt ex sacris Scripturis & Ecclesiæ Traditione, tanquam ex limpidissimo fonte, qui eodem modo ac tenore semper fuit, nec ulli corruptioni est obnoxius; & licet aliquoties de quibusdam Quæstionibus moralibus dubitaverint (neque enim, generaliter loquendo, negamus ulla esse opiniones probabiles, licet longe pauciores sint, quam credunt Casuistæ) in eorum tamen scriptis nullum repe-

fire licet vestigium imaginarii illius dogmatis, quod verum & falsum æquali securitate ad caelos nos ducat.

Qua tandem igitur ratione novi Casuistæ moralem Christianam Doctrinam, quæ in præceptis suis semper eadem ac semper constans & firma esse debet, in Pyrrhonicam & Academicam sectam commutarunt? Ubi non tantum reperitur, & asseritur Est & Non est, seu affirmatio & negatio, verum etiam æque tutæ sunt: ubi eadem actio modo peccatum est, modo non, ex quo novus quidam Doctor eam licitam esse docuit; ubi tandem humana mens cum veritate infeliciter jocatur in ruinam salutis Animarum, adhibito pernicioso & detestabili probabililitatis dogmate.

Inventum hoc sine dubio a Patre mendacii excoGITatum fuit, eoque postremis his temporibus graviter abutitur, ut Evangelii placita præceptaque profusa eludat, & carnalem hominem Christianæ veritatis suæque salutis arbitrum reddat. Cum enim Evangelium asserat: *Veritas liberabit vos*, totamque nostram salutem ab ea pendere: nec judicandos nos secundum verba hominum, verum secundum Verbum Dei (Joan. 12. 40.) : *Sermo*, inquit, *quem locutus sum vobis, ipse vos judicabit in novissimo die*: & ita qui ducem sequitur cæcum, id est, qui sua aut aliena ratione regitur, sine dubio in foveam cadet; cum S. Thomas omnesque veri Theologi doceant, legem Dei immutabilem esse actionum nostrarum regulam, omnemque actum ei contrarium esse necessario malum: cum omnes hi Theologi constanter doceant, conscientiam erroneam, seu eam quæ sequitur opinionem falsam & veritati contrariam, non omnino excusare a peccato in iis quæ juris sunt naturalis; *Error enim*, inquit S. Thomas (Quodlib. 9. art. 15.), *quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto*.

Hi vero novi Doctores regulam plane contrariam stabiliant, nimirum parvi prorsus interesse, quod opiniones revera veræ sint aut falsæ, sed plane sufficere, quod sint probabiles: hoc est, ut ipsi suam interpretantur mentem, sufficit, quod probabiles videantur iis, a quibus afferuntur, aut ut aliqua fulciantur ratione, seu alicujus Doctoris autoritate: alterutra enim probabilitas secundum ipsos sufficit, ut videre licet apud Caramuelem (*Theolog. fundam. p. 132.*). Nonnumquam quidem adjiciunt, necesse esse, ut hæ rationes solidæ sint, & ut opinio quæ probabilis censetur, non sit contraria Scripturæ nec Traditioni: verum laqueos tantum tendunt ignarorum hominum simplicitati, ut eos his illusionibus & æquivocationibus decipiant; quoniam per has rationes solidas, non intelligunt rationes re ipsa veras, cum tales reperire minime possint ad confirmandas opiniones falsas, quibus certe

accenferi debet magna probabilium opinionum pars, quæ cum sibi invicem adveniant, simul vere esse non possunt. Has ergo illi solidas vocant, quæ solidæ probantibus videntur. Hoc vero omnibus sine exceptione erroribus convenit. Vix enim quisquam ullum tuetur errorem, qui non solidas in iudicando rationes sequi sibi persuadeat.

Nec volunt etiam Casuistæ, suas probabilitates reipsa Scripturæ Traditionisque principiis non repugnare: sic enim omnes omnino falsas opiniones rejicerent. Quid ergo? Id demum, ut qui eas tuentur, Scripturæ ac Traditioni contrarias esse non existiment. Quid si habeantur contrariæ? nec sic probabilitatem amittent; sufficit enim quosdam Casuistas aliter iudicare; tunc enim ex Vasquesio (*in 2. disput. 6. num. 18.*), Sanchez (*l. 169.*), Escobario (*in prolog.*) debet quis sibi persuadere, id quod sibi ineluctabile videtur, revera non esse, & ab alio solutiones quasdam ac responsiones inventum iri. Itaque ex illis Casuistis, ut aliqua opinio plenam habeat in conscientia securitatem, id demum requiritur, ut, qui eam suis consentaneam cupiditatibus iudicat, vel propter aliquam apparentem rationem, vel etiam contra propriam rationem, propter solam nimirum aliorum auctoritatem, eam esse probabilem, nec evidenter falsam, sibi in animum inducat.

Sic humana ratio, quamlibet cæca & peccato depravata, certa nostrorum actuum regula constituitur, cui suum iudicium Deus ipse accommodare debeat, infantesque pronunciare, quos divina lex damnat, & humana probabilitas absolvit. Sic nescio quibus scriptoribus, nunquam ab Ecclesia probatis, genus quoddam infallibilitatis tribuitur, ab ea longe diversum, quam in Catholica Ecclesia Catholici omnes agnoscunt; propterea enim falli nos ab Ecclesia non posse confidimus, quia promissi a Christo Spiritus munita præsidio, nec in fide ipsa, nec in morum regulis falli potest. At illi contra cum sæpius errare, nec ullam sibi veritatis in opinionibus probabilibus certam cognitionem adesse fateantur; imo cum alii aliis inter se oppositi sint, adeoque plures errores teneri necesse sit; inaudita tamen absurditate, incertos se ad veritatis viam duces, certos ad veritatis regnum profitentur; nec minus tuto animas a se regi contendunt, cum a via deerrant, quam cum rectam insistent viam; postremo non minus tutum in ore suo esse mendacium, quam in ore Christi, Apostolorum, Patrum, veritas fuit.

Sed possemus iuste ab his Casuistis petere, quis illis talem dederit auctoritatem? & quodnam habeant fundamentum hujus tam extraordinarii privilegii, quod neque summi Pontifices, neque Patres unquam sibi attribuerunt? Illi, inquam, quos Ecclesia tantum tolerat, nullatenus vero probat, & nec tolerat quidem,

quoniam non raro summi Pontifices, Episcopi, & Theologica Facultates summo cum rigore nonnullos censuras affecerunt condemnaruntque: quod quidem satis declarat, eorum opiniones non esse doctrinam Christi sponsæ, quæ est sine macula & ruga, tam in morum, quam in fidei doctrina.

Horum autem malorum origo & causa est, quod sibi semel peruaferint principio quodam generali, veritatem esse prorsus inutilem: unde factum est, ut nullam diligentiam ad eam investigandam adhibuerint, neglectis prædictis veris fontibus, unde solum potest oriri, Scriptura scilicet sacra, & Ecclesiæ Traditione: neglectis etiam veris modis, quibus dicta veritas indagatur, oratione scilicet, humilique & accurato antiquitatis studio. *Euanuerunt in cogitationibus suis*, resolutiones suas atque responsa non supra Evangelii stabilierunt Petram, quæ firma prorsus est & inconcussa, sed supra quorundam novorum scriptorum autoritatem, supra rationes humanas, & supra nimium studium hominum infirmitati obsequendi; unde fit, ut laxissimas quasque opiniones amplectantur, & conentur latam ad cælum viam fernere, novo suæ probabilitatis commento; verum tam falsa est eorum charitas, quam eorum scientia incerta est & obscura.

Licet enim charitas compassionem doceat, non tamen regularum morum eversionem docet; adjuvandi sunt homines, ut salutem consequantur, verum non sunt ducendi per viam, quæ a salute recedit, etiamsi tali specie aut prætextu vestiatur ut ad illam ducere quodammodo videatur. Hæc via tam antiqua est quam ipsum Evangelium; & quisquis novam reperire velit quæ facilis sit & commoda, seipsum primo decipit, tum fallit eos, quorum dux esse desiderat: quia Jesus Christus ore suo pronunciauit, viam quæ ducit ad vitam, esse angustam, eam vero quæ ducit ad mortem latam esse: per primam paucos, per secundam multos incedere; unde Sanctus Lucas refert (*Cap. 9. v. 23.*), quod Christus, *Dicebat ad omnes: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam quotidie.* Id igitur nobis quoque dicebat Christus, neque minus nos quam primos Christianos per viam angustam vult incedere, vitamque agere crucifixam, non autem voluptuosam, delicatam & mollem, qualem novi Casuistæ permittunt, enervantis jejunii obligationem, modumque præscribentes minime laboriosum, minimeque poenitentem, ut Escobarius & alii apud eundem Casuistæ (*Th. mor. vr. l. c. 3. n. 32. 40. 45. 46. 47.*) & alii Casuistæ apud eundem Apol. pag. 136.); non prohibentes manducare & bibere propter solam voluptatem gustus, ut Apologista, contra naturam hujus actionis & Apostoli præceptum, qui vult ut fideles, sive manducent, sive bibant, sive quid-

quidquam aliud agant, omnia faciant in nomine Christi & propter gloriam Dei: relinquentes peccatores in proximis peccandi occasionibus, ut Apologista (p. 10.) & Bauny (de pœnit. 1. p. c. 4. q. 13.): permittentes eos occidere, qui afferunt nos mentiri, aut injurias nos afficiunt, ut Lessius: aut qui bona nostra rapiunt & fugiunt, modo res sint alicujus momenti seu pretii; aut qui fuste volunt nos excipere, aut alapam impingere, ut Filiucius & alii: aut demum qui honorem nostrum calumniis laceffunt: docentes etiam servos furari bona dominorum, donec larga sibi stipendia compleant: usu- & facultatem præbentes, ac simoniam licitam perhibentes ridiculis suis distinctionibus, & imaginariis intentionis directionibus.

At quoniam, si hæc decreta dumtaxat tanquam probabilia proposuissent, non satis ampla fuisset hominibus eorum sequendorum libertas, si probabiliora tutioraque minus probabilius ac minus tutius præponenda censuissent, cum fere laxis illis opinionibus contrariæ tutiores probabilioresque sint; etiam hunc humanæ cupiditati oppositum obicem perumpere conati sunt, contrario morum principio quod ab omnibus antiquis Theologis oppugnatum fatentur, stabilito; licere nimirum, relicta tutiore ac probabiliore, minus probabilem, ac minus tutam amplecti, tenerique Confessarios ex falsa illa regula de pœnitentibus judicare. Postremo Confessarios posse ex aliorum, quam falsam putent, sententia consilium dare, si hoc pœnitentibus exoptatus esse sentiant.

Non hic agitur, an quis privato judicio diffusus, propriam deponere opinionem non possit, alteriusque se judicio subicere, quem ex prudentiæ Christianæ regula doctiorem se & cælesti lumine uberius illustratum sentit; quod licitum esse nemo dubitat, modo quis puram omnino intentionem habeat, unam veritatem inquireat; tunc enim fides illa, ac persuasio, qua quis alium putat scientia veritatis instructiorem, hoc ab animo nostro judicium elicit, ejus opinionem nostra probabiliorum esse. Sed ibi præcise sita quæstio, an qui omnibus tum rationibus, tum autoritatibus inter se librat, in ea opinione tanquam probabiliorum permanet, aliquid divina lege illicitum esse, id nihilominus tuta conscientia facere possit, quod aliunde suppetant nonnullæ rationes, vel autoritates, quæ licitum id esse probare videntur, quamvis illas minoris esse ponderis judicet, quam eas quibus illicitum probatur. Hoc docent illi Casuistæ, etiam propria opinione tanquam probabiliori retenta, ut ajunt Sanchez (in sum. lib. 2. c. 93. ars. 4.) & Vasquez (in 1. 2. disp. 62. n. 14.). Hoc vero conscientiam manifeste violari, vel ipso communis sensus lumine patet. Cum enim animus noster variis tum rationibus, tum autoritatibus distrahatur, ex quibus illæ aliquid legi divinæ contrariam esse, illæ

non esse persuadent, dubius ille & anceps maneat necesse est, si eas æque probabiles judicet. Quo casu & ex Ethnicis, qui vetabant, ut ait Cicero (1. de officiis), quidquam agere, quod dubites æquum sit, an iniquum; & ex illa Juris Canonici in lege, *In dubiis vitior pars eligenda*, id de quo dubitamus, an sit licitum, facere non licet: aut si quæ rationes probant rem esse illicitam, eæ graviores probabilioresque videntur; fieri non potest, quin illis iudicium nostrum, id est, conscientia assentiatur; adeoque si illud ipsum nihilominus agamus, manifeste conscientia nostræ iudicium violamus, quod omnes fatentur vitiosum ac pravum, etiam si conscientia nostra forte erronea sit.

Quod si quis, ut solent illi Casuistæ, respondeat, eum qui facit, quod probabilis putat esse peccatum, privatam sibi conscientiam fingere, qua sic agere sibi licitum putet; idem est profecto, ac si diceretur, propterea ipsum contra conscientiam non agere, quia sibi licitum putat contra conscientiam agere: aut eum non agere contra conscientiam suam, quia conscientiam habet nullam. Enimvero si quis nullam censeatur habere religionem, quoties plures religiones sequitur, non video, qualem habere conscientiam possit is, qui tot habet conscientias, ut eas pro nutu & arbitrio suo commutat, sine ullasententiæ mutatione & sine ullo novo lumine: quique diversas sibi fingit conscientias secundum varias utilitates & affectus suos, quique in diversis Casuistarum opinionibus investigat, quod cupiditati suæ favet, & qui lubens ac volens se excæcat, ac in praxi sequitur, quod proprio tamen iudicio legi Dei contrarium esse credit.

Recedamus, viri fratres, a prodigiosis illis erroribus, legem Dei toto corde quæramus, eam diu nostroque meditemur, nec alibi securitatem esse putemus, quam in accurata ejus observatione. Si quod dubium nobis occurrat, consulamus nostram conscientiam, ac caveamus ab eo, quod probabiliter peccatum esse iudicamus. Hoc omnes Sancti suo exemplo suisque scriptis nos docuere, hæque veritates sane capitales nitide inclusas videre licet apud D. Thomam quodlibeto octavo (*ars. 13.*), ubi quærit, an liceat plures habere præbendas; quæ quæstio tunc inter Doctores agitabatur, non sine diversitate opinionum. *Dicendum*, inquit D. Thomas, quod duobus modis aliquis ad peccatum obligatur: uno modo, faciendo contra legem, ut cum aliquis fornicatur: alio modo, faciendo contra conscientiam, etiam si non sit contra legem: ut si conscientia dicit alicui, quod levare festucam de terra, sit peccatum mortale. Ex conscientia autem obligatur aliquis ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus quod agit, sive etiam habeat opinionem contra eum aliqua dubitatione. Illud autem quod agitur con-

tra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc
 quod est secundum conscientiam: & similiter, quod
 est contra conscientiam, est malum, quamvis non sit
 contra legem: quod autem nec contra conscientiam,
 nec contra legem est, non potest esse peccatum. Di-
 cendum est ergo, quod quando duæ sunt opiniones
 contrariæ de eodem, oportet esse alteram veram, &
 alteram falsam. Aut ergo ille qui facit contra opinio-
 nem magistrorum, utpote habendo plures præbendas,
 facit contra veram opinionem, & sic cum faciat con-
 tra legem Dei, non excusatur a peccato, quamvis
 non faciat contra conscientiam: sic enim contra le-
 gem Dei facit. Aut illa opinio non est vera; sed mag-
 nis contraria, quam iste sequitur, ita quod vere licet
 habere plures præbendas; & tunc distinguendum est,
 quia aut talis habet conscientiam de contrario, & sic
 iterum peccat contra conscientiam faciens, quamvis
 non contra legem: aut non habet conscientiam de
 contrario, sed certitudinem; sed tamen in quamdam
 dubitationem inducitur contrarietate opinionum; &
 sic, si manente dubitatione plures præbendas habet,
 periculose committit: & sic procul dubio peccat,
 utpote magis amans beneficium temporale, quam pro-
 priam salutem: aut ex contrariis opinionibus in nul-
 lam dubitationem adducitur, & sic non committit se
 discrimini, nec peccat.

Hæc verba ita clara sunt atque perspicua, & ita
 demonstrant, opinionem falsam, licet probabilis ju-
 dicetur, non excusare a peccato, nec licere facere
 quod per se licitum est, quando dubitatur, an sit
 licitum; ut satis mirari non possimus cæcitatem eo-
 rum, qui hunc locum afferunt ad doctrinam probabili-
 tatis stabiliendam.

Alexander de Ales concludit, quod quando quis dubi-
 tat, utrum simonia sit in aliquo contractu seu concor-
 dato, quod pro beneficio intendit facere, ita ut quidam
 Doctores affirmativam teneant partem, alii vero negati-
 vam; numquam tali contractui seu concordato consenti-
 re debet, ne se exponat periculo peccati mortalis.

Adrianus sextus, qui fuit inter primos sui temporis
 Theologos, quique propter eximiam doctrinam & pie-
 tatem, postea ad summum Pontificatum promotus
 fuit, idem sentit, non licere scilicet sequi opinio-
 nem minus tutam relicta tutiori. Eandem sequitur
 doctrinam Cardinalis Cajetanus in Summa; eumque
 imitantur melioris notæ Theologi, quorum autho-
 ritates hic asserere tædiosum foret atque superfluum;
 sufficit cum S. Augustino asserere: *Nolo plura di-
 cere de re tanta, quia melius eam committo fide-
 lium gemitibus, quam sermonibus meis.* Enimvero
 humanæ mentis deviatio in hujus ætatis Casuistis,
 digna potius est lacrymis quam confutatione, satius

que est preces quam disputationes adhibere, ne pereant ipsi, neve alios etiam damnabili sua presumptione perdant: *Quia*, inquit idem Augustinus, *cum istis non tam disputationibus, quam orationibus est agendum; plus eis sine dubitatione prestamus, si ut corrigantur oremus, ne cum tantis ingentis vel pereant, vel alios perdant presumptione damnabili.*

Ut id agatis, vos etiam atque etiam hortor, fratres Charissimi, ut vestra Charitas erga ipsos pateat, eosque inducat ad eorum sortem deplorandam, eamque erga nosmetipsos Charitas, eandem nos faciat devitare: atque ut minus in opinionum defectu erretis, hoc semper generale placitum animis vestris impressum habetote, quo majorem partem casuum conscientiarum, qui vobis proponentur, solvetis.

Christianus est homo novus, qui veterem hominem exuit in baptismo: habere debet cogitationes & actiones novi hominis. Ubi igitur actio quaedam vobis proponitur, attendite, cui conformis ea sit, ad veteris Adami mentem, aut ad novi hominis sententiam. Quæ ad primum pertinent, nihil valent omnino, licet subtilibus tegantur distinctionibus ex variis intentionis directionibus, quæ nihil aliud sunt quam excusationes in peccatis. Legite diligenter & humiliter novum Testamentum, in quo Christus Dominus exemplis suis ac verbis, ipsumque secuti Apostoli fideles docent vivendi modum, quem sequi debent, clare, distincte, simplicique plane stylo, sed cælesti prorsus unctione pleno. Huic lectioni, sanctorum Patrum libros jungite qui de moribus agunt, si hujus lectionis capaces sitis: quales sunt eorum Homiliarum atque Epistolarum; sed eas legite cum ea mente quæ discipulos decet, non vero tamquam vani, superbi, & curiosi censores, qui in Patrum scriptis ea investigant, quæ præjudicia propria, præconceptasque opiniones confirmare valeant. Ab omni præterea dominandi in humanas mentes libidine immunes estote, atque liberi ab amicitia, gloria, honore, commodis hujus sæculi: & quarite, non quæ vestra sunt, sed quæ ad honorem Dei & salutem animarum, quæ vobis commissa sunt, pertinent.

Nolite citius, quam par est, in resolutionibus vestris ac responsis properare; sed diligenter singula considerate, ad orationem recurrite, & in gravioribus difficultatibus nos cum omni fiducia consulite: Episcopus est suæ Diocesis Casuista veluti natus, quia illius est pastor; ac Dei misericordia speramus, ea nos ab ipso recepturos lumina, quibus indigebimus, data qualibet occasione, ut vobis respondeamus.

Denique sequimini hanc regulam, de qua loquitur sanctus Augustinus: *Quam nobis Deus & prophetarum præsagio, & suscepti hominis Sacramento, & Apostolorum testimonia, & Martyrum sanguine,*

Gentium occupatione munivit. Non autem eam viam, quam novi tradiderunt Authores falso lumine nitentes, quo sunt ipsi decepti, qui non alia utuntur auctoritate, quam chimerica sua & erronea imaginatione. Ab his ducibus cavete, qui multos solum amant sectatores, magisque de turba sequaci, quam de bono regimine sunt solliciti: hæc altis mentibus Prophetæ verba semper custodite (*Jer. cap. 6. vers. 18.*): *Hæc dicit Dominus: stete super vias & videte, & interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, & ambulare in ea.* Non ad novas vias indagandas nos mittit Prophetæ: novitas in negotio fidei semper suspecta est: Vincentius Lirinensis eam tradit tamquam certum minimeque dubium erroris signum: *Annunciare, inquit, aliquid Christianis Catholicis præter id quod acceperunt, numquam licuit, nusquam licet, numquam licebit.* Dixerat antea Tertullianus, quod *principalitas veritati, novitas mendacitati deputata est.* Hæc autem antiquitatis regula non minus convenit doctrinæ morum, quam doctrinæ Mysteriorum fidei; ambæ enim idem irrevocabilis auctoritatis habent principium, quod est Scriptura sacra, & Ecclesiæ Traditio: fidesque vera est illa, quæ operatur per charitatem, quæque a charitate formatur.

In ultimo Cleri Gallicani conventu Lutetiæ celebrato anno 1656. Parochi Rhotomagensis civitatis, quos Illustrissimus eorum Archiepiscopus eadem de causa mandaverat, simul cum Curatis Parisinis, exhibuerunt eidem Clero Catalogum multarum propositionum, quas ex modernis quibusdam Casuistis traxerant, ut a dicto Clero examinarentur: earum lectio horrorem quemdam in animum audientium impressit, omnesque tunc aures obturare cogitavimus, ut fecere quondam Patres Concilii Nicæni, ne blesphemias in Arii libro conscriptas audirent: omnes zelo quodam ardebant reprimendæ infidelium istorum scriptorum audaciæ, qui sanctissima quæque Evangelii præcepta tam impudenter corrumpunt, ac doctrinam introducunt moralem, cujus vel honestos puderet paganos, quæque ipsos bene moratos Turcas posset offendere, illisque scandalum exhibere. Verum cum conventus finis tunc immineret, nec vacaret omnino adscriptos omnes authores legere, ut sententia, cognita perspectaque causa, pronunciaretur, ac sine ullo mentis partiumque præiudicio; censuit Clerus, ex sententia clarissimi viri Abbatis Cyronii, Universitatis Tolosanae Cancellarii, viri æque docti ac pii, imprimi debere ipsius Cleri impensis instructiones sancti Caroli Borromæi Cardinalis & Archiepiscopi Mediolanensis, quas ille Confessariis suæ Diocesis tradidit; creditumque est, dum Prælati tanto malo tamque urgenti iuridicis censuris obviare possent, quod hic liber torrentem illum malarum opinionum, quæ ruinam Christianæ moralis moliebantur, tamquam quidam obex posset sistere.

Hoc idem opus vobis legendum nunc porrigimus, & hortamur, ut illud accurate percurratis, ac summa cum diligentia & fide servetis. Eas ipsas instructiones statutis synodalibus nostris inferuimus, saltem quoad maximam partem; verum cum jam autoritate tantorum Episcoporum fulciantur, qui eas publicandas censuerunt, illas denuo vobis tradimus, quasi jam validiores, quam cum nostra tantum autoritate nitebantur: in his reperietis modum plane sanctum regendi peccatores, quo pravis habitibus & consuetudinibus expoliantur, non vero in his confirmantur; retrahuntur etiam ab occasionibus peccandi proximis, in quibus peribant: omnes frivolæ & inanes excusationes ad laxos mores tuendos excoinduntur: sincere prorsus explicant illæ instructiones, quid Deo, quid sibi, & quid proximo debeant homines secundum Evangelii regulas, non autem secundum sua commoda, pravosque propriæ cupiditatis motus & affectus: veram tradunt agendæ pœnitentiæ normam, severitate quadam, sed ea certe prudenti, temperatam. Denique vos fideles dispensatores sanguinis Jesu Christi efficiunt, vosque iudices pœnitentium vestrorum constituunt, quales vos esse voluit Christus; non autem servos, quales vos vellent esse novi Casuistæ, cogendo vos abolitionem illis impendere, in quibus nulla spes emendationis apparet, eorumque erroneas sequi opiniones contra proprium vestrum judicium ac conscientiam, ut videre est apud Bauniam (*Th. mor. p. I tr. 4. q. 21. n. 100.*).

Ad vestras fortasse manus perveniet liber quidam inscriptus: *Apologia Casuistarum contra calumnias Jansenistarum*; cujus occasione vos monere tenemur, quod cum crederemus, instructionum sancti Caroli publicatione torrentem illum pravarum & periculosarum opinionum recentiorum Casuistarum sisti debere; comparuit perniciosum hoc opus ad confirmandos omnes errores in Casuistarum libris sparfos, & ad erigendum veluti de veritate trophæum.

Vix in publicum prodierat, cum horrorem & indignationem legentium omnium bonorum in se vehementer commovit. Enimvero author ejus diligenter congregasse videtur omnes sordes, extravagantes quasque opiniones & rationes, omnes judicii defectus & omnes corruptelas in recentibus Casuistis passim effusas: tantaque eas audacia & impudentia tuetur, ut tanta tamque prodigiola cæcitas gemitus & suspiria excitet piorum hominum: de qua quidem cæcitate dici potest cum Augustino: *Spargens pœnales cæcitates Super illicitas cupiditates*. Stylus illius libri repens est atque humilis, ratiocinandi modus plane puerilis, argumenta prorsus infirma: Patres quos citat, impudentissime corrumpit, cujusque conclusiones falsæ sunt & periculosæ: totum

opus furorem quemdam veneno infectum spirat contra Christianæ moralis defensores, quos odiosos exososque efficere conatur, hæreticos appellando. Hi vero quos tales exhibere contendit, sunt Parochi Parisienses, Rhotomagenses & maximarum totius Regni civitatum: illi sunt sanctissimi Episcopi, piissimi Presbyteri, optimi Religiosi, qui palam publiceque damnarunt quinque propositiones a summo Pontifice proscriptas, quique Apostolicæ sedi venerationem omnem exhibent, quæ a bonis & obedientibus Catholicis expectari potest.

Illustrissimus Aurelianensis Episcopus contra infelicem hunc librum primus vexillum extulit, eumque censura sua zelo digna, & ferventi defendendæ veritatis amore, damnavit, ad vindicandum Ecclesiæ honorem, & salutem animarum procurandam. Illi sequuti sunt Illustrissimi Archiepiscopi Senonensis, Rhotomagensis, Bituricensis, & Episcopi Belovacensis, Andegavensis, Nivernensis, Electensis, Convenensis, Appamiensis, Vasatensis, Conforanensis, Tulensis, Ebrojocensis, Lexoviensis, Catalaunensis, Cadurcensis, ac Vicarii generales Eminentissimi Cardinalis de Rets Archiepiscopi Parisiensis; Facultas quoque Theologiæ Parisiensis suis consensus animi sui horrorem ab ejusmodi opinionibus & corruptelis significarunt: quas Apologia tueri conatur.

Licet autem post tantorum hominum judicium, nostrum non magni videatur esse momenti; nihil tamen minus arbitrati sumus, nos ex officio tenere eorum zelum imitari, ne muti videamur dum lupus circuit ovile, ut oves devoret. Cum his igitur, in spiritu Episcopalis unitatis declaramus, postquam diligenter & accurate examinavimus librum inscriptum, *Apologia Casuistarum*, &c. Nos eum comperisse Evangelii placitis & præceptis contrarium, item exemplis Jesu Christi, doctrinæ Apostolorum, sanctorum Patrum opinionibus, definitionibus Ecclesiæ, securitati & honori Principum, eorumque Magistrorum & Magistratum, familiarum tranquillitati, bono societatis Civiles regimini profusus oppositum, propter innumeras propositiones falsas, temerarias, periculosas, erroneas, & scandalosas, quas tueri conatur hic liber; & tanquam talem damnamus, ac prohibemus, ne legatur, retineatur, vendatur, aut distribuatur in nostra Diocesi Christianis sollicitudini nostræ Pastoralis commissis. Si quis autem Prior, Curatus, Vicarius, aut Presbyter hunc librum jam habeat, ei permittimus, ut eum retineat, ea mente, ut videat placita & opiniones quæ detestari debet: prohibendo strictissime, ne illis utantur in conscientia dirigendis.

Hoc mandatum & edictum publicatum fuit in Synodo celebrata in civitate Venciensi die sexta Maji anno 1659. & publicis tabulis insertum, ut eo recurrant, qui ejus opera indigebunt. Exscriptum ex tabulis publicis spiritualibus Episcopatus Venciensis, die decima Maji 1659. per me Notarium & scribam, d' Eguigne.

C A P U T IX.

De peccato in generali.

Quest. 1. Quid est peccatum generaliter sumptum?

Resp. Peccatum potest definiri, quod sit actus, per quem recedimus a regula nostra, operando contra lumen naturæ, rationis, & legis æternæ. Hæc definitio sumpta est ex doctrina sancti Thomæ (1. 2. q. 11. art. 1. in corp.), qui sic ait: *Omnis actus voluntarius est malus per hoc quod recedit ab ordine rationis, & legis æternæ.* Et quia lex divina superioribus obediendum præcipit, sequitur ex hac definitione, peccare nos dum contra leges Ecclesiasticas aut politicas operamur.

Quest. 2. Quot modis peccari potest?

Resp. Tribus modis, ut dicitur in Canone (Sciendum, de pœn. dist.), *admittitur peccatum; nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, id est malitia, perpetratur.*

Quest. 3. Quomodo peccatur ex ignorantia?

Resp. Sanctus Thomas (1. 2. q. 76. art. 2. in corp.), dicere videtur, ignorantiam esse causam peccati, quoties committitur ex eo, quod nescit quis illud quod scire tenebatur, & potuit illud addiscere: *Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invincibilis dici solet,* inquit Scholæ Angelus, *nullum est peccatum, sed tantummodo vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tenetur.*

Quest. 4. Quo pacto peccatur ex infirmitate?

Resp. Peccata ex infirmitate proveniunt a nostri animi motibus & passionibus, quæ vere spirituales infirmitates sunt. „ Potest autem, ait Sanctus Thomas (1. 2. q. 77. art. 3. in corp.), dici infirmitas in anima ad similitudinem infirmitatis corporis: dicitur autem corpus hominis esse infirmum, quando debilitatur, vel impeditur in executione propriæ operationis, propter aliquam inordinationem partium corporis. Unde & membrum dicitur esse infirmum, quando non potest perficere operationem membri sani; sicut oculus, quando non potest clare videre. Sicut autem partes corporis dicuntur esse inordinatæ, quando non sequuntur ordinem naturæ; ita & partes animæ dicuntur esse inordinatæ, quando non subduntur ordini rationis. Sic ergo quando extra ordinem rationis vis concupiscibilis, aut irascibilis, aliqua passione afficiuntur, & per hoc,

„ hoc, impedimentum præstat debitæ actioni hominis ,
 „ dicitur peccatum esse ex infirmitate “ .

Quæst. 5. Quomodo ex malitia peccatur ?

Resp. Ex malitia peccare dicitur is, qui animo deli-
 berato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia
 aut violenta passione impellitur, ita ut proprie ex sola
 perversa voluntate hæc legis divinæ violatio proveniat,
 cum scilicet videt quis peccaminosum esse talem actum,
 & nihilo tamen minus vult ita operari, ut suæ perversæ
 voluntati morem gerat; & dici potest, juxta sancti
 Thomæ mentem, quod illi ex malitia peccant, qui
 scienter, deliberato animo, & cum voluntatis plenitu-
 dine eligunt peccatum committere: *Dicuntur homines
 nonnumquam*, ait sanctus Doctor (1. 2. q. 78. art. 1. in
 corp.), *ex certa malitia, & industria peccare, quasi
 scienter malum eligentes.*

Unde hæc est differentia inter peccata infirmitatis, &
 peccata malitiæ, quod licet in peccatis quæ ex infirmi-
 tate committi dicuntur, homo sufficientem libertatem
 habeat, ut fiat reus in tali actu; attamen a passione
 ita violenter impellitur, ut potius dicatur talis passio
 actionem producere, quam ipsa voluntas: e contra ac-
 cidit in peccatis malitiæ; in quibus licet passio volun-
 tatem aliquo modo moveat, tamen id cum tanta debi-
 litate fit, ut voluntas ipsa sit primaria & principalis
 causa peccati, non autem hujusmodi passio; & ita ho-
 mo vere ex propria voluntate & animi propensione ope-
 ratur, non vero ex repentina passione & violento ani-
 mi motu. Possumus exemplum peccati ex malitia pro-
 venientis in Scriptura reperire in fratricidio a Cain tra-
 ditorie, & animo deliberato in persona Abel perpetra-
 to (*Gen. c. 4.*). Videtur etiam ex malitia peccasse
 Saulem, dum innocuum Davidem interficere totis viribus
 conabatur, etsi optime de illo sæpe sæpius meritis fuis-
 set (*Reg. lib. 1. c. 18.*). Postremo perfidia Judæ, stu-
 pendæ malitiæ scelus involvebat (*Matth. c. 26. 14.*).

*Quæst. 6. Peccata quæ ex malitia perpetrantur, sunt-
 ne illis graviora, quæ ex ignorantia, aut infirmitate
 committuntur?*

Resp. Graviora sunt, ut ait S. Gregorius Papa (*Can-
 sciendum, de pæn. dist. 4.*), varios peccatorum gra-
 dus docens his verbis: *Gravius infirmitate, quam igno-
 rantia, sed multo gravius studio, id est malitia,
 quam infirmitate, peccatur.* Quam doctrinam sequitur
 S. Thomas (1. 2. q. 78. art. 4. in corp.), & ratione
 confirmat, dum ait: „ Peccatum quod est ex certa
 „ malitia, est gravius peccato, quod est ex passione.
 „ Primo quia cum peccatum principaliter in voluntate
 „ consistat, quanto motus peccati est magis proprius
 „ voluntati, tanto peccatum est gravius cæteris paribus:
 „ Cum autem ex certa malitia peccatur, motus peccati
 „ est magis proprius voluntati, quæ ex se ipsa ad ma-
 „ lum

lum movetur, quam quando ex passione peccatur, quasi ex quodam extrinseco impulsu ad peccatum. Vide, quod peccatum ex hoc ipso quod est ex malitia, aggravatur, & tanto magis, quanto fuerit vehementior malitia; ex eo vero quod ex passione, diminuitur tanto magis, quanto passio fuerit magis vehemens.

Quest. 7. Quo pacto dividuntur peccata?

Resp. Generaliter loquendo, peccata dividuntur primo in venialia, & mortalia.

Quest. 8. Quid est peccatum mortale?

Resp. Peccatum mortale, ut docet sanctus Thomas (2. 2. q. 110. art. 4. in corp.), proprie est, quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta. Et ideo vocatur mortale, quia animam a Deo, qui vera ejus vita est, separat: Cum enim, ut dicitur in Canone (Can. Resuscitatus, de pœnit. dist. 1.), Deus sit vita animæ, anima vero vita corporis: sicut corpus vivere non potest absente anima, ita non nisi Deo presente anima vivere valet.

Quest. 9. Quid est peccatum veniale?

Resp. Illud est, quod licet Deo displiceat, non tamen peccatorem a Deo separat; quia non destruit charitatem, cum non sit proprie contrarium & oppositum amori Dei & proximi. Quandoque, inquit Sanctus Thomas (2. 2. q. 88. art. 2. in corp.), voluntas peccantis fertur in id, quod in se continet quamdam inordinationem, non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi: & talia sunt peccata venialia.

Quest. 10. Unde provenit diversitas, quæ est veniale inter & mortale, & quo pacto potest unum ab alio fecerni?

Resp. Sanctus Augustinus (l. 21. de civit. Dei, cap. 27.), magnum Ecclesiæ lumen, fatetur, difficillimum esse expresse videre, & notare, quæ sint peccata venialia, & quæ mortalia: Sed, inquit, quæ sint ipsa peccata, quæ ita impediunt perventionem ad regnum Dei, ut tamen sanctorum amicorum meritis impetrent indulgentiam, difficillimum est invenire, periculosissimum definire. Ego certe usque ad hoc tempus, cum inde satagerem, ad eorum indaginem pervenire non potui; & fortassis propterea latent, ne studium proficiendi ad omnia peccata cavenda pigrescat. Quoniam si scirentur, quæ vel qualia sunt delicta, pro quibus etiam permanentibus, nec profectu vitæ melioris assumptis, intercessio sit inquirenda & speranda iustorum, eis secunda se obvolveret humana segnities, nec evolvi talibus implicamentis ullius virtutis expeditione curaret. Nunc vero, dum venialis iniquitatis, etiamsi perseverat, ignoratur modus, profecto studium in meliora proficiendi, orationi ni instando, vigilantius adhibetur. Quidquid sit, certum est, ut alibi docet idem sanctus Doctor (Enchirid. c. 78.), quod quæ sunt levia & quæ gravia peccata,

non humano, sed divino sunt pensanda iudicio. Et ut idem Sanctus Doctor relatus in Canone dicit (l. 1. de Bapt. refert. in Can. Non afferamus, 24. q. 1.), non debemus secundum arbitrium voluntatis iudicare de gravitate peccatum. „ Non afferamus, inquit, stateras
 „ dolosas, ubi appendamus quod volumus & quomodo
 „ volumus, pro arbitrio nostro dicentes: hoc grave, hoc
 „ leve est; sed afferamus divinam stateram de Scripturis
 „ sanctis tamquam de thesauris Dominicis, & in illa
 „ quid sit gravius appendamus, imo non appendamus,
 „ sed a Domino appensa recognoscamus: 6.

Et certe prima quæ debet assignari regula ad iudicandum de mortali aut veniali, ex sacra Scriptura sumitur; & inibi dum legimus, aliquid peccatum a regno Dei excludere, animam interimere, necem peccatori inferre, & huiusmodi, debemus statim concludere, tale peccatum ex suapte natura mortale esse. Habemus præterea traditionem, quam in sacris Canonibus, & sanctorum Patrum operibus inquirere & investigare debemus; dumque invenimus in illis salubribus Doctrinæ Christianæ fontibus, tale peccatum esse veniale vel mortale, idem plane iudicium de eo nobis faciendum est.

Attamen notandum est, peccatum mortale ex natura sua posse fieri veniale, aut propter levitatem materiæ, aut propter indeliberationem voluntatis: igitur illud quod ex se peccatum mortale effert, fit veniale, primo ob parvitatem materiæ: exempli gratia, furtum rei alienæ est mortale peccatum ex natura sua: attamen erit tantum peccatum veniale, si fiat furtum alicujus rei nullius fere momenti, ut unius assis; quia, ut docet Angelicus Doctor (2. 2. q. 66. art. 6. ad 3.): „ Illud quod modicum est, ratio apprehendit quasi nihil: & ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum inferri, & ille qui accipit, potest præsumere hoc non esse contra voluntatem ejus, cujus res est; & pro tanto, etsi quis furtive huiusmodi res minimas accipiat, potest excusari a peccato mortali; Si autem habeat animum furandi, & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale“.

Secundo, potest transgressio alicujus præcepti esse tantum peccatum veniale, propter indeliberationem voluntatis. *Actus moralis ex genere suo*, inquit S. Antoninus (l. p. tit. 9. c. 1. §. 3.), *ex eo quod non fit ex consensu libero & perfecto, venialis redditur.*

Quæst. 11. Illud-ne semper efficit levitas materiæ, ut peccatum quod ex natura sua mortale effert, semper fiat veniale?

Resp. Sunt principaliter duæ peccatorum species, in quibus levitas materiæ non reddit veniale illud quod ex natura sua mortale est. Et primo in materia fidei delictum contra fidem commissum, quantumvis materia le-

vissima sit, est semper peccatum mortale, dum adest liber & perfectus consensus; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 1. art. 3. in corp.), Ratio formalis obiecti fidei, est veritas prima: unde nihil potest cadere sub fide, nisi in quantum stat sub veritate prima, sub qua nullum falsum stare potest. Et ita dum non credimus, quidquid a Deo credendum proponitur, concludendum est, nos non credere alias veritates, quæ a Deo revelatæ sunt, cum aliquid quod revelatum est a Deo, non credamus. Secundo circa res venereas, communiter dicitur, delectationem impudicam semper esse peccatum mortale, quantumvis levis sit materia, modo sit cum perfecta deliberatione; rationem assignat Sanctus Thomas (1. 2. q. 74. art. 8. in corp.), dum dicit: „Quod aliquis consentiat in delectationem carnalem, hoc nihil aliud est, quam quod in se consentiat in hoc, quod affectus ejus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur, nisi in eo quod est conforme appetitui ejus: quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus suus conformetur his, quæ securum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale“. Et consequenter levitas materiæ regulariter non excusat a peccato mortali in rebus venereis.

Addi posset, illud peculiare esse in peccatis carnalibus, quod dum quis in his aliquo modo delectatur, licet in materia levi, semper adest periculum veniendi ad consummationem actus; & ideo non mirum est, quod omnis delectatio perfecte deliberata in hac materia sit semper peccatum mortale.

Quod etiam potest confirmari autoritate summi Pontificis Alexandri septimi in secundo Decreto contra 45. propositiones morales anno 1666. 18. Martii; nam inter alias hæc damnata fuit.

Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris & pollutionis. Igitur damnavit summus Pontifex illos, qui dicerent, osculum esse peccatum tantum veniale, dum datur ob delectationem carnalem, licet materia satis videatur levis, & licet illæ omnes adsint circumstantiæ, quæ in hac propositione continentur, scilicet quod nullum sit periculum pollutionis, aut consensus ulterioris; ex quo facile colligi potest, quod in rebus venereis, levitas materiæ illud quod ex se mortale est, non reddit veniale. Præterea idem plane communiter dicitur de odio, aut contemptu Dei, de perjurio assertorio, magia, simonia, irritatione Sacramentorum, violatione sigilli, & jejunii naturalis.

Quæst. 12. Potest-ne indeliberatio voluntatis, peccatum ex se mortale, reddere veniale in materia impudicitæ, fidei & similibus?

Resp. Cum peccatum ex voluntate tantum proveniat,
(Nam

(Nam usque adeo, inquit Sanctus Augustinus *Can. Quod autem 15. q. 1.* ; peccatum voluntarium malum est, us nullo modo peccatum sit, si non sit voluntarium) certum est, nullum esse peccatum, dum nulla adest voluntas; quod locum etiam habet in rebus sacratoribus, in quibus defectus deliberationis peccatum excludit: quod si deliberatio sit imperfecta tantum, peccatum erit tantum veniale: „ Ea enim, inquit Sanctus Antoninus (*1. p. tit. 9. c. 1. §. 1.*), quæ diminuunt liberum motum voluntatis, sicut infirmitas, vel violentia, aut metus, vel aliquid huiusmodi, diminuunt peccatum, & diminuunt voluntarium, in tantum quod si actus sit omnino involuntarius, non habet rationem peccati “. Quod etiam docetur a Sancto Thoma (*1. 2. q. 88. art. 5. in corp.*) his verbis: „ Potest id quod est ex genere mortale, esse veniale propter imperfectionem actus, quia non perfecte pertinuit ad rationem actus mortalis, cum non sit deliberatus, sed dubius “. Et ita concludendum est, delectationem impudicam & veneream, ut diximus, esse ex se peccatum mortale, quantum materia levissima sit; sed si sit absque libertate & deliberatione, nullum tunc adest peccatum; quod si aliqua inest deliberatio, sed imperfecta, erit peccatum veniale, non mortale.

C A P U T X.

De Differentiis & diversitatibus peccatorum.

Quest. 1. Quot modis peccari potest?

Resp. Generaliter loquendo duobus modis peccari potest, aut per actum internum, aut per actum externum.

Quest. 2. Quomodo peccatur per actum internum?

Resp. Potest quis interne, & cogitatione peccare duobus plane modis: primo quidem si in perversa cogitatione voluntarie, & ob delectationem quæ ex ea provenit, immoretur; & vocatur morositas, & cogitatio morosa. Secundo modo peccat quis, dum vere desiderat exequi id, quod illi perversa cogitatio suggerit (*Can. Si cui de penit. dist. 1.*): Si cui, inquit Sanctus Augustinus, etiamsi non contingat facultas concumbendi cum conjugate aliena, tamen planum sit eum aliquo modo cupere, & si potestas detur, esse facturum, non minus reus est, quam si in ipso facto deprahenderetur.

Quest. 3. Quomodo & quibusnam modis per cogitationem simplicem perversam, & morosam peccatur; id est, per quandam complacentiam, quæ habetur in cogitatione alicujus mali, & negligentiam in illa cogitatione rejicienda, licet ad opus perversum devenire quis nolit?

Resp. Sanctus Thomas (*1. 2. qu. 7. art. 6. in corp.*) huic

huic quæsito his verbis respondet : „ Deficit aliquis in
 „ directione passionum dupliciter . Uno modo quando
 „ homo ex deliberatione provocat sibi motum iræ , vel
 „ concupiscentiæ . Alio modo , quando non reprimit il-
 „ licitum passionis motum , sicut cum aliquis , postquam
 „ deliberavit , quod motus passionis insurgens est inor-
 „ dinatus , nihilominus circa ipsum immoratur , & ipsum
 „ non expellit : & secundum hoc dicitur peccatum mor-
 „ rosæ delectationis esse in ratione “. De eadem mate-
 „ ria fusius differuimus , Tom. 6. Tract. 8. de septimo
 Præcepto Decalogi .

Quæst. 4. Ex quo provenit peccatorum diversitas ?

Resp. Peccata inter se diversa duobus modis esse pos-
 sunt , aut in numero , aut in specie .

Quæst. 5. Quo pacto peccata sunt diversa ratione numeri ?

Resp. Docet S. Thomas (in 2. sent. dist. 42. q. 1. art. 1.),
 numerum peccatorum constitui ex multiplicatione
 actuum interiorum voluntatis moraliter interruptorum ;
 „ Cum quæritur , inquit , utrum voluntas & actus exterior
 „ sint diversa peccata ; aut intelligitur de voluntate con-
 „ juncta actui exteriori , aut de voluntate præceden-
 „ te . Si de conjuncta , sic oportet , quod unum pecca-
 „ tum sit voluntas interior , & actus exterior , quia vol-
 „ untatis non multiplicatur actus . Si autem de volunta-
 „ te separata , sic est aliud peccatum , quia actus volun-
 „ tatis multiplicatur ; quando enim actum explet exte-
 „ riorum , etiam actum voluntatis iterat ; & ideo oportet
 „ quod sint duo peccata , non propter diversitatem
 „ actus interioris & exterioris , sed propter diversitatem
 „ duorum actuum interiorum voluntatis “.

Quæst. 6. Quonam modo peccata speciem mutant ?

Resp. Peccata proprie sunt diversæ speciei , ex eodem
 Angelico Doctore (1. 2. q. 72. art. 1. in corp.), cum
 objectum transgressionis & peccati est alterius speciei :
Quia , inquit , peccata proprie distinguuntur specie se-
 cundum objecta . Et ita committitur peccatum diversæ
 speciei , quoties violatur diversæ speciei præceptum :
 ex quo sequitur , omnes circumstantias , quæ ad peccata
 diversæ speciei spectant , efficere , ut peccatum illis con-
 junctum sit diversæ speciei : exempli gratia , si peccatum
 luxuriæ inter personas liberas perpetratur , erit simplex
 fornicatio ; si cum maritata committatur , erit adulterium ;
 & si cum consanguinea , erit incestus ; nam , juxta S. Tho-
 mam (2. 2. q. 154. art. 8. in corp.), Manifestum est ,
 quod adulterium est determinata species luxuriæ , utpote
 specialem deformitatem habens circa actus venereos .

Quæst. 7. Quot sunt circumstantiæ peccatorum ?

Resp. Idem Sanctus Doctor docet (2. 2. q. 73. art. 7. in corp.), quod „ Peccatum natum est aggravari
 „ per circumstantias tripliciter ; uno quidem modo ,
 „ in quantum circumstantia transfert in aliud genus
 „ peccati : Sicut peccatum fornicationis consistit in hoc

„ quod

quod homo accedat ad non suam. Si autem additur hæc circumstantia, ut illa ad quam accedit sit alterius uxor, transfertur in aliud genus peccati, scilicet in adulterium, quod est gravius peccatum quam fornicatio. Aliquando vero circumstantia non aggravat peccatum, quasi trahens in aliud genus peccati, sed solum quia multiplicat rationem peccati: Sicut si prodigus det quando non debet, & cui non debet, multiplicitus peccat eodem genere peccati, quam si solum det cui non debet; & ex hoc ipso peccatum fit gravius. Tertio modo circumstantia aggravat peccatum, ex eo quod auget deformitatem proveniente[m] ex alia circumstantia, sicut accipere alienum constituit peccatum furti, si autem addatur hæc circumstantia, ut multum accipiat de alieno, erit peccatum gravius: "Non tamen mutabit speciem, aut numerum multiplicabit.

Quest. 8. Quot modis circumstantiæ possunt peccatum aggravare?

Resp. Possunt circumstantiæ, aut leviter aut notabiliter aggravare peccata; aggravant notabiliter, cum, licet directe non mutant peccati speciem, tamen ita malitiam peccati augent, ut crimen quasi specie diversum aliquo modo constituant; ut apparet in eo qui maximam pecuniæ summam furatur. Circumstantiæ leviter aggravant, dum aliquo modo peccatum majus reddunt, sed non notabiliter; ut accidit in illo, qui hominem sibi vicin[u]m Ecclesiæ, aut ejusdem civitatis, interimit; aut in loco vicino Ecclesiæ, licet non in Ecclesia.

Quest. 9. Quænam circumstantiæ in Confessione Sacramentali necessario aperiendæ sunt, ut integra sit?

Resp. Ut Confessio integra sit, videtur necessario dicendas esse non solum circumstantias, quæ speciem peccati mutant, & eas quæ numerum peccatorum augent, sed etiam illas quæ notabiliter aggravant, & peccato malitiam multo majorem, & quasi diversæ speciei tribuunt; quia cum in Confessione adsit tribunal, in quo Confessarius divinam justitiam exercet, & in quo personam etiam medici gerit, ut malo peccatoris opportunum remedium adhibeat; necesse est, ut illius malitiam agnoscat, & ut ea omnia quæ ad peccatum pertinent, & magni momenti sunt, illi aperiatur; quia ut dicitur in Concilio Tridentino (*Sess. 14. de pœn. c. 5.*), *Quod ignorat Medicina, non curat.* Quod si illas multum aggravantes circumstantias nesciret Confessarius, illius judicium esset valde imperfectum, nec remedia peccato convenientia & proportionata applicare posset; quia illæ circumstantiæ tantum sunt ponderis, ut sine illis cognitio peccati valde æquivoca & obscura sit: Ergo necessario aperiendæ sunt in confessione. Hinc est quod Innocentius III. Livornensi Episcopo scribens (*Cap. Deus qui, de penitentibus & remissimibus.*): *Consideratis, inquit, circumstantiis omnibus,*

competentem pœnitentiam delinquentibus imponatis, pro-
ut saluti eorum videritis expedire. Et in Canone *Omnis*
utriusque sexus, in quo Concilium generale Lateranense
ab Innocentio III. congregatum, modum administrandi
pœnitentiæ Sacramentum Confessariis præscribit, sic ha-
betur (*Cap. Omnis utriusque sexus, de pœnitentiis &*
remissionibus.): „ Sacerdos autem sit discretus, & cau-
„ tum, ut more periti medici superinfundat vinum & o-
„ leum vulneribus sauciati, diligenter inquirens & pec-
„ catoris circumstantias, & peccati: quibus prudenter in-
„ telligat, quale debeat ei præbere consilium, & cujus-
„ modi remedium adhibere, diversis experimentis uten-
„ do ad sanandum ægrotum.

Tandem S. Carolus Borromæus dicit in iis Instructio-
nibus (*Act. 1. part. 4. de Instr. Confess.*), quas in gra-
tiam Confessariorum suæ Diœcesis, imo totius Ecclesiæ,
tanta cum maturitate & doctrina composuit, quod Con-
fessarius scire debet quæ sint circumstantiæ, quæ speciem
peccati mutant, aut multum aggravant, quia illæ duæ
circumstantiarum species necessario debent in Confessione
aperiri. Quantum ad alias circumstantias, quæ non mul-
tum aggravant, illas in confessione explicare, consilii
est, non præcepti; quia non ita considerabiles sunt, ut
possint impedire rectum iudicium, quod Confessarius de
pœnitentis conscientia facere debet, aut efficaciam reme-
diorum, quæ medicus spiritualis adhibere tenetur, per-
terere. De eadem quæstione tractatum est, Tomo 4.
Tr. 6. de Pœn. c. 6. de Confessione.

C A P U T XI.

De Causis, quæ a peccato excusant.

Quæst. 1. **N**ihil-ne est quod hominem a peccato possit
excusare, ita ut vere semper peccet, quo-
ties præceptum aliquod transgreditur?

Resp. Tria sunt, quæ possunt excusare peccatorem.
Primo quidem ignorantia. Secundo timor. Tertio dese-
ctus deliberationis aut libertatis; quia, ut ait S. Augu-
stinus, *Usque adeo peccatum voluntarium malum est,*
ut nisi sit voluntarium, nullo modo peccatum sit (*Cap.*
Quod autem 5. q. 1.). Et consequenter illa omnia, quæ li-
berum voluntatis consensum impediunt, ut ignorantia,
timor, & indeliberatio, peccatum excusant.

Quæst. 2. Tres illæ causæ excusant-ne semper omnino
a peccato?

Resp. *Actus aliquis qui de genere suo est malus, in-*
quit Sanctus Thomas (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.),
totaliter a peccato excusatur, quando totaliter involun-
tarius redditur; unde si sit talis passio, quæ totaliter
involuntarius reddat actum sequentem, totaliter a pec-
cato excusatur, alioquin non totaliter.

C A P U T XII.

De Ignorantia.

Quest. 1. Quando-nam ignorantia excusat a peccato, aut non excusat?

Resp. Ignorantia non excusat a peccato, quando voluntaria est; ignorantia autem est voluntaria, ut docet Sanctus Thomas (1. 2. q. 6. art. 3. in corp.); „Primo quia actus voluntatis fertur in ignorantiam, sicut cum aliquis ignorare vult, vel ut excusationem peccati habeat, vel ut non retrahatur a peccando; „alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis potest scire & debet; ignorantia vero non est voluntaria, cum aliquis homo ignorat aliquam circumstantiam actus, quam non tenebatur scire“. Videantur, quæ satis fuse diximus supra capite 20. & præsertim num. 8. & sequentibus, & cap. 4. per totum.

C A P U T XIII.

De Timore.

Quest. 1. Timor potest-ne excusare a peccato?

Resp. Timor peccatum duobus modis excusat; aut quia tollit libertatem, *Si enim*, ut ait Sanctus Antoninus (1. p. tit. 6. c. 10. §. 3.), *timor sit multum vehemens & excessivus, in tantum quod rationem perturbet, tunc talis timor impedit operationem ex parte mentis*; & ita non patitur hominem liberum esse, & libere discernere quid sibi agendum sit: in quo casu excusat semper a peccato in qualibet materia, quia, ut dicitur in Canone (Can. Illud relatum, 15. qu. 1.), *Non imputantur ad poenam quæ ex mentis deliberatione non processerunt*. Illud tamen valde raro accidit in praxi, & illa doctrina multum abuteretur, qui facile crederet, se aliquid egisse timore præventum, absque ulla deliberatione; quia sæpe potest esse deliberatio sufficiens & perfecta, licet aliquo modo insensibilis sit.

Secundo, timor a peccato excusat, cum ab observatione præcepti dispensat, quod accidit, dum quis potest quidem libere actionem suam considerare, sed tamen poenæ & damna, quæ ei ex observatione alicujus præcepti humani imminet, illum a tali observatione liberant, quia non obligatur ad faciendum opus præscriptum a lege cum tanto incommodo & damno.

Quest. 2. Quando-nam metus gravis excusat a peccato, licet non tollat omnino libertatem?

Resp. Ut huic quæstioni clare respondeatur, supponendum est, duas diversas esse obligationes circa præcepta,

cepta, quarum prima indispensabilis, alia dispensabilis est: prima obligatio ad præcepta naturalia & divina spectat, & ad ea omnia quæ ex natura sua mala & prohibita sunt, id est, quæ non sunt mala quia prohibita, sed sunt prohibita quia mala. Secunda obligatio potest aliquoties dispensationem pati; & spectat ad ea, quæ nullo modo ex natura sua mala sunt, sed indifferentia, quæque sunt tantum mala quia prohibita sunt. His positus respondeo, timorem numquam ab observatione naturalium & divinorum præceptorum excusare, quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 125. art. 5. in corp.),

„ Si aliquis propter timorem, quo refugit periculum
 „ mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic
 „ dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel præ-
 „ mittat aliquid quod est præceptum in lege divina,
 „ talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen,
 „ ut addit idem Sanctus Doctor (*ibid.* art. 4.), se-
 „ cundum aliquid ejus peccatum, quia minus volunta-
 „ rium est, quod ex timore agitur. Sed quantum ad
 „ obligationem, quæ oritur ex præceptis positivis, quæ
 „ spectant ad ea quæ sunt tantum mala quia prohibita,
 „ timor ab ea excusare potest, & consequenter a peccato;
 „ quia, ut ait idem Sanctus Doctor (2. 2. quæst. 147.
 „ art. 2. ad 1.), præcepta positiva, ut sunt, Statuta
 „ Ecclesiæ, sunt de his quæ non per se sunt de necessi-
 „ tate salutis, sed solum ex institutione Ecclesiæ: &
 „ ideo possunt esse aliqua impedimenta, propter quæ
 „ aliqui ad illa observanda non tenentur: quia Eccle-
 „ sia non intendit obligare eum tanto incommodo. Et ut
 „ in Evangelio dicitur (*Matth. cap. 2.*), *Non homo
 „ propter Sabbatum, sed Sabbatum propter hominem.*
 Et ratio est, quia cum res ex se mala non sit, neque prohibeatur ab aliquo præcepto naturali, lex super ea lata respicit utilitatem hominis, non ejus damnum & destructionem, & ita non obligatur quis ad eam observandam cum aliquo damno magni momenti. Hinc est, quod multis de causis potest quis excusari ab observatione præcepti de audienda Missa diebus Dominicis, & festivis; quia illud præceptum est tantum positivum humanum: prout fusius dictum est, Tom. 5. Tract. 3. de 3. Præcepto Decalogi.

CAPUT XIV.

De Indeliberatione.

Quæst. I. DEFECTUS deliberationis potest-ne excusare peccatum?

Resp. Talis defectus excusat in quacumque materia, ut jam diximus; & ratio est, quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 154. art. 5. in corp.): *Omne peccatum dependet ex judicio rationis, quia etiam primus motus sen-*

sensualitatis non habet, quod sit peccatum, nisi cum iudicio rationis reprimi potest, & ideo sublato iudicio rationis, tollitur ratio peccati. Sed eodem tempore fateri necesse est, actiones corporales vix unquam posse excusari totaliter a peccato prætextu defectus deliberationis, nisi ille qui operatur, usum rationis tunc temporis non habeat, ob amentiam, phrenesim, ebrietatem, aut somnum.

Quæst. 2. Excusat-ne totaliter a peccato ille defectus deliberationis?

Resp. Si talis defectus totalis sit, omnino & absolute excusat a peccato, ut supra diximus; si vero supersit quædam levis deliberatio, licet imperfecta, eo tamen modo, ut potuerit quis talem actum prohibitum non facere; tunc excusat tantum in parte, redditque peccatum minus grave, aut etiam veniale: *Primus motus sensualitatis*, inquit sanctus Thomas (*in quæst. disputatis, q. 6. de malo, art. 6. ad 8.*), *qui est ex dispositione corporali, non est peccatum, & hunc appellant aliqui primo primum. Secundus autem motus, qui excitatur ex aliqua apprehensione, est peccatum. Primum enim ratio nullo modo vitare potest: Secundum autem vitare potest.*

Quæst. 3. Ostende, quæso, in quo casu defectus deliberationis excuset a peccato in materia pravarum cogitationum: & quandoquæ minuat peccatum, aut veniale reddat?

Resp. Dicitur expressis verbis in Canone (*Can. Sed pensandum, dist. 6.*), *quod cum malignus spiritus peccatum suggerit in mentem, si nulla peccati delectatio sequatur, peccatum omnino perpetratum non est. Cum vero delectari caro cæperit, tunc peccatum incipit nasci. Si autem etiam ad consensum ex deliberatione consentit, tunc peccatum cognoscitur perfici.*

C A P U T XV.

De Habitu.

Quæst. 1. QUID est Habitus?

Resp. Est quædam propensio & inclinatio contracta ex longa continuatione actuum ejusdem speciei, quæ nos ad idem semper faciendum potenter movet. Unde docet S. Augustinus in Canone (*Sicut tribus, de penitent. dist. 2.*), *quod vi consuetudinis male, tanquam mole terrena premitur animus.* Et, ut dicit S. Antoninus (*1. p. tit. 9. c. 1. §. 3.*), *Et perversa assuetudine vitiosus quasi repente precipitatur.*

Sanctus Augustinus (*1. 8. Confessionum, c. 5.*) nobis satis manifestat inconvenientia, quæ sequuntur ex habitu perverso, in quo ante conversionem detinebatur, cum dicit: „Ego suspirabam ligatus non ferro alieno, sed mea ferrea voluntate. Velle meum tenebat inimicus, & inde mihi catenam fecerat, & constrinxerat

me. Quippe ex voluntate perversa facta est libido;
 & dum servitur libidini, facta est consuetudo: &
 dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas;
 quibus quasi annulis sibimet innexis (unde catenam
 appellavi) tenebat me obstrictum dura servitus."

Quest. 2. Habitus excusat-ne a peccato?

Resp. Habitus potest contrahi aut per multiplicatio-
 nem actuum perversorum, aut per actus innocentes &
 licitos: exempli gratia, potest quispiam habitum con-
 traxisse malitiose operando contra conscientiam, aut
 contra præceptum naturale: aut illum contraxisse per actus
 innocentes & licitos, quia nondum præceptum editum
 erat. In primo casu, si habitus procedit ex actibus fa-
 cinorosis, inexcusabilis est; & etiamsi tolleret aliquo
 modo libertatem deliberandi, attamen quia hæc delibe-
 randi impotentia culpabilis est, & talis necessitas ex li-
 bertate antecedenti procedit, id omne quod ex tali ha-
 bitu fit, culpabile & peccaminosum est in præcedenti
 libertate, licet actus, in se consideratus, peccaminosus
 non sit, cum nullo modo sit voluntarius, ut supponi-
 tur. Hæc doctrina sumitur ex S. Thoma (1. 2. q. 71.
 art. 7. in corp.), qui loquens de passione animi, quæ
 omnino usum rationis tollit (& ita assimilatur habitui
 potenti, de quo est sermo) dicit, quod „passio quan-
 doque quidem est tanta, quod totaliter aufert usum
 rationis, & tunc si talis passio a principio fuerit vo-
 luntaria, imputatur actus ad peccatum, quia est vo-
 luntarius in sua causa; si vero causa non fuerit volun-
 taria, sed naturalis, puta cum aliquis ex aegritudi-
 ne, vel aliqua huiusmodi causa, incidit in talem pas-
 sionem, quæ totaliter aufert usum rationis, actus om-
 nino redditur involuntarius, & per consequens tota-
 liter a peccato excusatur“. Ex qua doctrina sequitur,
 habitum, qui provenit ex actibus licitis, & tollit omni-
 no usum rationis & libertatis, non esse culpabilem, &
 actus ex eo sequentes non esse peccaminosos, ut patet
 ex S. Thomæ verbis.

Quest. 3. Habitus non-ne saltem minuit gravitatem peccati?

Resp. Non solum habitus malitiosus & culpabilis non
 minuit peccatum, sed etiam auget & aggravat, quia,
 ut docet S. Gregorius in Canone (Cum tanto, de con-
 suct.): *Tanto sunt graviora peccata, quanto diutius
 animam infelicem detinent alligatam.* Unde sanctus An-
 toninus loquens de habitu qui nos fortiter ad peccatum
 impellit: *Nec tamen, inquit (2. p. tit. 3. c. 3. §. 5.),
 talis consuetudo excusat, vel minuit peccatum, sed po-
 tius aggravat.* Et ratio est, quia cum vitiosus habitus
 sit propensio voluntatis in malum, ille qui ex tali ha-
 bitu operatur, peccat cum majori voluntatis inclinatio-
 ne & affectu, quam ille qui simpliciter ex quodam ani-
 mi motu & passione peccat: unde docet S. Thomas

¶ *1. 2. q. 78. art. 2. in corp.*), quod *quandocumque quis utitur habitu vitioso, necesse est, quod ex certa malitia peccet.* Potest etiam dici, majoris culpæ reum esse illum, qui committit peccatum, quod producit quamdam speciem impotentiae ad observanda in posterum præcepta, quam illum qui aliud peccatum perpetrat, quod nullam consequentiam malam involvit, & propriam tantum habet malitiam: quia in primo casu non solum adest peccatum, sed etiam affectus & propensio ad illud committendum, & præcepti divini contemptus, ita ut quodlibet peccatum ex habitu proveniens, ex eo, quod relationem habet ad illa, quæ præcesserunt, participet de illorum malitia; alia vero peccata, quæ ex habitu non fiunt, habent tantum malitiam propriam, quæ etiam transitoria est, & non pertinax & obstinata.

Quod optime explicat D. Bernardus, dum loquens de perverso habitu peccatorum, sic habet (*serm. 81. in Can.*): „ Ita nescio quo pravo & miro modo, ipsa si-
 „ bi voluntas, peccato quidem in deterius mutata, neces-
 „ sitatem facit, ut nec necessitas, cum voluntaria sit, ex-
 „ cusare valeat voluntatem; nec voluntas, cum sit ille-
 „ cta, excludere necessitatem: est enim necessitas hæc
 „ quodammodo voluntaria, est favorabilis vis quædam,
 „ premoendo blandiens, & blandiendo premens. Unde
 „ sic se rea voluntas, ubi semel peccato consenserit, nec
 „ excutere jam per se, nec excusare tamen ullatenus de
 „ ratione queat. Et hæc voluntaria peccandi necessitate
 „ plectitur inordinatus animus, eo merito quo volens in
 „ eam illabatur, ait S. Augustinus.

Dicit etiam S. Hieronymus in Canone (*Can. Diaconi sunt, dist. 93.*), quod *assidue peccantium non misere-
 „ tur Deus.* Quod exponit Glossa (*Can. Inanis, de
 „ pœnit. dist. 3.*): *Id est iterato non miseretur de facili;*
 quia ex S. Augustino, *Frequenter peccans & lugens,
 „ vix veniam meretur.*

Quæst. 4. Habitus potest-ne ita peccatum aggravare, ut illud, quod ex sua natura esset tantum veniale, mortale efficiat?

Resp. Antequam huic quæsito respondeatur, supponendum est, juxta Doctrinam S. Thomæ (*2. 2. q. 88. art. 5.*), & S. Antonini, peccatum veniale non posse fieri mortale ex eo, quod sæpius iteratur, & frequenter committitur, nisi propter aliquod accidens illi superveniens.
 „ Veniale, inquit sanctus Antoninus (*1. p. tit. 10. c. 1. §. 3.*), ex sui diuturnitate, vel frequentia, vel
 „ assiduitate non potest esse mortale, nisi forte per acci-
 „ dens, ex aliquo superveniente; cum scilicet in actu
 „ multiplicato supervenerit aliquid quod variat speciem,
 „ puta contemptus, vel aliud ejusmodi: sic intelligen-
 „ dum est, quod dicitur 25. dist. ubi dici videtur, quod
 „ aliquando venialia in consuetudinem ducta efficiuntur
 „ mortalia. Et Gloss. super hoc Canone exponit (*in*

Can. Unum orarium, dist. 25.), quod *assiduitas, & contemptus vitandi veniale, fit mortale*: Id est, assiduitas & frequentia peccati venialis potest reddere peccatum mortale ob contemptum, qui in ea frequentia facile reperitur, & ita concludi posse videtur, peccatum veniale posse ex assiduitate fieri mortale; quia talis assiduitas potest producere contemptum præcepti. Quod probatur ex doctrina Doctoris Angelici, qui postquam dixit, peccatum veniale posse fieri mortale ob contemptum, docet in responsione ad tertium argumentum (2. 2. q. 86. art. 9. ad 3.), quod *frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum, secundum illud Proverbiolum 18. Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.*

Quæst. 5. Verum-ne semper est, peccata ex habitu excusationem non habere?

Resp. Potest considerari peccator duobus modis in habitu hærens. Primo dum de peccatis præteritis vere dolet, & diligentiam exactam adhibet ad præveniendam, & impediendam naturæ suæ perversam inclinationem ob huiusmodi habitum, & severe in se ipso similes culpas ulciscitur. Secundo considerari potest, dum nullo modo de præteritis peccatis pœnitet, aut certe non sibi sufficienter attendit, ut emendare possit perversi habitus propensionem, & ei fortiter contraire; & ita diligenter non conatur impedire, & excludere peccata, in quæ sui habitus illum sæpe præcipitant.

Si peccator in primo statu sit, potest excusari a peccato, dum habitus ita voluntatem prævenit, ut in transgressione sequenti non concurrat; quod vix unquam in peccatis externis accidere potest, nisi forte in peccatis linguæ, quia culpabile verbum potest aliquoties incaute, & non cogitando, dici ab illo qui tale verbum solitus est proferre, etiamsi tunc vere pœniteat. Sed si peccator sit in secundo statu, id est, permaneat, & persevere in sua malitia, aut non adhibet diligentiam necessariam ad superandum perversum habitum; tunc talis peccator semper culpabilis est, dum præcepta ex quocumque habitu transgreditur, etiamsi tales transgressiones in semetipsis consideratæ, non essent voluntariæ; quia sunt voluntariæ in causa, id est in perverso habitu, & vere dici potest, illum velle in habitu perverso perseverare, qui non vult pro viribus conari talem habitum eradicare. Sed ut clarius hæc resolutio percipiatur, simulque autoritate S. Thomæ confirmetur, cum illo supponendum est (1. 2. q. 77. art. 7. in corp.), quod *aliquid potest esse voluntarium, vel secundum se, sicut quando voluntas directe in ipsum fertur, vel secundum suam causam, quando voluntas fertur in causam, & non in effectum, ut patet in eo qui voluntarie inebriatur; ex hoc enim quasi voluntarium ei imputatur, quod per ebrietatem committit, licet in se consideratum voluntarium non sit, quia voluntarium est*

est in causa. Hoc posito; facile videtur, illum qui totis viribus conatur aliquem malum habitum a se expellere, excusari a peccato, licet aliquando cadat ex tali habitu, modo casus omnino involuntarius sit, quia tunc neque voluntarius est in causa, cum hic homo illam pro viribus destruere nitatur, neque in effectu & actu individuali, cum, ut supponitur, talis casus sit penitus involuntarius; sed ut cum sancto Thoma diximus in responsione ad secundam quaestionem de habitu, quodcumque actus vitiosus & malus involuntarius est, tam in causa, quam in effectu, excusatur a peccato. E contrario vero certum pariter est, omnia peccata imputari illi, qui non conatur pro viribus malo habitui resistere, ne ex illius impulsu cadat; quia licet tunc tales transgressiones possint esse in semetipsis involuntariae, attamen semper sunt voluntariae in causa. Quapropter S. Augustinus ait (*Conf. l. 8. c. 5.*), quod *Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur & tenetur etiam invitus animus, eo merito, quo in eam volens illabatur.*

C A P U T XVI.

De Intentione.

Quaest. 1. QUID est intentio in moralibus?

Resp. Est voluntatis nostrae actus, quo aliquem suae operationis finem sibi proponit. Haec definitio ex S. Thoma desumpta est (*1. 2. q. 12. art. 1. in corp.*).

Quaest. 2. Quot sunt intentionis species?

Resp. Intentio generaliter loquendo in bonam & malam dividi potest.

Quaest. 3. Quae est intentio bona?

Resp. Est voluntatis actus, quo decernimus aliquid agere propter bonum finem, qui non potest esse, nisi Deus, aut implicite, aut explicite; quia, ut docet S. Augustinus (*l. 16. de civ. c. 25.*), *Virtutes ad quodlibet adipiscendum vel tenendum, nisi ad Deum referantur, etiam ipsae vitia potius sunt, quam virtutes.*

Quaest. 4. Quando nam mala est aliqua intentio?

Resp. Dum voluntas aliquid operari decernit propter finem, qui non refertur ad Deum; unde docet S. Thomas (*1. 2. q. 18. art. 9. in corp.*), quod „actus a ratione de-
 „ liberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordi-
 „ natus, ex hoc ipso repugnat rationi, & habet ratio-
 „ nem mali: Si vero ordinetur ad debitum finem, con-
 „ venit cum ordine rationis; unde habet rationem boni.
 „ Necessè est autem, quod vel ordinetur, vel non ordi-
 „ netur ad debitum finem. Unde necessè est omnem a-
 „ ctum hominis deliberativa ratione procedentem, in
 „ individuo consideratum, bonum esse vel malum.“
 Idem habet D. Thomas in commentario in primum li-
 brum sentent. dist. 1. q. 3.

Quæst. 5. Potest-ne aliquis actus ex se bonus, fieri malus ratione intentionis?

Resp. Potest certe, quia ut dicit S. Augustinus (*lib. 3. in Iulianum, c. 4*): *Cum aliquid facis homo, ubi peccare non videtur; si non propter hoc facit, propter quod facere debet, peccare convincitur.*

Quæst. 6. Actus malus potest-ne per aliquam intentionis directionem fieri bonus?

Resp. Certum primo est, illud quod ex natura sua malum est, nunquam posse fieri bonum per quamvis intentionis rectitudinem; quia ut docet S. Thomas (*1. 2. q. 19. ars. 5. ad 1.*); „Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus; & ideo ad hoc quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit, sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum; sed ad hoc quod sit bonum, requiritur quod utroque modo sit bonum.“ Et rationem alibi assignat idem S. Doctor, dum dicit (*1. 1. sent. dist. 10. q. 1. ars. 7. in corp.*), quod „malitia voluntatis sufficiat ad hoc, quod actus malus esse dicatur, quia quod malo fine agitur, malum est: non autem bonitas voluntatis intendentis sufficiat ad bonitatem actus, quia actus potest esse de se malus, qui nullo modo bene fieri potest.“ Sed illi actus qui ita mali sunt, ut tamen in aliquibus circumstantiis possint esse liciti, fiunt boni, dum adsunt illæ circumstantiæ, quæ pravitatem talium actuum tollant, modo cum recta intentione fiant: exempli gratia, pluralitas beneficiorum ex se mala est; attamen potest fieri bona, dum est cum illis circumstantiis, quæ illius pravitatem auferunt, & adest recta intentio, & ita si quodlibet ex duobus beneficiis non potest subministrare illud omne, quod sustentationi beneficiarii necessarium est, aut si Sacerdotum penuria, aut paupertas Parochiarum tanta sit, ut Episcopo necesse sit duas unico Sacerdoti committere; tunc ille qui duo beneficia in talibus circumstantiis cum bona intentione possidet, non peccat: *Istis conditionibus supervenientibus*, ait S. Thomas (*quodlib. 9. ars. 15. q. 7.*), *cum recta intentione, non erit peccatum.* Quod fusius exponit sanctus Augustinus, dicens (*lib. contra mendacium c. 7.*), quod „interest plurimum quidem, qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat. Sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione faciendâ sunt. Ea quippe opera hominum sicut causas habuerint bonas, seu malas, nunc sunt bona, nunc mala, quæ non sunt per se ipsa peccata; sicut victum præbere pauperibus, bonum opus est, si fit causa misericordiæ cum recta fide. Hæc atque huiusmodi secundum suas causas opera sunt bona vel mala; quia eadem ipsa si habeant malas causas in peccata vertuntur; velut si jactantiæ causa pauper pascitur. Cum ve-

30 ro jam opera ipsa peccata sunt, sicut furta, stupra,
31 vel cætera talia, quis est, qui dicat causis bonis esse
32 facienda, ut vel peccata non sint, vel, quod est ab-
33 surdum, iusta peccata sint? "

Quæst. 7. Licet-ne alicui mulieri, sumptuosis, & magnificis vestibus indui, dum solum intendit videri pulchra & bene compta & ornata, sine ulla alia mala intentione?

Resp. Principia illa quæ supra stabilita sunt cum auctoritate S. Augustini & S. Thomæ, satis ostendunt, id non licere. Primo quia dum intendit tantum hominibus placere, finis illius actus bonus non est, quia ad Deum non refertur. Secundo quia hic actus est ex se malus: dum non adsunt illæ circumstantiæ, quæ possunt illum cohonestare, cum, ut docet sanctus Augustinus (*in Can. Fucare, de consecrat. dist. 1.*): *Verus ornatus, maxime Christianorum, & Christianarum, non tantum non est ullus fucus mendax, verum nec auri quidem vestisque pompa; sed mores boni sunt.* Id tamen posset esse licitum, si fieret ad obediendum iubenti marito, & hæc circumstantia malitiam talis actus tolleret: quia præceptum quod obligat mulieres ad obediendum marito, arctiori vinculo ligat, quam illud quod prohibet vestibus pomposis uti. Et ita S. Augustinus Ecditiæ scribens, quæ ægre admodum talibus vestibus induebatur: *Si aliqua, inquit, dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile.* Quod tamen intelligendum est, modo ex illis vestibus proximo aliquod scandalum non oriatur: nam tunc licitæ non essent, cum scandalum sit contra legem Dei, quod tamen sæpius accidit; unde sic loquitur S. Antoninus (*1. p. tit. 73. c. 4. §. 4.*): *Ornatus mulierum tam vanus quid est nisi magnum scandalum, & laqueus animarum? Ecce mulier, inquit Salomon, Proverbiorum 7. in habitu ornata meretricio ad captandas animas; quasi diceret, ad hoc operatur ille ornatus, ad scandalizandum & capiendum animas peccato luxurie.* De hac materia fufius differuimus Tom. 5. Tract. 5. de 4. Decalogi Præcept. capit. 2. num. 8. 9.

Quæst. 8. Licet-ne famulo in negotiis amatoriis domino infervire, dum intendit tantum lucrari ea, quæ sibi sunt ad victum necessaria?

Resp. Cum hæc actio ita illicita sit, ut in nulla circumstantia fieri licita possit, nulla intentio illam excusare valet, ut patet ex doctrina Sancti Augustini & Sancti Thomæ superius relata. Unde sancta Sedes sequentem propositionem damnavit. 51. Propositio damnata (*Decretum Innoc. XI. contra 65. proposit. anno 1679*)
30 Famulus qui submissis humeris scienter adjuvat he-
31 rum suam ascendere per fenestras ad stuprandam vir-
32 ginem, & multoties eidem subservit, deferendo sca-
33 lam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando,
34 non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis de-

„ trimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis
 „ oculis aspiciatur, ne domo expellatur “.

Quæst. 9. Quales conditiones requiruntur, ut inten-
 tentio ita recta sit, ut actus nostri vitam æternam
 mereantur?

Resp. Quatuor conditiones enumerat Sanctus An-
 toninus his verbis (1. p. tit. 4. c. 6. §. 2.) ; Primo
 ergo debet intentio, ad hoc ut sit recta, esse
 separata ab arrogantia. Debet ergo quilibet in-
 tendere & credere, quod principaliter Deus ex sua
 largitate dabit sibi gloriam beneficienti: juxta il-
 lud Romanos 6. Gratia Dei vita æterna, scilicet
 habetur; Gratia autem gratis datur. Hoc autem
 notat Psalmista, cum ait, Inclinaui cor meum,
 id est humiliavi, expectans retributionem a Domi-
 no, non ex operibus iustitiæ per me factis, sed
 secundum suam misericordiam. Debet secundo in-
 tentio esse sequestrata a deceptione: ut videlicet
 non faciat ea que de se sunt mala, propter ali-
 quem finem apparenter bonum: hoc enim esset de-
 cipere seipsum. Nam, ut ait Apostolus ad Romanos
 3. Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.
 Hinc & Gregor. Qui hac intensione male accipit,
 ut bona dispenset, & gravatur potius quam juv-
 tur, 1. q. 1. non est putandum. Quod si quis
 fœnus exerceret, ut hospitalia & Ecclesias consecra-
 ret: vel etiam aliena raperet, ut pauperibus sub-
 veniret; seipsum deciperet, cum nihil mereretur;
 sed peccatum incurreret. Quod ergo dicitur, quod
 quidquid agunt homines, intentio iudicat omnes,
 intelligendum est hoc, non de his que mala sunt
 secundum se, sed de bonis seu indifferentibus. Un-
 de Psalmista ad hoc significandum, Inclinaui cor
 meum ad faciendas justificationes tuas, non mala
 opera, sed justificationes tuas, id est, mandata
 tua; que servata faciunt hominem iustum. Tertio
 intentio debet esse immaculata. Id est, quod ille
 qui facit aliquid bonum & propter Deum, non ha-
 beat in se maculam peccati mortalis. Qui ergo est
 in aliquo peccato mortali, ut odio, luxuria, in-
 vidia, & huiusmodi, quantumque supplicia iusti-
 tiasat pia intentione, scilicet propter Deum, non ta-
 men inde recipit retributionem gloria, sed aliqua alia
 bona, ut prosperitatem, liberationem a multis pe-
 riculis, dispositionem, seu mollificationem cordis ad
 penitentiam: & sic non remanet illud bonum ir-
 remuneratum. Quarto intentio ad hoc ut sit recta, oportet,
 quod respiciat tamquam ad ultimum finem, ad re-
 tributionem Dei. Qui ergo servat mandata hac inten-
 tione principaliter propter retributionem, pœna infer-
 nalis scilicet, evitandam, non habet intentionem debi-
 tam, nec merito operatur; quia regula juris dicit,

Qui ex timore facit preceptum, etsi bonum est quod facit, non tamen bene facit. Sic etiam qui cavent se a peccatis, vel bona aliqua faciunt, ut non flagellentur a Deo, & non alia intentione principaliter, pavum vel nihil grati sunt Deo. Sed recta intentio est serviendo principaliter Deo, bona faciendo propter ipsum consequendum, in quo & ex quo sunt omnia bona, quoniam retribuens est Dominus, ut dicitur Eccles. 35.

Quest. 10. Si bona conscientia sit absque operibus bonis, est-ne meritoria?

Resp. Non sufficit bona intentio aliquod opus meritorium faciendi, si dum fieri opportune potest, non fit, quia, ut docet S. Thomas (1. 2. q. 20. art. 4. in corp.): „ Non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ „ opportunitate data operetur. Si vero possibilitas desit, „ voluntate existente perfecta, ut operaretur, si posset, „ defectus perfectionis quæ est ex actu exteriori, est „ simpliciter involuntarius. Involuntarium autem sicut „ non meretur pœnam vel præmium, in operando bonum vel malum, ita non tollit aliquid de præmio, „ vel de pœna, si homo voluntarie simpliciter deficiat „ ad faciendum malum“. Et ita juxta Doctoris Angelici doctrinam, bona intentio ad meritum sola sufficit, dum deest modus operis implendi; ita ut qui intenderet & vere cuperet aliquod opus bonum exercere cum voluntate æque perfecta, ac alius quispiam, qui illud idem opus realiter impletet, æqualiter plane mereretur.

CAPUT XVII.

De causis & rationibus, quæ passim afferuntur ad excusandas transgressiones sacrorum Canonum & statutorum Ecclesie, ob consuetudinem aliquam contrariam, aut dispensationem.

Quest. 1. Quid est Consuetudo?

Resp. Dicitur in jure Canonico (Can. Consuetudo, dist. 10.), quod Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficiat lex: quia, ut ait Glossa: Numquam secundum consuetudinem est judicandum, si jus contrarium præcipiat. Quod etiam ex multis juris Canonici & civilis locis probari potest; dicitur enim in Canone (Can. Consuetudinis dist. 11.), quod Consuetudinis ususque longævi non vilis auctoritas est: Verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem. Quod habetur etiam in titulo Codicis (In instr. Pontificis tit. 1. §. Est igitur): Que sit longa consuetudo, lib. 8.

Quest. 2. Quid est Jus Canonicum?

Resp. Illud Lancellotus definit, Jus quod Civium (id est Christianorum) actiones ad finem æternæ beatitudinis dirigit.

Quæst. 3. Ex quibus rebus constat Jus Canonicum, quidve in illo continetur?

Resp. Jus Canonicum constat ex sententiis sanctorum Patrum, & ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis & Canonibus: quos *Canones*, ut ait Sanctus Isidorus (*Can. Hec ipsum*, 33. q. 2.) *non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententiâ divini iudicii sanxerunt*. Unde Damasus Papa ad Episcopos scribens, qui Canones observare & ab aliis observari non multum curabant: „Violatores, in-
 „quis, Canonum voluntarii, graviter a sanctis Pa-
 „tribus judicantur, & a sancto Spiritu, instincta
 „cujus ac dono dictati sunt, damnantur, quoniam
 „blasphemare Spiritum sanctum non incongrue videntur,
 „qui contra eosdem sacros Canones, non ne-
 „cessitate impulsî, sed libenter, ut præmissum est,
 „aliquid aut proterve agunt, aut loqui præsumunt,
 „aut facere volentibus sponte consentiunt. Talis enim
 „præsumptio manifeste unum genus est blasphemantium,
 „Spiritum sanctum; quia, ut jam prælibatum est,
 „contra eum agit, cujus nutu & gratia Canones edi-
 „ti sunt“.

Quæst. 4. Non-ne consuetudo usu introducta Canones tollit, & ab eorum obligatione nos liberat?

Resp. Antequam huic quæstioni respondeatur, notandum est, Christianos male moratos, semper prætextu consuetudinis, ab obligatione communi observandi leges Dei & Ecclesiæ voluisse esse immunes; & ideo summi Pontifices & sancti Patres in Conciliis congregati attentam vigilantiam adhibuerunt, ne tam perniciofa doctrina a veris fidelibus admitteretur, putarentque Canones consuetudine contraria passim abrogari (*Can. Nolite, dist. 11.*). „Nolite errare, fratres mei charissimi, inquit S. Julius Papa ad orientales Episcopos scribens, qui prætextu consuetudinis Canones observare non curabant; „Doctrinis variis & extraneis nolite abduci. Et
 „instituta Apostolorum, & Apostolicorum virorum,
 „Canonesque habetis: His frui mini, his circumdaminî,
 „his delectamini, ut his freti, circumdati, dele-
 „ctati, armati, contra cuncta inimicorum jacula per-
 „sistere valeatis“.

Et sanctus Gregorius Papa septimus his verbis Episcopo scribit (*Canon. Si consuetudinem, dist. 8.*):

„Si consuetudinem fortassis opponas, advertendum
 „est, quod Dominus dixit, Ego sum veritas &
 „via; non dixit, Ego sum consuetudo, sed ve-
 „ritas. Et certe (ut beati Cypriani utamur sen-
 „tentia) quælibet consuetudo, quantumvis vetu-
 „sta, quantumvis vulgata, veritati omnino est
 „postponenda, & usus qui veritati est contrarius, abo-
 „lendus est“.

Frustra, inquit Sanctus Augustinus, in Canone relatus (*Can. Frustra, dist. 8.*), „ quidam, qui ratione vincuntur, consuetudinem nobis obijciunt, quasi consuetudo major sit veritate, aut non id sit in spiritualibus sequendum, quod in melius fuerit a Spiritu sancto revelatum “.

Et, ut ait S. Cyprianus (*Can. Consuetudo, dist. 8.*), „ Consuetudo quæ apud quosdam obreperat, impedire non debet, quominus veritas prævaleat, & vincat. Nam consuetudo sine veritate, vetustas erroris est; propter quod relicto errore, sequamur veritatem, scientes, quia & apud Esdram veritas dicit, sicuti scriptum est, Veritas manet & invalescit in æternum, & obtinet in sæcula sæculorum “.

Denique S. Carolus (quem magnum & fidelem Concilii Tridentini interpretem possumus appellare, quique multum pro illius conclusione sub autoritate avunculi Pii Papæ IV. laboravit) totis viribus iis obstitit, qui ratione alicujus contrariæ consuetudinis, ab observatione Canonum liberos se esse dictabant: unde in Concilio Mediolanensi II. (*in orat. ibi habita*), „ Nec vero est, inquit, cur a muneris nostri ratione detreamur, vel quia his pastoralibus nostris studiis actionibusque animos eorum exulcerari videamus, qui filii sunt perditionis; vel quia populares illæ, quibus quasi ficus foliis deformes, pravique mores conteguntur, solent, voces audiantur. Non ferunt hæc tempora veterum Canonum severitatem, sic jam diu viximus, sic vixerunt, ita egerunt, qui ætate nos antecesserunt; vitæ institutum nihil est quod mutemus. At nos hæc atque alia hujusmodi contemnamus “.

Et in alio Concilio (*D. Carol. in orat. habita in Concil. Med. 6.*): „ An vero fortasse a curatione nostra deterremur, inquit, quia hoc nostro frequenti provinciæ sanandæ studio exulcerantur animi quorundam passim dictantium: Non ferunt hæc tempora veterum Canonum & antiquæ Ecclesiæ medicamenta? Imo ardentius progrediamur, quoniam hæc una medicina præstantissima est, maximeque opportunum id remedium, ut, quibus olim rationibus disciplina Christiana fata & propagata fuit, iisdem ipsis & instauratur, & conservetur “.

Denum, juxta sancti August. expositionem, Christus passione sua, quæ in Psalmo 21. describitur, ut veritatem contra consuetudinem defenderet, multa passus est; illa enim verba: *Quoniam circumdederunt me canes multi*, sic exponit, *id est, pro consuetudine, non pro veritate latrantes multi.*

Secundo, notandum est, duas esse Canonum species; alii enim ad ordinandam exteriorem Ecclesiæ disciplinam constituti sunt; alii vero ad fidem aut mores Christianorum spectant. Præterea alii jus positivum, &

novam obligationem, quam antea non habebamus, constituunt; alii ad jus naturale pertinent, & determinant tantum, ac manifestant id, quod a jure naturali aut divino præcipitur, aut prohibetur. His positus, certum primo est, illos Canones qui id, quod a jure naturali, aut divino prohibetur, declarant, numquam consuetudine contraria abrogari posse: *Scindum est*, inquit Sanctus Antoninus (*x. part. tit. 18. §. 6.*), *quod nulla consuetudo, quantumcumque generalis & antiquata, potest præjudicare, seu tollere id quod est de lege naturali, seu etiam divina quoad moralia præcepta, ut dist. 8. dicitur: Quia semper viget ea ratio, quæ Ecclesiam ad tales instituendos Canones impulit, cum fundata sit in jure naturali & divino, quod immutabile est, nullaque consuetudine tolli potest. Exempli gratia, jure naturali prohibitum est, juxta S. Thomæ doctrinam, aliud in beneficiis & ministeriis Ecclesiasticis querere, quam Dei gloriam & utilitatem Ecclesiæ: „ Unde si aliquis, inquit (*Quodlib. 9. art. 5.*), „ hac intentione plura beneficia habeat, ut sit ditior, „ ut lautius vivat, & ut facilius ad Episcopatum perveniat; non tolluntur prædictæ deformitates, sed augentur: quia cum tali intentione & unum beneficium habere (quod nullam inordinationem importat) esset illicitum, & sic quidem esset dicendum secundum jus naturale, etiam nullo jure positivo superveniente. „ Dicendum est igitur, illos Canones, qui in hac materia conditi sunt, ad jus naturale & divinum spectare, & ita nulla consuetudine abrogari posse.*

Ut plurimum Canones, quos sancta Dei Ecclesia in materia morum constituit, nullam novam obligationem imponunt, sed solummodo declarant & dilucide aperiunt id quod in jure divino continetur, & vivendi modum qui in Evangelio præscribitur, exponunt, dum ad casus particulares descendunt; & ita vix aliqui Canon potest inveniri, in quo aliquid juris divini non sit. Exempli gratia, licet poenæ canonicæ quæ pro variis criminibus infligebantur, ab Ecclesia constitutæ sint; attamen a jure divino aliquatenus originem sumunt: quia voluit Deus, peccata in Sacramento poenitentiae sine poena non remitti, & magnis laboribus poenitentiaque convenienter expiari. Unde quamvis mutari possit Ecclesiæ disciplina, & majores in aliquo sæculo quam in alio poenitentiae imponi possint; attamen fieri non potest, quod Sacramentum Poenitentiae Baptismo laboriosius non sit, ut sancti Patres docent; & quod Confessarii non obligentur ad poenitentias gravitates, & numero peccatorum convenientes poenitentibus imponendas; quodque poenitentes ipsi defectum Confessariorum supplere non debeant, dum clare vident, penas sibi impositas nullo modo convenientes esse: nulla igitur contraria consuetudo, illud quod in Concilio Tridenti-

no legitur, abrogare poterit (*sess. 14. c. 8.*). „ Debet
 „ ergo sacerdotes Domini, quantum Spiritus, & pru-
 „ dentia suggererit, pro qualitate criminum, & poeni-
 „ tentium facultate, salutare & convenientes satisfactio-
 „ nes inungere “.

Attamen videmus, sæpius contrariam aliquam consue-
 tudinem adduci contra illos Canones, qui mores fide-
 lium dirigunt, quique in lege Dei, in sacra Scriptura
 contenta, fundati sunt: illum abusum, qui jam in no-
 no sæculo vigeat, disertis verbis damnat Concilium
 Parisiense, dum ait (*anno 829. c. 1.*): „ Quorumdam
 „ perversissimæ consuetudines propriæque voluntates mul-
 „ timoda adinventione contumaciter, quod valde peri-
 „ culosum est, efficiunt, ut opera fidei magna ex par-
 „ te negligantur: qui dum legis divinæ transgressores
 „ existunt, easdem consuetudines sibi legem faciunt,
 „ & secundum eas se vivere absque sui discrimine & pos-
 „ se & debere contendunt, sua quærentes, non quæ Je-
 „ su Christi. Quod quantum auctoritati divinæ transgresso-
 „ rium sit, aut non advertunt, aut certe animadvertere
 „ detrectant: quantum etiam ob hoc religio Christiana
 „ in eis periclitetur, facile qui sapit advertit. Quapro-
 „ pter unusquisque fidelis, si salvus esse vult, oportet,
 „ ut remotis perversis consuetudinibus, quæ periculum
 „ animarum generant, fidem Christi quam percepit,
 „ bonis operibus exornare non negligat “.

Sed certum etiam est, illos Canones, qui solam Ec-
 clesiæ exteriorem disciplinam dirigunt, posse aliqua le-
 gitima contraria consuetudine abrogari: Canones quo-
 que qui ad jus positivum solummodo spectant, quique
 novam obligationem, quæ prius non erat, imponunt,
 possunt contraria consuetudine tolli, modo clausulam
 quæ consuetudini posteriori derogat, non contineant,
 & talis consuetudo legitima, & rectæ rationi consu-
 tanea sit; nam, ut docet Sanctus Antoninus (*tit. 16.
 §. 6.*), „ Si lex non habet clausulam derogativam con-
 „ suetudini, tunc aut est rationabilis, aut irrationabi-
 „ lis: si irrationabilis, non tollit legem, ut quia est
 „ contra jus, per quod læditur ordo judicarius, vel
 „ per quod dirumpitur Ecclesiastica disciplina, vel
 „ quod est onerosa Ecclesiis, vel quia est contra publi-
 „ cam utilitatem communem; & talis consuetudo
 „ non derogat Canonibus, vel legi, ut 8. dist. Can.
 „ Mala “.

Quæst. 5. Potest-ne aliqua consuetudo contraria id ope-
 rari, ut Decretales summorum Pontificum, & Concilio-
 rum generalium Canones, qui ad dirigendos fidelium
 mores statuti sunt, amplius non obligent?

Resp. Respondet S. Antoninus (*1. p. tit. 16. §. 2.*),
 quod „ sufficit scientia Principis ad hoc quod consuetu-
 „ do tollat legem; sed in Papa certum est quod requi-
 „ ritur ejus assensus expressus. *Et est* necessarius, cum

„ non ex translatione populi, sed Dominica iussione & Conciliorum autoritate suam habeat jurisdictionem“.

Quod idem Sanctus confirmat autoritate Nicolai Papæ I. qui sic loquitur in Canone (*Consequens, dist. 11.*): *Consequens est, ut quod ab hujus sedis rectoribus plena autoritate sancitur, nullius consuetudinis prepediente occasione, proprias tantum sequendo voluntates, removeatur: sed firmiter atque inconcusse teneatur.* Quod tamen potissimum intelligendum videtur de iis constitutionibus, quæ fidem aut mores respiciunt; & quantum ad alias Constitutiones & Canones, qui novam aliquam exteriorem obligationem imponunt, serio notandum est, illos constitutos esse inspirante Spiritu sancto; nam, ut dicitur in Concilio Aquigranensi (*anno 836. cap. 25.*), *Sacri Canones toto orbe venerandi, & sancto Spiritu inspirante digesti, imo calamus sanctorum Patrum, qui eos de ordine & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente.* Et ideo non perinde habendi & æstimandi sunt ac leges humanæ alicujus Principis, quæ quandoque minus ratione, quam genio dominantis, aut ob aliquod interesse proprium, constitui possunt, vel certe quia putantur utiles reipublicæ, licet revera tales non sint. Nihil simile in legibus, quarum Spiritus sanctus auctor est, accidere potest. Adde, quod nimium austeræ & severæ esse non possunt, aut legis divinæ observationi vel saluti fidelium inutiles. Et ita licet stricta Canonum obligatio cessare, & tolli publica & patenti Ecclesiæ tolerantia possit; attamen si adamussim, & ad litteram non observentur, illorum spiritum observare maxime convenit. Etsi, exempli gratia, hoc tempore septennis pœnitentia pro unico mortali delicto non imponitur, non ideo peccatores minus obligantur ad satisfaciendum divinæ justitiæ modo convenienti, & peccatis proportionato; cumque non sint minus gravia hoc tempore delicta, quam olim erant, supplere debent veri pœnitentes id quod pœnitentiæ sibi a Confessario impostæ deest, bonis operibus inherendo, tolerandoque patienter varias, quæ satis frequenter se se offerunt, calamitates, & dolendi occasiones.

Cæterum generaliter valde suspectæ æstimandæ sunt omnes consuetudines, quæ Canonibus adversantur, iisque non facile fidendum: sed potius sacrorum Canonum leges observare satagendo, orandum est, ut Deus illuminet multorum cæcitatem, qui mediis ad salutem adeo utilibus, quæque ab amantissima matre Ecclesia a Spiritu sancto edocta salubriter offeruntur, negligunt.

Quest. 6. Possunt-ne Ecclesiastici ab obligatione observandi Canones, qui de eorum vita & moribus conditi sunt, se eximere sub prætextu alicujus desuetudinis?

Resp. Certum est, id ab illis fieri non posse, cum præter alias rationes, quæ superius indicatæ sunt, tales Canones ab Ecclesia in Concilio Tridenten-

dentino innovati sint (*sess. 2. de reform. cap. I.*) : „ Statuit namque sancta Synodus, ut quæ
 „ alias a summis Pontificibus, & a sacris Conciliis, de
 „ Clericorum vita, honestate, cultu, doctrinaque reti-
 „ nenda, ac simul de luxu, comestationibus, choreis,
 „ aleis, lusibus ac quibuscumque criminibus, nec non
 „ secularibus negotiis fugiendis, copiose, ac salubriter
 „ sancita fuerunt, eadem impostorum iisdem pœnis,
 „ vel majoribus, arbitrio Ordinarii imponendis, ob-
 „ serventur: nec appellatio executionem hanc, quæ
 „ ad morum correptionem pertinet, suspendat. Si
 „ qua vero ex his in desuetudinem abiisse comperint,
 „ ea quam primum in usum revocari, & ab omnibus
 „ accurate custodiri studeant, non obstantibus consuetu-
 „ dinibus quibuscumque: ne subditorum neglectæ emen-
 „ dationis ipsi condignas, Deo vindice, pœnas per-
 „ solvant“.

Quest. 7. Consuetudo alicubi introducta, quod mu-
 lieres pectore discooperto publice incedant, illas ne a pec-
 cato excusare potest?

Resp. Negative respondet S. Antoninus, dum ait (*2. p. tit. 4. c. 5. §. 3.*) quod „ Si de usu patriæ est, ut
 „ mulieres deferant vestes versus collum scissas, & aper-
 „ tas usque ad ostensionem pectoris & mamillarum,
 „ valde turpis & impudicus est talis usus, & ideo non
 „ servandus. Si de usu communi patriæ est deferre mu-
 „ lieres vestes caudatas pulverem excitantes & viam
 „ mundantes, hoc turpe est & detestandum, non illis
 „ conformandum: non sequaris turbam in malum, ait
 „ Dominus in veteri lege“.

Hanc doctrinam magno fidelium applausu egregie con-
 firmavit Innocentius Papa XI. dum corruptelis tollendis,
 ut bonum summumque Pastorem decet, invigilans, sa-
 lutari Decreto per Eminentissimum Cardinalem Carpegna
 Vicarium generalem sancivit, 30. Novembris 1683. ut
 mulieres omnes ad collum usque & manum deorsum ad mi-
 nus velo coopertæ in publico essent, sub excommunica-
 tionis reservatæ pœna ipso facto incurrenda; Confessa-
 riique qui tales personas absolvere præsumerent, eadem
 excommunicatione ligantur. Quod Decretum Romæ
 exacte ab omnibus observari summo cum gaudio vidi-
 mus, & illius etiam occasione nuditates quasdam in
 Templo Dei a pictoribus furtive, suadente diabolo, in-
 troducetas, salubriter expungi, & multum haud dubie
 profuturo exemplo emendari & cooperiri. Eodem modo
 damnat idem sanctus Antoninus caudatarum vestium
 usum, licet non ita culpabilis videatur, ac alius supra-
 dictus. De hac materia fusius disserimus Tom. 6. tract.
 5. de 4. Decalogi Præcepto, cap. 2. num. 8. 9.

Quest. 8. Ex summi Pontificis dispensatione oritur ne
 semper justa excusatio, quæ omnem Canonum obligatio-
 nem tollat, saltem dum nihil ei falsum narratum fuit?

Resp. Certum primo est, ut ait S. Thomas (quodlibeto 9. art. 15.), quod *Dispensatio humana non aufert ligamen juris naturalis, sed solum juris positivi, quod per hominem statuitur, & per hominem dispensari potest.*

Sed non minus indubitatum est, dispensationes exculare ab obligatione observandi Canones, qui jus positivum continent, dum illæ adsunt conditiones, quas Concilium Tridentinum (sess. 25. de ref. c. 18.) ad earum in foro conscientiæ validitatem exigit: „ Sicuti, inquit Concilium, publice expedit legis vinculum quandoque relaxare, ut plenius evenientibus casibus, & necessitatibus, pro communi utilitate satisfiat; sic frequentius legem solvere, exemploque potius quam certo personarum, rerumque delectu petentibus indulgere, nihil aliud est, quam unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire. Quapropter sciant universi, sacratissimos Canones exacte ab omnibus, & quoad ejus fieri poterit, indistincte observandos: Quod si urgens, justaque ratio, & major quandoque utilitas postulaverit, cum aliquibus dispensandum esse: id causa cognita, ac summa maturitate, atque gratis a quibuscumque, ad quos dispensatio pertinebit, erit præstandum; aliterque facta dispensatio subreptitia censeatur, id est, nulla. „ Ubi necessitas urget, ait S. Bernardus ad Eugenium Papam scribens (lib. 3. de consider. c. 4.), excusabilis dispensatio; ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis, & utilitas dico communis, non propria; nam cum nihil horum est, non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. Et quod majus est, tales dispensationes absque legitima ratione concessæ, iis qui eas obtinuerunt inutiles sunt. Numquid enim, inquit alibi idem Sanctus (Ep. 7. ad Adam monachum), ideo aut malum esse desit, aut vel minoratum est, quia Papa concessit?

Sed dum de eadem materia ex professo fusius tractat sanctus Abbas, dilucide hanc quætionem resolvit his verbis (tractatu de præcepto, & dispens. c. 3.): „ Stabile dicitur, quod ita est necessarium, quod non cuilibet hominum illud mutare fas sit, nisi solis dispensatoribus mysteriorum Dei, id est præpositis, ut v. g. Regulæ sanctorum Basilii, Augustini, Benedicti, necnon authentici Canones, & hæc quæ sunt alia Ecclesiastica instituta digna autoritatis; quæ quoniam a sanctis tradita sunt, sancita stabiliter perseverant, nec omnino cuivis subjectorum ea aliquo modo variare vel mutare conceditur. Quæ tamen ab hominibus, etiam per homines loco & officio illis Canonice electione succedentes, licite interdum innoxieque pro causis, personis, locis & temporibus dispensantur. Ubi sane qui hæc legit, attendat, ne caute non dicere, ea posse vel ab istis leviter pro voluntate mutari, sed ex ratione fideliter dispensari. Quamdiu ergo

31 charitati militant, immobiliter fixa sunt, mutarique
 32 omnino ne ab ipsis quidem præpositis sine offensa pos-
 33 sunt: at si e contrario contraria forte aliquando chari-
 34 tati visa fuerint, his dumtaxat quibus hoc posse vi-
 35 dere datum est, & providere creditum est; nonne ju-
 36 stissimum esse liquet, ut quæ pro charitate inventa fue-
 37 runt, pro charitate quoque, ubi expedire videtur, vel
 38 omittantur, vel intermittantur, vel in aliud forte com-
 39 modius demutentur? Sicut e regione iniqua procul-
 40 dubio foret, si statuta pro sola charitate, contra chari-
 41 tatem tenerentur. Tenent ergo fixam firmamque im-
 42 mobilitatem, etiam apud Prælatos, quæ ex stabili ne-
 43 cessario sunt; sed quatenus charitati deserviunt. Num-
 44 quid autem hoc ago, vel solus sentio, vel primus di-
 45 co? An non hoc ipsum & Papa Gelasius sensit? Ait
 46 siquidem, Ubi necessitas non est, inconvertibilia ma-
 47 neant sanctorum Patrum Decreta. Leo quoque Papa,
 48 ubi inquit, necessitas non est, nullo modo sancto-
 49 rum Patrum instituta violentur: Et infert: Ubi ergo
 50 necessitas fuerit ad utilitatem Ecclesiæ, qui potestatem
 51 habet, ea dispenset: ex necessitate enim sit mutatio
 52 legis. De eadem materia pleno calamo disserui Tom.
 53 Tr. 9. de Sacr. Matr. c. 7. per tot.

TRACTATUS SECUNDUS.

D E

CONTRACTIBUS

I N G E N E R A L I.

CAPUT PRIMUM.

*De definitione & divisione Contractuum.**Quest. 1. QUID est Contractus?*

Resp. Contractus duplici modo sumi potest: Primo in stricta significatione, & in hoc sensu definitur potest, juxta legem *Labeo*, ff. *de verborum significatione*; Conventio inter duas aut plures personas, quæ vicissim ad id, quod conventum est, exequendum obligat; & talis Contractus vocatur ultro citroque obligatorius; in quo genere sunt emptio & venditio, locatio & conductio, & similia.

Secundo, Contractus potest latiori modo sumi, & includere conventionem, in qua unus tantum obligatur, sicut evenit in donatione, promissione, & similibus. Hæc duo contractuum & conventionum genera expressa notat Glossa Canonica (*in c. Provid. inextrav. de sent. excom. verbo Contractus*), dum ait, *Contractus quidam sunt ultro citroque obligatorii, ut emptio & venditio: quidam ex una parte, ut est donatio.*

Quest. 2. Quomodo dividuntur Contractus?

Resp. Possunt dividi in gratuitos, & onerosos: gratuiti sunt, in quibus ille, in cujus favorem facti sunt, ad nihil omnino præstandum obligatur, ut videre est in Contractibus depositi, precarii, mandati & similibus. Contractus onerosi dicuntur, in quibus partes contrahentes vicissim obligantur ad faciendum, dandum, aut reddendum aliquid; tales sunt Contractus emptionis & venditionis, locationis & conductionis, permutationis, constitutionis dotis, & generaliter omnes alii, in quibus ille, in cujus favorem contractus celebratur, dat prætium aut mercedem quamcumque loco illius rei, quam ab alio contrahente accipit. Dividi etiam possunt, & considerari tribus modis: in quibusdam enim dominium & proprietatem rei simul cum illius usu transfertur, ut in contractibus mutui, emptionis, permutationis & donationis: in aliis usus solummodo, non vero proprietatem & dominium alicujus rei transfertur, ut in contractibus commodati, locationis, & precarii. Et demum in aliis quibus

quibus contractibus neque dominium, neque usus rei transferitur, ut in deposito, & pignore.

Plures aliæ a Jurisconsultis assignantur divisiones, quæ ad tribunal, & forum externum tantummodo pertinere videntur. Ideo hic eas breviter indicare sufficiet.

Primo, dividuntur in Contractus nominatos (id est qui nomen peculiare & actionem directam a Jure habent, ut venditio, mutuum, & similia), & innominatos, ut sunt Contractus, *Do ut des, do ut facias, facio ut facias, facio ut des.* De quibus idem dicendum est, quod de illis Contractibus nominatis, quibus unusquisque ex his innominatis assimilatur, ut dicitur in lege *Naturali*, ff. de *Præscriptis verbis*, §. *satisfactio*.

Secundo, dividuntur in contractus bonæ fidei, & contractus stricti juris; contractus bonæ fidei sunt, in quibus non solum id, de quo expresse inter partes conventum est, observari debet; sed etiam id, quod est æquitate conforme, licet expresse in conventionem deductum non sit; ut in contractibus emptionis & venditionis, licet venditor non promiserit evictionem rei venditæ, tamen de evictione tenetur, quoties emptor turbatur, & non sinitur pacifice possidere rem sibi venditam; quia evictio & assicuratio ex parte venditoris, per se copulatur cum contractu venditionis. Similiter etiam emptor debet interesse summæ conventæ post elapsum terminum illius solutioni præfixum, licet id in contractu appositum nullo modo esset; quia ex æquitate requiritur, ut venditor interesse pecuniæ sibi non numeratæ accipiat, ut hoc modo fiat compensatio fructuum, quod ex re vendita percipere potuisset.

Contractus stricti juris sunt, in quibus illud tantum servandum est, de quo inter partes convenit; ut sunt contractus mutui, stipulationis, & similes, & ideo in illis contractibus interesse ob solutionis moram non debetur, nisi de hoc expresse inter partes convenerit; licet debeatur in contractibus bonæ fidei, ut ait Glossa his verbis (*In c. Tum venerabilis, de exceptionibus, verbo bonæ fidei.*): *In contractibus stricti juris non veniunt usure ex mora, nisi specialiter sint promissæ; in contractibus bonæ fidei veniunt usure ex mora*; quia in contractibus stricti juris lex non præsumit, unum ex contractibus aliquod damnum, ob solutionis moram, passum fuisse; & ideo non obligat alium ad solutionem interesse ob rationem damni ex mora provenientis. Contractus bonæ fidei sunt emptio & venditio, locatio & conductio, mandatum, depositum, commodatum, pignus, permutatio, promissio, quæ verbo, aut in scriptis fit. Alii autem contractus sunt stricti & rigorosi juris.

Demum dividuntur a Jurisconsultis contractus in illos, qui re perficiuntur, ut mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus, permutatio: in illos qui solo consensu fiunt, ut emptio & venditio, locatio, societas,

cietas, & mandatum: in illos qui verbis perficiuntur, ut stipulationes: & in illos qui scripturam requirunt, aut ex conventionem partium, aut ex dispositione juris, ut contractus emphyteuseos, & census.

CAPUT II.

Utrum Contractus per errorem factus, validus sit.

Quest. 1. Quid est error in contractu?

Resp. Est existimatio aut stipulatio alicujus rei pro alia, & ut dicitur in Canone (*Can. in quib. 22. q. 2.*): *Errare est, aliud pro alio putare.*

Quest. 2. Quot errorum species possunt in contractibus reperiri?

Resp. Potest esse error in contractu. Primo quantum ad substantiam, quod accidit, dum contrahentes putantes super aliqua re contrahere, super alia diversa contrahunt: ut si Petrus credens & volens anulum aureum emere, deceptus alium aneum emit. Secundo, error potest esse circa qualitates, & alios accidentes, dum, exempli gratia, quis contrahit super aliqua re, quam putat habere talem determinatam qualitatem, quam revera non habet: ut si Petrus matrimonium contrahat cum Catharina, quam valde opulentam putat, licet reipsa pauper sit, ut post factum cognoscitur.

Quest. 3. Possunt ne reperiri in Contractibus alie errorum species?

Resp. Errores tam in substantia, quam in qualitate, subdividi possunt in errores concomitantes, & errores efficientes: error concomitans & contractum sequitur, & ita comitatur, ut tamen illius causa non sit, quia ille qui contrahit, ita animatus & dispositus est, ut etiam si non erraret, & rem, ut est in se, cognosceret, contraheret tamen; ut si Petrus matrimonium cum Joanna contrahat, putans esse Catharinam, quam Pater promiserat: ita nihilominus dispositus, ut etiam si cognosceret esse Joannam, cum illa tamen contraheret.

Error efficiens ille est, qui ita fuit causa contractus, ut si partes non errassent, nullo modo contraxissent: ut si Petrus domum vendidit, quia illam falso putavit minari ruinam, quam, si non ita errasset, nullatenus vendidisset.

Quest. 4. Contractus, in quo est aliquis circa substantiam error, est-ne validus?

Resp. Validus non est, quia error circa substantiam, consensum, qui de contractus substantia est, tollit; quia, ut ait Gratianus in Canone (*Quod autem, 29. q. 1.*): *Consensus est, duorum vel plurium sensus in idem: qui autem errat, non sentit; non ergo consentit, id est, simul cum aliis non sentit.*

Quest.

Quest. 5. Si error consensum tollit, quo modo in Scriptura sacra Lia, uxor Jacob c. 29. Genes. appellatur, cum Jacob non putasset matrimonium cum Lia; sed cum Rachele contrahere?

Resp. Respondetur in eodem Canone supra citato, quod Jacob & Liam non fecit conjuges præcedens consensus, sed subsequens; nec tamen ex primo concubitu fornicariis judicantur, cum ille maritali affectu eam cognoverit, & illa uxorio affectu sibi debitum persolverit, putans lege primogenitarum, & paternis imperiis se sibi iure copulatam.

Quest. 6. Validi-ne sunt illi contractus, in quibus intervenit aliquis error circa qualitates & alia accidentalialia?

Resp. Certum est, tales contractus, non obstante errore, esse validos: quia, ut dicitur ibidem (*Can. Quod autem*, 29. q. 2.): „ Error qualitatis non excludit similiter consensum, utpote si quis emerit agrum, vel vineam, quam putabat esse uberrimam, quamvis iste error raret in qualitate rerum, rem minus fertilem emendo, non potest tamen venditionem rescindere. Similiter qui ducit in uxorem meretricem vel corruptam, quam putat esse castam, vel virginem, non potest eam dimittere, & aliam ducere “. Attamen ille qui aliquid ex tali errore lucratus est, potest aliquoties ad restitutionem obligari, ut in sequenti c. videbimus.

Quest. 7. Contractus, in quo fuit aliquis error concomitans, validus-ne est?

Resp. Si talis error respicit contractus substantiam, illum invalidum reddit; quia tunc consensum tollit, qui, ut supra diximus, est de essentia contractus; quod ex sancto Thoma probatur, qui docet (1. 2. q. 6. art. 8. in corp.), quod „ Ignorantia concomitans est de eo, quod agitur; tamen, etiamsi sciretur, nihilominus ageretur. Tunc enim ignorantia non inducit ad volendum, ut hoc fiat; sed accidit simul esse aliquid factum & ignoratum, sicut cum aliquis vellet quidem occidere hostem, sed ignorans occidit eum, putans occidere servum: & talis ignorantia non facit involuntarium, quia non causat aliquid, quod sit repugnans voluntati; sed facit non voluntarium, quia non potest esse volitum, quod ignoratum est “. Sed quando actus non est voluntarius, nullus adest consensus: quia consensus est actus liber, quo cum alio de aliqua re convenimus. Et consequenter error concomitans reddit contractum invalidum, cum consensum, qui de essentia contractus est, tollat.

C A P U T III.

Utrum Contractus, in quo aliqua intervenit fraus, sit validus.

Quest. 1. Quid est dolus, aut fraus?

Resp. Dicitur in lege civili (*L. Hoc edi-*

edicto, *sic dolo malo §. dolum malum.*), quod *Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinario ad circumveniendum, fallendum, decipiendum, adhibita.* Sed hæc descriptio expositione indiget; & ideo primo dicitur *Calliditas*, ut dum quis sciens rem illam, quam vendit, ad alium pertinere, aut esse pignori traditam, aut specialiter hypothecatam, illud emptori non dicit. Secundo est *fallacia*, ut dum mendacium dicitur, ut res plus justo vendatur. Tertio est *machinatio*, ut cum per subdola verba rei venalis defectus subtiliter absconditur.

Quest. 2. Quot modis fraus & dolus potest in aliquo contractu intervenire?

Resp. Duobus plane modis id potest accidere. Primo cum dolus dedit causam contractui, ita ut partes contrahere nolissent, si talem dolum agnovissent: ut cum aliquis alium ad rem quampiam sibi vendendam per dolum impellit, quam, si dolum cognovisset, nullo modo vendidisset. Secundo cum fraus non fuit causa contractus, quia ad substantiam rei non pertinet, sed tantum ad qualitates & alia accidentalia, ita ut etiam si talem fraudem cognovissent, contraxissent tamen: ut dum aliquis, volens quidpiam vendere, ad vendendum minori pretio, per dolum impulsus est.

Dolus tam quoad substantiam, quam quoad accidentia, potest in contractibus intervenire culpa aut contrahentium, aut alicujus tertii mediatoris talis contractus: quod etiam potest accidere aut sine consensu alicujus ex partibus, aut cum unius partis consensu. Videndum igitur, quæ obligatio restituendi ex his variis casibus possit oriri.

Quest. 3. Contractus, in quo prima doli species intervenit, quæ scilicet dedit causam contractui, est-ne validus?

Resp. Contractus tali dolo infectus nullus est, ex Glossa quæ sic loquitur (*in cap. Cum dilecti, de empt. & vend. verbo, Decept. Can. Quisquis Episc. 2. q. 2.*): *Cum dolus dat causam contractui, puta, dolo induxit te ad vendendam rem alias non venditurum, non tenet contractus.* Quod etiam probatur ex Canone, in quo habetur: *Quod si calliditate usus fueris, & a colono vel a Clerico emeris princeps agrum, irrita sit venditio.* Quia talis calliditas tollit liberum consensum, qui est de essentia contractus, dum impedit, ne partes recte illud, quod agunt, cognoscant.

Quest. 4. Contractus, in quo secunda doli species intervenit, quæ scilicet non fuit talis contractus causa, est-ne validus?

Resp. Validus proculdubio est, quod probatur ex Glossa, in qua dicitur (*in c. Cum dilecti, de empt. & vend. verbo, Decept.*) quod *Si dolus incidit in contractum, quia venditurus eram, sed per dolum tuum minus vendidi, vel per dolum meum plus emisti; tenet quidem contractus, sed agitur ad supplementum residui:* Quia talis

valis dolus non tollit liberum consensum; & eodem modo, ut habetur in lege (*L. Julianus ff. de actionib. empti & venditi, §. Si venditor*): Si venditor dolo fecerit, ut rem plus venderet, tenetur prestare emptori illud quod minus dedisset, si dolum cognovisset.

Quest. 5. Si dolus non fuit contractus causa, & a nullo ex contrahentibus cognitus sit, sed potius illorum ignorantia acciderit: exempli gratia, si quis adamantem centum aureorum, quinquaginta aureis, illius pretium ignorans, vendat alicui, qui in eadem ignorantia versatur; tunc ille qui ex tali mutua ignorantia lucratus est, tenetur-ne aliquid parti lætæ restituere?

Resp. Ex doctrina in lege contenta deducitur, fieri debere talem restitutionem, cum lex dicat (*L. Si quis, cum aliter ff. de verborum obligat.*), quod *Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio, etsi nullus dolum invecesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet.* Et sic exempli gratia, dum architectus promisit tale ædificium construere pretio quingentorum aureorum, quia scilicet ignorabat talis fabricæ valorem, qui ad centum aureos ascendeat; in hoc casu tenetur dominus architecto solvere iustum talis fabricæ pretium: quod patet ex doctrina sancti Thomæ, qui sic loquitur (*2. 2. q. 77. art. 3. in corp.*): „ Si verò eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit: venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio injusta, tenetur tamen, cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori. Et quod dictum est de venditore, etiam intelligendum est ex parte emptoris. Notandum tamen est, illum qui rem aliquam, illius ignorans pretium, nimis infimo, & injusto pretio emit, non teneri restituere, nisi illud, in quo factus est ditior, quemadmodum bonæ fidei possessor; & ita si nullo modo utiliter consumpsit tale lucrum, nec de eo factus sit ditior, non obligatur omnino ad restituendum; nam juxta S. Thomæ doctrinam (*2. 2. q. 100. art. 9. ad 3.*), Non tenetur restituere fructus consumptos, quia bona fide possedit.

Quest. 6. Est-ne validus Contractus, cum a tertia persona provenit dolus?

Resp. Certum est in tali casu, validum esse contractum, etiam si talis dolus dedisset causam contractui, quia adest verus consensus inter partes contrahentes; sed ille, qui læsus fuit, potest agere contra talem tertium, qui fuit contractus mediator, quique illum suo dolo causavit; dicitur enim in Glossa (*in c. Cum dilecti, de empti & vend. verbo, Deceptionem*), quod in contractibus bonæ fidei, si dolus dat causam contractui non per contrahentes, sed per intermediam personam, tenetur contractus, sed datur actio de dolo contra mediatorem. Quod etiam confirmatur ex lege, Et eleganter, ff. de dolo malo. Et in hoc casu mediator in foro conscientie tenetur dam.

damnum, cui causam dedit, rescarcire, dum ille, qui lecrum sensit, & factus est ex eo ditior, non vult restituere, licet ad id teneatur, quia, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.), *Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum*. Quod si talis mediator dolo usus esset cum consensu unius ex contrahentibus, tunc idem dicendum esset, ac si dolus revera adhibitus fuisset ab uno ex contrahentibus, quia dum quis concordat cum alio, ut aliquid mali faciat, eadem obligatione tenetur, ac si damnum ipsemet fecisset.

C A P U T IV.

Utrum Contractus per metum factus validus sit.

Quest. 1. Quid est Metus?

Resp. Definitur in lege (*L. Ait prator, II. de eo quod metus causa*), *Instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio*.

Quest. 2. Quomodo dividitur metus?

Resp. Dividitur primo in metum levem, & metum gravem: metus levis est, cum parvum malum timetur, aut malum grave cum levi admodum fundamento, ita ut homo cordatus tali metu non turbaretur; & ita lex (*L. Metum, ff. de eo quod metus causa*), *Metum accipiendum dicit, non quemlibet timorem, sed majoris mali*.

Gravis metus ille est, qui cadit in constantem virum; qui metus accidit quoties ex fuga minoris mali, magnum aliud malum consequens probabiliter timetur, ut mors, gravia tormenta, carcer, infamatio, servitus; quod desumptum est ex Sancto Thoma, qui dicit (*in Supl. q. 47. art. 2. in corp.*) „Quod constans ad minus malum, sustinendum cogitur metu majoris mali“. Et paullo infra: „Majora mala sunt, inquit, mors, verbera, item carcer, dehoneftatio per stuprum, & servitus; & ideo ex istis constans cogitur ad alia damna corporalia sustinenda: & hæc continentur hoc versu; Stupri, sive stætus, verberis atque necis“. Quod, juxta eundem intelligitur, sive aliquis familia mala sibi timeat, si filiis, uxori, aut patri. Sed ut ea mala gravem metum constituent, necesse est, ut difficillimum sit ea vitare; nam si facile evadi possent, ut per recursum ad superiores, aut alio quovis modo, tunc timor non esset justus & gravis, ut dicitur in *c. De his quibus, De Electione*. De metu multa dixi Tom. 4. tr. 8. de Sacr. Mart. c. 5.

Metus potest etiam dividi in justum, & injustum: Metus justus est, qui a causa justa producitur, ut cum iudex reum semiconvictum, metu tormentorum ad scelus confitendum adigit; *A iudice enim*, ut ait Glossa (*in Can. Quod vero, 15. q. 6.*) *licite extorquetur confessio tormentis & questionibus: scilicet cum reus est suspectus, & non potest alius reus probari*.

Metus iniustus e causa iniusta provenit, ut cum latro sclopo mortem minatur mercatori, ut illum ad dandum, aut promittendum centum aureos adigat.

Quest. 3. Metus gravis tollit-ne libertatem & liberum consensum?

Resp. Talis certe metus libertatem aufert, dum ita fortiter hominem pulsatur, ut tempus actum suum considerandi non relinquat, & talem vim animo facit, ut illum ad agendum subito impellat, non permittens, ut videre possit malum, in quod labitur, quod potest accidere, & intelligi eodem plane modo, quo passiones & animi violenti motus hominem ad agendum impellunt in motibus, qui primo primi vocantur, in quibus ob deliberationis defectum homo liber non est, & ita a peccato excusatur. Sed e contra si gravis metus voluntatem non prevenit, & illi tempus aliquod actum suum considerandi, & reflectendi concedat, tunc non destruit libertatem; quia adest indifferentia, quæ libertatem hominis in hac vita constituit; ea enim est differentia inter homines, & bruta; quod bruta necessario agunt, cum omnia ad agendum requisita adfunt: homines autem, etiamsi ad aliquid faciendum ob gravem metum fortiter impellantur, possunt nihilominus a tali actu abstinere, id est, ei non consentire; quia cum consensus sit actus voluntatis internus, nullo modo potest violentiæ alicujus causæ externæ subiacere: *Corpori namque vis infertur, non animo, ut habetur in Canone (Can. Quod autem, 32. q. 1.).*

Quest. 4. Metus gravis excusat-ne a peccato?

Resp. Duobus modis excusare potest, aut quia tollit libertatem, aut quia ab obligatione præcepti liberat. Metus tollit libertatem, cum ita violenter hominem turbet, & commoveat, ut ei tempus actum suum considerandi non relinquat, ut dictum est supra: Metus dispensat a præcepto, cum sufficientem libertatem homini concedit, & tempus considerandi id, quod ei agendum proponitur: sed tamen obligatio observandi tale præceptum cessat ob gravitatem malorum ex tali observatione imminentium: quia homo non tenetur cum tanto damno, & incommodo simile præceptum implere.

Quest. 5. Metus gravis dispensat-ne semper ab observatione præcepti?

Resp. Duo sunt præceptorum genera: alia enim sunt juris naturalis, & divini, alia vero juris positivi, & humani. Timor gravis, quantumlibet violentissimus, nunquam ab observatione præceptorum divinatorum, & naturalium dispensare potest, dummodo libertatem non tollat, aut agere compellat ex motu vocato primo primo: quia talia præcepta ordinis superioris sunt, & *Debemus potius quolibet mala tolerare, quam malo consentire*, ut habetur in Canone (*Can. Ita ne 32. q. 54.*): unde, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 125. a. 3. in corp.): „ Si aliquis propter timorem, quo refugit periculum

9, mortis, vel quodcumque aliud temporale malum, sic
 9, dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel præ-
 9, termittat aliquid, quod est præceptum in lege divina,
 9, talis timor est peccatum mortale“.

Hujusce doctrinæ rationem palpabilem ex sancto Hieronymo relato in Canone sumere possumus; quia scilicet si metus in his casibus a peccato excusaret, fere nunquam posset dici aliquis peccati reatum incurrisse; vellent etenim omnes peccatores, quod illud, quod agunt, peccaminosum non esset; nullusque propter ipsummet peccatum peccat, sed propter lucrum, aut commodum, quod ex peccato sperat, aut etiam ad vitandum cum tali peccato damnum imminens; quæ causæ sæpius, ob ardens desiderium passionem aliquam in animo dominantem explendi, timorem non minus gravem efficiunt, quam si mors, aut facultatum amissio immineret; cum sæpius videamus, homines vitam, honorem, & bona temporalia periculo evidenti exponere, ut alicui violentæ passioni satisfaciant: *Nam si diligenter inspicatur*, inquit S. Hieronymus (*Can. Merito*, 15. q. 1.), *forte ipsum peccare nemo velit, sed propter aliud, quod vult, peccat; omnes quippe homines qui scienter faciunt quod non licet, vellent licite facere; usque adeo ipsum peccare nemo appetit propter illud, quod ex eo consequitur.*

Si vero de præceptis secundi ordinis agatur, quæ ex solo jure positivo humano descendunt, cum ejusdem roboris & momenti non sint, quia ex sola institutione hominum sunt, non obligant cum tanto rigore; neque peccaret homo, qui præceptum hujusmodi non observaret ob metum alicujus gravis mali imminens: modo illius præcepti violatio non exigatur in contemptum & odium fidei: quia in hoc casu timor gravis non excusaret; & idcirco Eleazar nequidem simulare voluit se carnes immundas manducare (*Lib. I. Machab. c. 6.*), & multi Christiani eas carnes, quæ idolis oblatæ fuerant, cum imminenti mortis periculo manducare recusabant. Itaque ut hæc doctrina aliquibus propositis exemplis clarior fiat, non potest quis Deum abnegare ob quancumque violentiam; quia ex jure naturali & divino tenemur Deo adherere, ut habetur in *Can. Merito*. Sed possumus sacrificio Missæ die Dominica non interesse, si aliquod grave malum immineat: neque etiam ad jejunii observationem quis obligatur, dum ex ea grave sanitatis damnum pateretur: quia ut docet S. Thomas (*2. 2. q. 47. art. 4. ad 1.*), *Statuta Ecclesie sunt de his, quæ non per se sunt de necessitate salutis, sed solum ex institutione Ecclesie: & ideo possunt esse aliqua impedimenta, propter quæ aliqui ad observanda jejunia hujusmodi non tenentur.*

Quest. 5. Tenemur ne implere illud, quod ob timorem incussum promissum est?

Resp. Possumus aliquid ob timorem promittere dū-
 alici

placi modo; aut enim timor est iustus, aut iniustus: si iustus est timor, obligat promissio: unde dicitur in lege (L. Si mulier, ff. de eo quod metus causa), quod „ Si „ mulier contra patronum suum ingrata facta, sciens „ ingratam, cum de suo statu periclitabatur, aliquid Pa- „ trono dederit, vel promiserit, ne in servitutum re- „ digatur, cesset edictum, scilicet, quod possit repete- „ re quod solvit“. Et ita constat, quod promissa ex metu iusto impleri debent, modo, ut iam dictum est, promissio facta non fuerit ex motu primo primo: & ratio est, quia dum causa timoris iusta est, aut debuit fieri talis promissio, & ita non mirum est, si obliget: aut certe non tenebatur quis ad promittendum, & tunc ex fidelitate obligatur ad standum promissis; quia poterat non promittere, cum ad id non impelleretur, nisi cum motivis iustis & rationabilibus: adde quod destrueretur plane bona fides in humana societate, si non observarentur promissa in talibus casibus. Quod si metus iniuste incutitur, ut, cum quis centum aureos latroni, metu mortis adactus, pollicetur, aut usuras dare usurario, ne recuset illam summam mutuo dare, qua indiget: in his casibus non tenemur implere promissa: quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. quest. 89. ars. 5. ad 3.), *Ille qui vim insulit, hoc metetur, ut ei promissum non servetur*. Unde dicit Glossa (Cap. Debitores, de iurejur.), quod *debitores ad solvendas usuras, in quibus se obligaverunt, cogi non debent*. Quia cum talis promissio sit iniusta, nulla adest obligatio illam servandi in iure Civili, aut Canonico.

Quest. 7. Tenemur-ne adimplere, quod ob timorem iniustum promissum est, cum juramento promissionem firmavimus?

Resp. Patet ex Decretali *Verum*, nos in hoc casu teneri, modo illud, quod promissum est, saluti æternæ contrarium non sit. Propositum namque fuerat summo Pontifici, utrum hi, qui metu mortis, & amissionis bonorum ad jurandum coacti fuerant, necesse haberent a tali juramento absolvi, & affirmative respondit his verbis (Cap. *Verum de iurejurando*): „ *Verum in ea questione, quæ „ quinto loco ponitur, an a Sacramenti vinculo absol- „ vantur, qui istud inviti pro vita, & rebus servandis „ fecerunt; nihil aliud arbitramur, quam quod anteces- „ sores nostri Romani Pontifices arbitrati fuisse noscun- „ tur, qui tales a juramenti nexibus abolverunt*“.

Ex quo sequitur, ut ait Glossa ibidem, *Quod juramentum metu extortum, est obligatorium, ex quo aliqui a tali absolvuntur*. Quod etiam ex alio Canone probatur, in quo Alexander III. consultus, utrum ille, qui metu gravi ad renuntiandum beneficio compulsus fuerat, & cum juramento promiserat se illud non repetiturum, posset, non obstante juramento, illud repetere, respondet (Can. *Si vero de iurejurando*):

do): quod „ Non est tutum, quemlibet contra suum
 juramentum venire, nisi tale, quod servatum vergat
 in interitum salutis æternæ “. Quia, ut docet Sanctus
 Thomas (2. 2. *quest.* 89. *art.* 5. *ad* 3.): „ In jura-
 mento, quod quis coactus facit, est obligatio qua quis
 Deo obligatur, ut impleat quod per nomen ejus pro-
 misit: & talis obligatio non tollitur in foro conscien-
 tiæ, quia magis debet damnum temporale sustinere,
 quam juramentum violare “.

Quest. 8. Quid agere debet is, qui metu gravi com-
 pulsus, se aliquid latroni daturum juramento promisit?

Resp. Juxta ca. *Verum*, modo relatum, dispensatio-
 nem a juramento petere, aut repetere in judicio illud,
 quod latroni dedit: dicit enim expresse S. Thomas
 (2. 2. *quest.* 89. *art.* 7. *ad* 7.), quod „ Potest re-
 petere in judicio quod solvit. Romani autem Pontifice
 ab hujusmodi juramenti homines absolverunt, non
 quasi decernentes, hujusmodi juramenta non esse obli-
 gatoria, sed quasi hujusmodi juramenta ex justa causa
 relaxantes. *Idem habetur in Can. Debitores* “: Et
 in Canon. *Non est tutum*, De juramento.

Quest. 9. Licet-ne jurare cum intentione petendi dis-
 pensationem a juramento?

Resp. Possunt esse duo genera juramentorum. Primo
 cum aliquid juramento adhibito promittitur, quod lici-
 tum est dare in hoc casu, & accipere, vel potius cum
 juramento sit sine culpa illius, qui jurat, & illius, cui
 juratur; & tunc perjurium committeret, qui cum inten-
 tione obtinendæ dispensationis juraret, quia, ut ait S.
 Antoninus (2. p. *sir.* 10. c. 6. §. 1.): „ Quando juramentum
 omni ex parte est licitum, tam ex parte jurantis, quam
 ex parte recipientis; tunc absolutio non est impendenda,
 sed compellendus est jurans ad ejus observationem,
 quinimo nulla causa apparente intrinseca, etiam Papa
 a tali juramento absolvi non potest, quia, ut docet S.
 Thomas (2. 2. *quest.* 89. *art.* 7. *ad* 1.): Si juramen-
 tum adhibeatur propter reverentiam divini testimonii,
 quod invocatur, obligatur homo, ut faciat esse verum
 id quod juravit, secundum suam possibilitatem, nisi
 in deteriore exitum vergat.

Quod si e contrario juramentum non est licitum ex par-
 te illius, cui aliquid cum juramento promissum est, quia,
 verbi gratia, id factum est ob metum gravem mortis, quæ
 intentabatur; in hoc casu licet jurare cum intentione pe-
 tendi dispensationem a juramento, quod in hoc non vio-
 latur: & ratio est, quia, ut observetur juramentum, suffi-
 cit, ut quis velit facere illud omne, ad quod ex juramen-
 to obligatur; at certum est, ex his, quæ numero præce-
 denti dicta sunt, juramentum in hoc casu non obligare
 post obtentam dispensationem; ergo licet jurare cum in-
 tentione talem dispensationem petendi, etiam si quis ju-
 rasset dispensationem non petere, quia tale juramentum
 justi-

Justitiæ publicæ contrarium esset, & sic observandum non esset. „ In juramento, inquit S. Thomas (2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.), quod quis coactus facit, potest quis „ repetere in judicio quod solvit, vel Prælato denuncia- „ re, non obstante, quod contrarium juravit, quia tale „ juramentum vergeret in deteriorem exitum; esset enim „ contra justitiam publicam.

Rationem affert Innocentius Papa IV. cur non teneatur quis illud juramentum servare, quo promissit se non delaturum apud superiorem, illum qui jurare coegit: quia scilicet illud contrarium esset Evangelio correctionem fraternam præcipienti: *Potest, inquit (in cap. Ad aures, de his quæ vis metusve causa), ille qui juravit solvere usuras, denunciare creditorem ad penitentiam; & si jurasset non denunciare, non debet servare, quia est contra regulam Evangelii, si peccaverit, &c.* Et eadem ratio affertur a Gloss. in Canone *authoritatem*, 15. q. 6. ubi dicitur, illum qui juravit se non accusaturum in judicio alium, qui coegit eum ad danda bona propria adhibito juramento, non debere talem promissionem servare: *Si autem, inquit Glossa, juravit, quod non denunciaret, illud juramentum non est servandum, quia ex præcepto ad hoc tenetur, 2. qu. 1. Si peccaverit.*

Quæst. 10. Qui matrimonium contraxit, aut aliquod votum fecit, ex metu gravi cadenti in constantem virum, obligatur-ne ad implendum tale votum, aut ad vivendum in matrimonio?

Resp. Duobus modis id potest accidere. Fieri namque potest, ut talis contrahens matrimonium, aut vovens, ficto se gesserit, & nullum consensum internum dederit; & in hoc casu, absque dubio, matrimonium invalidum esset, nec nulla adesset obligatio servandi votum hoc modo factum; quia consensus internus, qui plane necessarius est in matrimonio, & in voto, ut supra probavimus, non abest in hac specie, sed potius adest verus dissensus, cum apparenti tantum & ficto, falsoque consensu externo. Secundo, potest quis in simili casu bona fide, & sine fictione interne consentire, ut si puella metu gravi compulsa ad contrahendum matrimonium, consideratis talibus circumstantiis, elegit tali matrimonio consentire ad vitanda gravia mala, quæ imminet; in hoc casu difficilis est quæstio, utrum tale matrimonium validum sit, nec ne, quia adfuit verus consensus: & respondere videtur Glossa, quod licet videatur tale matrimonium, ex jure naturali debere dici validum, quia verus fuit consensus; attamen invalidum, & nullum est ex jure positivo, quod exigit liberum omnino consensum, & nullatenus coactum: *Coacta voluntas, inquit Glossa (in Can. Notificasti, 33. q. 5. verbo, Licentiam.), voluntas est; secus est in matrimoniis, ubi exigitur voluntas directæ, vel spontaneæ.* Extrav. *De sponsalibus, cap. Cum locum.* Et quod de matrimonio dicitur, debet

etiam intelligi de voto, ut habetur in Can. *Perlatum* nam ut in Decretali dicitur (*Can. Requisivit, de Sponsalibus.*), *Libera debent esse matrimonia, cum coactionis difficiles soleant exirus frequenter habere.*

Quest. 11. Si quis matrimonio consentiret ob solam reverentiam Patris, & ne illius indignationem experiret, aliter non facturus, esset-ne validum tale matrimonium?

Resp. Validum esset; quia, ut habetur in lege (*L. Si Patre cogente, ff. de ritu nupt.*): *Si Patre cogente ducas uxorem, quam non duceres, si sui arbitrii esset; contraxis tamen matrimonium, quod inser invito non contrahitur; maluisse enim hoc videtur.* Et hic timor reverentialis non reddit matrimonium invalidum, quod tamen intelligi debet, modo Pater post preces, & exhortationes paternas, ad graves minas non devenerit; nam tunc matrimonium esset plane nullum, ut inferitur ex cap. *Ex litteris, de Desponsatione impuberum*, ubi Summus Pontifex consultus, utrum verum & validum esset matrimonium puellæ, quæ ad id minis parentum compulsæ fuerat, declarat esse nullum, permittens puellæ, ut alteri nubat. De hac materia fusius disseruimus Tom. 4. Tract. 8. de Sacram. Matrimon. cap. 5.

Quest. 12. Si quis ob metum gravem Ordinationi suæ consensisset, esset-ne valide ordinatus?

Resp. Valida esset talis ordinatio; quia metus gravis non potest impedire validitatem Sacramentorum, quæ characterem imprimunt, ut videtur in Baptismo: & inferitur ex Canone, in quo habetur (*Cap. Maggiore, de baptismo, §. Item queritur*), quod „ Is, qui terroribus, atque suppliciis violenter attrahitur, & ne detrimentum incurrat, baptismi suscipit Sacramentum, talis characterem suscipit Christianitatis impressum “. Et ut ait Glossa (*ibid. verbo, Conditionaliter*); *Coactio conditionalis non impedit Sacramentum baptismi, ut hic patet, sicut non impedit Sacramentum Ordinis.*

C A P U T V.

De iis qui possunt, aut non possunt contrahere.

Quest. 1. QUI sunt illi, qui possunt contrahere?

Resp. Omnes illi, qui habent usum rationis; quia eo ipso possunt consentire, & de bonis disponere, modo id eis a jure positivo non prohibeatur.

Quest. 2. Qui sunt illi, qui contrahere non possunt?

Resp. Illi omnes, qui liberum usum rationis non habent, quique idcirco verum consensum, qui, ut supra dictum est, essentiam contractus constituit, præstare nequeunt: ut sunt amentes, & stulti, aut furiosi, qui, ut habetur in lege (*L. In negotiis, ff. de veg. juris.*), *Nullum negotium contrahere possunt, quia quid faciant, nesciunt.*

Cum infantes, qui scilicet septennium non attigerunt,

sunt, non multum differant ab amentibus, & sufficientem rerum cognitionem non habeant, valide contrahere non possunt; atamen ut utilitati eorum, qui non multum ab infantia distant, id est, qui parvo tempore septennium transgressi sunt, consulatur, licet tales non recte, & perfecte intelligant id, quod agunt, possunt tamen licite contrahere super his rebus, quæ parvi momenti sunt, quæ magnam, & difficilem cognitionem contractus non faciant, ita ut ex benigna juris interpretatione, eadem facultate, qua illi, qui sunt pubertati proximi, gaudeant; dicitur enim in Justiniani Institutionibus (L. 3. Instit. tit. 20. §. Sed quod diximus), quod „ Infans & qui infantia proximus est, „ non multum a furioso distant, quia hujusmodi ætatibus pupilli nullum habent intellectum. Sed in proximis infantia, propter utilitatem eorum, benignior juris interpretatio facta est, ut idem juris habeant, quod pubertati proximi.

Quest. 3. Qui sunt illi, qui dicuntur pubertati proximi?

Resp. Dicitur, ut ait Glossa (in c. Continebatur, de despons. impuberum V. proxima), proximus pubertati, cum distat a pubertate per sex menses, vel minus. Et ita, juxta legem (L. non tantum, ff. de excusatione Tutorum): Prope pubertatem est, si tantummodo semestre reliquum fuerit; Pubertatem autem, ut dicitur in Institutionibus, lib. 1. tit. 22. est in masculis post decimum quatuor annuum completum, in feminis post duodecim annos completos.

Quest. 4. Possunt-ne filii-familias ante ætatem pubertatis contrahere?

Resp. Antequam huic quæstioni respondeatur, supponendum est, filiosfamilias posse bona quatuor modis acquirere. Primo militando, & vocatur *Castrense peculium*, quicquid hoc modo acquisitum fuit, ut habetur in lege *Castrense*, ff. de *Castrensi peculio*. Secundo possunt acquirere medio alicujus muneris, officii, aut dignitatis forensis, aut patrocinando, vel profitendo juris prudentiam, aut medicinam, aut aliud officium publicum exercendo; & sic acquisita bona, *Quasi Castrensia* vocantur, eorumque proprietatem, & usumfructum habent filii-familias, sicut & *Castrensi*. Tertio possunt aliqua bona habere ex latere paterno, aut quia ea Pater dedit, aut quia ab aliis consanguineis paternis, aut intuitu Patris habuerunt; quæ bona vocantur *Profectitia*, quia a Patre veniunt, & ad eundem redeunt. Quarto & ultimo possunt filii-familias aliunde, quam a Patre & intuitu Patris, acquirere, ut a matre, aut cognatis maternis. Hæ duæ ultimæ bonorum species non omnino in filiorum familias dominium transeunt; quia bona intuitu Patris acquisita ad Patrem, tam quoad usumfructum, quam quoad proprietatem pertinent. Bonorum autem aliunde acquisiteorum usumfructum filii-familias non habent, sed Pater.

His positis, certum primo est, filios familias non posse contrahere de bonis, in quibus nec usum, nec proprietatem habent, neque pariter de eis, quorum habent tantum usum: quia non sunt veri domini. Igitur in hoc solummodo posita est difficultas, utrum filii familias, qui aetatem pubertatis non attigerunt, neque illi proximi sunt, possint valide contrahere etiam cum Patris consensu de illis bonis, quorum usum & proprietatem habent? Et cum Justiniano Imperatore dicendum est, filios familias qui pubertatem non attigerunt, non posse valide contrahere, etiam cum consensu Patris, licet pupilli valide contrahere possint cum autoritate Tutoris; *Pupillus*, inquit Imperator (*Lib. 3. Inst. tit. 20. §. 5. & 10.*), *omne negotium recte gerit; ita tamen, ut ubi Tutoris auctoritas necessaria est, adhibeatur tutor; sed qui in potestate parentis est impubes, ne auctore quidem Patre obligatur*. Ratio diversitatis est, quia pupillus potest contra tutorem agere, si male bona sua administraverit: quod filio adversus Patrem non conceditur.

Quest. 5. Pupillus, qui sine consensu Tutoris, pecuniam mutuo accepit, tenetur-ne in conscientia ad solutionem talis pecuniae sibi mutuatae?

Resp. In hoc casu distinguendum est: aut enim mutuo accepit, ut sibi in aliqua necessitate subveniret, ita ut talem pecuniam mutuata, in rebus utilibus consumpserit, & ita ex ea aliquo modo factus sit ditior, quia ex ea aliquem fructum, & proventum accepit, & illi necesse fuisset eam aliunde requirere, ut sibi consulere, si haec defuisset. Aut certe talis pupillus mutuo pecuniam accepit, ut eam in rebus nullius utilitatis consumeret: & in hoc ultimo casu, nullo modo obligatur ad solvendam talem pecuniam mutuata, cum nulla adsit obligatio civilis, aut naturalis, & ratio legis locum in eo casu habeat, ne scilicet bona pupillorum in rebus inutilibus consumantur. Sed in primo casu pupillus tenetur in foro conscientiae reddere pecuniam mutuata, quia contraxit obligationem naturalem ob utilitatem, quam ex tali pecunia consecutus est, & lex naturalis docet, justum esse reddere, quod, ut nostris necessitatibus provideretur, mutuo datum fuit: Legesque civiles eas formalitates solummodo requirunt, ut vitetur prodiga, & superflua consumptio bonorum pupillarum, quae in hoc casu locum non habet ex suppositione. Et haec resolutio conformis est legi, in qua dicitur (*L. Pupillus ff. de auct. & consensu Tutorum*), quod *Naturaliter obligatur pupillus, in quantum locupletior factus est. Nam, ut ait Glossa (in regula Locupletati 48. de reg. jur. in 6.), ex quo constat, quod pupillus ex mea pecunia fuit factus locupletior, esset contra naturam, quod ipse locupletaretur cum damno meo.*

CAPUT VI.

De Contractibus, in quibus omnes solemnitates a jure requisitæ, observatæ non sunt.

Quest. I. **C**ontractus, in quibus non observatæ sunt omnes solemnitates a jure requisitæ, sunt-ne validi in foro conscientiæ? Et tenemur-ne implere, quod in his promissum est?

Resp. Non ligant in conscientia hujusmodi contractus, quia invalidi, & nulli sunt, etiam in foro conscientiæ, quando solemnitates necessario requisitæ a Jure, non fuerunt observatæ: & ratio est, quia certum est, leges justas, tam Civiles, quam Canonicas obligare in foro conscientiæ, posseque translationem domini bonorum nostrorum impedire: etiam nobis invitis; definitur enim Dominium a Jureconsultis: Libera facultas disponendi de re sua, prout libet, nisi vi, aut jure prohibeatur. Et ita videmus, Ecclesiam matrimonia absque præsentia Parochi & testium contracta invalidasse ob defectum dictæ solemnitatis a Jure positivo introductæ; quia utilitati publicæ multum congruebat, ut consensus nullus esset, dum tales solemnitates non observarentur, & nullam penitus obligationem induceret etiam in conscientia: de quo post Concilium Tridentinum inter omnes Theologos convenit. Sed certum pariter est, leges civiles invalidare, & annullare contractus, in quibus non observatæ fuerunt omnes solemnitates, ut videtur in lege, in qua dicitur (*L. Hac consultissima, C. de testament. 6.*), quod *Ubi testamentum non fuerit subscriptum, pro infecto haberi convenit.* Igitur concludendum videtur, non obligari nos in conscientia ad observandum, quod promissum fuit in contractu invalido, & nullo secundum legum Decreta.

Quest. 2. Leges civiles obligant-ne in conscientia?

Resp. Justæ leges vim obligandi in conscientia procul dubio habent, dicente Apostolo (*Rom. 13.*); *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.* Igitur conscientia ad hanc subjectionem, & observationem obligat. Hujusce obligationis rationem assert S. Thomas his verbis (*2. 2. q. 69. art. 4. in corp.*): „ Cum unus homo sit pars multitudinis, quilibet homo hoc ipsum quod est, & quod habet, est multitudinis; sicut & quælibet pars id, quod est, est totius. Unde & natura aliquod detrimentum infert parti, ut salvet totum, & secundum hoc leges hujusmodi onera proportionabiliter inferentes justæ sunt, & obligant in foro conscientiæ “.

Quest. 3. Hæres, qui in testamento aliquo legato oneratus esset, teneretur-ne ad illud solvendum, si testator solemnitates a jure ad legati validitatem requisitas non servasset?

Resp. Tenetur ad legati solutionem hæres in hoc casu secundum leges civiles; Quod si, inquit Justinianus Imperator (Lib. 2. Inst. tit. 23. §. ult.), is a quo relictum dicitur, consecratur quidem aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem recurrit, omnino solvere cogendus est. Quod evidentius patet ex lege, in qua dicitur (L. Quest. C. de fideicom.), quod „Cum res
 2 per testium solemnitatem ostenditur, tunc & numerus testium, & nimia subtilitas requirenda est. Lex
 3 etenim ne quid falsitatis incurrat per duos forte testes compositum testamentum, majorem numerum testium exposulat, ut per ampliores homines perfectissima
 4 fides veritas reveletur: cum autem is, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, & maxime ipse hæres,
 5 cui summa autoritas totius causæ commissa est, dicere compellitur veritatem per Sacramenti religionem,
 6 qualis locus testibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata
 7 fide relicta; cum & in leges respeximus, quæ justis dispositionibus testatorum omni modo hæredes obedire
 8 compellunt; & sic strictius causam exigunt, ut etiam amittere lucrum hæreditatis faciant eos, qui testatoribus minime caruerunt“.

Ex quo evidenter sequitur, leges decernere, ut dum hæres de voluntate testatoris securus est, scitque se fuisse oneratum aliquo legato, obligetur omnino ad illud præstandum, licet omnes solemnitates a Jure ad legati validitatem requisitæ, observatæ non fuerint. Et id dicendum est juxta leges civiles Romanas, quæ amplam & liberam hominibus de bonis suis post mortem disponendi facultatem concedebant.

Sed cum in variis Mundi regionibus illæ leges non observentur, & aliæ fortassis vigeant, quæ in hac materia alio modo loquuntur: hæc sola generalis regula in hac quæstione potest assignari, ut scilicet proculdubio observetur in conscientia illud quod decerneret justus iudex, qui rei veritatem teste cognosceret; ita ut in regionibus, in quibus hæres, qui fateretur oneratum fuisse a testatore aliquo legato, non tamen in foro externo obligaretur ad illud solvendum, si solemnitates a Jure requisitæ non fuissent observatæ, pariter non obligetur in conscientia; & ratio est, quia certum est, justam sententiam a Judice prolatam in conscientia obligare, cum super aliqua falsa præsumptione non fundatur.

TRACTATUS TERTIUS

155

D E

CONTRACTIBUS

I N P A R T I C U L A R I .

E T P R I M O

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

C A P U T P R I M U M .

*De Emptionis definitione.**Quest. 1.* QUID est Emptio?

Resp. Est Contractus, quo dominium alicujus rei pro certo pretio acquiritur. Hæc definitio ex lege civili desumpta est, & explicari potest hoc modo, quod scilicet emptio sit *Contractus*, quia est conventio a Jure approbata, ex qua oritur actio adversus venditorem: *Quo dominium alicujus rei acquiritur* (L. *Orig. ff. de contrahenda emptione*), quia dominium rei venditæ a venditore in emptorem transfertur; & in hoc emptio a locatione differt, in qua dominium rei nullo modo transfertur; sed tantummodo illius usus: *Pro certo pretio*; quia de essentia emptionis est, ut pretium rei venditæ sit determinatum; alioqui contractus emptionis non potest subsistere: *Pretium autem*, inquit Imperator Justinianus (L. 3. *Instit. tit. 24.*), *constitui oportet; nam nulla emptio sine pretio esse potest. Sed & certum esse pretium debet: Item pretium in numerata pecunia consistere debet.* Quia si in aliqua alia re consisteret, potius permutatio, quam emptio esset, ut ibidem dicitur.

Quest. 2. Quandonam censetur perfectus contractus emptionis & venditionis; & ita translatum dicitur dominium rei venditæ in emptorem?

Resp. In jure habetur, quod statim conventionem facta, perfecta est emptio, & translatum dominium; sic enim loquitur Imperator (L. 3. *Instit. tit. 24. empt. & vendit.*): „ Cum autem emptio & venditio contracta sit, quod effici diximus simul, atque de pretio convenerint, cum sine scriptura res agitur, periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit: itaque si fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablati sit; si-ve etiam inundatione aquæ, aut arboribus turbine de-
 33 rectis, longe minor, aut deterior esse cœperit, empto-

„ ris damnum est, cui necesse est, licet rem non fuerit
 „ nactus, pretium solvere; quiddid enim sine dolo,
 „ & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est:
 „ sed est post emptionem fundo aliquid per alluvionem
 „ accesserit, ad emptoris commodum pertinet; nam &
 „ commodum ejus debet esse, cujus periculum est“?
 Attamen hic notandum est, quod licet solus consensus
 sit de essentia contractus emptionis & venditionis, &
 ideo contractus perfectus, & consummatus regulariter
 censeatur, ex quo partes concordarunt de pretio, quam-
 vis neque res vendita, neque illius pretium tradita sint,
 neque datus sit aliquis arrhabo; qui non est de essentia
 contractus; sed solummodo aliquod indicium, & affec-
 ratio consensus, qui inter partes intervenit; nihilomi-
 nus in variis regionibus & civitatibus, in quibus adsunt
 statuta, & leges municipales, quæ etiam in foro con-
 scientiæ debent observari, constitutum est, & decretum,
 ut contractus emptionis, & venditionis non censeatur
 perfectus, quando aut res vendita, aut certe arrhabo,
 qui vulgo denarius Dei vocatur, traditus non est.

CAPUT II.

De Pretio, quo fieri debet emptio, & venditio.

Quest. 1. **L**icet ne rem emere infra justum illius pretium,
 aut vendere ultra idem pretium justum?

Resp. Certum est, id fieri non posse, & emendum esse,
 & vendendum iusto pretio: quia, ut ait S. Thomas
 (2. 2. q. 97. art. 1. in corp.): „ Emptio & venditio
 „ videntur esse introductæ pro communi utilitate utrius-
 „ que: quod autem pro communi utilitate inductum est,
 „ non debet esse magis in gravamen unius, quam alte-
 „ rius; & ideo debet secundum æqualitatem rei inter
 „ eos contractus institui; & ideo si vel pretium exce-
 „ dat quantitatem valoris rei, vel e converso res exce-
 „ dat pretium, tolletur justitiæ æqualitas; & ideo ca-
 „ rius vendere, vel vilis emere rem, quam valeat, est
 „ secundum se injustum, & illicitum“.

Quest. 2. In quo consistit justum cuiuslibet rei pretium?

Resp. Duæ sunt pretii species: nam aliud est pretium
 legitimum, quod scilicet stabilitum, & determinatum
 est a lege, aut a Principe, aut alio quocumque superio-
 re legitimo; ut apparet in omnibus rebus taxatis a Ma-
 gistratibus politicis, & Præfectis annonæ; & illud pre-
 tium augeri, aut minui non potest, ita ut injustitiæ evi-
 dentis, & manifestæ reus sit ille, qui rem quampiam
 ultra pretium a Principe, aut aliis Magistratibus taxa-
 tum, & determinatum, vendit, quive minori pretio
 emit. Aliud pretium vocatur naturale, & commune,
 quo scilicet res venalis communiter æstimatur, & appre-
 tiatur; ut enim dicitur in lege (*L. Pretium rerum, ff.*

ad l. falcidiana): Pretia verum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur; id est, res quælibet illud habent pretium, quod illis communiter ab hominibus, qui earum qualitatem, & valorem agnoscunt, quique sine fraude, aut præventionem iudicant, assignatur. Illud pretium non consistit in indivisibili, sed in quadam mensura, & mediocritate morali, quæ tres gradus continet, secundum Aristotelis doctrinam, summum scilicet, medium aut moderatum, & infimum; ita ut res non possit præcise, & absolute æstimari, exempli gratia, centum aureis, secluso quolibet minori, aut majori pretio. Sed quando pretio medio, & moderato valet centum aureos, potest etiam summo pretio æstimari centum quinque aureis, & circiter nonaginta quinque, si minimo pretio æstimetur.

His positis, dicendum est, illum qui vendit, numquam posse excedere summum pretium; illumque qui emit, non posse infra pretium infimum emere, quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 2. ad 1.): *Pretium verum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam estimatione consistit; ita modica additio, vel minutio non videtur tollere æqualitatem iustitiæ; & ex S. Antonino (2. p. tit. 1. c. 8. §. 1.): Potest distingui triplex limitationis gradus etiam iustus: Primum potest nominari pius: Secundus discretus: Tertius vero rigidus. Primus est pretii minoris, secundus est mediocris, tertius est majoris.*

Quest. 5. Potest-ne quis licite emere infra pretii infimi limites, aut ultra summum pretium vendere?

Resp. Illud fieri nequaquam potest, ut supra insinuatum est; & generaliter loquendo, iusto pretio res quælibet vendi debet: attamen reperiuntur aliqui casus, in quibus id licere videtur.

Quest. 4. In quibus casibus licet emere infra pretii infimi limites, aut vendere ultra summum pretium?

Resp. Varii sunt huiusmodi casus; primus fuse explicatur a Sancto Antonino his verbis (2. p. tit. 1. c. 18. §. 1.): „Notandum, quod cum quis vendit merces certo pretio majori, quam sit illud, quod tunc valent, cum venduntur, ex eo, quod non intendebat eas vendere, sed servare usque ad tempus, quo probabiliter existimatur tantum tunc valituras, vel plus quantum nunc vendit; sed ad instantiam alterius vendit; istud est etiam pretium iustificatum, & licitum, ut expresse dicitur in cap. *In civitate*. De Usuris. Secus autem, si non intendebat eas servare, sed tunc vendere, vel etiam si non est probabile, seu verisimile, quod eo tempore, quo volebat in futurum vendere, tantum debeant valere, quantum nunc vendit, quia tunc non haberetur respectus ad indemnitatem suam: Idem dicendum de tempore; scilicet quod si emptor dat pretium mercium, antequam recipiat

merces, & minus dat, quam tunc valent, cum emit,
 ex eo, quod eo tempore quo recepturus est merces,
 verisimiliter existimatur, quod minus debeant valere,
 quam tunc cum emit. Observandum tamen est ad
 plenam illius primi casus elucidationem, quod ille qui
 majori pretio vendit, eo quod poterat rem servare us-
 que ad tempus, in quo probabiliter plus valitura erat, de-
 bet aliquid minuire de tali pretio, quod habitura probabi-
 liter esset hæc res, ob incertitudinem eventus & alia incom-
 moda & dispendia, quæ in illa servanda toleranda essent.

Secundus casus, in quo licet rem pluris quam valeat
 vendere, accidit, dum quis emere vult bona alicujus,
 quæ illi valde necessaria & utilia sunt; ita ut venditor
 damnum patiatu ex rei quam possidebat privatione: in
 tali casu licet sine dubio venditori rem suam ultra ju-
 stum pretium vendere, ut damnum, quod patitur, refar-
 ciat, quia, ut optime docet S. Thomas (2. 2. q. 77.
 art. 1. in corp.), „Cum aliquis multum indiget habere
 rem aliquam, & alius læditur, si ea careat; in ta-
 li casu justum pretium erit, ut non solum respiciatur
 ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor
 ex venditione incurrit; & sic licite poterit aliquid
 vendi plusquam valeat secundum se, quamvis non
 vendetur plusquam valeat habenti“. Quod tamen in-
 telligendum est, fieri posse, dum venditor ad instantiam
 precesque emptoris, & ut illi morem gerat, vendit;
 nam si venderet necessitate compulsus, aut alio modo
 quam ad instantiam venditoris per se, vel per alium,
 tunc non posset vendere ultra justum pretium; quia, ut
 ait idem S. Doctor (q. de malo, q. 14. art. 4.), „Qui
 emit rem aliquam, tantum pro ea juste dat, quan-
 tum valet, non autem quantum ille qui vendit, ex
 ejus carentia damnificatur“. Dum etenim quis, em-
 ptoris precibus motus, rem suam vendit, potest illum
 ad damnum, quod ex illius privatione sentit, refarcien-
 dum obligare, quia tunc emptor est prima talis damni
 causa; sed e contrario dum necessitate compulsus, aut
 generaliter, ut sibi consulat, vendit, non potest illud
 damnum, quod patitur, in emptorem rejicere, cum il-
 lius causa non fit, sed potius proveniat ex necessitate
 venditoris, quæ illum ad vendendum impulit.

Quæst. 5. Nullus-ne alius potest assignari casus, in
 quo liceat res infra justum pretium emere?

Resp. Potest quodammodo dici, licere res infra ju-
 stum pretium emere, quoties emptorum penuria vendi-
 torem ad rem suam offerendam compellit, ut, qui eam
 emere velit, inveniri possit; quia licet tunc rem mino-
 ri pretio emat, quam revera in se considerata valeat,
 eam tamen justo pretio emit ob tales circumstantias,
 cum certum sit, minui aliquid de pretio mercium, dum
 rariores sunt emptores; & pretium augeri, dum empto-
 rum est concursus frequentior. Et ita experientia con-
 stat,

stat, quod dum Rex ad aliquam urbem accedit, pretium mercium multum augetur ob majorem eminentiam numerum; & e contrario Rege recedente, tale pretium minuitur. Unde illi qui minori, & viliori pretio emunt in aliqua platea, aut subhastatione publica, aut etiam sub finem nundinarum, nullam injustitiam in hoc committunt, dummodo nulla fraus interveniat; quia licet merces minori pretio quam in se valent, emant, tamen justo emunt pretio, ob tales circumstantias; certum enim est, quod secundum communem estimationem, quæ tamquam pretiorum regula considerari debet, ut dicitur in lege superius citata, rerum pretium augetur, ut plurimum, aut minuitur, juxta majorem, aut minorem emptorum concursum, & numerum.

Quæst. 6. Potest-ne emi census, aut censio constituta minori pretio, quam sit capitale, propter quod talis census constitutus est?

Resp. In hoc casu cum aliqua distinctione respondendum est; aut enim capitale talis census datum est eo modo, ut pensio aut canon, & census non possit esse major, cum scilicet dantur in statu Ecclesiastico septem quolibet anno pro unoquoque centenariorum, ut decernitur in Bulla 6. Clementis Papæ VIII. aut sex, vel etiam quinque, juxta regionum varios usus; & in hoc casu videtur, nullo modo licere capitale alicujus census hoc modo rigoroso constituti, emere minori pretio & summa, quam sit ipsummet capitale; quia sine dubio, juxta constitutionem S. Pii Papæ V. ille injustitiam, atque adeo usuram committit, qui, exempli gratia, pro centum aureis constituit censum annuum octo aureorum; & evidenter constat, quod is qui minori pretio emit capitale alicujus census, qui septem pro quolibet centenariorum annuatim reddit, minuendo illud capitale, & percipiendo totum censum, percipit aliquid ex sua pecunia ultra pretium taxatum a Superiore in censibus; quod tamquam usurarium in dicta Bulla Pii V. damnatur: & ita census annuus septem aureorum constitutus pro capitali centum aureorum, non potest emi, exempli gratia, octuaginta aureis; quia in hoc reperitur injustitia, aliqua usuræ labe infecta, ex eo quod ille, quæ octuaginta tantum dedit, septem annuatim contra constitutionem prædictam percipit.

Quod si e contrario ob capitale datum, census minus rigorosus constitutus sit, ut, v. g. pro quolibet centenariorum, quatuor aut quinque annuatim solvantur: in hoc casu licet emere talem censum minori pretio, quam illud pro quo constitutus est; quia potest quilibet pecunia sua censum usque ad limites rigorosi pretii constituere. Et ita in illis regionibus, in quibus septem pro quolibet centenariorum annuatim in censibus solvi & recipi possunt, potest quilibet pretio sexaginta aureorum, emere censum quatuor aureorum, constitutum pro capitali centum aureorum.

Attamen in tali casu duo observanda sunt. Primo, ut interesse quod percipitur, non excedat taxam a Principe in censibus constitutam. Secundo, ut, si ille qui primus vendit censum, & super ejus bonis constitutus est, velit se redimere a tali censu solvendo, reddendo illius capitale; tunc hic qui illud a tertio emerat, tenetur venditori reddere illud omne, quod accepit ultra summam, quam pro emptione talis census dederat, eo quod non possit plus recipere, quam dedit, cum a S. Pio V. ubi supra, decretum sit, quod debitor census possit se redimere solvendo eandem summam quam accepit; unde usuram committeret qui centum quinque aureorum pro centum aureis constitueret, hoc pacto, ut debitor non posset se redimere, nisi solvendo centum & decem aureos: & ita videtur, quod similiter ille, qui capitale quinquaginta aureorum pro quadraginta aureis emit, non potest sine usura exigere, & recipere aliquid ultra dictam summam quadraginta aureorum. Concludendum igitur videtur, quod si Petrus emit octuaginta aureis a Joanne capitale centum aureorum, cum suo annuo censu quatuor aureorum, quod illi debeatur a Paulo; in hoc casu si Paulus velit se redimere a tali censu, Petrus tenetur reddere Joanni viginti aureos; quia justum non est, ut plus accipiat, quam dedit.

Resp. 7. Nonne dici posset, quod is qui, ut supra, capitale centum aureorum pretio octuaginta aureorum emit, potest tamen totam illam centum aureorum summam in casu solutionis & extinctionis census retinere, propter periculum, quod subit peridendi summam sic traditam.

Resp. Illud certe dici non potest, sicut non licet ei qui censum emit exigere in casu extinctionis plusquam dedit, ob periculum in quo fuit data pecunia. Attamen si census esset litigiosus, & necessarium esset expensas facere ad illius assecurationem, in hoc casu tales expensae necessariae possent capitale datum augere; & ita posset quis licite percipere non solum illam summam quam venditori dedit, sed etiam omnes expensas necessarias quas fecit, & etiam justum salarium reciperet ob tempus, quod in tali lite sustinenda insumpsit.

Quaest. 8. Quo pacto intelligi debent legis verba, quod scilicet *Res tantum valet, quantum vendi potest*: ex quibus inferri posse videtur, licere rem quamlibet vendere majori pretio, quo vendi de facto potest, cum liceat vendere quantum valeat; & ut ait Sanctus Thomas, *res tantum valet, quantum sine fraude vendi potest*?

Resp. Haec legis & Doctoris Angelici verba intelligenda sunt: Primo, quod res tantum valet, quantum vendi potest, modo non vendatur ultra limites majoris, & summi pretii, aut infra pretium infimum; quod probatur ex lege, in qua habetur (*L. Pretia rerum, ff. ad legem falcidiam.*), quod *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.*

Secundo, hæc verba intelligi debent secundum illud quod a Canonistis & a Jureconsultis dicitur (*Leg. Rem majoris C. de resc. vendit.*), quod scilicet dum venditor ultra dimidium justii pretii læsus fuit, author læsionis tenetur rem emptam restituere: aut illud, quod justo pretio deest, supplere, ut habetur in lege, & in una Decretali, in qua sic loquitur summus Pontifex (*Cap. Cum causa, de empt. & vendit.*): *Cum constitisset nobis, monasterium in venditione ultra dimidium justii pretii fuisse deceptum, sententiando decrevimus, ut prefati ciues aut recepto pretio possessiones restituerent memoratas, aut supplerent, quantum constaret, legitime venditionis tempore, pretio defuisse.* Ex quo evidenter sequitur, justum rerum pretium non esse illud, quo vendi quoque modo possunt, cum jure civili & Canonico obligetur ille, qui emit rem infra dimidium justii pretii, ad duplicandum pretium quod dederat, ut ad justum pretium deveniatur; & ita facile cognoscitur, quod secundum jura justum rerum pretium non est illud, quo vendi possent, sed illud quo communiter æstimantur. Unde Sanctus Thomas asserit (*2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.*), quod secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas justitiæ observata. Et tenetur ille qui plus habet, recompensare ei qui damnificatus est, si sit notabile damnum; quod ideo dico, quia justum pretium rerum non est punctualiter determinatum, sed magis in quadam æstimatione consistit; ita quod modica additio vel minus non videtur tollere æqualitatem justitiæ. Cæterum Sanctus Antoninus verba legis supra in quæstione relata sic explicat (*2. p. tit. 1. c. 8. §. 5.*): *Cum dicitur, quod res tantum valet, quantum vendi potest, fateor, si pro tanto vendi permittitur quantum valet.*

CAPUT III.

Utrum liceat minori pretio & infra infimum rem emere, quando tale pretium anticipate solvitur.

Quæst. 1. **L**icet ne mercatori emere, exempli gratia, tam minori pretio, quam revera valeat, dum pecuniam per anticipationem solvit?

Resp. Illud omnino non licere, constat ex Decretali, in qua Alexander Papa III. sic loquitur (*in c. in civitate, de usuris.*): *Qui merces comparant, quæ tunc ultra quinque libras non valent, & promittunt se illis, a quibus illas merces accipiunt, sex libras statuto termino soluturos, venditores peccatum incurrunt, nisi dubiana sit merces illas plus solutionis tempore valituras.* Et ita cum eadem sit ratio emptoris & venditoris, si non licet carius vendere ob dilationem solutionis, neque pariter licet vilius emere, & infra justum pretium, ob solutionis anticipationem; nisi pariter constet, rem minus va-

litu-

lituram eo tempore quo tradi debet; quia, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 78. art. 2. ad 7.), *Cum aliquis carius velit vendere res suas, quam sit justum pretium, ut de pecunia solvenda emptorem expectet, manifeste usura committitur, quia huiusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui, quod pertinet ad rationem usurae: similiter etiam si quis emptor velit rem emere vilius, quam sit justum pretium, eo quod pecuniam ante solvit quam possit ei res tradi, est peccatum usurae, quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniae habet mutui rationem, cuius quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptae.*

Illud etiam expresse prohibetur in Concilio Mediolanensi I. his verbis, *Ne ob anticipatam solutionem, res minoris ematur justo pretio, vel solvatur minus quam debeatur.*

Quest. 2. Nonne potest esse aliquis casus, in quo liceat minori pretio emere ob anticipatam solutionem?

Resp. Posset reperiri aliquis huiusmodi generis casus, ut si adesset verum lucrum cessans, aut damnus emergens; modo adsint omnes circumstantiae necessariae, ut lucrum cessans, aut damnus emergens, excuset in conscientia illum, qui aliquod interesse ex mutuata pecunia recipit, de quibus circumstantiis loquemur, Deo dante, in tractatu de Usura. Et ita si, verbi gratia, mercator necesse haberet pecuniam accipere cum onere solvendi interesse, & illud fieret in gratiam ejus, cujus lanam emit, in hoc casu mercator posset compensare & computare damnus, quod revera sentit ex tali interesse, quod patitur, ut possit solvere per anticipationem pretium lanæ venditæ.

*Quest. 3. Nonne, præter rationem lucri cessantis, vel anticipatam solutionem est alius casus, in quo liceat vi-
liori pretio emere?*

Resp. Sanctus Antoninus asserit, quod *Si emptor dat pretium mercium, antequam recipiat merces, & minus dat quam tunc valent cum emit, ex eo quod eo tempore, quo recepturus est merces, verisimiliter aestimatur, quod minus debeant valere, quam tunc cum emit, vel saltem dubium est, utrum plus vel minus sint valitute, quam sit pretium datum; pretium est justificatum & licitum: secus si ratione anticipationis solutionis pretii ante receptionem mercium, diminueret pretium tunc currens; vel verisimiliter aestimaret minori pretio non posse valere merces illas emptas, quam sit illud quod dat, sed bene multo pro majori pretio; quia tunc esset usura, juxta Can. In civitate, de Usuris.*

*Quest. 4. Nonne dici posset, mercatoribus licere vi-
liori pretio emere, dum anticipato solvunt, quia periculo perdendæ pecuniæ se exponunt; aut etiam quia aliquoties illi a quibus, exempli gratia, lanam emunt, eos fallunt eam aqua aspergendo, aut in loco humido conservando, ut illius pondus augeatur?*

Resp.

Resp. Mercatores nullo modo possunt viliori pretio emere ob periculum pecuniæ quod subeunt, quia tale periculum non potest illos excusare, qui aliquod interesse recipiunt, nisi dum pecuniam periculo alicujus commercii exponunt in contractu Societatis, non vero in contractu Mutui: quod implicite fit, dum quis emit viliori pretio ob anticipatam solutionem, ut expositum fuit supra ex doctrina S. Thomæ (*opusc.* 73. *cap.* 9.); quia, *Ratio periculi etiam circa sortem non excusat usuram in mutuo, ut probatur in cap. Naviganti.* Illud etiam expresse asseritur a S. Antonino his verbis (*1. p. rit. 1. c. 8. §. 2.*): *Ratione dubii in mutuo, quod est ibi implicium, non licet sperare lucrum.*

Quantum ad fraudem, quam adhibent lanæ venditores, non potest justam subministrare rationem ad emendum infra justum pretium. Primo, quia multos norunt modos mercatores tales fraudes vitandi. Secundo, quia non omnes venditores tali fraude utuntur, & tamen his qui fideliter vendunt, non suppletur de pretio, quod diminutum fuerat ob solutionis anticipationem; quod injustitiam manifestam involvit: justus enim pœnam fraudulentum portare non debet.

Quæst. 5. Nonne dici posset in gratiam mercatorum, qui viliori pretio emunt ob anticipatam solutionem, illud eis licere, quia mercium minuitur pretium, quoties ob emptorum penuriam venditor ad offerendas merces cogitur?

Resp. Licet verum sit, ut capite præcedenti dictum fuit, mercium pretium minui, dum, ob emptorum penuriam, illas venditor ultro offert non requisitus, quia ob talem penuriam minus communiter æstimantur; attamen in casu proposito hæc ratio non sufficit, ut mercatores licite viliori possint pretio emere. Primo, quia solummodo locum habet, dum qui ad alterius requisitionem emit mercem oblatam, non plus valere æstimat, quam pecuniam, quam loco pretii dat; si enim hoc modo tantum emeret ut lucrum extraordinarium consequeretur, non vero ut necessitati proximi tali emptione succurreret, prout sæpissime a mercatoribus fit, usuram committeret, & obligationem restituendi contraheret. Quod probatur autoritate Urbani Papæ III. qui de iis loquens, qui carius vendunt ob solutionis dilationem, quorum eadem est ratio, ac eorum qui vilius ob anticipatam solutionem emunt, ut ait S. Th. 2. 2. quæst. 73. art. 2. ad 7. cum ab eodem Pontifice quæsitum fuisset, utrum ille usuram committeret, qui merces carius ob dilationem solutionis vendit, quam si statim illarum pretium traderetur, ita differit (*Cap. Consuluit, de usuris.*): *Utrum reatu criminis involvatur, qui merces majori pretio distrahit, si ad solutionem faciendam prolixioris temporis dilatio prorogetur, quam si ei in continentem pretium persolvatur, hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, judicandi sunt male agere,*

Et ad

Et ad ea quæ taliter sunt accepta restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi. Et ita, juxta illius Pontificis Decretum, verum est, quod dum mercatores viliori pretio, ob solutionis anticipationem, emunt, si ita agant cum intentione majus lucrum consequendi, usuram committunt. Secundo, quia certum est, multos reperiri mercatores, qui cum solutionis anticipationem emunt, ex quo patet, quod non vilius emunt ob penuriam emptorum, & quia illis offeruntur merces, sed solummodo quia anticipare solvunt: quod usuram manifestam involvit.

Quest. 6. Quidam de his dici potest, qui in quibusdam regionibus viliori pretio oleum emunt ob anticipatam solutionem: Exempli gratia, ante olivarum collectam, mensuram olei decem aureis emunt, dum probabiliter quatuordecim, aut quindecim aureos valituram tempore collectæ putant: & consequenter venditor se ad dandas tres olei mensuras obligat, asserens, se illas ab emptore accepisse, licet non oleum, sed pecuniam acceperit?

Resp. Constat ex autoritatibus supra relatis, c. *In civitate*, & c. *Consultuit*, de Usuris; ex doctrina S. Thomæ & S. Antonini, talem contractum usurarium esse: quia certum est, ob solam solutionis anticipationem vilius emi: sed ultra peccatum usuræ, in hoc contractu reperitur etiam perjurium, cum juramentum omnibus contractibus opponatur, & ita juret quis se tres olei mensuras dedisse, licet pecuniam solummodo dederit.

Quest. 7. Illa quæ jam olim introducta est consuetudo, emendi vilius cum anticipationem solutionis pretii, ut & venditores possint sibi consulere, & variis necessitatibus subvenire, & emptores possint compensare & refarcire expensas, quas ad habendam anticipatam pecuniam facere convenit, potest ne vere mercatores in tali casu a peccato excusare?

Resp. Dicendum, cum sancto Antonino (2. p. tit. 1. c. 8. §. 3.), quod si talis consuetudo de dilatione solutionis introducta sit pro communi bono, & non in fraudem usurarium, sed pro expeditione mercantiarum; tunc distinguendum est, secundum Thomam, quia aut mercator merces suas vendit ad terminum ultra quantitatem justæ pretii, aut non. Si primo modo, non est dubium, quod contractus usurarius est, cum in eo expectatio temporis sub pretio injusto cadit, contra cap. *Consultuit*, Extr. de Usuris. Si autem secundo modo, quia secundum quantitatem justæ pretii vendit, licet terminum tradat, & pro termino pretio majori vendere videatur, non tamen est ibi usura.

Quest. 8. Debet ne tamquam usurarius considerari mercator, qui regulariter carius ob dilatam solutionem vendit, quam dum statim pretium solvitur; quique potius eligit minori pretio in pecunia numerata vendere, quam majori, dum solutio expectanda est?

Resp. Non ideo talis mercator statim condemnari debet; quia in hoc casu non expectat pretii solutionem, dum

dum vendit, ut majus lucrum faciat. Summus autem Pontifex in dicto c. *Consuluit*, eos tantum damnat, qui ideo cum dilatione solutionis carius vendunt, ut possint majus lucrum percipere; at constat, quod in casu proposito mercator carius solummodo vendit, ut possit compensare damnum, quod ob dilationem solutionis sentit.

CAPUT IV.

De illis qui res furto surreptas, aut aliis modis injustis acquisitas, emunt.

Quest. 1. Tenetur-ne ad restitutionem, qui rem aliquam furto surreptam emit?

Resp. Huic quæstioni apposite respondit sanctus Raymundus his verbis (*lib. 2. tit. de rapt. §. 22.*): „ Circa illos qui emerunt de rapina, distingue. Quod aut sciebant, rapinam esse, aut probabiliter credebant, aut credebant de justo esse, vel de hoc nihil cogitabant, scilicet, utrum esset rapina, vel non, utrum de justo, vel non. In primis duobus casibus subdistingue, quia aut emit quis mala fide, id est, cupiditate acquirendi sibi, aut bona fide, id est, voluntate restituendi, quasi gerens utiliter negotium illius cui fuerat ablata res, quam videbat perire, vel in talem casum devenire, quod non posset postea recuperari, vel si posset, non sine magna difficultate. In primo casu, scilicet quando mala fide emit, tenetur indistincte ad restitutionem, nec liberatur vendendo, vel alias alienando rem alteri, vel etiamsi res pereat morte, vel alio casu, vel si sibi violenter auferatur, vel furtive subtrahatur, vel alio simili modo; & hæc est ratio, quia furtum commisit contractando rem alienam invito domino, ff. de furtis leg. 1. Et fur semper est in mora restituendi; unde nec pretium quod dedit poterit repetere ab illo cujus res est, nec expensas quas ibi fecit: & omnium utilitatem quam ex illa re habuit, tenetur restituere. D. Raymundus. *Ib.* Si vero emit aliquis bona fide a raptore vel ab alio rem de rapina, vel furto, bona scilicet intentione, non ut sibi lucraretur, sed ut spoliato restitueret: potest a spoliato repetere illud quod dedit pro ipsa re bona fide, & etiam quidquid expendit postea ad conservationem illius rei; nisi forte cum re ipsa lucratus est aliqua, unde posset facere dictas expensas; & breviter quidquid sibi adest ex illa re restituere tenetur, quidquid sibi abest, potest repetere; ratio autem quia iste potest repetere, est quia gessit utiliter negotium absentis spoliati “.

Quest. 2. Qui bona fide emit, non putans rem fuisse furto surreptam, tenetur-ne rem restituere? Et potest-ne illius verum dominum adstringere ad reddendum pretium furti bona fide solutum?

Resp. Idem sanctus Raymundus similem quæstionem

proponit, & solvit his verbis (*lib. 2. tit. de furtis, §. 7.*); *Si aliquis emit rem furtivam ignoranter, & bona fide, & in foro publico, & publice, numquid potest saltem pretium quod numeravit, petere a domino, cum deprehendit rem esse furtivam; vel numquid poterit retinere rem, donec pretium fuerit solutum?* Respondeo, quod non. Et hæc decisio expresse habetur in legis verbis (*L. Incivilem, Cod. de furtis*): *Incivilem (id est ut ais Glossa, contra jus) rem desideratis, ut agnitas res furtivas non prius reddatis, quam pretium fuerit solutum a dominis*, Quia ille qui a latrone emit, nullum jus in re empta habet; cum illius dominium nulliter in eum fuerit translatum a non domino, qui ideo nullum jus super ea re conferre poterat, quia, ut dicitur in regula juris Canonici (*Regula 60. de reg. jur. in 6.*), *Nemo potest plus juris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur*. Attamen qui bona fide emit, potest expensas ad conservandam aut augendam rem factas retinere: & ob eandem rationem non tenetur ad restitutionem fructuum, quos, pendente bona fide, percepit; ut inferri potest ex cap. *Requisivit, De in integrum restitutione*: nisi ex his factus fuerit ditior, juxta legem, in qua dicitur (*L. 1. Cod. de petitione hered.*), quod *Fructus bonæ fidei possessores reddere cogendi non sunt, nisi ex eis locupletiores extiterint*. Locupletior autem quis factus est, quando utiliter rem expendit ita, ut si tales fructus non habuisset, ex propriis bonis talem expensam prudenter fecisset.

Quest. 3. Qui rem furto surreptam ignorans & bona fide emit, tenetur-ne ad restitutionem, si furtivam esse nesciens illam vendidit, aut casu modo alienavit, aut etiam si casu aliquo fortuito perit?

Resp. Docet sanctus Raymundus (*l. 2. tit. de furtis, §. 7.*) quod *Bonæ fidei emptor, si durante bona fide ipse perit res, non tenetur; idem credo, si alienavit durante similiter bona fide*. Primo quia non acquisivit, nec detinet injuste rem alienam, cum ut dicitur in lege (*L. Qui vas, ff. de furtis, §. Cum fur. L. Utrum autem, & de petit. hered.*), *Nummus qui redactus est ex pretio rei furtivæ, non est furtivus*. Secundo, quia, ut habetur in lege, *Possessor bonæ fidei restituere tenetur, si factus sit locupletior*. At hic factus non est locupletior, ut supponitur, ex tali emptione & venditione: ergo nihil restituere tenetur: & eadem videtur esse doctrina sancti Thomæ, dum dicit (*2. 2. q. 100. art. 6. ad 3.*), quod *possessor bonæ fidei non tenetur restituere fructus consumptos, quia bona fide possedit*.

Quest. 4. Si ille qui rem furtivam bona fide nesciens emit, tractu temporis cognoscit esse furtivam, tenetur-ne ad restitutionem, si sciens non esse suam, illam aliquo modo alienavit, aut casu fortuito perdidit?

Resp. Ad restitutionem procul dubio tenetur, quia,
ut

ut dicitur in Canone (*Can. Si virgo 34. q. 2.*): *Tam-
diu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quam-
diu se possidere ignorat alienum; cum vero scievit, nec
ab aliena possessione recesserit, tunc malæ fidei possessor
perhibetur; tunc iuste iniustus possessor vocabitur.* At
constat ex supra dictis, possessorem malæ fidei semper ad
restitutionem teneri, siue res sua culpa perierit, aut non;
unde evidenter concluditur, quod ille qui in casu proposi-
to sciens rem esse alienam, eam vero domino non resti-
tuit, ad restitutionem tenetur, si dum est in tali mora,
res casu fortuito perierit, quia factus est malæ fidei possessor.

Quest. 5. Licet-ne panni lacinias a fartoribus emere?

Resp. Illud generaliter non licet, juxta ea quæ ex fan-
cto Raymundo relata sunt; illi enim qui talia frustra
emunt, habent iustum & sufficiens fundamentum dubitan-
di, ne fartores ea furati sint; attamen si constaret, non
esse furto surrepta, licite absque dubio emi possent.

Et illud quod de ementibus a fartoribus dicitur, ad
alios generaliter debet extendi, qui aliqua a personis
suspectis comparant, ut sericum ab iis qui illud pro aliis
variis modis præparant, & expoliunt; & sic de cæteris,
dum adest fundamentum sufficiens dubitandi, quod res
ad venditorem non pertineat.

C A P U T V.

*De illis, qui merces summo pretio vendunt, &
easdem mox infimo pretio emunt.*

Quest. 1. **L**icet-ne mercatori vendere, exempli gra-
tia, aliquam mercem centum nummis post
annum solvendis, sciens eandem sibi mox ab eodem
pretio nonaginta nummorum præsentium dandam esse?

Resp. Id licite fieri non potest, quia in hac emptio-
ne adest mutuum implicitum cum usuræ labe. Nam
idem est, ac si mercator nonaginta nummos mutuo da-
ret cum pacto, quod centum ei post annum solverentur.
Nam, ut ait sanctus Antoninus (*2. p. tit. 1. c. 8. §.
3.*): *Patens est, quod ideo secundus revendit primo
vendenti pro pretio satis minori, quia sub quadam mu-
tui ratione, potius quam sub reali veritate solutionis,
tradidit ille sibi nonaginta, vel octoginta, & ab eo
debet rehabere centum; quia ipsi primo vendenti non
solvit tunc: & propterea talis contractus usurarius est,
& omni malignitate ac duplicitate plenus.*

Illud etiam expresse damnatum & prohibitum fuit a
sancto Carolo in Concilio Mediolanensis primo his
verbis: *Ne cui præsentem pecuniam querenti quid-
quam carius vendatur, ut statim a venditore per se,
vel per interpositam personam, vilius ematur.*

Demum summus Pontifex Innocentius undecimus se-
quentem propositionem damnavit. 40. Propos. damna-
ta

ta (ann. 1679.): *Contractus Mohatra licitus est de iam respectu ejusdem personæ, & cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.*

Quæst. 2. Licet-ne fundum cum hac conditione vendere, ut si venditor pretium intra certum tempus restituat, emptor fundum pariter restituere teneatur, fructibus perceptis non computatis?

Resp. Sanctus Raymundus talem contractum licitum esse docet, his verbis (*lib. 2. tit. de usuris, § 6.*) :
 „ Si vendidit tali conditione, ut quancumque solvatur
 „ pretium, rehabeat prædium; non est mutuum, & em-
 „ ptor facit fructus suos sine periculo usuræ, licet vendi-
 „ tor juxta venditionis formam postea recuperet prædium;
 „ & hoc intelligas, nisi in fraudem usurarum sit facta ta-
 „ lis venditio; quod præsumitur ex his conjecturis, scilicet
 „ ex eo, quod modicum est pretium respectu valoris rei :
 „ item ex eo quod aliquid perfolvitur ultra summam re-
 „ ceptam “. Unde Innocentius tertius loquens in una
 „ sua Decretali de simili contractu, dicit (*Cap. illos vos, de pignori-
 „ bus.*), quod „ Ex duobus quæ in pacto fuerunt
 „ expressa, videlicet quod fructus percepti deberent in sol-
 „ venda pecunia numerari, & quod ultra summam recep-
 „ tam, sexaginta solidi deberent perfolvi, contra ipsam
 „ emptorem præsumitur vehementer, præsertim cum usu-
 „ ras consueverit exercere “. Ex quo concludi posse videtur,
 „ non posse vendi fundum cum pacto redemptionis,
 „ ea conditione, ut venditor redimens teneatur dare aliquid
 „ ultra pretium tempore venditionis solum.

Regulam assignat sanctus Antoninus ad cognoscendum, utrum hujuscemodi contractus in praxi sit usurarius, an non, dum ait (*2. p. tit. 1. c. 8. § 8.*) : *Si emptor intendit realiter emere, & justo pretio, tamen dat illi venditori potestatem remendi, potius tamen vellet, quod sibi remaneret prædium, non est usura.*

Quæst. 3. Aurifices possunt-ne vasa aurea aut argentea, non computato artificio, emere, dum illa facile ita refarcire possunt, ut vasa nova appareant, & ut talia vendantur, ita ut sæpius pretium quod dederant duplicetur?

Resp. Id eis licet; quia, ut superius c. 2. dictum fuit, justum venalis rei pretium illud est, quod communiter æstimaretur ab homine, qui ejus valorem cognosceret, quique de ea sine fraude aut præventione judicaret; & hæc ipsa est legis dispositio, in qua dicitur (*L. Pretia rerum, ff. ad L. falcidiam*), quod *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed communiter funguntur.* Sed certum est, vasa aurea aut argentea, dum venalia proponuntur, æstimari solum communiter ab his, qui illorum valorem agnoscunt, secundum eorum pondus, nulla facta consideratione artificii & laboris; Aurifices igitur possunt ea emere juxta pondus, nec aliquid tenentur solvere pro labore, aut artificio. Quod tamen intelligendum solummodo est de vasibus, quæ ordinario & communi artificio,

ificio sunt elaborata: fieri enim posset ut vasa aurea & argentea venalia proponantur, quorum figura & labor pluris quam ipsamet materia aestimetur, quæque ob hanc rationem multo magis communiter aestimetur, quam vasa ordinaria ejusdem materiæ & ponderis.

Quæst. 4. Licet ne frumentum messis aut vinum vindemiæ tempore modico pretio emere, cum intentione revendendi eo solum tempore, quo majus erit illorum pretium?

Resp. Cum aliqua distinctione in hoc casu respondendum est; si enim talia emens ut deinde vendat, intendit illa cariora efficere propter raritatem; & si illas tempore alicujus sterilitatis accumulæ, sciens populum grave incommodum ex tali frumenti aut vini cumulo subituum; cum his circumstantiis hujusmodi commercium illicitum est; & hoc modo intelligi debet id, quod a Papa Julio primo, in Canone illi adscripto, dicitur, quod scilicet (*Can. Quicumque*, 14. q. 4.): *Quicumque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam, vel vinum, verbis gratia, de duobus nummis comparat modium unum, & servat usque dum vendatur nummis quatuor, aut amplius; hoc turpe lucrum dicitur.*

Quod a sancto Antonino dilucide explicatur his verbis (2. p. tit. 1. c. 23. §. 16.): „ Qui tempore messis emunt bladas, & tempore vindemiarum vinum, ut postea vendant carius in futurum, licite possunt pro opera sua recipere lucrum, ut sustententur, dummodo non intendant carissimam inducere. Si autem hoc faciant ex avaritia, ita quod unus tantum emit de hujusmodi & congregat, quod postea compelluntur homines emere ab eo ad placitum suum, & ideo vendit care, ut vult: & isti enormiter peccant contra proximum, & communitatem; & tales qui victualia, vel alias res aut etiam monetas emunt, ut carissimam inducant, vocat Raymundus nefandas belluas; & mortale est “.

Ex quibus concludi posse videtur, tale commercium licitum esse, dum sit sine intentione penuriæ inducendæ, & eo tempore quo messis adeo modica non sit, ut tales res ad victum necessariæ ob id deficere possint, aut aliquo extraordinario pretio vendi; modo etiam tale commercium ad aliquem bonum finem dirigatur, veluti ad faciendum honestum lucrum, ex quo quis sibi & familiæ necessaria habere possit. Imo illud commercium bono publico utilissimum est, ut rustici ex fructibus collectis pecuniam congregare possint variis usibus necessariam. Et authoritati Canonis, qui prima fronte contrarius videtur, responderi potest, quod eos tantum damnat, qui vinum aut frumentum emunt propter cupiditatem, non autem illos qui, ut suis necessitatibus subveniant, id agunt; quia, ut ait sanctus Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.): „ Negotiatio quæ fit non propter res necessarias vitæ, sed propter lucrum querendum, se-

„ cundum se considerata, quamquam turpitudinem habet :
 „ sed licita reddetur, sicut cum aliquis lucrum moderatum :
 „ quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem,
 „ vel etiam ad subveniendum indigentibus, vel etiam
 „ cum aliquis negotiationi intendit propter publicam utilitatem,
 „ ne scilicet res necessarię patrię ad vitam desint “.

CAPUT VI.

De Emptione fructuum & proventuum.

Quest. 1. **L**icet ne emere proventum certum, exempli gratia, quatuor annos alicujus proventus & pensionis annuę centum aureorum, pro præsentī pecunia trecentorum aureorum ?

Resp. S. Antoninus similem quæstionem sibi proponit, huicque respondet his verbis (2. p. tit. 1. cap. 8. §. 12.) :
 „ Si aliquis emit jura contractus contra debitorem, qui
 „ debebat recipere ab aliquo centum, in certo termino, pro
 „ pretio nonaginta, quia nunc solvit, numquid emptor committit
 „ usuram ? Respondeo, si ille emit tantum minus,
 „ quantum nunc est interesse suum, aut quantum vere æstimandum
 „ sive timendum, ut ille debitor solvat, aut quantus est futurus labor
 „ rehabendi, non est usura. Si vero aliquis vult diminuere pretium,
 „ solum propter hoc, quod tunc solvit, sed in futuro rehabebit plus, est
 „ manifeste usura “. Ex qua doctrina concludi potest, fere semper
 „ in praxi usuram committi in casu posito : quia illi qui tales
 „ emptiones faciunt, non solum volunt rescire damnum, quod ex
 „ anticipatione pecunię patiuntur, sed etiam principaliter lucrari
 „ intendunt, in quo adest usura manifesta, juxta S. Antonini mentem.
 „ Quę doctrina confirmari potest decisione doctrinali in lucem edita a
 „ multis sacre Facultatis Theologię Parisiensis Doctoribus 27. Augusti
 „ 1673. his verbis : „ Nos infrascripti sacre Theologię Facultatis
 „ Parisiensis Doctores, & alii Socii Sorbonici, re mature discussa,
 „ censuimus, prædictum contractum, qui supra expositus est, quo
 „ nempe census temporalis pro quatuor annis solvendus minori
 „ pretio emitur, puta census annuus centum florenorum per spatium
 „ quatuor annorum percipiendus, trecentis tantum florenis die
 „ contractus solutis emitur, aliorumque similem, quocumque nomine
 „ appelletur, plane injustum esse, nec omnino ab usurę vitio liberum
 „ esse, atque ideo eos qui hujusmodi nundinationibus quæstum faciunt,
 „ ad restitutionem teneri “.

Quest. 2. Si creditor a debitore petat, ut sibi per anticipationem centum aureos qui post annum solvendi erant, statim solvat, ob idque quinque aureos remittat ; potest ne acquiescere debitor, & hoc modo a centum aureis intra annum solvendis se redimere, octuaginta aureos statim solvendo ?

Resp. Id fieri licite non potest juxta sanctum Thomam : „ Nam ille, inquit Angelicus Doctor (1. opus.

6.) qui ad certum terminum debet, si ante terminum solvat, ut ei de debito aliquid dimittatur, usuram committere videtur, qui manifeste tempus solutionis vendit: unde ad restitutionem tenetur, nec excusatur per hoc, quod solvendo ante terminum gravatur, vel quod ad hoc ab alio inducitur: quia eadem ratione possent usurarii excusari omnes. Quod tamen a sancto Antonino clarius explicatur his verbis (2. p. tit. 1. c. 8. §. 13.): „ Aut debitor ex tali anticipatione solutionis damnum non incurrit, sed solum quia prævenit tempus, vult sibi illa quinque remitti, tunc est usura: & ratio est, quia vendit tempus; & mutuum est ibi implicitum cum lucro intento: & in hoc casu loquitur beatus Thomas: quod si illa quinque sibi retinet debitor, quia tantundem est damnum, quod ipse inde recipit ex anticipatione solutionis, tunc non est usura, quia nullum ex hoc lucrum consequitur, sed solum conservat se indemnem “.

Quæst. 3. Licet ne alicui communitati debita minori pretio emere, ob expensas quæ ad procurandam solutionem faciendæ sunt?

Resp. Ex supra relatis sancti Thomæ, & sancti Antonini autoritatibus, evidenter constat, illud licere, dummodo lucrum quod fit, non excedat expensas & operas, quæ necessario infumi debent ad procurandam talium debitorum solutionem, & illud quod ex illorum justo valore minuitur, non sit majus damno, quod probabiliter in hoc negotio sentire quis potest. Sed e contra si hæc communitati debita, omnibus pensatis, minori pretio cum intentione lucrandi emantur, committitur manifesta injustitia; quia, ut ait sanctus Thomas (2. 2. quæst. 77. art. 2. in corp.): *Vilius emere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.* Et ita cum pecunia pretium determinatum habeat, non possunt illa debita minori pretio, quam valeant, emi, deductis expensis & laboribus ad eorum solutionem communiter necessariis: nam alias illud quod ultra exigeretur ob solam anticipationem solutionis exigeretur, quod usuram manifestam involvit, ut fufius in tractatu de usura inferius probabitur.

Id tamen sæpe accidit in praxi, ut facile cognoscitur ex eo, quod ii qui hujusmodi emunt debita, plerumque illorum exactionem aliis committunt longe minori pretio, quam sit illud quod ex tali commercio lucrantur, non sine alicujus injustitiæ periculo.

CAPUT VII.

De illis qui cum pecunia, & nomine alterius emunt.

Quæst. 1. QUI ex pecunia alterius & ejus nomine rem aliquam emit, potest ne aliquid pro suo labore retinere?

Resp. Si talis emptor jam industriæ & laboris sui

mercedem aliunde accepit, aut si est famulus salariatus, aut demum si promisit, se gratuito, & absque ulla spe mercedis empturum; in talibus casibus certum est, non posse aliquid ab eo retineri sine iniustitia manifesta, & consequenter ad restitutionem teneri, si quid retinuerit; damnus enim iniustum infert ei, cuius nomine emit, qui ei tale mandatum idcirco committit, quia fidelem & gratuitum fore emptorem putat; & si sciret, aliquid fuisse retentum, graviter admodum ferret se delusum, fraudatumque sub fictæ amicitiae, & gratuiti laboris specie. Et ea de causa lex etiam civilis voluit mandatum sine spe salarii impleri (*L. Obligatio, ff. mandati*); & ita Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio, atque amicitia trahit; contrarium porro ex officio merces. Constat igitur, illum qui sub specie amicitiae, & sine ulla mentione salarii & mercedis, rem aliquam se pro alio empturum promisit, eo ipso se tacite obligasse ad id agendum gratuito, & ita non posse sine iniustitia aliquid ex tali emptione palam, aut clanculum retinere.

Quaest. 2. Ille, qui mandatum accepit aliquid emendi, potest-ne lucrum aliquod ex tali emptione adipisci ratione amicitiae venditorum, aut auctoritatis cuiusdam ex emptionum frequentia provenientis; sartor, exempli gratia, qui a mercatore, qui ei ob quamdam consuetudinem, & amicitiam, aut certe quia frequenter emit, minori pretio vendit, potest-ne in conscientia ab illo, pro quo emit, aliquid exigere ultra pretium ab eo venditori traditum, modo non excedat limites pretii, quo solet talem mercem vendere mercator, quoque illam revera vendidisset ei, pro quo vendita est, si ipsemet, non adhibito sartore, emisisset?

Resp. Videtur prima fronte, quod casus iste in se consideratus, iniustitiam nullam involvit; quia emptor nullo modo fidem, aut amicitiam violat, cum, ut supponitur, gratis omnem suam industriam ponat, & mercem amico suo tradit eo pretio, quo omnis emptor communiter eam emisisset; quod si aliquid lucri ex tali emptione percipit, id accidit ratione circumstantiarum, de quibus supra in quaestione facta est mentio, quæque ad eum solummodo spectant. Attamen in praxi difficillimum est talem agendi modum excusare.

Primo, quia illi, quibus talia mandata dantur, semetipsos adulantur, putantque se minori pretio ob tales circumstantias emisse, quod aliquoties non est verum; mercatores enim illis sæpe imponunt, protestando se vi-
liori pretio vendere, licet id verum non sit, sed tantum fictio quædam, & adulatio, ut ad sæpius emendum inducantur. Secundo, quia etiamsi vere, & realiter merces minori pretio illis ob prædictas circumstantias traderentur, cum talia mandata eis eo solummodo intuitu committantur, quia creduntur minori pretio empturi, eos qui mandant, misere fallunt, dum talem modicitatem pretii in sua lucra convertunt, sibi que iis inconsultis applicant.

Tertio, quia cum illa diminutio pretii oriatur ex magno numero emptionum, quæ illis committuntur, qui certe numerus talium emptorum personis non adhæret, sed ex committentium confidentia provenit, æquum esse videtur, ut fructus, si qui sunt, ad eosdem committentes pertineant, & tales pretii diminutiones mandantibus, non mandatariis profint. His rationibus motus videtur Cicero, dum tale lucrum damnat his verbis (*in orat. pro Sexo Roscio*): „ In privatis rebus, si quis rem manda-
 „ tam non modo malitiosius gessisset, seu quæstus, aut
 „ commodi causa, verum etiam negligentius, eum majore
 „ res summum admisisse dedecus existimabant. Itaque
 „ mandati constitutum est iudicium non minus turpe,
 „ quam furti. Quid recipis mandatum, si aut neglectu-
 „ rus, aut ad tuum commodum convesurus es? cur mi-
 „ hi te offers, & meis commodis officio simulato officis,
 „ & obstas? Ergo idcirco, turpis hæc culpa est, quod
 „ duas res sanctissimas violat, amicitiam, & fidem; nam
 „ neque mandat quisquam fere, nisi amico, neque credit,
 „ nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi est igitur ho-
 „ minis simul & amicitiam dissolvere, & fallere seum,
 „ qui læsus non esset, nisi credidisset.”

Quæst. 3. Nonne dici posset, factores, dum alicujus vestis affinia, & accessoria emunt, posse aliquid super pretio lucrari, & retinere, ut damnum, quod ex infumptions temporis ob talem emptionem sentiunt, aliquo modo resarciant?

Resp. Sartoribus non licet aliquid ex pretio talium rerum sibi retinere sub prætextu damni, quod ob infumptions temporis sentiunt. Primo, quia tale damnum non est notabile. Secundo, quia hæc consumptio temporis censetur compensata in pretio, quod pro factura vestium datur; certum quippe est, illum qui in tali emptione sartoris opera utitur, nunquam intendere solvere pro ea aliquid distinctum a salario, quod pro factura datur; neque etiam vellet sartor scire illum, se aliquid pro tali opera in emptione exhibita retinere. Adde, quod facile fieri potest, ut ille idem ex tali sartoris retentione damnum patiat; si enim cognovisset, sartorem velle aliquid lucrari super tali emptione, alterius fortasse opera usus esset, qui nullam omnino mercedem expectasset.

Quæst. 4. Dum sartor ab aliquo adhibetur in emptione alicujus panni, peccat-ne & obligatur-ne ad restitutionem, si ob reverentiam mercatoris, sciens permittit, ut merces tali personæ ultra debitum vendantur, aut malæ pro bonis, aut unius qualitatis pro alia?

Resp. In talibus casibus sartor sine dubio peccat, & obligatur ad restitutionem in solidum; sicut & mercator, totius lucri injusti, quod mercator fecit, & sartor permittit; quia, juxta Doctrinam S. Thomæ (2. 2. q. 77. art. 3. in corp.): *Dare alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitum.* Sed evidens est in ca-

su proposito factorem dare occasionem, imo causam damni ei, qui panem ultra justum pretium emit ob confidentiam, quam in illius industria & fidelitate ponit; & ita concludi potest, factorem esse loco medii, quo utitur mercator ad vendendas merces ultra justum pretium, aut plures, quam sine illo vendidisset, aut ad vendendas merces non bonas pro bonis: quod peccatum mortale involvit juxta mentem Angelici Doctoris & inducit obligationem restituendi, & reparandi damnum proximi (1. 2. q. 77. art. 1. in corp.): *Fraudem adhibere ad hoc, quod aliquid plus justo pretio vendatur, omnino peccatum est, in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius; & consequens est, quod restituere id, quod injuste ablatum est alicui, sit de necessitate salutis.*

CAPUT VIII.

De Definitione venditionis, & de rebus vendibilibus.

Quaest. 1. QUID est Venditio?

Resp. Est alienatio, per quam transfertur rei dominium, & possessio, pro certo pretio. *Prae definitio satis superque explicata est in principio tractatus, dum de definitione emptionis agebatur.*

Quaest. 2. Quae sunt res vendibiles?

Resp. Res omnes, quae aliqua pecunia appetriari, & aestimari possunt, vendibiles sunt, modo talis venditio non prohibeatur legibus Civilibus, aut Canonicis.

Quaest. 3. Quae res vendi non possunt?

Resp. Primo res, quae in usus tantum malos inservire possunt: & haec est doctrina Sancti Thomae, dum dicit (2. 2. q. 16. art. 2. ad 4.), quod „ Si quae ars est ad faciendum opera, quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccant, utpote praebentes directe aliis occasionem peccandi “. Et ita non licet vendere malos libros, qui igne purgari debent; quod probatur ex autoritate Adriani Papae, qui de libris famosus loquens, ait (Cap. si quis 5. q. 2.): „ Si quis famosum libellum sive domi, sive in quocumque loco ignarus reperiret, aut corrumpat prius, quam alter inveniat, aut nulli confiteatur inventum. Si vero non statim easdem chartulas vel corruperit, vel igne combufferit, sciat se quasi authorem hujusmodi delicti, capitali sententia subjugandum “. Videtur etiam non licere fucum muliebrem vendere, quia illius usus sine peccato esse non potest, juxta S. Thomam, qui sic loquitur (sect. 2. c. 1. prima ad Timoth.): „ De fucato autem ornatu semper est peccatum; mulieribus enim non permittitur ornari, nisi propter viros, & viri nolunt decipi, ut fucatae eis appareant “. Illud etiam prius docuerat Sanctus Augustinus relatus in Canone, his verbis (Can. Fucare, de consecr. dist. 5.): „ Fucare pigmentis,

29 tis, quo vel rubicundior, vel candidior appareat, adul-
 30 terina fallacia est; quia non dubito, etiam ipsos mar-
 31 ritos se nolle decipi, quibus solis permittendæ sunt fœ-
 32 minæ ornari, secundum veniam, non secundum impe-
 33 rium; nam verus ornatus, maxime Christianorum &
 34 Christianarum, non tantum non est ullus fucus mendax,
 35 verum nec auri quidem, vestisque pompa, sed mores bo-
 36 ni sunt. De hac materia fusius locutus sum in Tractatu
 37 5. de 4. Decalogi Præcepto cap. 2. tom. 5.

Quæst. 4. Licet-ne facere, aut vendere tabellas depi-
 38 ctas, quæ vulgo Chartæ dicuntur, aut taxillos?

Resp. Huic quæstioni Sanctus Antoninus respondet,
 39 his verbis (3. p. tit. 1. c. 23. §. 13.): Videtur dicen-
 40 dum de factoribus, vel venditoribus alearum, taxillo-
 41 rum, chartarum, quod quia in pluribus homines utun-
 42 tur his ad peccatum mortale propter avaritiam, ideo
 43 non videntur tales posse excusari a mortali; unde nec
 44 absolventi, nisi talia dimittant. De Pœnitentia dist. 5.
 45 Can. FALSAS, & Can. FRATRES, & Can. NEGOTIUM,
 46 Can. EPISCOPUS, dist. 5. Præterea expresse prohibentur
 47 in Canone Episcopus, renovato in Concilio Tridentino
 48 c. 1. sess. 22. tam Laicis, quam Clericis ludi qui ex for-
 49 tuna pendent: Episcopus, & Presbyter, aut Diaconus
 50 aleæ deseruiens, aut desinat, aut certe condemnetur; Sub-
 51 diaconus autem, aut Lector, aut Cantor similia faciens, aut
 52 desinat, aut communione priuetur; Similiter & Laicus.

Ex hoc Can. concludit S. Raymundus (lib. 2. de nego-
 53 tiis secularibus, §. 11.): Quod peccatum eorum, qui aleæ
 54 deseruiunt, sit mortale, & grave, cum tales pœne non sit
 55 imponendæ pro levi crimine. Et in eodem loco novem rati-
 56 onibus probat, magnum illos peccatum committere, qui
 57 alea ludunt, etiam Laicos. Dicit etiam S. Thomas (in 4.
 58 sent. dist. 45. q. 2. ad 4.), quod Ipsum lucrum aleatorum
 59 est lege prohibitum: & S. Bonaventura (in 4. sent. dist. 15.
 60 n. 67. in Philothea c. 2. part. 3.), quod Talis ludus est
 61 turpis, reprobatus, & contra Deum, & contra omnia iura.

Demum Sanctus Franciscus Salesius, cui nullus unquam
 62 nimiam severitatem objecit, asserit, ludos taxillorum, char-
 63 tarum, & similes, qui a fortuna principaliter pendent, esse
 64 recreationes simpliciter, & naturaliter malas, & vituperabi-
 65 les; & ideo a legibus Civilibus & Canonis esse prohibitas.

Quæst. 5. Possunt-ne juste condemnari omnes illi, qui
 66 chartas, aut taxillos vendunt?

Resp. Absolute loquendo, videtur condemnandos non
 67 esse, sed incitandos ad eligendum aliud opus, ut suæ
 68 sustentationi laudabilius provideant: & ratio est, quia
 69 multi sunt ludi, qui a fortuna totaliter non pendent,
 70 licet cum chartis, aut taxillis fiant, ut ludus vulgo di-
 71 ctus Trifrac, aut Tocatillo, & Piquetum: in quibus
 72 consequenter licet aliquam honestam recreationem cum
 73 debitis circumstantiis quærere. Secundo, quia non omnes
 74 absolute condemnandi sunt, qui in ludis, qui a fortuna

pendent, se exercent, cum tales ludi possint aliquando exerceri, saltem a Laicis, modo in iis non exponant res tanti momenti, ut earum amissio ludentibus notabile incommodum provocare possit, illosque ad iracundiam, aut impatientiam provocare; aut earum lucrum cum nimio ardore allicere valeat, ut dicitur in lege civili. Neque illud contrarium est autoritatibus supra relatis; quia tales aleatorios ludos in iis tantum damnare videntur, qui ex avaritia, & nimia aviditate ludunt, juxta S. Antoninum; aut qui frequentius ludunt, & alex deseruiunt, ut dicitur in supra citato Canone *Episcopus*, in quo verbum *deseruiens*, eos significat, qui in hujuscemodi ludis principaliter occupantur; præterea S. Thomas tales ludos in iis solummodo reprobatur, qui cum nimia cupiditate lucri ludunt. Idcirco concludendum videtur, eos tantum esse condemnandos, qui domos ad hoc paratas habent, ut alii accedant ad ludendum taxillis, aut cartis, illisque absolutio in Sacramento Pœnitentiæ deneganda est, si in tali usu perseveraturi putentur, ut decernit Sanctus Carolus his verbis (*Instr. Confess. c. 5.*): *Nec eos absolvant, qui cum peccatis mortalibus simul etiam occasiones vitare plane non proponunt, ut sunt, qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis carzaceis, vel aleis ludant.* De ludo fusius disseruimus infra Tract. 6. cap. 3.

Quest. 6. Tabernarii & macellarii possunt-ne tuta conscientia dare, aut vendere carnes in quadragesima, aut aliis diebus, quibus illarum comestio prohibita est?

Resp. Id fieri non potest, nisi adsit justum fundamentum credendi, illos quibus datur aut venditur, legitimam excusationem habere; quia aliter tales aliorum peccatis cooperarentur, occasionem peccandi dando: nam Dicendum est, ex Sancto Thoma (2. 2. q. 59. art. 2. ad 4.) quod si qua ars est ad faciendum opera, quibus homines uti non possunt absque peccato, per consequens artifices talia faciendo peccarent, utpote præbentes directè aliis occasionem peccandi.

Quest. 7. Possunt-ne Tabernarii tuta conscientia parare, aut ministrare cœnam illis, quos a jejuniis excusari non putant, dum timent cum aliquo fundamento, ne si parare cœnam nolint, eorum tabernæ non frequententur, & ita lucrum, ex quo sustentantur, peccat?

Resp. Certum est, peccare tabernarios dum cœnam illis præparant, quos ad jejuniū observandum obligatos esse sciunt; quia ut ait S. Raymundus (*lib. 2. de negotiis secularib. §. 6.*), *Ille peccat quando ex qualitate persone, vel temporis cognoscit, vel probabiliter dicitur sibi conscientia, quod ille non querit rem, nisi ad malum perpetrandum; tunc enim non deberet illi vendere contra talem conscientiam.* Et ut dicitur in Canone (*Canon. Si culpa, de pœnit.*), *Qui occasionem da-*
ma

mi dat, damnum dedisse videtur. Et ita peccat ille, qui aliis occasionem peccandi sciens præbet.

Quest. 8. Tenetur ne Tabernarius inquirere, utrum illi, quibus in tempore quadragesimali cœnam præparat, a jejuniis excusentur? & peccat ne, si nihil tale inquirens, cœnam parat?

Resp. Ut plurimum non peccant Tabernarii, dum cœnam in diebus jejunii præparant; quia varias ob causas possunt hospites sine peccato his diebus cœnare, de quibus causis curiosius inquirere Tabernarius non tenetur, & sibi persuadere debet, eos qui cœnare volunt, cœnare licite posse. Attamen Tabernarii, qui hospites itinerantes ordinarie non recipiunt, sæpissime peccant, dum cœnam incolis præparant, & eorum peccatis occasionem præbent, scientes, tales sanos esse, proindeque a jejuniis nullo modo excusari; quod evidens est ex autoritate Sancti Raymundi supra relata.

Quest. 9. Quale peccatum committunt illi, qui res vendunt, quibus ementes ad peccandum utuntur, dum vendentes habent fundamentum sufficiens judicandi, ementes in usus malos talibus rebus uti velle?

Resp. Illorum peccatum ejusdem naturæ est, cujus est peccatum eorum, qui emunt; & ideo in Canone dicitur (*Can. Norum, 2. q. 1.*); *Facientem & consentientem pari pœna constringi.*

C A P U T IX.

De Fraudibus, quæ a mercatoribus in venditionibus committuntur, quæque illos ad restitutionem obligant.

Quest. 1. **Q**UÆ est prima fraus, quæ a mercatoribus vendentibus adhibetur, quæque ad restitutionem adstringit?

Resp. Primus defectus est, ut ait S. Thomas (*2. 2. q. 77. art. 2. in corp.*), secundum speciem rei; & hunc quidem defectum si venditor cognoscat in re, quam vendit, fraudem committit in venditione; unde venditio illicita redditur: & hoc est, quod dicitur contra quosdam *Isaie cap. 1.* Argentum tuum versum est in scoriam, vinum tuum mixtum est aqua: Et in tali casu non solum aliquis peccat injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si vero eo ignorante aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est injusta; tenetur tamen cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori. Attamen notandum est cum S. Antonino (*1. p. tit. 1. c. 17. §. 4.*) quod Cum aliqui sophisticant ea, quæ vendunt, ut se servant indemnes, & cum aliquo lucro congruo; quia si venderent puras res, emptores non velens

lent dare justum pretium, quia alii vendunt talia se-
 sophisticata, & mixta, minori pretio; videntur posse
 excusari, dummodo non fiant sales mixtura, que nocent
 humanis corporibus: quod accidere potest in his, que
 venduntur in cibum & potum hominum, & precipue in
 medicinalibus. Fatendum nihilominus est, tales mixtio-
 nes valde periculosas in praxi videri, & videndum sum-
 ma cum attentione, ne quis in his conscientiam offen-
 dat, ob varias circumstantias, quæ reperiri possunt, ne
 se ipsum aduclando, animæ suæ noceat.

Quest. 2. Qualis est secunda fraus, quæ a mercatori-
 bus in vendendo aliquando committitur?

Resp. Dum fallunt in pondere, mensura aut quantita-
 te; in his namque casibus peccant, & ad restitutionem
 obligantur: *Et ideo*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 77. art.
 2. in corp.), *si quis scienter utatur deficienti mensura in
 vendendo, fraudem committit, & est illicita venditio;*
unde dicitur Deuter. 2. Non habebis in sacculo diversa majo-
 ra, majus & minus, nec erit in domo tua modius major
 & minor. *Et postea subditur:* Abominatur enim Dominus
 eum, qui facit hæc, & aduclatur omnem injustitiam.

Ob eandem rationem, ut docet S. Antoninus (2. p.
 tit. 1. c. 17. §. 5.); Lanifices qui faciunt trahere pan-
 nos ad tractorium ultra debitum arti, unde postea ma-
 defactus & tonsus, ut moris est, retrahitur ad longe mi-
 norem mensuram, quam debet, fraudem faciunt. Aut
 etiam, qui pannum mensurando, nimis trahunt, ita ut
 deinde iusta mensura deficiat; quive lanam, aut sericum
 vendunt, postquam tales merces in locis humidis, ut
 cresceret pondus, tenuerunt. Omnes hujusmodi fraudes
 iniuste proximo nocent, & ita ad restitutionem obligant.

Quest. 3. Quæ est tertia mercatorum vendentium fraus?

Resp. Fraudant mercatores, dum mercem diversæ qua-
 litatis pro alia vendunt, & in hoc ad restitutionem totius
 damni dati obligantur, juxta S. Thomam, qui sic loqui-
 tur (1. 2. q. 77. art. 1. in corp.): „Tertius defectus in ven-
 ditione est ex parte qualitatis; puta si aliquod animal
 infirmum vendat quasi sanum; & in omnibus talibus
 non solum aliquis peccat, injustam venditionem facien-
 do, sed etiam ad restitutionem tenetur“. Hujusmodi
 fraudum varia exempla proponit S. Antoninus his verbis
 (2. p. tit. 1. c. 8. §. 9.): „In qualitate facit fraudem, cum
 scilicet venduntur carnes infectæ pro sanis, aromata an-
 tiquata, & sic virtute debilitata, pro recentibus, liber-
 corruptus & falsus pro fideli: & corium fragile pro
 durabili, vinum corruptum pro sano, domus ruitura pro
 stabili, & firma, animal infirmum pro sano, pannus
 defectuosus pro indefectuoso, & hujusmodi“.

Hæc fraudes, & plures aliæ similes, quæ nimirum com-
 munes & usitatæ reperiuntur inter mercatores, & S. Leo-
 nem Pontificem ita commoverunt, ut dixerit, omnibus
 pensatis (ep. 92. c. 9.): *Quod difficile est inter venden-*

his & ementis commercium non intervenire peccatum. Id
 prepedere magnopere debent fideles commercio & ne-
 gotiationi vacantes, & multum sibi cavere, ne occul-
 tam ut plurimum cupiditatem sequentes, ea dicant, aut
 faciant, quæ animæ multum nocent: sæpius animo re-
 volvant hæc Domini verba (Matth. c. 16.): *Quid enim
 prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ
 vero suæ detrimentum patiatur?*

C A P U T X.

*De Venditione rerum, quæ aliquo vitio, aut
 defectu laborant.*

Quest. 1. **R** Edditur-ne injusta venditio ob defectum,
 qui reperitur in re vendita.

Resp. Respondet S. Thomas (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.)

„ Dicendum, quod circa rem venalem, triplex defectus
 „ considerari potest, scilicet secundum speciem, quantita-
 „ tem, & qualitatem: ut si vendatur aurichalcum pro au-
 „ ro, vel utatur quis deficienti pondere, vel mensura, vel
 „ si animal infirmum vendatur quasi sanum. In his igitur
 „ tribus casibus, si venditor scienter offendit, peccat, &
 „ restituere tenetur. Si vero ignoranter, non peccat quidem,
 „ tenetur tamen cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum
 „ recompenfare emptori⁶⁴, id est, reddere illud omne, quod
 „ accepit ultra justum pretium rei habentis talem defectum.

Quest. 2. Tenetur-ne venditor rei venalis vitium em-
 ptori manifestare?

Resp. Duas defectuum species distinguere necesse est,
 juxta doctrinam S. Thomæ, ut huic quæstioni dilucide
 respondeatur. Alii enim defectus minuunt quidem pre-
 tium rei venditæ, sed nullum aliud damnum emptori
 afferunt: ut cum quis vendit pannum ad faciendas ves-
 tes⁶⁵, qui ob aliquem defectum secretum, minus in sua
 pulchritudine durabit. Alii vero defectus dant etiam em-
 ptori occasionem damni & periculi, aut in propria per-
 sona, aut in bonis, quia ob tales defectus res vendi-
 tæ nociva emptori redditur; ut cum venduntur carnes, aut
 aliæ res comestibiles corruptæ, aut etiam remedia
 diversa ab his, quæ a medico ordinata sunt, aut
 quæ non habent amplius qualitates necessarias ad pro-
 curandam sanitatem; aut tigna, & talia ligna, aut
 lapides ad construendum aliquod ædificium, quæ cum
 non sint qualitatis convenientis, ruinam talis ædi-
 ficii causant: & sic de cæteris. In primo ca-
 su, cum scilicet defectus minuit tantummodo pre-
 tium, sed nullum aliud damnum emptori ignorantia
 assert, venditor non tenetur illum manifestare, sive
 occultus, sive manifestus sit, modo pretium minuat,
 juxta qualitatem defectus: quia hoc modo justa ex o-
 mni parte est venditio, & emptor non gravatur a vendi-
 tore;

tore; nam, ut ait S. Thomas (*quodlib. 1. art. 10.*) :
 „ Si vitium rei venditæ faciat rem minus valere, quam
 „ pretium impositum a venditore, injusta erit venditio;
 „ unde peccat occultans vitium: Si autem non faciat rem
 „ minus valere, quam pretium impositum, quia forte ven-
 „ ditor minus pretium imponit propter vitium, tunc non
 „ peccat tacens vitium, quia venditio non est injusta, &
 „ forte esset sibi damnosum, si vitium diceret, quia em-
 „ ptor vellet habere rem etiam minori pretio, quam vale-
 „ ret “. In secundo vero casu, cum scilicet vitium, & de-
 „ fectus rei venalis dat occasionem damni, subdistinguen-
 „ dum videtur: aut enim defectus notorius est, ut si equus
 „ claudus sit: & tunc videtur dici posse, venditorem non
 „ teneri illum manifestare emptori, qui cognoscit, aut fa-
 „ cillime cognoscere potest talem defectum, & ita vitare
 „ damnum ex eo imminens. Sed si defectus occultus sit,
 „ ita ut difficile ad ejus cognitionem devenire possit em-
 „ ptor, tenetur venditor illum manifestare, neque sufficit
 „ minuere aliquid de pretio; superest enim occasio inju-
 „ sta periculi, & damni, quæ ab eo venditori ignoranti da-
 „ tur: „ Dare alicui occasionem periculi, vel damni, sem-
 „ per est illicitum, inquit S. Thomas (2. 2. q. 77.
 „ art. 3. in corp.): venditor autem, qui rem venden-
 „ dam proponit, ex hoc ipso dat emptori damni, vel pe-
 „ riculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, si ex
 „ ejus vitio damnum, vel periculum incurrere possit “. .

Quest. 3. Ad quid tenetur ille, qui rem quampiam habentem vitium, & defectum occultum, sciens vendidit ignorantem emptori?

Resp. Si talis venditor minuit pretium juxta proportionem defectus, qui cæterum nullam occasionem damni emptori dedit, ad nihil tenetur; quia cum his circumstantiis venditio injusta non est, & emptor huic debuisset consentire, etiam si talem defectum cognovisset; cum res, omnibus pensatis, ei vendatur justo pretio. Quod si venditor pretium ob defectum non minuit, venditio valida est, sed tenetur restituere excessum pretii, juxta mensuram defectus; nam, ut diximus supra in tract. 2. de Contractibus in generali, cap. 3. num. 4. habetur expresse in lege (*L. Juliam, ff. de action. empti, & venditi, §. Si venditor*): Si venditor dolo fecerit, ut rem plus venderet, tenetur prestare emptori illud quod minus dedisset, si dolum cognovisset.

Quest. 4. Ad quid tenetur venditor, dum defectus occultus rei venditæ emptori causam damni dedit, illius usum periculosum, & nocivum reddendo?

Resp. Tenetur primo venditor in hoc casu omnia damna, quæ passus est emptor, occasione usus rei venditæ, quam vitiosam esse ignorabat, refarcire; quia juxta Canonem (*Can. Si culpa, de panis*): Qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur. Secundo, tenetur recipere rem venditam, & illius pretium reddere, causa quo

quo emptori ita placeat; quia contractus emptiois nullus, & plane invalidus fuit ob defectum legitimi consensus: non enim huic emptor ullo modo consensisset, si cognovisset, rem venalem vitio laborare, quod illius usum periculofam, & nocivum redderet: Et cum dolus, inquit Glossa (in c. Cum dilecti, de emp. & vend. verbo, Deceptione), dat causam contractui, puta, dolo induxi te ad vendendam rem, alias non venditurum, non tenet contractus. Adde quod, ut alibi dicitur (Glossa in cap. Injustum de rerum permut.), vendens animal non patefaciens vitium latens, tenetur reddere vitia. Lege REDHIBET, ff. de edilicio edicto. Id est, tenetur denuo recipere rem hoc modo venditam, & illius pretium restituere, si ita velit emptor.

Quest. 5. Quando venditor emptori protestatus est, quod in casu cujuscumque defectus occulti ad nihil teneri vult, & ita monuit, ut antequam consentiat, rem attente consideret; tenetur-ne aliquid praestare, si deinde talem rem vitio occulto laborare comperiat ab emptore?

Resp. Aut talis defectus venditori cognitus, aut incognitus erat tempore venditionis: Si cognitus, aut rem ultra justum valorem & pretium, omnibus pensatis, vendidit; & in hoc casu tenetur illud omne, quod accepit ultra justum pretium, restituere; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 7. art. 3. ad 1.): *Carius vendere rem, quam valeat, est secundum se injustum, & illicitum*: aut rem justo pretio vendidit, & illud juxta qualitatem defectus minuit, & in hoc casu tenetur semper refarcire, & reparare damnum omne, quod emptori dedit, injuste occultando talem defectum periculofum; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 1. in corp.): *Si vitia rei, quae vendenda proponuntur, sunt occulta; nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium*. Aut venditor ignorabat defectum rei venalis, & cum supra dictis protestationibus eam vendidit; & tunc etiam distinguendum est; si enim vendidit non habita ratione periculi, quod in emptorem rejiciebatur, tenetur restituere juxta illud, quod tale periculum a viro prudenti aestimari possit; nam rem vendidit ultra justum pretium: sed si aliquid minuit propter tale periculum, ad nihil omnino tenetur, quia rem justo plane pretio omnibus pensatis vendidit.

C A P U T XI.

De Mercatorum monopoliiis.

Quest. 1. Quid est monopolium?

Resp. Est conventio quaedam inter duas, aut plures personas inita ad augendum alicujus rei pretium, ratione necessitatis, quae cum damno Reipublicae imponitur, emendi ab aliquo ex sociis.

Ad hujusce definitionis intelligentiam supponendum, vocabulum illud *Monopolium*, originem sumere a voce

Græca *μόνος*, idest, *solus*, & *πολέειν*, idest, *vendere*; quia in monopolii id quæritur, ut nullus vendat talem mercem, aut faciat tale opus præter socios monopolii, ad hoc, ut majori pretio merx vendi possit, aut opus fieri: Potest etiam quandoque unus homo sine sociis monopolium facere, emendo omnes, aut fere omnes fructus, aut merces venales in alieno oppidulo, ut hiemis tempore necessario a se emant rustici quocumque pretio.

Quest. 2. Quot sunt monopoliorum species?

Resp. Potest primo monopolium dividi in illud, quod autoritate publica constituitur, ut quando Rex, Respublica, aut Communitas privilegium concedit alicui mercatori, ut solus tales merces possit vendere, exempli gratia, panem, vinum, &c. Et illud quod a privatis fit, ut cum duo, aut plures mercatores simul conjurant, ut alicujus mercis pretium augeant.

Quest. 3. Monopolium, quod autoritate publica fit, est ne prohibitum?

Resp. Illud non prohibetur; quia sine dubio licet Principibus, & Magistratibus publicis, alicui privato facultatem dare, ut solus quamdam mercem vendere possit, dum bono publico id utile, & expediens est: in quo casu debet illius mercis pretium taxari, ne illius pro libito augere pretium venditor possit.

Quest. 4. Est ne grave delictum in monopolio, quod autoritate privata fit?

Resp. Magnum procul dubio peccatum est, & obligat ad restitutionem damnorum omnium, quæ ex tali monopolio, quocumque modo passus est proximus, ob augmentum pretii mercium quarumcumque: & S. Raymundus, de autoribus monopolii loquens (*lib. 2. tit. de usuris, & pignor. §. 9.*) *Illos credo, inquit, namquam nefandas belluas detestandos, qui ea intentione emunt auros, vel alias monetas, vel res venales, & præcipue visualia, ut de talibus carissimam inducant.* In illos etiam dici potest, quod habetur in Canone (*Et si illi, 12. q. 1.*): *Si illi, qui nulla ex rebus suis pauperibus distribuunt, æterni iudicis voce condemnabuntur in futuro, quanto magis ii, qui auferunt pauperibus, quod non dederunt?* Quia certum est, facientes monopolium, ut alicujus rei, præsertim ad sustentationem necessariæ, pretium augeant, auferre pauperibus quod non dederunt, dum illos adstringunt ad emendas tales res majori pretio, ratione monopolii inique contracti. Et illud crimen ita odiosum, & grave est, ut lex civilis expresse decernat (*L. Jubemus C. de monopoliiis.*), quod *Si quis monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnatur exilii.*

Quest. 5. Quot modis fieri potest monopolium autoritate privata?

Resp. Variis modis committi potest. Primo, dum conveniunt inter se mercatores, ut mercem quampiam solummodo tali determinato pretio vendant, quod his ver-

bis prohibetur in lege (*L. Jubemus C. de monopolis.*) *Jubemus, ne quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciscatur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris, quam inter se statuerint, vendantur.* Vel etiam dum concordant, tali solummodo pretio emere; & in utroque casu mortaliter peccant, & tenentur restituere id omne, quod ultra justum summum pretium vendiderunt, aut infra infimum emerunt.

Secundo, fit monopolium, cum duo aut plures mercatores conveniunt ad emendas omnes alicujus oppidi merces, ut illas majori pretio vendant ob necessitatem impositam emendi ab eis: in quo casu mercatores contra justitiam peccant, tenenturque restituere damna omnia, quæ ob tale monopolium alii passi sunt, etiam si tales merces ultra summum pretium non vendidissent; & ratio est, juxta S. Thomam (*2. 2. q. 77. art. 3. in corp.*), quia *Dare alicui occasionem periculi vel damni, semper est illicitum, & tenetur venditor ad damni recompensationem.* Certum autem est, mercatores, qui ita conveniunt, ut omnes alicujus civitatis merces emant, ut deinde illas majori pretio vendant, dare occasionem damni ementibus, cum in causa sint, ut carius emant.

Tertio, fit monopolium, dum artifices & operarii conveniunt inter se, ut nullum opus ab alio inceptum perficiant, dum a primo artifice imperfectum relinquitur, aut dum, relicto primo, novam dominus instituire vult conventionem cum alio. Et hoc expresse prohibetur in lege his verbis (*L. Jubemus ff. de Monopolis.*); *Ædificiorum quoque artifices, aliorumque diversorum operum, professores penitus arceantur pacta inter se componere, ut ne quis, quod alteri commissum est, opus impleat, aut injunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat, data licentia unicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus alterum sine aliquo timore dispendii implere. Si quis autem monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis spoliatus, perpetuitate damnetur exilii.*

Quarto, & ultimo, a mercatoribus fit monopolium, dum fraude, aut mendacio impedire procurant, ne merces, aut fructus aliunde veniant, ut carius, quod habent in præjudicium & damnum Reipublicæ vendant. Illudque monopolium in lege condemnatur (*L. Julia, ff. ad legem Juliam de annonæ.*): *Ne quis navem nautamque retineat, aut dolo malo faciat, quo quis detineatur, & pœna viginti aureorum statuitur.*

TRACTATUS QUARTUS
D E
MUTUO, ET USURA.

CAPUT PRIMUM.

De Definitione, & natura Mutui.

Quest. 1. QUID intelligitur per vocabulum Mutui?

Resp. Mutuum ideo dicitur secundum Jureconsultos, quod ex meo tuum fiat; nam in eo id agitur, ut rei alicujus transferatur dominium a mutuante in mutuatarium, ut videbitur inferius.

Quest. 2. Quo pacto definitur mutuum?

Resp. Mutuum definitur, Contractus, quo traditur res, quæ usu consumitur, quæque pondere, numero & mensura constat, ea lege, ut in accipientis dominium transeat, & eadem res reddatur in genere, non in specie. Hæc definitio sumitur ex ipsismet Imperatoris Justiniani verbis (*lib. 2. Inst. tit. 1.*), juxta quem: *Mutui datio in iis rebus consistit, quæ pondere, numero, mensura constant, veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argento, auro; quas res in hoc damus, ut accipientium fiant; & quoniam nobis non eadem res, sed aliæ ejusdem nature, & qualitatis redduntur.*

Sed hæc definitio aliqua explicatione indiget. Primo igitur mutuum fit alicujus rei, quæ usu consumitur; ut olei, frumenti, vini, & similibus, quibus uti non possumus, quin consumantur: in quo mutuum a commodato differt: nam in commodato traditur res, quæ non consumitur usu, qui a proprietate distinctus omnino est, ut dum commodatur domus, equus, & similia. E contrario, quando mutuo dantur frumentum, vinum, oleum, & similia, illorum usus ordinarius a consumptione non dividitur, & sine ea non procedit. Et cum S. Thoma notandum est (*2. 2. q. 77. art. 1. in corp.*), quod *Pecunia principaliter est inventa ad commutationes faciendas; & ita proprius & principalis pecuniæ usus est ipsius consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationes expenditur. Et propter hoc secundum se est illicitum, pro usu pecuniæ mutuata accipere pretium, quod dicitur usura.*

Secundo, tales res mutuo dantur ea lege, & intentione, ut in accipientis dominium transeant; & idcirco Mutuum appellatum est, inquit Justinianus, *quia ita a me tibi datur, ut ex meo tuum fiat.*

Ter-

Tertio mutuum datur, ita ut non obligetur accipiens ad eandem res in individuo (ut ajunt Philosophi, quod idem est, ac in specie, juxta Jureconsultos) reddendas, sed tantummodo alias similes, & ejusdem naturæ; quod exprimitur per hæc verba, ut eadem res reddatur in genere, non in specie; quia in Jure genus idem sonat, quod species in Philosophia, & species idem sonat, quod individuum; & ita qui frumentum mutuo accepit, non tenetur idem plane numero frumentum reddere, sed aliud simile; quod idem est de pecunia, & aliis. In quo etiam mutuum a commodato differt, in quo tenetur commodatarius eandem numero rem restituere, nec ei sufficeret aliam similem, & ejusdem naturæ dare.

C A P U T II.

De definitione, & divisione usurae.

Quest. I. Quid est Usura?

Resp. Definitur a S. Antonino (2. p. tit. 1. cap. 7. §. 1.): *Lucrum ex mutuo principaliter intentum. Est lucrum, quod in aliqua re temporali appetibili consistit, ut in pecunia, frumento, vino, & aliis fructibus, aut mercibus; aut etiam in aliquo servitio, & obligatione quacumque pecunia aestimabili; & ita juxta Canonem ex sancto Augustino desumptum (Can. Si fœneraveris, 14. q. 3.): „ Si fœneraveris homini, id est, „ si mutuo dederis pecuniam tuam, a quo plusquam dedisti expectes, non pecuniam solam, aliquid plusquam dedisti, sive illud triticum sit, sive vinum, sive oleum, sive quodlibet aliud, si plusquam dedisti expectes accipere, fœnerator es “.*

Secundo, dicitur *Lucrum ex mutuo intentum*; quia proprie usura in mutuo tantum committitur; nam etiam si adfit aliquoties usura contractibus emptionis & venditionis, pignoris, & similibus; illud accidit, quia tunc in his contractibus reperitur mutuum implicitum. Etenim dum, exempli gratia, vendo tibi mensuram frumenti pretio unius aurei, simulque a te exigo ultra talem summam quinque asses, quia, te requirente, expecto usque ad anni finem talis pretii solutionem; idem plane est, ac si vendito frumento pretio unius aurei statim soluti, mutuo deinde darem illud aureum cum hac conditione, ut intra annum quinque asses mihi ultra rem solverentur.

Tertio, dicitur *lucrum Insensum*, ut ostendatur, usuram perinde, ac simoniam sola intentione etiam absque ullo pacto committi. Igitur qui mutuo dat cum intentione recipiendi aliquid ultra sortem, committit usuram, etiam si nullum fecerit pactum cum eo, cui mutuo dedit: quod dilucide probatur ex Decretali Urbani Papæ III. in qua sic loquitur (c. Consultavit, de usuris.): „ Qui non alias mutuo traditurus, eo proposito

mutuam pecuniam credit, ut licet omni conventionem cessante, plus tamen forte recipiat; pro huiusmodi lucrari intentione quam habet, iudicandus est male agere, & ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendus.

Quarto, & ultimo est lucrum *Principaliter* intentum; ad significandum, intentionem minus principalem non reddere mutuantem, id est, illum qui mutuo dat, usurarium. Et ita si quis mutuo dederit cum intentione primaria, & principali, amico gratificandi, aut proximo subveniendi, non committit usuram mentalem, etiam si habeat in tali mutuo intentionem minus principalem aliquid lucrandi; nam, ut ait Glossa (*in c. Consuluit, de usuris, verb. Sperantes.*): „Peccant sperantes causa mutui in spe lucri principaliter posita; secundario tamen aliquid sperare non puto malum.“

Modum autem cognoscendi, utrum ille, qui aliquid ultra sortem mutuam sperat, id principaliter, aut minus principaliter intendat, assignat S. Antoninus his verbis (2. p. tit. 1. c. 7. §. 1.): „Intentio secundaria dicitur, cum etsi sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuavit, ex sua liberalitate; tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita quod etiam si non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuaret.“

Quest. 2. Quid ex hac mutui definitione inferendum est? *Resp.* Concludi debet, & cum Sancto Antonino notari (2. p. tit. 1. c. 7. §. 8.), quod „Si quis mutuat alteri ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, alias non mutuaturus, usuram committit, etiam si non majori pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo quam ab aliis petit; ratio est, quia commoditatem sive utilitatem inde recipit, quæ pretio æstimari potest.“

Quest. 3. Quonam modo dividitur usura? *Resp.* Dividitur generaliter loquendo in realem & mentalem: realis usura committitur, cum intervenit aliquod pactum explicitum, aut implicitum, id est, expressum, aut tacitum, dandi & recipiendi aliquid ultra sortem principalem. Usura autem mentalis fit, dum mutuo datur cum intentione principali lucrandi absque ullo pacto.

C A P U T III.

De Peccati usurae gravitate.

Quest. 1. Peccatum usurae est-ne valde grave?

Resp. Est certe, quia Jus naturale, divinum, & Ecclesiasticum violat.

Quest. 2. Ostende, quæso, quo pacto usura contraria sit juri naturali?

Resp. Juxta doctrinam Sancti Thomæ (2. 2. q. 76. art. 1. in corp.), „Accipere usuram pro pecunia mutuata est
„ se-

secundum se injustum, quia venditur id quod non est.
 Ad cujus evidentiam sciendum est, quod quædam res
 sunt, quarum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut
 vinum consumimus eo utendo ad potum. Unde in talibus
 non debet seorsum computari usus rei a re ipsa, sed cui-
 cumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res. Ut
 propter hoc in talibus per mutuum transferatur domi-
 nium. Si quis ergo seorsum vellet vendere vinum, & vel-
 let seorsum vendere usum vini, venderet eandem rem
 bis, vel venderet id quod non est; unde manifeste per
 injustitiam peccaret. Et simili ratione injustitiam com-
 mittit, qui mutuatur vinum, aut triticum, petens sibi
 duas recompensationes; unam quidem, restitutionem
 æqualis rei; aliam vero pretium usus, quod usura dicitur.
 Pecunia autem principaliter est inventa ad com-
 mutationes faciendas, & ita proprius & principalis pec-
 unie usus est ipsius consumptio seu distractio, secun-
 dum quod in commutationes expenditur. Et propter
 hoc secundum se est illicitum, pro usu pecunie mu-
 tuatæ accipere pretium, quod dicitur usura.

Quest. 3. Quonam modo usura est contra jus divinum?

Resp. Hæc contrarietas apparet primo in veteri Testa-
 mento. In Psalmis etenim vocatur justus (Ps. 12.), *Qui pecuniam suam non dedit ad usuram.* Apud Ezechielem
 quoque justus is dicitur (Ezech. c. 18.), *Qui ad usuram non commodaverit, & amplius non acceperit. Ad usuram dans & amplius accipiens, numquid vivet? Non vivet, cum universa hæc detestanda fecerit, morte morietur.* Et idem Propheta narrans crimina, propter quæ Deus iratus erat contra Israelitas (Cap. 22.): *Usuram, inquit, & superabundantiam accepisti.*

Idem ex novo Testamento probatur, in quo expresse habetur (Luc. c. 6.), *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Unde in Concilio Burdigalensi (1583. c. 19.) dicitur, quod *Mutuum ex præcepto divino debet esse gratuitum.* Et in comitiis generalibus Cleri Gallicani anno 1579. quod *Omnes audire tenentur illud Christi: Mutuum date, nihil inde sperantes.*

Quest. 4. In verbis supra relatis, quæ in Evangelio secundum Lucam reperiuntur, continetur ne præceptum, aut solummodo consilium?

Resp. *Dare mutuum, inquit S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 1. ad 3.), non semper tenetur homo; & ideo quantum ad hoc, ponitur inter consilia. Sed quod lucrum de mutuo non querat, hoc cadit sub ratione præcepti.* Concilium Lateranense sub Leone X. (sess. 10.) sic loquitur, *Dominus noster, Luca Evangelista attestante, aperto nos præcepto obstrinxit, ne ex dato mutuo quidquam ultra sortem sperare debeamus.* In alio Concilio Lateranensi sub Alexandro III. (Can. *Quia in omnib. de usuris*) dicitur uno verbo, quod usuram utriusque Testamenti pagina detestatur.

Igitur duo Concilia generalia, & duo summi Pontifices declararunt, hæc verba Christi, *Mutuum date, nihil inde sperantes*, continere non solum salutare consilium, sed etiam præceptum.

Quest. 5. In quo casu tenemur, sub poena peccati, mutuum dare?

Resp. In iisdem plane casibus, in quibus tenemur eleemosynam dare, quod fufus explicabimus Tom. 6. tr. 2. c. 3. q. 15. ubi de eleemosyna differitur.

Quest. 6. Quomodo usura jure Ecclesiastico & Canonico prohibetur?

Resp. Ut cætera taceam, hæc prohibitio satis apparet in una Decretali S. Leonis Papæ, qui ad Episcopos Campaniæ scribens, sic loquitur (*Can. Nec hoc*, 15. q. 4.) :
 „ Nec hoc quoque prætereundum esse duximus, quosdam
 „ lucri turpis cupiditate captos, usurariam exercere pecu-
 „ niam, & fœnore velle ditescere; quod nos non dicam
 „ in eos qui sunt in Clericali ordine constituti, sed etiam
 „ iam in Laicos cadere, qui Christianos se dici cupiunt,
 „ condolemus: quod vindicari acrius in eos qui fuerint
 „ confutati decernimus, ut omnibus peccandi opportu-
 „ nitas adimatur “.

Quest. 7. Si usura jure divino prohibita est, quo pacto intelligenda sunt hæc Deuteronomii verba c. 23. *Non fœneraberis fratri tuo, sed alieno?*

Resp. S. Antoninus respondet (2. p. tit. 1. c. 7. §. 2.) :
 „ Si per alienum intelligitur quilibet, qui non erat de ge-
 „ nere Judæorum; & tunc dicitur, quod illa fuit compa-
 „ rativa permissio, quia permittitur minus malum, ne ma-
 „ jus malum fiat: sicut etiam permissum fuit eis dare li-
 „ bellum repudii, & repudiare uxorem, ad impediendum
 „ uxoricidium. Sic & usura fuit permissa eis erga alieni-
 „ genas, ne simpliciter prohibita, majori crudelitate gra-
 „ sarentur in suos, ut suæ cupiditati satisfacerent. Ex-
 „ cufabantur ergo a poena temporali legis, sed non a
 „ poena gehennali; sicut nec a culpa mortali “.

Quest. 8. Cum non solum prohiberetur Judæis dare mutuo cum usura, sed etiam id eis tamquam præmium promitteretur, juxta verba Deuteronomii c. 23. *Fœneraberis gentibus multis, & ipse a nullo fœnus accipies*: videtur, verum non esse, quod illud toleratum solummodo fuerit, ob duritiam cordis?

Resp. Sanctus Th. (2. 2. q. 78. art. 1. ad 2.) : „ Quod
 „ cum in præmium promittitur, fœneraberis gentibus
 „ multis, fœnus ibi large accipitur pro mutuo, sicut Ec-
 „ clesiastici 29. dicitur: Multi causa nequitiae non fœne-
 „ rati sunt, id est, non mutuaverunt. Promittitur ergo in
 „ præmium Judæis abundantia divitiarum, ex qua contin-
 „ git, quod aliis mutuare possint “. Posset etiam respon-
 „ deri cum Sancto Ambrosio relato in Canone, his verbis
 (*lib. de Tobia cap. 3.*): „ Qui erat tunc alienigena, nisi
 „ Amalec, nisi Amorrhæus, nisi hostis, ab illo usuram exi-

ge, cui merito nocere desideras; cui jure inferuntur arma, huic legitime indicantur usurae; ab hoc usuram exigere, quem non sit crimen occidere: ergo ubi jus belli, ibi etiam jus usurae. Et ita eodem plane jure, quo Hebraeis licuit auferre Aegyptiis illud omne, quod eis fuerat commodatum, quia scilicet Deus in eos earum rerum dominium transfulerat, licuit etiam usuras a Chanaanis accipere: non enim minus praecipio divino prohibetur, ne commodata serventur, quam ne usurae exigantur.

CAPUT IV.

De rationibus & titulis, propter quos potest aliquid ultra sortem principalem mutuo datam accipi.

Quest. 1. Quot sint tituli, qui jus tribuunt accipiendi aliquid ultra sortem?

Resp. Duo praecipui sunt, scilicet lucrum cessans, & damnum emergens.

Quest. 2. Quid intelligitur per lucrum cessans?

Resp. Adest lucrum cessans, dum qui pecuniam mutuo dat, non lucratur id quod si mutuo non dedisset, lucratus fuisset. Ut si Petrus intendens locos montium, aut fundum emere, aut etiam commercio alicui attendere, non potuit, eo quod pecuniam his usibus destinatam mutuo dedit.

Quest. 3. Quale est damnum emergens?

Resp. Quando ob mutui dationem tolerat quis aliquod damnum in suis bonis, verbi gratia, dum Petrus, quia pecuniam mutuo dedit, non potest domum suam refarcire, quae idcirco corrui, aut saltem locari non potest; aut etiam dum idem Petrus pecuniam mutuo ab alio accipere cogitur cum conditione interesse solvendi, eo quod alteri ipsemet mutuo dedit.

Quest. 4. Quae conditiones requiruntur, ut excusatio lucri cessantis valida & justa sit?

Resp. Tres plane conditiones requiruntur: primo, ut pecunia quae mutuo datur, sit exposita in negotiatione & commercio aut alio quovis justo usu, in quo licite lucrum fieri possit; cum enim quis ex sua pecunia nullum simile commercium facit, dici non potest, quod lucratus non est, quia eandem pecuniam mutuo dedit.

Secundo, requiritur, ut, quis mutuo dat, nullam aliam pecuniam possit mutuo dare, quam illam quae in aliquo commercio, ut alio usu lucrativo inservit; dum enim mutuans potest aliam pecuniam mutuo dare, qua non utitur in aliqua negotiatione licita, vere dici non potest, mutuum in causa esse. cur ille non lucretur; num adhuc dato mutuo habeat sufficientem pecuniam ad faciendum illud omne commercium quod potest, aut vult facere.

Tertio, requiritur, ut non modo lucrum sit possibile, sed etiam probabile: non enim sufficit dicere: poteram

teram

tēram cum mea pecunia lucrari, si negotiationi exposita remansisset; sed ultra necesse est, ut adsint rationes & verisimilitudines valde probabiles lucri faciendi, & ut occasio lucrandi sit moraliter præfens. Unde etiam in vera Theologia morali, nullum datur lucrum cessans sine damno probabili; nam etsi non adsit semper damnum, quod actualiter ex mutuo proveniat; attamen necesse est, ut valde probabile sit damnum adfuturum. Ut si mercator illam pecuniam mutuo det, quam negotiationi exponere solgbat, in qua ut plurimum septem aut octo pro quolibet centenario lucrabatur: dici tunc potest mercatorem illum esse in casu lucri cessantis, quia privatur ob mutuum lucro, quod probabiliter fecisset.

Quest. 5. Quales condiciones requiruntur in damno emergenti?

Resp. Concordant Theologi, tres requiri condiciones in damno emergenti.

Primo, ut damnum sit verum & reale, causatum a mutuo, non vero ab aliis circumstantiis, quæ ad pecuniam mutuo datam non pertinent, nec ad eam referuntur, ita ut facta conventionem cum debitore de summa, quæ debet dari ad refarciendum damnum, quod probabiliter eventurum putatur, si deinde tale damnum non accedat, nihil possit accipere creditor, qui mutuo dedit, a debitore, qui mutuo accepit, propter illud damnum, quod timebatur quidem, sed revera non evenit.

Secundo, ut damnum sit æquale & proportionatum summae, quæ illius causa a debitore exigitur.

Tertio, ut creditor debitorem moneat dum illi pecuniam mutuo dat, de damno quod sibi eveniet ob tale mutuum; nam si id non fieret, gravaretur fortassis debitor; si enim admonitus fuisset de quantitate damni refarciendi, forsitan noluisse cum illa conditione mutuo accipere, aut se obligare ad tale dispendium tolerandum.

Quest. 6. Qui mutuo dedit pecuniam, qua revera in aliquo negotio lucrativo uti decreverat, sed tamen aliam quoque tunc habebat pecuniam; erat-ne in casu lucri cessantis, & poterat-ne illud a debitore exigere?

Resp. Si ille mutuo dans habebat aliam pecuniam, qua non utebatur, quamque nulli usui destinaverat; non erat in casu lucri cessantis, cum facile posset substituere talem summam, qua non utebatur, alteri quam mutuo dabat, & ita lucrari ex ea eodem modo, ac si aliam mutuo non dedisset. Attamen si illam pecuniam servabat ad matrimonio collocandas filias, ut sibi consuleret in casu morbi supervenientis, aut aliorum eventuum fortuitorum, erat revera in casu lucri cessantis; quia vere ob pecuniam mutuo datam, lucrum perdebat; habebat enim rationem legitimam non utendi reliqua pecunia, quam consulto servabat.

Quest. 7. Ostendat, quandonam verum est lucrum cessans, aut damnum emergens in praxi, & quandonam utrum-

utrumque est tantum palliatum & fictitium?

Resp. Ut lucrum cessans, aut damnum emergens non sit palliatum, necesse est, ut creditor mutuo non det ex motivo avaritiæ, & ut magis, aut commodius lucrari possit: sed potius id faciat ex motivo charitatis & benevolentiae, ut gratificetur illi qui mutuo sibi dari petit; ita ut mutuo dans vellet potius uti sua pecunia in aliquo commercio, aut negotio licito, quam illam mutuo dare cum interesse: quod si e contra principaliter mutuo dat, quia putat se eo modo posse amplius aut commodius lucrari; tunc lucrum cessans verum non est, sed potius palliatum.

Primo, quia, ut ait Sanctus Thomas (*opusc. 73. de usuris, cap. 7.*), *Tollitur injustitia usurae, quando non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni.* At ille qui non dat mutuo ex motivo charitatis & beneficentiae, non habet puram & sinceram intentionem vitandi damnum, sed habet potius intentionem lucrandi: ergo doctrina S. Thomæ sequitur, illum usuram committere, dum aliquid extra sortem exigit sub tali damni prætextu.

Secundo, quia ille qui mutuo dat, duobus variis motivis id facere potest: aut enim mutuo dat ex motivo charitatis & beneficentiae, aut ex motivo lucrandi: at motivum lucri prohibitum est in mutuo, dicente S. Thomæ (*opusc. 73. de usuris, c. 6.*), quod *In mutuis vitium usurae annexum est, ex eo quod fiat spe lucri, quod est contra naturam mutui: non excusatur, nisi tollatur spes lucri.* Dicendum igitur est, quod ad hoc ut quis licite possit aliquid interesse exigere ob rationem lucri cessantis, aut damni emergentis, necesse est, quod elegerit mutuo dare potius, quam alicui commercio licito attendere, ex motivo charitatis & benevolentiae, ut serviret amico, non vero ex motivo avaritiæ & lucri: & tunc licitum est & justum, ut aliquid recipiat ultra sortem principalem, non tanquam interesse proveniens ex pecunia, sed solummodo ut refariat & compenset damnum, quod ob mutuum datum revera patitur: & ita videtur, quod fere omnes qui mutuo dant cum interesse sub prætextu lucri cessantis, aut damni emergentis, sæpius usuram committunt; quia non id faciunt principaliter & primario ex motivo charitatis & beneficentiae, sed potius ut sibi melius consulant & magis aut commodius lucrentur; quod usuram manifestam, ex doctrina S. Thomæ supra relata involvit.

C A P U T V.

*De quibusdam aliis rationibus que afferuntur,
ut possit aliquid in mutuo exigi ultra
sortem principalem.*

Quæst. I. **N**onne justus habetur titulus, aliquid ultra sortem principalem exigendi, ex eo quod

quod quis ad certum tempus pecunia sua privetur, seque obliget ad non repetendum durante illo termino?

Resp. Certum est, illum titulum plane nullum esse; & quia varii hujusæ sæculi Doctores aliter temere putaverant, Summus Pontifex Alexander VII. sequentem propositionem damnavit 10. Martii 1666. 42. Propositio damnata.

Licetum est mutuantis, aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus. Et ratio est, quia, ut docet S. Thomas (*Copusc. 73. c. 8.*), „ Quidquid causa temporis accidit in contractibus, sicut in mutuis, sorti accidit sine justo titulo; „ quia ipse facit suum per fraudem, scilicet vendendo „ tempus quod Dei est, & datum communiter omnibus; „ & hinc est, quod omnis contractus, in quo aliquid „ plus accipitur, quam detur, sive in spe, sive in re, & „ hoc tantum propter causam temporis, vocatur contractus usurarius “. Idem habetur in *c. Consuluit, & c. In civitate*, de usuris.

Quest. 2. Nonne ille, cui beneficium mutui datione præstatur, obligatur vicissim ad beneficium referendum? quod cum ita sit, cur non poterit cum eo fieri conventio, ut gratum se exhibeat dando talem summam ultra sortem principalem?

Resp. Licet is cui mutuum datur, teneatur ad reciprocorum titulo gratitudinis, attamen non potest cum eo fieri pactum & conventio, ut obligetur ad solvendum aliquid ultra sortem principalem; quia gratitudo & renuntiatio necessario debet esse libera, & voluntaria, tam circa qualitatem, quam circa quantitatem rerum, cum quibus datur gratitudinis testimonium; liberum enim est ei, qui beneficium accepit, quovis modo sibi bene viso vicem rependere, aut cum muneribus, aut cum obsequiis, aut cum simplici sensu memoria beneficii, quibus vult circumstantiis & temporibus. Et ita dum se obligat ad dandam quamlibet rem, quocumque tandem modo id fiat, negotii natura plane mutatur; nec amplius potest dici gratitudo, sed solutio: quandoquidem post tale pactum & conventionem, non solum obligatur quis ex simplici gratitudine, sed etiam ex lege strictæ & rigorosæ justitiæ, secundum quam tenetur id implere, quod promissit. Rationem autem affert S. Raymundus, cur is qui mutuum dat, non possit convenire cum debitore de aliqua re sibi præstanda, neque etiam sperare principaliter, talem gratum se exhibiturum, his verbis (*in summa l. 2. C. de usuris, §. 4.*): „ Ideo hanc naturalem obligationem non „ potest creditor deducere in pactum expressum, vel saltem sperare effectum ipsius obligationis naturalis, quia „ creditor nullo modo debet pactum apponere, nec principaliter spem vel intentionem in tali retributione habere; sed propter Deum & ex charitate principaliter „ debet mutuare proximo indigenti; & tunc forte si secundario speret, quod ille debitor sibi remutuet, vel „ ali-

aliquid simile, si opus fuerit, forte non est reprobandum. Sed summus Pontifex talem quæstionem omnino resolvit, & tricus a nescio quibus Casuistis modernis usuræ palliandæ causa adinventis finem imposuit, dum sequentem propositionem damnavit. 42. Propositio damnata (*Decretum Innoc. XI. die 2. Martii 1679.*)

Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tamquam ex iustitia debitum.

Quæst. 3. Si ille qui mutuo accipit, motu proprio aliquid creditori offert, potest-ne accipere sine usura?

Resp. Potest, dummodo sit verum donum, cum his duabus conditionibus: ut scilicet sit omnino gratuitum: secundo, ut creditor non intendat principaliter obligare eum cui mutuo dat, ad aliquid præstandum: in hoc casu talis donatio est legitimus titulus accipiendi aliquid ultra sortem principalem, & ibi nulla est usura; sed si ille, qui mutuo dat, habet intentionem principalem, aliquid quoquo modo ultra mutuum accipiendi, certum est, id non velle titulo gratitudinis, cum tunc necessario intendat obligare eum, cui mutuum dat, ad sibi aliquid dandum, & in hoc casu tale donum non producit legitimum titulum, cum sit contrarium gratitudini & beneficentiæ, quæ essentialiter libera & voluntaria est. Notandum autem est, supradictas condiciones raro reperiri in praxi.

C A P U T VI.

De Casibus, in quibus plus quam datum est, potest sine usura recipi.

*Quæst. 1. PRIMUS casus est, dum dominus & toparcha a proprio emphyteuta, cui pecuniam mutuo dat, accipit proprium feudum in pignus: tunc enim potest fructibus gaudere, nec ad illos super summa principali imputandos obligatur: prout obligantur omnes illi, qui pignoris loco, fundum aut aliam rem frugiferam possident. Quod ita ab Alexandro Papa tertio deicisum fuit. Nam in ea Decretali (*Can. Conquestus de usuris*) ubi decernit, Monachos, qui fundum Clerici cuiuspiam in pignus acceperant, debere illius fructus in sortem principalem imputare: *Nisi, inquit, terra ipsa sit de feudo monasterii vestri.* Et ratio, propter quam dominus directus potest fructus percipere sine obligatione imputandi super sorte principali, est, quia fructus terræ in emphyteusim datæ, majori pretio non æstimantur, quam servitium quod vassallus domino suo debet, quod præstare non tenetur eo tempore, quo dominus terram pignoris loco possidet. Et ita intelligi debet hæc Decretalis, juxta Innocentii Papæ quarti mentem, qui asserit (*in cap. insinuatione, de feudis*), quod *Russici qui**

tenent aliqua possessiones, quarum ratione debent aliqua servitia exhibere, & non excedunt multum fructus valorem servitii: quando dant terras in causa pignoris domino, non computantur fructus in sortem, alioquin esset contra mandatum Dei.

Secundus casus est, dum focer dotem filiae promissam genero non tradit: tunc enim potest gener fundos pignoris loco accipere, nec illorum fructus super uxoris dote tenetur imputare, ut dicitur ab Innocentio III. his verbis (*Mutuum dare cap. Salubriter, de usuris.*): Sane generum ad fructus possessionum, que sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligata, comparandos in sortem, non credimus compellendum, cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonii supportanda. Ex quo inferri potest, quod sicut genero licet fructus non imputandos percipere, potest etiam interesse ex dote uxoris percipere, dum focer, aut alius qui dotem constituit, eam non solvit, & ratio est, quia presumitur magnum ex tali retentione damnum pati generum, tam ratione lucri cessantis, quam damni emergentis: & ut loquitur Innocentius IV. in hoc cap. *Recipis fructus pro interesse, & non pro usura*, id est, ut damnum vitet, non vero ut lucretur. Nam etiam si hæc ratio communis videatur his omnibus qui mutuo dant, id tamen speciale est in dote, quod generi, quibus dati fuerant fundi loco pignoris, possunt eorum fructus, ultra sortem principalem, percipere; quia sæpius redditus dotales ad sustinenda onera matrimonii non sufficiunt, & ita semper presumitur, quod ratione talium onerum, generi pecunias dotales in fundis frugiferis collocasset. Et idcirco idem Innocentius IV. docet, quod dum maritus non tenetur amplius uxorem alere, non debet tales fructus recipere (*loco cit.*): Postquam non debet eam alere, non debet fructus accipere. Et ratio est, quia presumptio, quod gener pecuniam suam in fundis frugiferis collocasset, non subsistit amplius post mortem uxoris: & ideo etiam ut docet idem Pontifex: *Si mulier habet pignora dotis sua post mortem mariti, debet fructus illos in sortem computare.*

Tertius casus est, cum imposita est de consensu partium aliqua poena debitori, si pecuniam statuto tempore non restituerit: tunc enim exigitur ab eo talis poena conventionalis. Attamen notandum est, quod ad hoc ut iuste possit exigi poena in aliquo contractu apposita ob solutionis moram, necesse est primo quod talis poena cum recta intentione statuta fuerit, ut securius & velocius recuperandi sortem principalem, non autem aliquod lucrum faciendi: nam, ut dicitur a Glossa & ab Innocentio Papa IV. (*in c. Suam, de pæn.*) Notandum, poenam impositam ex conventionem partium licere exigere, dummodo intentio sit recta, scilicet ut pareatur placitis, & non ad usuras, vel lucrum: sed secus esset, si poena

esse

effet apposta in fraudem usurarum. Secundo, licet pœna de duorum contrahentium consensu apposta fuerit, non tamen illam potest creditor exigere, si debitoris mora culpabilis non sit & solutio non aliqua sua culpa dilata sit, sed casu quodam fortuito, qui impediri non poterat, aut impossibilitate inveniendi præsentem pecuniam, & similibus, quia cum pœna necessariam relationem habeat ad culpam, injustum est illi pœnam imponere qui non deliquit, juxta doctrinam sancti Antonini (2. p. tit. 1. c. 7. §. 24.): *Requiritur, inquit, quod debitori non sit impotentia solvendi termino fixato; si enim sine culpa sua factus est impotens ad solvendum, non est licitum aliquid ab illo exigere.*

Nihilominus si creditor ex tali mora non culpabili damnum pateretur, posset illius æstimationem a debitore, qui illius author est, exigere.

CAPUT VII.

De Periculo sortis.

Quest. 1. QUOT sunt periculi species?

Resp. Dux plane in hac materia periculi species distingui debent; aliud enim est periculum facti, aliud juris. In periculo facti continentur omnes casus, qui damnum sortis principalis involvere possunt, faciundo, ut debitor non sit solvendo; talia pericula, pericula facti dicuntur, quia, quocumque modo res se habeat, debitor remanet semper obligatus ad solvendum, & nihil solutionem realem impedit, nisi impotentia debitoris, aut illius perversa voluntas, dum scilicet solvere non vult, si licet possit. Periculum juris consistit in obligatione patiendi & sustinendi alicujus rei damnum, si talis res pereat; & ita qui centum aureos mutuo dat alicui mercatori, qui ut commercio attendat, in orientales plagas tendit, cum expresso pacto, quod si navis naufragetur, creditor centum aureos repetere non poterit a debitore, sed illius summæ solæ damnum integrum sustinebit; tunc talis creditor mutuo dans, est in vero periculo juris, quia etiam si mercator sit solvendo, non tamen ab illo potest repetere centum aureos mutuo datos, ex eo, quod ad illud damnum sustinendum in hoc casu se obligaverit.

Quest. 2. Licet ne aliquod interesse percipere propter pericula facti, quibus pecunia mutuo data exponitur?

Resp. Cum talia pericula non minus cum mutuo conjuncta & annexa sint, quam carentia pecuniæ ad certum tempus, inde est, quod licet in se considerata, & separata a mutuo, possit pretio æstimari; nihilominus dum cum mutuo conjunguntur, quod illorum sola causa necessaria est, non possunt pretio æstimari, & illorum prætextu non potest quæri, aut accipi lucrum ex pecunia mutuo data cum periculo solutionis. Et ita quantumcumque pauper sit de-

bitor, & licet maxima sint talia pericula perdendi sortem principalem, quibus supponitur creditor in mutuo; attamen nunquam, talium facti periculorum occasione, aliquid ultra sortem principalem exigi potest: sicut etiam nullum interesse sperari potest, quantumcumque differatur pecunia mutuo datae solutio; prout ab Alexandro VII. decessum Alexandri VII. 18. Martii 1666.)

42. Propositio damnata.
Licetum est mutuanti aliquid extra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

Sed injustitia lucri & interesse, propter pericula facti, quae in mutuo occurrunt, eo evidentior est, quod si liceret aliquid, ratione talium periculorum exigere, posset fere semper aliquid in mutuo a pauperibus ultra sortem principalem exigi, quia pecunia in illorum manibus valde ut plurimum periclitatur: quod tamen voluntati divinae adversatur; saepius enim in Scripturis (Exod. c. 12. v. 25.) usura erga pauperes fieri prohibetur, *Si pecuniam mutuam dedevis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes.* Sed quia posset quispiam in his verbis cavillari, & dicere, Deum non prohibere, ne exigatur quodlibet interesse a pauperibus, sed tantum ne usuris opprimantur: illud praecipuum clarius expressum habetur in Levitico, in quo sic loquitur Moyses ex Dei praescripto (Lev. c. 25. v. 35.) *Si attenuatus fuerit frater tuus, & infirmus manu, ne accipias usuras ab eo, non amplius quam dedisti. Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, & frugum superabundantiam non exiges.* Et in Deuteronomio legitur (Deut. c. 23. v. 10.) *Fratri tuo absque usura id, quo indiget, commodabis.* Et ita dici non potest, periculum, ne solutio aut non fiat, aut cum difficultate & fastidio, posse subministrare titulum legitimum sperandi aliquod interesse in mutuo dato pauperi; cum his periculis facti non obstantibus, iusserit Deus, ut pauperi mutuum gratis detur: & consequenter concludendum est, nihil posse exigi in mutuo ratione quorumcumque periculorum facti.

Quaest. 3. Licet ne aliquod interesse & lucrum exigere, aut sperare, ratione periculi juris?

Resp. Quamvis absolute loquendo possit licite sperari, & etiam fieri pactum de aliquo interesse certo, ratione periculi, quod sine ulla praevia obligatione subimus: attamen dici potest, fere nunquam in praxi tale interesse posse esse licitum in mutuo, id est, dum is qui mutuum accipit, quoddam lucrum mutuum danti promisit ob periculum, quod in se recipit, dum se obligat in favorem debitoris ad non repetendam sortem principalem, si casu aliquo fortuito perierit. Et ratio est, quia in hoc casu, ille qui mutuum dat, communiter & ut plurimum

intendit aliquid lucrari ratione periculi, quod in se recipiet; ita ut si nullum hoc modo expectaret lucrum, mutuum non daret: & consequenter peccat contra Evangelicum præceptum, in quo dicitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes*: Quia primum & principale motivum, quod talem ad mutuo dandum inducit, est certitudo, quod debitor periculum in mutuo tantem rejiciens, aliquid lucrum, ratione talis periculi, promittat. Igitur in hoc perinde usurarius est, ac ille qui mutuo dat cum intentione principali, quod debitor molendino suo utatur; de quo sic differit sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 7. §. 8.): *Si quis mutuat alteri ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum, vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, & hujusmodi, alias non mutuat, usuram committit, etiam si non majoris pretio sibi vendit propter hoc, seu plus ab eo quam ab aliis recipit: ratio est, quia commoditatem seu utilitatem inde recipit, que pretio aestimari potest: argumento Canonis Si FENERAVERIS, 14. q. 3. & cap. CONSULUIT, De usuris, & tenerur restituere*: Quia numquam licet, illum cui mutuum datur, aliqua nova obligatione, occasione mutui, onerare: quod tamen in his duobus casibus accidit; quia in casu periculi, de quo nunc loquimur, ille qui mutuum dat, vult obligare occasione mutui debitorem suum ad promittendum ei aliquid lucrum, rejiciendo in illum fortis principalis periculum: & in altero casu vult etiam occasione mutui debitorem ad suas merces emendas obligare: utraque autem obligatio est pretio aestimabilis, nec minus onerosa est debitori, quam utilis creditori; cum debitori tollat plenam libertatem, quam habebat, periculum pecuniæ mutuo datæ in neminem, aut in alium quam in creditorem rejiciendi, vel emendi in qualibet apotheca, aut utendi quolibet molendino: & ex alia parte creditori similes obligationes fructuosæ sunt, quia illi utile est multum vendere, aut lucrari ratione alicujus periculi, quod in se recipit. Quod autem dicit S. Antoninus, quod in talibus adest obligatio restituendi, ita intelligendum est, ut teneatur quis restituere justam estimationem utilitatis, quam occasione mutui habuit, sicut & damni, quod ratione talis conventionis passus est debitor: licet non obligetur ad restituendum pretium rerum justè venditarum, sed tantum lucrum, quod habuit ex multiplicatione emptorum: aut in nostro casu, illud quod consecutus est ultra id quod, ratione periculi in se suscepti datum fuisset alteri, qui mutuo non dedisset, & præter ea estimationem obligationis impostæ creditori. Ut v. gr. Mevius mutuo dedit 100. Titio, cum hac conditione tacita, aut expressa, ut in Mevium rejecto periculo fortis principalis in aliqua negotiatione expositæ, ei darentur decem a Titio ultra dictam sortem, licet si Pomponius, qui mutuo non dedit, tale periculum

in se recepisset, habuisset tantum octo. Hoc posito primo Mevius tenetur restituere duo ex decem quæ accepit, & deinde æstimationem obligationis impostæ Titio, arbitrio boni viri.

Quest. 4. Ratio periculi tribuit ne justum titulum recipiendi aliquid ultra sortem principalem? Et contrahitne licite, qui exempli gratia, quingentos aureos alicui maritimo negotiatori tradit cum hac conditione, ut si navis naufragium faciat, ipsemet tradens illos amittat, si vero ad portum feliciter perveniat, teneatur negotiator quingentos aureos restituere, & ultra solvere pro interesse decem aut quindecim pro quolibet centenariorum, si ve lucretur, si ve perdat negotiator?

Resp. Hæc quaestio expresse decisa remanet in celebri capite *Naviganti*, in quo habetur, quod *naviganti vel eunti ad nundinas, certam mutuantis pecunie quantitatem pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Quia legitime præsumitur, talem mutuo dedisse cum intentione lucrandi, & voluisse creditorem obligare ad consentiendum, quod idem creditor, in se recipiendo periculum navigationis, aliquid lucrum ex sua pecunia perciperet, ut revera nihil fere semper in praxi accidit; cum videamus, quod illi qui in hoc casu mutuum dant, non darent, si putarent, debitorem nolle in illos periculum pecunie mutuatae rejicere, & ita nullum eos posse lucrum ob mutuum sperare. At illa intentio continet usuram mentalem, si nullum adsit pactum expressum inter mutuatarium & mutuantem: si vero adest pactum, in hoc casu usura realis est: *Si quis*, inquit S. Thomas (*opusc. 73. cap. 6.*), *pecuniam alicui naviganti commiserit mutuo propter spem alicujus lucri, licet periculum etiam sortis super se receperit, nihilominus judicatur usurarius, etiamsi totum amiserit.* Quia, ut jam diximus, tale mutuum fit cum intentione principali lucrandi, & obligandi debitorem ad dandum aliquod interesse creditori in se recepturo periculum pecunie.

Attamen recte dici potest, quod si ille, qui mutuo dat pecuniam suam mercatori, qui alicui commercio maritimo aut terrestri attendit, ita dispositus & animatus est, ut illi tale mutuum daret, etiam si non speraret se aliquid lucraturum ex mutuo, propter periculum sortis principalis, quod in se recipiet, & deinde nolente mercatore totius navigationis periculum subire, & omnia sua unius diei fortunæ exponere, & proponente, quod suo creditori dabit aliquod interesse pecunie mutuatae, si velit periculum suæ sortis principalis in se recipere, & solus illius jacturam pati, & sustinere, si navis naufragio pereat: tunc si creditor tale periculum in se velit recipere cum pacto, quod sibi dabitur aliquod interesse certum juxta communem æstimationem talis periculi, nulla reperitur usura in hac conventionem, secunda

dum sanctum Antoninum his verbis (2. p. tit. 1. c. 7. §. 21.); Aut illud ultra fortem recipit, ratione mutui tantum, & sic est usura, non obstante, quod periculum ipse suscipiat; & iste est casus etiam capituli *Naviganti*. Aut recipit illud ultra fortem præcise ratione periculi, ut pretium periculi, & sic non est usura, sed licitum, nam etiam si non mutuaret, & periculum navigantis in se vellet recipere, licite posset recipere pretium periculi, nec propter hoc, quod ei servitium faciat in mutando, efficitur deterioris conditionis. Aut aliquid ultra fortem recipit talis mutuans, partim ratione periculi, & partim ratione mutui: & tunc usura est, quantum ad id quod plus recipit respectu mutui, & illud tale tenetur restituere. Ita Joan. Neapolitanus, & Joan. Calderinus. Et ita quasi semper accidit in praxi, quod illi qui contrahunt modo relato in quaestione, usuram faciunt. Primo, quia dum pecuniam mutuo dant, pacto expresso conveniunt, quod periculum in se recipient; & hoc modo recipient interesse certum, quod usurarium est. Secundo, quia accipiunt majus interesse propter periculum quod sustinent, quam si mutuo non dedissent, & idem periculum subirent, in quo usura manifesta est.

Quest. 5. Nonne dici posset, quod ille qui pecuniam suam hoc modo mercatori tradit, contrahit societatem licitam, non autem mutuam; cum fortem principalem exponat periculo negotiationis; & ita, quod potest accipere aliquid ultra fortem principalem, quia sine dubio licitum est, aliquid per societatem lucrari?

Resp. Nullo modo dici potest, quod hoc modo contrahatur vera societas. Primo quia videtur in Decretali Gregorii noni quæ incipit *Naviganti*, & in illius expositione facta tam a Canonistis, quam a Theologis, quod periculum fortis principalis non potest efficere, ut contractus mutui in contractum societatis mutetur; in hoc enim concordant, quod scilicet ille qui pecuniam mutuo dat cum intentione lucrandi, recipiendo in se fortis principalis periculum, usuram committit rationem assignat S. Raymundus (in *summa lib. 2. c. de usuris, & pignor. §. 7.*). Quia tales, inquit, semper faciunt reale mutuum propter spem lucri pecuniarii; quod non licet. Præterea evidenter constat, quod si ad constituendum veram societatis contractum sufficeret, quod qui tradit pecuniam, illam eodem tempore periculo negotiationis exponeret, ille qui mutuum dando in se pecuniæ periculum reciperet, veram societatem contraheret; & ita posset aliquid ultra fortem accipere, cum in societate lucrari liceat. Cum igitur summi Pontifices & post eos Canonistæ & Theologi usurarium dicant illum, qui mutuo dat cum intentione lucrandi, in se recipiendo fortis principalis periculum, eodem tempore factis declarant, solum periculum fortis principalis ad veram societatem constituendam non sufficere; & ut ait S. Thomas

(opus. 71. de usur. c. 6.) Ratio periculi etiam circa forem, non tollit rationem usurae in mutuo, ut probatur in c. NAVIGANTI.

Secundo quia, ut dicitur inferius cap. 12. de Societate, ad hoc ut Societas vera & licita sit, necesse est, ut socii participant tam in sorte principali, quam interesse, ita ut illi, qui pecuniam in Societate possunt, non permittatur, quod illi dabitur certa & determinata summa ab omni periculo interesse & lucri: nec etiam quod illius capitale erit salvum & a socio solvetur, etiam si casu fortuito perierit. Et illud a Sixto V. determinatum fuit his verbis (in Bull. 44. quae incipit De restabilis): Sed potius cuncti noverint, societates ita invidas seu contrahendas esse, ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut praefertur, immunem lucri nomine persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito perierit, restituendum socius accipiens teneatur.

Idem definitum fuit in Concilio Mediolanensi, cui sanctus Carolus praesidebat, & cautum (Conc. Mediol. I. c. de Usuris): Ne in Societate, in qua alter pecuniam confert, alter operas, licet distributio constituitur, nisi per quotas partes, nec ultra eas certa pecuniarum summa, vel quid aliud conferenti pecuniam persolvatur, neque fiat pactio, ut sors salva sit, fructus vero communiter dividantur.

Et juxta doctrinam S. Bonaventurae (10. 2. opus. c. 2. in opus. quod inscribitur Opusculum anime): est usura tacita, cum quis aliquid commane habet cum aliquo, quidquid sit illud, & periculum & damnum non est commune. Ex quibus sequitur, quod ad veram Societatem requiritur, ut omnes socii participant tam in interesse & lucro, quam in sorte principali & capitali, & ut periculum & damnum communia sint.

His addi potest, quod habetur in Glossa, in qua, post explicationem textus legis, quae concedit, ut possit dari pecunia mercatori maritimo cum hac conditione, ut si navis ad portum feliciter pervenerit, reddatur capitale cum interesse, & lucro centesimo, id est, ejusdem quantitatis, ac ipsum capitale; si vero navis pereat, nihil omnino reddatur; sic habetur (Glossa in rit. 33. l. 4. Cod. de nautico fœnore. I. Adventas, quod etiam iste modus fœnerandi, licet creditor suscipiat in se periculum pecuniae, est de jure Canonico prohibitus, ut in capite NAVIGANTI.

Quest. 6. Est ne licitum commercium maritimum, quod communiter in emporiis instituitur, ita ut juxta varietatem periculi, quod imminet navibus, minori aut majori pretio emantur pecuniae, aut merces illis negotiationis causa expositae?

Resp. Talis negotiatio haud dubie licita est, quia in his casibus emuntur capitalia juxta justum illorum valorem,

rem, & prout communiter æstimantur juxta varia pericula, quibus exposita sunt. Et id conforme est legi, *Pretia rerum*, juxta quam rerum justum pretium est illud, quo communiter ab iis, qui earum qualitates, & valorem cognoscerent, quique absque fraude, aut præventionē judicarent, æstimarentur. Et eodem plane modo potest asseruari minus lucrum certum pro majori lucro incerto.

Illud autem exemplo adhibito dilucide exponit Sanctus Antoninus his verbis (3. p. tit. 8. c. 3. §. 2.): „ Petrus habet mille Florenorum valorem in mercimoniis in navi de Flandria in Hispaniam deferendis; dubitat vel timet de submersione navis, vel captura a piratis; dat vel offert Martino 5, vel 10. pro centenario, plus, vel minus, secundum quod plus, vel minus timetur de periculo, pro securitate super his faciendâ: cui assentit, sumens in se periculum ratione dicti lucri. Ille igitur Martinus, acceptis illis quinque, vel 10. pro centenario, si merces salvæ conducuntur, sibi retinet illud lucrum ratione dictæ securitatis. Sed si navis periret, vel caperetur ab hostibus, Martinus tenetur Petro mille Florenos pro securitate facta: licitum reputatur tale lucrum, ratione periculi, quod subiit. Nec enim potest dici ibi esse mutuum, cum nihil mutuetur, nec est prohibitum ob cap. NAVIGANTI, De Juris; quia illud habet locum, cum scilicet suscipiens in se periculum mercium, sibi aliquid percipit de mercibus, dicitur usura; quando videlicet illud percipit non ratione periculi, sed ratione mutui facti ei, cujus sunt merces. Quod facile cognoscitur ex eo, quod mercator tam grande lucrum non promitteret alteri, qui mutuo non dedisset, & idem periculum in se recepisset; unde in hoc casu evidens est, quod ille, qui mutuum dedit, percipit aliquod lucrum non solum propter periculum quod sustinet, sed etiam propter mutuum; in quo usura manifesta apparet.

Quæst. 7. Nonne responderi posset authoritati, quæ habetur in cap. *Naviganti*, quod supplenda est negatio, ita ut legatur, *usurarius non est censendus*?

Resp. Hæc quæstio ridicula videri posset, & responsione indigna; si quidam Scriptores, nescio quo spiritu ducti, non insinuasent, quod in illa Decretali deerat negativa particula, quæ debebat suppleri a f illius difficultates benigne atque amputandas. Ut igitur tali opinioni obviam eatur, dicendum est, quod hæc additio ratione vacua, & ne quid pejus dicam, valde temeraria est. Quid enim in sacrosanctis Conciliis, quid in sacris Canonibus, & summorum Pontificum Decretis firmum, & stabile esse posset, si privatis liceret, tam sanctis Decretis negationem inferere sub alicujus futillis rationis prætextu, contra omnium textum, tam impressorum, quam manuscriptorum fidem, & con-

tra Glossatorum, & antiquorum omnium Commentatorum lectionem? Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconensis tres antiquas Decretalium collectiones in lucem edidit, in quibus nulla hujusmodi negatio habetur. Sanctus Raymundus earundem Decretalium, jussu Gregorii IX. compiler, hanc Decretalem sæpius in summa sine tali negatione refert. Innocentius Papa IV. Cardinalis Turrecremata, demum ad unum omnes ejusdem, & sequentis sæculi Decretalium interpretes, legunt *usurarius est censendus*. Et ita novis illius negationis adinventoribus, qui, ob ardens nimium desiderium viam salutis inconsulto Evangelio dilatandi talia somniarunt, gratiæ sunt agenda, simulque ab eis enixe petendum, ut summorum Pontificum Constitutiones venerari & observare, non vero emendare curent.

CAPUT VIII.

Vivum Principis Constitutionis possint tribuere jussum titulum accipiendi aliquid in mutuo ultra sortem principalem, & de moribus peccatis.

Quest. 1. Licet ne exigere interesse ex pecunia mutuo data, posito quod adfit aliqua Principis supremi constitutio, quæ illud interesse assignet?

Resp. Cum in hac exactione adfit usura, quæ jure divino prohibetur, certum est, nullum posse exigi interesse ex pecunia mutuo data, quando nulla adest alia ratio, quam ea, quæ oritur ex hujusmodi constitutione humana. Leges siquidem humanæ licitum non faciunt, quod aliunde lege divina prohibetur.

Quest. 2. Constitutio, in qua habetur, quod judices obligent debitores ad solvendum interesse in mutuo; quando sunt in mora, nonne justa est, & ita nonne jussum titulum dat creditori?

Resp. Talis constitutio novum titulum non dat, nisi in foro externo, quia fundatur in præsumptione, quod adfit ex parte creditoris lucrum cessans, aut damnum emergens; quod apparet ex eo, quod non permittit tale interesse in mutuo, nisi quando debitor est in mora solvendi, termino elapso, & post petitionem solutionis factam juridice a creditore. Nam, etiamsi Petrus centum aureos a decem annis Paulo deberet, & Paulus solutionem tantum a mense juridice petisset, in hoc casu Judex condemnaret Petrum ad solvendum interesse, non decem annis, sed mensi solummodo correspondens. Ratio autem, cur obligentur debitores ad solutionem interesse in mutuo a die moræ, & juridicæ petitionis, ea est; quia adest justa præsumptio, quod creditores petentes solutionem pecuniæ mutuo datæ, ea indigent, quodque ex illius privatione damnum patiuntur, aut saltem perduat lucrum aliquod, quod eadem pecunia mediante
alias

alias facerent. Ex quibus sequitur, quod si in aliquo huiusmodi casu nullum adest damnum creditoris, ratione moræ debitoris in solvendo: tunc creditor nullum interesse in foro conscientiae exigere potest, etiamsi Iudex ob damni falsam præsumptionem tale interesse concedat.

Quest. 3. Si usura, ut sæpe dictum fuit, lege divina, & humana prohibetur, quo pacto licite in montibus pietatis accipitur aliquid in mutuo ultra sortem principalem?

Resp. Verum quidem est, quod in variis summorum Pontificum, & præsertim Leonis X. constitutionibus, permittitur aliquid recipere in Montibus pietatis, qui erecti in variis civitatibus, approbati, confirmatique sunt a sancta Sede Apostolica, & ita nullam speciem mali præferre possunt: Sed evidens est, ut ex iisdem constitutionibus & Bullis apparet, quod interesse in illis montibus exigitur solummodo propter expensas necessarias, & ita nullo modo usuram continere potest, cum proprie non sit interesse ex pecunia mutuo data, sed potius compensatio dampni, quod sequitur ex expensis, quas in ipsa datione mutui facere necesse est; quod expresse videtur in Bulla Leonis X. in qua sic habetur (*Constitutio II. Leonis X.*): „Definimus montes pietatis, in quibus pro
eorum expensis, & indemnitate aliquid moderatum ad
solas ministrantium impensas, & aliarum rerum ad il-
lorum conservationem pertinentium, pro eorum indemnitate dumtaxat, ultra sortem absque lucro eorundem
Montium, recipitur; neque speciem mali præferre, nec
peccandi incentivum præstare, nec ullo pacto improbari“

Quest. 4. Quid agendum, cum in fine anni post compensationem omnium expensarum, quæ in monte pietatis factæ sunt, superest aliqua summa ex interesse, quod exactum fuit?

Resp. Talis summa inservire non debet ad augendum montem pietatis; quia si id fieret, totum interesse, quod sumptum est ultra sortem principalem, non exactum fuisset ad solam compensationem expensarum, quæ mutuum dando fiunt; sed tamquam lucrum aliquid ex mutuo proveniens, quod legi divinæ contrarium est, & constitutionibus summorum Pontificum, qui tale interesse permiserunt solummodo ratione, & intuitu expensarum necessariorum, prohibentes, ne montes pietatis auferentur ex tali interesse, ut videtur ex ipsis Bullæ supra relatæ verbis. Igitur in casu proposito, quod post expensas compensatas superest, restituendum est illis, a quibus acceptum est, si commode inveniri possint: aut minuendum est interesse alterius anni, ita ut uno verbo mons pietatis nullum lucrum ex huiusmodi interesse sentiat.

Quest. 5. Usuram committit ne, qui mutuum gratuite dat, sed tamen cum intentione quamprimum iudiciale petendi sortem principalem a debitore suo, ut hoc modo possit deinde exigere interesse a die petitionis, & moræ?

Resp. Certum est, in hoc casu usuram committi. Primo, quia, ut superius dictum fuit, Decretum Principis non tribuit iustum titulum exigendi huiusmodi interesse, cum nullum adest verum damnum. Secundo, quia, ut habetur in regula juris Canonici (*Regula Certum est 88. de reg. jur. in 6.*): *Certum est, quod is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nixit voluntatem.* At lex impedire vult, ne exigatur interesse ex mutuo, & ille, qui hoc casu mutuum dat, intendit e contrario, interesse exigere, etiam si nullum sustineat damnum, & ita veram usuram committit.

CAPUT IX.

Utrum Tutores, pupilli, nobiles, & huiusmodi, possint exigere interesse iuxta Decretum Principis.

Quest. 1. **P**ossunt ne Tutores exigere aliquod interesse ex pecunia pupillis debita?

Resp. Id eis penitus non licet, nisi adfit verus, & legitimus titulus aut damni emergentis, aut lucri cessantis, aut etiam alicujus Societatis, id enim expressis verbis damnatum fuit in variis Conciliis, quæ, quantum Ecclesia usura crimen abhorret, melius significare non poterant, quam condemnando exactionem interesse in casibus adeo favorabilibus.

Primo igitur in Concilio Mediolanensi (*1. C. de usur.*) dicitur, quod *Ex mutuo, vel depositis etiam apud Judæum factis, nihil præter sortem a quovis homine percipi ex convento, vel principaliter sperari possit; tametsi pecunie ipse sine pupillorum, aut viduarum, aut iocorum piorum, vel etiam dotales, nisi quatenus iura nominatim permittatur.*

Et in Concilio Mediolanensi (*tit. de usuris.*) sic habetur: *Quoniam usura jure divino & canonico omnibus Christianis sub poena peccati mortalis interdicitur, neque faciendæ sunt mala, ut eveniant bona; Synodus statuit, & ordinat, ne quis tutor, aut curator sub prætextu augendi patrimonii pupillorum, aut sub eorum Curatela existentiam, pecunias illorum sub certo lucro singulis annis ultra sortem recipiendo, mutuo det, reserata facultate repetendæ sortis, declarando huiusmodi omnes contractus usurarios, & contra, ut præmittitur, mutuantes tanquam usurarios ad poenam juris procedendum.*

Quest. 2. Quid agendum Tutoribus, qui semper a iudice condemnantur, cum Pupillorum pecunias sine fructu esse passi sunt, si eis non licet interesse ex illis exigere?

Resp. Verum quidem est, quod Iudex obligat Tutores ad solvendum interesse pecunie pupillaris: & ratio est, quia tenentur Tutores illa uti ad emendam solum frugiferam, aut ad contrahendam cum mercatore societatem, & huiusmodi, & ita possunt Tutores vitare da-

damnum talis condemnationis; nam, aut talis pecunia est in manibus debitorum, dum administrationem tutelæ recipiunt, aut non. Si est, debent Tutores habere veram intentionem illa utendi pecunia ad emendum fundum proficuum, aut ad contrahendam lucrativam cum Mercatore societatem, & huiusmodi: & talem intentionem implere, & exequi, casu quo debitores solvant, ad quam solutionem obligari a tutoribus debent; quod si non solvant, tunc adent luorum cessans, & proinde iustus titulus accipiendi interesse a debitoribus. Quod si pecunia non est in manibus debitorum, sed tutoris, tunc debent ex ea emere utilem fundum, aut societatem contrahere, & huiusmodi. Et hoc modo damnum proprium vitabunt, utiliter & iuste gerendo res pupillares.

Quest. 3. Tales modi utendi pecuniis pupillaribus, variis periculis expositi sunt: Primo, quia si ex eis emuntur fundi, sæpius modicos fructus reddunt, qui etiam non sufficiunt ad pupillorum congruam sustentationem; & ita pupilli possunt de tutoribus conqueri ob talem usum minus proficuum. Secundo, si ex talibus pecuniis emuntur loci montium quos vocant, aut pensiones & census perpetui, vel etiam vitalitii; id ægre ferre possunt pupilli, eo quod eis amplius non licebit fortiter principalem repetere. Tandem si contrahitur cum aliquo Mercatore lucrativa societas, potest facile evenire, quod talis mercator aut sit, aut fiat insolubilis, & ita tutor ad solvendum pro illo obligetur.

Resp. Ut his omnibus objectionibus, & difficultatibus respondeatur, sufficit dicere, quod tutores, ut se in talibus casibus indemnes præsentent, & securi sint in tribunali externo, supplicem libellum iudici porrigere debent, ut eo authorante, & confirmante contrahatur societas, aut emptio fundi, & huiusmodi, ex pecuniis pupillaribus, & si iudex non putet tale negotium, quod ei a tutore proponitur, esse pupillis utile, decernat, easdem pecunias alio modo collocari debere, quod Decretum iudiciale fideliter exequentes Tutores, omnibus futuris molestiis, & litibus se liberant, usuræque crimine conscientiam non onerant. Adde, quod etiam si nullus indemnitatis modus in favorem tutorum reperiri posset, damnum potius subire deberent, quam usuræ crimine se involvere; quia debemus potius quælibet mala tolerare, quam consentire peccato.

Quest. 4. Nonne dici posset, licere Tutoribus exigere aliquod interesse ex pecuniis pupillaribus ratione damni emergentis; quandoquidem semper obligantur Tutores ad solvendum ære proprio illud interesse in favorem pupillorum, & ita verum damnum ratione mutui sustinent?

Resp. Hæc excusatio non sufficit, ut interesse exigere possint Tutores, nisi adesset eodem tempore, quo mutuum datur, aliqua occasio præsens lucrandi ex huiusmodi pecuniis modo aliquo licito, ut supra, & fufius cap.

4. explicatum est; quia ad hoc, ut damnum illud emergens producat iustum titulum, necesse est, ut causetur a mutuo, & non aliunde proveniat, ut a tutela, quæ in hoc casu est vera causa damni, quod patitur tutor, non autem mutuum; quia etiam si tutor pecunias pupillares mutuo non daret, sustineret nihilominus idem damnum.

Quest. 5. Possunt-ne viduæ ex pecuniis dotalibus interesse exigere?

Resp. Illud, quod supra n. 1. ex Concilio Mediolanensi relatatum est, scilicet non licere mutuo dare cum aliquo interesse pecunias orphanorum, aut viduarum, aperte ostendit, quod iisdem viduis non licet tale interesse exigere; unde, ut ait Innocentius IV. (*in c. Salubriter, de usuris.*), *Si mulier habet pignora dotis suæ post mortem mariti, debet fructus illos in sortem computare.* Ex quo sequitur, non posse viduam pecunias dotales mutuo dare cum interesse, quandoquidem non potest tale interesse exigere ab his, qui dotem detinent.

Quest. 6. Possunt-ne nobiles, & huiusmodi, quibus commercio attendere non conceditur, exigere interesse ex mutuo?

Resp. Id nullo modo potest fieri, ut superius probatum est; nam cum usura jure divino, & humano prohibita sit tamquam intrinsece mala, nulli homini in quocumque casu potest esse licita, nisi adsint circumstantiæ, de quibus supra, quæ usuræ deformitatem, & malitiam tollunt, quæque efficiunt, ut usura in licitum interesse transeat; quod neque divino, neque humano jure prohibetur; nam, ut ait Sanctus Thomas (*Opusc. 73. c. 6.*); „Regula generalis apud omnes Doctores, & „firma esse debet, quod nulla conditio, sive circumstantia „potest excusare aliquem actum vitiosum, sive habitum, „nisi secundum quod potest tollere rationem vitiositatis ab „eo; & quia in mutuis vitium usuræ annexum est ex eo, „quod fiant spe lucri, quod est contra naturam mutui, „non excusatur, nisi tollatur spes lucri“.

C A P U T X.

Quo pacto responderi possit rationibus quæ in favorem usuræ & interesse afferuntur.

Quest. 1. **Q**uales proponuntur rationes ab iis, qui pro usuris & interesse pugnant?

Resp. Tribus potissimum rationibus nituntur. Dicunt enim primo, multos nobiles, viduas, & huiusmodi, qui nolunt, aut non possunt alio modo lucrum ex propriis pecuniis consequi, quam per viam mutui, non habituros unde vivant, si illis talis lucrandi modus auferatur; si enim pecunias in arca otiosas habentes, ex eis in dies, quod ad sustentationem necesse est, auferant, brevi ad summam egestatem, consumptis paulatim pecuniis, devenient.

Quæst.

Quest. 2. Quo modo huic objectioni responderi potest?

Resp. Eodem plane modo, quo Sanctus Augustinus respondet fufe his verbis (*in Ps. 128.*): „Noli foenerari: tu accusas Scripturam, dicentem; qui pecuniam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primum exiit, Deum audi. Audent etiam foeneratores dicere: Non habeo aliud, unde vivam. Hoc mihi & latro diceret, deprehensus in fauce: hoc & effractor diceret, deprehensus circa parietem alienum: hoc mihi & leno diceret, emens puellas ad prostitutionem; hoc & maleficus incantans mala, & vendens malitiam suam. Quidquid tale prohibere conaremur, responderent omnes, quia non haberent, unde viverent, quia inde se pascere; quasi non hoc ipsum in illis maxime puniendum est, qui artem nequitiae delegerunt, unde vitam tranfigant; & inde se volunt pascere, unde offendant eum, a quo omnes pascuntur.“

Potest etiam dici, quod cum ex se, & intrinsece malum sit exigere aliquid in mutuo ultra sortem principalem, numquam licita potest esse talis exactio etiam ad vitæ sustentationem; nam, ut docet S. Thomas (*opus. 75. cap. 8.*): *usura non excusatur etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem, cap. SUPER EO: de usuris.* Addi potest, alios inveniri posse modis licitis ex pecunia lucrandi, ut vitetur extrema illa inopia, quam timent, qui interesse volunt exigere hoc prætextu.

Quest. 3. Quales sunt hi modi liciti?

Resp. Tres assignari possunt. Primo namque potest dari aliquis fundus frugifer. Secundo potest ex pecunia comparari annuus census vitalitius, aut perpetuus, seu locus montium. Tertio, dari potest pecunia in societatem alicui fideli mercatori, aut negotiatori.

Quest. 4. Hi census perpetui, seu loci montium, videntur esse eodem modo usurarii, ac interesse ex mutuo, cum in utrisque habeatur idem lucrum annuum juxta Principis taxam?

Resp. Certum & constans est, quod contractus census non est usurarius, ut probatur ex Bullis Martini V. & Callixti III. qui respondentes quæstioni a populis Poloniæ & Germaniæ propositæ, sic pronuntiant; & primo Martinus V. (*Extravag. communium De empt. & vendit. cap. Regimini.*). Nos igitur ex relatione Guillelmi Presbyteri Cardinalis, cui negotium hujusmodi cum peritorem consilio commisimus examinandum, compervimus, contractus hujusmodi juridicos, & juxta determinationem Doctorum licitos fore. Quod confirmatum authenticè fuit a Callixto III. (*Extravag. cora. c. Regimini.*) his verbis: Nos facta ex commissione felicis recordationis Martini Pape V. prædecessoris desuper examinatione, & ejusdem prædecessoris nostri declarationem attentius perpenderit, suisque vestigiis inherentes, ad omnem super his ambiguitatis tollendum dubium, præfatos contractus licit-

tos, juriq[ue] conformes, auctoritate Apostolica declaramus. Secundo, quia in contractu census non invenitur natura contractus mutui, in quo solo usura committitur, quia in mutuo repeti potest fors principalis: quod secus est in contractu census, qui per veram emptionem & venditionem constituitur, & in quo fit alienatio pecuniæ in perpetuum sine facultate illam repetendi.

Quest. 5. Quales condiciones requiruntur, ut contractus census nulla usuræ suspitione laborent?

Resp. Variæ sunt hujusmodi condiciones, quæ in Bullis modo relatis continentur; quarum prima est, ut debitor possit censum extinguere, solvendo summam sibi a creditore traditam, ad quam tamen extinctionem non possit a creditore obligari. Secunda conditio est, ut constitutur casus justo pretio, quod in terris ditionis Pontificiæ potest ascendere ex Constitutione 6. Clementis VIII. usque ad septem pro quolibet centenariis: alibi vero servari debet taxa a Principe facta. Adfunt in iisdem Bullis aliæ variæ condiciones, quæ cum essentielles non videantur, & variis in regionibus non observentur; illas hic recensere necessarium non puto.

Quest. 6. Quam secundo loco rationem assignant, usuræ sub interesse nominæ, fautores?

Resp. Dicunt, se charitatis actus exercere, dum fratribus in Christo illorum ope indigentibus subveniunt, & modum tribuunt res proprias recte ordinandi, mutuum aliquoties illis dando, quorum bona mobilia & immobilia vili pretio, instantibus creditoribus, distraherentur, summo totius rei familiaris damno: quandoque mutuum tradendo pecuniam, quæ subito emptioni alicujus fundi, aut officii frugiferi intersit; & consequenter justum esse, se in hujusmodi casibus accipere aliquod interesse conveniens, juxta modum & quantitatem fructuum, quos percipit debitor ratione mutui, quousque summa tradita restituatur.

Quest. 7. Quid tandem hujusmodi rationibus responderi potest?

Resp. Illud primo dici potest, quod a S. Hieronymo assertur in expositione illorum verborum, *Ad usuram non commendaveris*, ubi sanctus Doctor usurarios etiam loquentes representat his verbis (*In c. 18. Ezechielis.*):

So-
lent in agris frumenti, milii, vini & olei, cætera-
rumque specierum, usuræ exigi, sive ut appellat
sermo divinus, abundantiæ, v. g. ut hiemis tempore
demus decem modios; & in messe recipiamus quin-
decim, hoc est amplius partem mediam, qui ju-
stissimum se putaverit, quartam plus accipiet por-
tionem, & solent argumentari, ac dicere; Dedi unum
modium, qui satis fecit decem modios: nonne ju-
stum est, ut medium modium de meo plus accipiam,
cum ille mea liberalitate novum & semis de meo ha-
beat? Nolite errare (inquit Apostolus) Deus non

irridetur. Respondeat enim nobis breviter foenerator
 misericors, utrum habenti dederit, an non habenti? Si
 habenti, utique dare non debuerat; sed dedit quasi non
 habenti; ergo quare plus exigit quasi ab habente?
 Rationem autem assignat S. Thomas (2. 2. q. 77. ar. 1. in
 corp.): quia, Si aliquis multum juvetur ex re alte-
 rius quam accipit, ille vero, qui vendit, non damni-
 ficatur carendo re illa, non debeat eam supervendere
 quia utilitas, quæ alteri accrescit, non est ex vendi-
 tione, sed ex conditione eementis; nullus autem debet
 vendere alteri, quod non est suum, licet possit ei ven-
 dere damnum, quod patiat. Et consequenter, cum
 utilitas, quam percipit debitor ex pecunia mutuata, pro-
 veniat aut ex rerum suarum statu, aut ex usu, in quo
 talem pecuniam infumit; id locum dare non potest cre-
 ditori, & justam causam exigendi aliquid ex hujusmodi
 utilitate, quæ illum nullatenus respicit.

Secundo, quia evidenter constat, quod si utilitas, quæ
 ex mutuo provenit, is, qui illud recipiunt, daret titu-
 lum sufficientem mutuum dantibus ad exigendum licite
 aliquid ex mutuo, sequeretur, regulariter posse exigi ex
 mutuo, cum, ut plurimum, qui mutuum petunt, ali-
 qua utilitate propria id moveantur, & ita vix nulla esset
 usura prohibita: quod tamen contrarium est Sacre Scri-
 pturæ, Constitutionum Canonicarum, & sanctorum Pa-
 trum expressis verbis, quæ mutuum, in quo aliquid ul-
 tra sortem exigitur, perpetuo reprobant, etiam dum de
 pecuniis pupillorum, & viduarum agitur, licet tale mu-
 tuum detur Judæis, qui illud cum intentione magis in
 commercio lucrandi accipiunt, ut supra dictam est cap.
 9. & etiam si de redemptione captivorum agatur, ut vi-
 dere est in Concilio Lateranensi ab Alexandro III. con-
 gregato: in quo sic habetur (Can. Si per eade usur.)
*Cum usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detest-
 retur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non
 videmus; quia cum Scriptura Sacra prohibeat pro alterius
 vita mentiri, multo magis prohibendus est quis, ne etiam
 pro redimenda vita captivi usurarum crimine involvatur.*
 Potest etiam dici, quod pecunia, quæ mutuo datur mer-
 catiori, aut alteri, qui ex ea officium, aut prædium utile
 emit, pluris non valet, quam ea, quæ mutuo datur pau-
 peri, aut alteri, qui ludo, aut alio modo res suas dilapi-
 dat. Quod lucrum mercatori adveniens, eodem tempo-
 re, quo alii cum simili pecunia perdunt potius, quam
 lucentur, ejusdem mercatoris labori, aut industriae debet
 tribui; illud etiam, quod officialis quispiam ex officio
 mediante pecunia mutuata comparato, recipit, ad eum
 solum merito, & iuste pertinet; quandoquidem illi soli
 periret tale officium, si supprimeretur, aut etiam ad al-
 ium transferretur: quod Regulæ Juris Canonici confor-
 me est (Reg. 75. de reg. jur. in 6.); in qua: *Qui sentie
 onus, sentire debet commodum, & e contra.* Iustum est,
 quod

quod ea res, quæ unius damno perit, uni fructificet, quod unusquisque e re propria fructum capiat, quodque nullus e re aliena, invito domino, aut contra leges, utilitatem consequatur. At certum est, pecuniam mutuo datam, ad eum, qui accepit, non vero ad eum, qui dedit, pertinere: & ita concludendum est, omnem illius fructum soli mutuuario concedi debere.

Præterea rationale non est, creditorem in huiusmodi supra relatis casibus melioris esse conditionis quoad rei fructus, quam alios; quandoquidem emptionem fundi, aut officii, & similibus, ex pecunia a se mutuo data fieri solummodo procuravit, ut hypothecam specialem generali jungeret, & ut securior exinde esset.

Quest. 8. Qualis est tertia ratio, quæ a multis, tamquam lucro ex mutuo favens, proponitur?

Resp. Ajunt, usum moderatum mutui in commercio, quod inter personas non indigentes exercetur, varias utilitates proximo asserre, & ita nullo modo charitatem offendere, imo bono publico valde expedire, ut mutuum cum aliquo lucro detur; quia sine tali mutuo commercium fieri, & durare vix posset.

Quest. 9. Quid huic rationi responderi potest?

Resp. Respondendum est primo, sufficere, ut Christiano ostendatur, Deum lucrum in quocumque mutuo prohibere, ad hoc ut debeat omni utilitati quæ ex mutuo negotiationis causa facta sperari probabiliter potest, renuntiare; nam, ut ait Tertullianus (*lib. de Patientia*); *Ad exhibitionem obsequii, prior est majestas divine potestatis, prior auctoritas imperantis, quam utilis servientis.*

Secundo, nihil commercio, & negotiationi est magis damnosum, quam illud mutuum cum intentione, & spe lucri factum; quod facile perspicitur, & probatur ex ipsis terrenorum Principum legibus, ad quos præcipue pertinet de huiusmodi commercii utilitatibus, vel damnis cognoscere, & judicare. Cum igitur omnes tale lucrum ex mutuo etiam tanquam commercio, & negotiationi nocivum prohibuerint, concludendum est, errare eos, qui illud tanquam valde utile prædicant. S. Ludovicus Galliarum hujus nominis Rex IX. in Decreto ann. 1254. promulgato; *Prohibemus, inquit, districte, quod nullas usuras haberi faciant Barones Seneschalli nostri, vel alia quæcumque persona.* Philippus IV. loquitur anno 1311. *Pro reformatione publica regni nostri, usuras a Deo prohibitas, & a Sanctis Patribus, necnon progenitoribus nostris damnatas, prohibemus omnibus, & singulis tantum regnicolis nostris, quam aliis, in regno nostro quomodolibet contrahere genus, vel speciem quamlibet usurarum.* Demum Ludovicus XII. an. 1510. Carolus IX. ann. 1567. & Henricus III. ann. 1576. usuras damnant, & lucrum ex mutuo tanquam commercio damnosum, severe prohibent.

Quo pacto gerere se debeat Confessarius cum his, qui ex pecunia mutuo collocata lucrum percipiunt, aut perceperunt.

Quest. 1. Quid agat Confessarius dum ad eum in tribunali sedentem venerint, qui ex pecunia mutuo data lucrum quolibet anno, vel mensa percipiunt, aut perceperunt?

Resp. Necessè est, ut illorum conscientie remedium efficacax omnino apponat, quod tale sit, ut præteritis erroribus medeatur.

Quest. 2. Quo pacto poterit Confessarius præteritis culpæ mereri?

Resp. Adstringendo eos, qui ex pecunia mutuo data lucrum acceperunt, aut eorum consanguineos, & hæredes, ad restituendum: nisi constet, quod talia bona fide fecerint, & inde locupletiores facti non sint; illud autem cognosci potest, si pecuniam in legitimo commercio non collocarint, aut fundum, vel officium, ex quo idem lucrum percepissent, non emerint; eo quod putaverint talem contractum mutui lucrativi esse licitum; nisi etiam illi, a quibus tale lucrum ex mutuo acceperunt, illud vere, & cum plena libertate condonare, & remittere velint, cum omnibus circumstantiis ad remissionis hujusmodi validitatem requisitis.

Quest. 3. Quales requiruntur circumstantiæ, ut censetur fuisse iusta, & valida talis donatio, & remissio?

Resp. Necessè est primo, ut creditor vere voluerit, & paratus fuerit restituere omne lucrum ex pecunia mutuata perceptum, casu quo debitor illius remissionem libenter facere nolle. Secundo, necessè est ex parte debitoris, ut cognoverit creditoris voluntatem, & dispositionem ad restituendum, ita ut crediderit, ex se pendere, & in suo arbitrio esse, dare, aut non dare hujusmodi lucrum: quodque illud non solverit ob timorem, ne creditor vellet exigere totum debitum, sed solummodo ex mera gratitudine ob beneficium acceptum. Ex quibus inferri potest, quod si is, qui pecuniam dedit, aliquid dixit, ut debitorem induceret ad sibi dandum tale lucrum, aliquo modo insinuans, quod si lucrum non detur, fors principalis ab eo repetetur, ita ut verba creditoris debitorem impulerint ad solvendum lucrum: in talibus debet Confessarius creditorem ad restitutionem adstringere, quia, ut ait Urbanus Papa III. (*Cap. Consuluit, Extra, de usuvis.*) *Hujusmodi homines pro intentione lucri, quam habent, judicandi sunt male agere, & ad ea, quæ valiter sunt accepta, restituenda, in animarum judicio efficaciter inducendi.*

Quest. 4. Sufficitne ad absolvendum usurarium publicum, ut obligetur ad secreto restituendum?

Resp.

Resp. Respondendum est cum S. Thoma (*opusc.* 730 c. 18.), quod *usurario notorio non tantum est perfectio- nis, sed etiam necessitatis, saltem publice, & in manu Ecclesie restitutiones faciendas promittere, & firmare; quia alias privaretur de iure Sacramento salutis, & Christiana sepultura, & propter hoc dicit Apostolus, 1. ad Timoth. 5. Peccantem coram omnibus argue. Quod intelligi debet de publicis criminibus; quia semper con- fuit Ecclesia, poenitentias publicas pro publicis crimi- nibus imponere.*

Hæc Apostoli verba in hoc plane sensu exponuntur in Concilio Tridentino (*sess.* 14. *de refor.* c. 8.) his ver- bis: „ Apostolus monet, publice peccantes palam esse corripendos. Quando igitur ab aliquo publice, & in multorum conspectu crimen commissum fuerit, unde alios scandalo offensos, commotosque fuisse non sit dubitandum, huic condignam pro modo culpæ poeniten- tiam publice injungi oportet; ut, quos exemplo suo ad malos mores provocavit, suæ emendationis testimo- nio ad rectam revocet viam.

S. Carolus fidelis Decretorum Concilii Tridentini exe- cutor, dum in Concilio Mediolanensi (1. *tit.* *que per- tin.* *ad Sacr. poen. adm.*) de iis, quæ ad rectam Sacramen- ti Poenitiæ administrationem necessaria sunt, loquitur, Confessarios monet: „ Ut quemadmodum a sancta Tri- dentina Synodo iustum est, publice peccantibus publi- cam poenitentiam imponent; neque illud publicæ po- nitentiæ genus, nisi data ab Episcopo facultate, secre- ta alia poena commutare audeant. Sed de Poeniten- tiæ publicæ necessitate fultus disserui tom. 4. tr. 6. de Sa- cramen. Poen. c. 7. n. 16. & seqq.

Quest. 4. Requiritur-ne necessario, ut antequam Con- fessarius usurarium absolvat, contractus usurarios rescide- rit, & restituerit male parta, si possit?

Resp. Sanctus Carolus, in suis ad Confessarios admo- nitionibus, asserit, absolvendos non esse usurarios, nisi primo resciderint illicitos contractus, & restituerint, si possint; quod & perpetuæ Ecclesie traditioni, & rectæ rationi, & quotidianæ experientiæ consentaneum est: vix enim sit restitutio ab eo, qui ante eam a Confessario imprudenti absolutus est.

Quest. 6. Quo pacto Confessarius in futurum provide- re poterit?

Resp. Primo, obligando poenitentem ad promitten- dum, se non amplius mutuum cum aliqua lucri inten- tione daturum; secundo, necessitatem imponendo exi- gendi quanto citius pecuniam, quam cum tali lucro mu- tuam dedit, & nihil ex ea interim percipiendi, nisi in casibus lucri cessantis, vel damni emergentis, quando ad- sunt conditiones necessariæ, de quibus supra c. 4. Ra- tionem assignat S. Thomas his verbis (*opusc. de usur. c. 21.*): „ In foro poenitiæ, ubi de correptione pec-

cati agitur, maxime in quantum est contra legem Dei, sic compellendi sunt usurarii ad restitutionem, ut beneficium absolutionis eis denegeretur, nisi restitutionem faciant plenam, quantum potuerint, aut dilationem petierint ab his, quibus tenentur restituere; aut si pauperes, & impotentes sunt ad restitutionem faciendam, promittant Deo & Confessori suo, quod si aliquando ad frugem prosperitatis redirent, se restituros pro sua facultate: aut certe remissionem postulabunt ab his, quibus restituere tenentur; alias non debent absolvi in foro poenitentiae: & hæc omnia probantur beati Augustini autoritate, qua dicitur, quod non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. Sicut ergo Confessor ostendit absolutum a Deo, quem absolvit verbo: ita non debet absolvere, nisi cum videt signa restitutionis fiendæ in consistente; quæ signa determinata sunt in his, quæ prædiximus, secundum diversos status restituentis. Ex quibus S. Thomæ verbis sequitur, non absolvendum esse eum, qui rem alienam possidet, nisi prius restituerit, si possit.

Dicit enim S. Augustinus relatus in Canone, quod *si res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi possit, non redditur; non agitur poenitentia, sed fingitur. Refertur in Can. Si res aliena, 15. q. 1.* Et hæc doctrina firmari potest valida ratione. Cum enim juxta Theologorum consensum non debeat dari absolutio ei, qui in proxima peccandi occasione voluntarie versatur, nisi illam deserat, satis videtur, teste experientia, ex possessione pecuniæ, vel rei alienæ, nasci occasionem proximam, & periculosissimam peccandi, cum ut plurimum illius in praxi restitutio debita non fiat, aut sine justa causa differatur, præsertim post obtentam absolutionem: ex quo sequitur, Confessarium vere prudentem, & pium, non debere beneficium absolutionis impertiri iis, qui restitutioni obnoxii sunt, priusquam vere restituerint, si possint, cum adest aliquod fundamentum suspicandi, quod si prius detur absolutio, restitutio vix fiet, ut fere accidit.

Quæst. 7. Quid agere debet Confessarius, cum usurario morti proximo, qui restituendi tempus non habet?

Resp. Videtur, quod tunc regulariter non sufficit, restitutionem filii, aut hæredibus committere, cum frequens nimium experientia nos doceat, illam sæpe, aut penitus non fieri, aut injuste minui. Et ita potest Confessarius alios securiores restituendi modos prudenter suggerere, ut v. gr. se poenitens, & bona sua scribente Notario coram testibus obliget pro summa restituenda: aut ut legetur talis summa ei, cui restitutio debet fieri, vel personæ probatissimæ fidei, quæ eam nomine Testatoris faciat. Et sic de cæteris pro diversitate regionum, & circumstantiarum, ita ut, quantum fieri potest, restitutionis faciendæ major securitas habeatur.

C A P U T XII.

De definitione, divisione, & conditionibus Societatis.

Quest. 1. Quid est Societas?

Resp. Est duorum, aut plurium circa res licitas, & honestas conventio, in qua pecunia, aut industria, aut aliæ res pretio æstimabiles, in commune ponuntur, majoris lucri faciendi gratia. Dicitur primo, conventio duorum, aut plurium, quia contraturam Societatis est, quod a solo fiat. Secundo, dicitur conventio circa res licitas, & honestas; quia societas in rebus malis, & illicitis non subsistit: & ita, si duo de dividendo inter se æquis partibus latrocínio conveniant, hæc non est vera Societas, sed conspiratio, ex qua nulla actio, aut jus oritur. Dicitur tertio, in qua pecunia, aut industria, &c. in commune ponuntur: quia res Societatis communes debent esse, ita ut unusquisque ex sociis damno & lucro participet. Demum dicitur in definitione, majoris lucri faciendi gratia; quia hic est proprius Societatis finis.

Quest. 2. Quot sunt Societatis species?

Resp. Duæ præcipue vulgo assignantur, quarum prima circa animalia fit: in altera datur alicui mercatori pecunia negotiationis causa.

Quest. 3. Quales conditiones in Societate requiruntur, ad hoc ut sit justa & licita in conscientia?

Resp. Requiritur tres conditiones. Primo, ut illi qui pecuniam vel animalia aliis in Societatem tradant, nullo modo sint securi de sorte principali, aut de aliquo interesse & lucro certo & determinato; quia ea omnia expresse prohibita reperiuntur a Sixto V. in Bulla quæ incipit *Detestabilis*, in qua damnat summus Pontifex, & reprobat omnes & quoscumque contractus & conventiones & pactiones, quibus cavebitur, ut quidquid accidat, & in quovis eventu, capitale, seu fors principalis salva sit ei qui eam in commercio contulit, utque detur eidem certa quantitas vel summa in singulos annos vel menses loco lucri futuri; decernitque, tales contractus censendos esse usurarios & prohibitos: Videns autem, quod multi cupiditate impellente varios modos hujusce salubris Decreti eludendi reperire satagerent, ut usuram sub Societatis umbra exercere impune possent: Societatis legitimæ leges præscripsit, declarans, omnes Societates, in quibus non observarentur, censendas fore illicitas & usurarias.

Illas autem Societatis legitimæ conditiones his verbis declarat (*Sixtus V. in Bulla 43. anno 1586.*): „ Cunctis, noverint Societates hujusmodi, cum imposterum unus, pecuniam, animalia, aut alias res & bona, alter vero operam vel industriam confert, pure, sincere & bona

„ fide,

„ fide, sicut decet, justis & æquis conditionibus & pa-
 „ ctis, secundum juris dispositionem, ac sine ulla prorsus
 „ fraude, palliatione, aut usurariæ pravitatis labe, aut
 „ suspitione, ineundas seu contrahendas esse: ita ut non
 „ ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo
 „ & damno, ut præfertur, immunem, luci nomine,
 „ persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito pe-
 „ rit, restituendum socius accipiens teneatur.“

Idem plane determinatum vidimus in Concilio Medio-
 lanensi I. a Sancto Carolo congregato, & a S. Bonaven-
 tura, ut supra cap. 3. num. 5.

Potest etiam probari, necesse esse, ut res in Societa-
 tem collatæ communes sint, ita ut earum periculum ad
 omnes socios pertineat, tam quoad capitale, quam
 quoad illius fructus, ex eo quod habetur in Glossa (in
 l. si frater, ff. pro socio, §. 2.), quæ exponens hæc
 legis verba: *Cum certa quantitate: Item ex facto*, in-
 quit, *quantitate scilicet tertia lueri vel quarta: alio-
 quin non societas, sed fœnus contractum videtur.*

Secunda conditio ad Societatem requisita, est, ut omnes
 socii aliquid in Societatem conferant, sive pecuniam, sive
 industriam, sive laborem, aut aliud pretio æstimabile.

Tertia, ut servetur æqualitas, ita ut unus non magis
 gravetur, quam alter, & lucrum, expensæ, damna, &
 jacturæ, sint communia; majusque aut minus lucrum
 quis recipiat juxta pretium & æstimationem eorum quæ
 in Societatem contulit, cum, ut ait Justinianus Imperator,
 justum sit, illum qui majora confert seu in pecunia
 seu in industria & similibus, melioribus conditionibus ad
 illam admitti.

Quest. 4. Nonne potest promitti certum & determina-
 tum lucrum ei, qui solam industriam confert?

Resp. Id quidem licite fieri potest, sed tunc non con-
 trahitur Societas, cum nulla sit vera communicatio in
 lucro & in damno (quod tamen est de essentia Societa-
 tis, ut probavimus), sed contrahitur locatio operarum.

C A P U T XIIII

De societate animalium.

Quest. 1. Quales conditiones in pecorum Societate
 requiruntur?

Resp. Requiritur primo, ut quando moriuntur aut per-
 eunt pecora sine culpa ejus qui illa in Societatem accep-
 tit, eorum jactura ad dominum, seu illum qui ea in
 Societatem contulit, spectet, non vero ad accipien-
 tem; si enim aliter inter socios conveniret, contractus
 esset usurarius, ut constat ex Bulla Sixti V. supra cita-
 ta; Damnamus & reprobamus omnes & quoscumque
 „ contractus, & conventiones, pactiones, posthac in-
 „ vidos, seu ineundas, per quos, seu quas cavebitur
 „ perso-

personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res Societatis nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum, aut amissionem sequi contingat, fors in ipsa seu capitale semper saluum sit, & integrum a socio recipiente restituatur, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos aut menses respondeatur. Statuimusque hujusmodi contractus, conventiones, & pactiones, usurarios, & illicitos posthac censi debere. Arque impossetum non licere iis qui pecunias, vel animalia, aut alias res in Societatem tradunt, de certo lucro, ut praefertur, percipiendo, inter se pacisci, & concordare. Neque etiam, sive ad certum, sive ad incertum lucrum convenerint, socios, qui ea recipient, ad fortem seu capitale saluum & integrum, ubi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum quovis pacto aut promissione sibi obligare. Ac ne de cætero Societates ineantur sub hujusmodi pactis & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districtè interdicimus & prohibemus. Dicitur etiam in Concilio Mediolanensi (l. de usuris), quod *In Societate animalium, quæ inestimata alicui dantur ad custodiam, sive ut operas præbet, omnes casus, etiam fortuiti, semper sint periculo ejus qui dederit, nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit; nec fiat pactum ut fors sit semper salva etiam ex primis factibus.* Et idem habetur in Concilio Burdegalensi, anno 1585. congregato, c. 29.

Ratio autem, cur necesse sit, ut is qui pecora in Societatem confert, subeat periculum principalis, est primo, quia contra naturam Societatis est, quod lucrum percipiatur ab eo, qui non sustinet periculum fortis, juxta mentem leg. (l. si fuerit, ff. pro soc. §. Arist.). ubi dicitur, Societatem injustam esse, cum is qui damnum sustinet, lucrum non percipit: *Iniquissimum enim genus Societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum expectat.* Ex quibus verbis sequitur, quod a contrario ille qui nullum damnum & periculum subire vult, nullum etiam lucrum sperare debet. Secundo, quia pactum, quo cavetur, ut omne periculum ad unum ex sociis spectet, contrarium est equalitati, quæ inter socios, jure quodam fraternitatis, observari debet, & talem contractum usurarium reddit. Tertio, quia dum res datur ea conditione, ut alia similis reddatur, mutuum contrahitur, ut videtur in leg. 2. §. Mutui datio, ff. si certum petatur. At ille qui mutuo dat cum pacto recipiendi aliquid ultra fortem principalem, usuram committit, ut constat ex Can. si fœneraveris, 14. q. 3.

Secunda conditio, quæ requiritur, ut Societas sit licita, est, ut ille qui animalia in Societatem recipit, se in tali administratione fideliter conservaturum promittat, nec animalia mutuatuum, sed debito modo eorum con-

fer-

servationi invigilaturum, & de eo eundem animalium fructibus rationem fideliter redditurum.

Tertia conditio est, ut fervetur aequalitas, id est, ut unus non magis gravetur, quam alius; & idcirco lucrum, expensæ, jacturæ, damna, juste inter socios dividantur: ita ut qui animalia custodienda recipit, lucri partem habeat laboribus, curis, industriæ, & expensis in hujusmodi custodia faciendis convenientem; & pariter alius qui animalia in Societatem contulit, quorum jacturam sustinet, justam etiam lucri partem consequatur.

Quest. 2. Quidnam ex supradictis concludendum est?

Resp. Concludendum est primo, quod si emanant animalia a rustico, quæ deinde eidem in Societatem dabuntur, justo pretio emenda sunt; alias enim injustitia committitur, cum, juxta doctrinam sancti Thomæ (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), *Si vel pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur justitie aequalitas & ideo carius vendere, vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.*

Secundo, concludendum est, quod contractus Societatis animalium, in quo qui animalia confert, nullum periculum sustinet, eo quod pacto convenit, ut rusticus finito tempore præsentis Societatis, seu potius appaltus, ei restituat eundem animalium numerum juxta æstimationem factam, injustus est, & illicitus, si speretur aliquod lucrum ultra fortem principalem; tunc enim verus est contractus mutui, in quo usuram sine dubio committit, qui aliquid ultra fortem principalem sperat, ut videre est in Can. *Plerique*, 14. q. 3. quia, ut supra dictum fuit, ad hoc ut sit vera Societas, requiritur, ut socii in lucro & in damno participant; & talis contractus in Concilio Mediolanensi I. damnatus fuit his verbis: *Si autem animalia dentur æstimata, ita ut fors danti salva sit, nihil omnino percipi possit.*

Quest. 3. Ille qui multas possidet pascuales terras, potestne inquilino animalia æstimata dare cum hac conditione, ut talis inquilinus teneatur post certum tempus illa animalia juxta priorem æstimationem restituere, & interim unoquoque anno aut mense certam quantitatem lactis, casei, butyri, aut lanæ solvere?

Resp. Certum est, quod juxta principia in hac materia stabilita, quæ super decisionibus summorum Pontificum, & Conciliorum fundata sunt, si id quod percipietur quovis anno vel mense ab illo, qui talia animalia dedit, superat justum pascuorum pretium, (quod semper in praxi accidit) ibi reperitur usura manifesta; constat enim ex iis quæ superius dicta sunt, quod dum æstimata dantur animalia, nihil ex illorum fructibus recipi potest.

Quest. 4. Debetne usurarius censerī, qui fundum inquilino colendum tradit, ita ut teneatur ex illius fructibus quingentos aureos annuatim sibi solvere, eo quod

fundo adjuncta sunt animalia secundum æstimationem data, quæ talem fundum melioris conditionis reddunt, qui fundus sine animalibus quadringentos aureos tantum annuatim domino redderet?

Resp. Haud dubie in tali contractu usura reperitur, cum dominus intendat aliquid ratione animalium recipere, quæ mutuo tantum data sunt, ut supra probatum est.

Quæst. 5. Quandoquidem potest inquilino tradi fundus ad certum tempus cum pacto, quod annuatim certum illius intuitu lucrum solvat; quare non eodem modo poterit percipi lucrum certum ex animalibus, quæ fundo adjunguntur, cum animalia perinde ac fundus ex natura sua fructifera sint?

Resp. Dicendum est primo, magnam reperiri diversitatem inter traditionem fundi inquilino factam, & traditionem animalium: in traditione etenim fundi non transfertur dominium, quod tamen est de essentia mutui, & inquilinus tenetur semper, finito termino constituto, eundem fundum domino restituere. At in traditione animalium æstimatorum transfertur dominium in accipientem, qui non tenetur ad restituenda eadem animalia, sed tantum similia & ejusdem qualitatis & quantitatis: & hæc duæ conditiones constituunt essentiam mutui, ex quo nullum lucrum sperare licet sine usura.

Dicendum secundo, sufficere debere quod Christianus sciat, id esse legibus Ecclesiæ prohibitum, ut statim concludat faciendum nullo modo esse.

Quæst. 6. Nonne dici posset, dominum animalia inquilino locasse, & ita licite posse aliquid ultra sortem principalem exigere, sicut aliquid exigi potest pro locatione equi & similibus?

Resp. Respondeo, locari animalia, ut alicui usui inserviant, ut equi ad itinerandum aut arandum terram & similia; non vero ut ex eis fructus proveniat: talis enim fructus juxta Canones locari nullo modo potest. Adde, quod dum locatur equus, debet idem equus restitui finita locatione, quod est contra naturam mutui, ut videtur in leg. *Mutuum, ff. si certum petatur*. Præterea res quæ locantur, usu ut plurimum minuuntur & deteruntur; animalia autem quæ æstimata dantur, nullo modo minui possunt aut deteri in præjudicium dantis, cum recipiens teneatur semper animalia ejusdem æstimationis & valoris restituere.

Quæst. 7. Quomodo se gerere debet dominus, dum boves, aut vaccas tradit, fundi sui melioris efficiendi causa, subministrando pascua ad eos alendos necessaria?

Resp. Necessè est, ut dominus periculum fortis principalis in se recipiat, ita ut si aliquod animal sine culpa recipientis moriatur, dominopereat: & ita licitum erit, mediam partem fructuum ex animalibus provenientium consequi: quia in hoc casu erit vera & legitima Societas, in qua tres supradictæ conditiones reperiuntur. Et hæc est doctrina

Sancti Thomæ; licet enim de pecunia loquatur, idem tamen dicendum sine dubio est de animalibus propter omnimodam paritatem rationis: *Ille, inquit (2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.), qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artífici per modum Societatis eujusdam, non transfert dominium pecunie sue in illum, sed remanet ejus, ita quod eum periculo ipsius mercator de eo negotiatur, vel artífex operatur; & ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expectare tamquam de re sua.*

Quæst. 8. Nonne excusari potest contractus, in quo animalia æstimata in Societatem traduntur, ut pecora rustico, eo pacto ut reddere teneatur, finita Societate, eundem pecorum numerum ejusdem æstimationis & valoris, modo tradens rationabiliter rustico compenset periculum animalium, quod in se recipit rusticus, dum se obligat ad restituendum eundem animalium numerum, aut eorum æstimationem? Nonne videtur, quod cum periculum, quod sustinet rusticus, aliquo pretio æstimari possit, ille qui animalia tradit, inique cum eo non agit, si justam æstimationem talis periculi computet & compenset, relinquendo rustico majorem fructuum ex animalibus provenientium partem, quam alias consequeretur?

Resp. Certum est quod ille qui animalia tradit, non potest ita pacisci, ut nullum fortis principalis periculum sustineat, etiamsi ob eam causam, minorem fructum ex animalibus consequatur; quia tale pactum efficit, ut contractus Societatis mutetur in verum mutuum, vi cuius nihil sine usura percipi potest; quia tunc dominium rei traditæ translatum censetur in accipientem, qui etiam tenetur restituere animalia ejusdem valoris; & ita adfunt conditiones necessariæ ad constituendum mutuum, quæ Societatem protinus tollunt & destruunt, ut habetur in supra citata leg. *Si non fuerint, §. Aristo, ff. pro socio.* Et ut constat ex supradicta doctrina S. Thomæ 2. 2. q. 78. art. 2. ad 5. in societate lucrum ad eum pertinere debet, qui periculum sustinet: & ita cum in casu proposito omne periculum spectet ad eum qui animalia recipit, debet consequenter omne lucrum ex eis proveniens consequi: ita ut si ille, qui animalia æstimata dedit, velit aliquid ultra fortem principalem percipere, injustitiam manifestam committat, ex eo quod vult lucrum percipere, quod ad eum non pertinet, quia nullum periculum sustinet; quod fufius explicabitur cap. sequenti, in quo de trium contractuum injustitia dissetur.

Hæc doctrina egregie confirmata reperitur in erudita venerabilique Synodo ab Eminentissimo Carolo Cardinali Barberino congregata, & in lucem edita ope Abbatis Sanctæ Mariæ Farfensis, & Sancti Salvatoris majoris: cui Synodo maxima certe authoritas accedit, ex eo quod in illius directione strenuam ac diligentissimam operam navavit, dum in minoribus esset, ipse summus Pontifex

Clemens divina providentia Papa XI. ut videre est in eadem Synodo, pag. 352.

¶ Declaramus, inquit Eminentissimus Cardinalis in hac eadem Synodo, illos contractus illicitos esse & usurarios, qui dicuntur ad gaudendum, vulgo, a godere, a godere: quando scilicet dantur mutuo quinquaginta nummi, & interim, donec reddantur, conceditur possessio alicujus fundi, vel alterius rei, una cum ejusdem fructibus.

Contractus & societas ad caput salvum, etiam dum de animalibus agitur: cum scilicet fors principalis semper danti salva servatur; quas societates nullas & invalidas declaramus.

Illicitus etiam est contractus, quo triticum turcicum, aut alias male qualitatis traditur, ut aliud melius habeatur; sed ejusdem speciei, qualitatis & quantitatis debet omnino esse.

Illicitum est inire contractus simulatos, & exponere majus pretium eo, quod revera traditum fuit: seu id fiat, ut vicinus, a jure congrui excludatur, aut ut patiantur alii quicumque contractus.

Editto contro gli Usurarij, pag. 494.

Dichiariamo, essere contratti illeciti, ed usurarij, quelli che si dicono a godere a godere, cioè imprestar cinquanta scudi, e goderli una possessione, o altro con prendersene il frutto.

Li contratti, e compagnie a capo salvo etiam d'animali, cioè riservata sempre la sorte principale per il dante; dichiariamo nulle, ed invalide.

E' anche contratto illecito, il prestar grano turco, o altro grano di mala qualità, e ripigliare grano buono, e simili; ma deve essere della medesima spezie in quantità, e qualità.

Non è lecito di far contratti simulati, con apporre maggior prezzo di quello ch' effettivamente si sborsa, o sia per escludere il vicino dal jus congruo, o per palliare altri contratti di qualsivoglia sorta.

Quest. 9 Quonam modo licite fieri possunt contractus & societates circa animalia?

Resp. Potest v. g. tradi pecorum, aut aliorum animalium grex ad sex annos, ita ut per totum hoc tempus æqualiter dividantur, inter dantem & accipientem, fructus qui ex tali grege proveniunt, & finito contractus tempore, dividatur etiam grex, eo modo quo fuerit expresse conventum.

Potest etiam ita fieri, ut unusquisque mediam animalium partem in Societatem conferat, sicut & expensarum quæ ad alenda & custodienda animalia requiruntur: & deinde animalia, & eorum fructus æqualiter dividantur. Vel etiam potest unus e sociis pascua ministrare, & aliter expensas custodiæ; & sic de cæteris.

C A P U T XIV.

De Contractu Societatis pecuniariae, & utrum possit,
 aſſecurata ſorte principali, aliqua ſpes lucri
 remanere per viam trium Contractuum.

Queſt. 1. **P** Ecceat-ne, qui mediante Societatis contra-
 ctu, pecuniam mercatori negotiationis cau-
 ſa tradit?

Reſp. In hoc nihil mali eſt, modo adſint conditiones
 requiſitæ, quarum præcipua eſt, ut adſit communicatio
 & communio quædam jacturæ & lucri inter recipientem
 & dantem; quia talis communicatio eſt de eſſentia So-
 cietatis.

Queſt. 2. Nonne poſſet in Societate aſſecuratio fortis
 principalis, & alicujus lucri per viam triplicis contractus
 fieri?

Reſp. Ut difficultati propoſitæ dilucide respondeatur,
 ſciendum eſt primo, quid per tres contractus intelliga-
 tur: quod us breviter exponatur,

Sciendum eſt, primum contractum vocari Societatis con-
 tractum, per quem unus ex fociiſ pecuniam confert, &
 alter induſtriam, ea conditione, ut æqualis ſit uniuſcu-
 juſque jactura & lucrum.

Secundus contractus vocatur Aſſecuratio fortis princi-
 palis, dum ſcilicet ille qui ſolam induſtriam in Societa-
 tem contulit, ſecurum facit de ſorte principali eum qui
 pecuniam contulit, ea conditione, ut ad compenſandum
 periculum, quod ſubit, retineat aliquam partem lucri,
 quod ei, qui pecuniam contulit, competeret. In tertio
 contractu ſit emptio minoris lucri certi pro majore lu-
 cro incerto; dum ille, cui data eſt ſecuritas fortis ſuæ
 principalis, ut omnem ſuſpicionem amoveat & vitet la-
 borem neceſſarium in rationum redditione focii exami-
 nanda, illum rogat ut ſecurum eum de aliquo lucro
 certo faciat, paratus aliquam partem lucri ſibi probabi-
 liter in ſocietate obventuri cedere: exempli gratia,
 Joannes contractum Societatis cum mercatore init, ea
 conditione, ut dictus Joannes pecuniam, mercator vero
 induſtriam in Societatem conferant, & æqualiter in lu-
 cro & in damno participant: Joannes timens pecuniæ
 traditæ jacturam, mercatori proponit, ut ſibi Joanni
 ſecuritatem faciat de ſorte principali, mediante aliqua
 parte lucri ſibi convenientis, quæ illi mercatori relin-
 quetur. Et ita ſi probabile eſſet, quod in hac ſocieta-
 te lucrum aſcenderet uſque ad quindecim nummos pro
 quolibet centenario, mercatori tertia hujus probabilis lu-
 cri pars ceditur, ad compenſandum periculum, quod
 pro Joanne ſubit. In tertio autem contractu, Joannes
 vendit lucrum incertum, quod probabiliter aſcenderet
 uſque ad decem pro quolibet centenario: pro lucro cer-

to, quinque pro centenario; & ita inito isto ultimo contractu, remanet obligatus ad assecurationem fortis principalis Joannis, cum interesse annuo quinque pro quolibet centenario.

Hoc posito, constat ex his, quæ capite præcedenti dicta sunt, non licere in societate assecurare fortem principalem, aut interesse per tres hujusmodi contractus: quia secundus & tertius contractus destrunt essentialia societatis, videlicet participationem in lucro & in damno, quæ cum his tribus contractibus subsistere nullo modo potest, quia per illos id efficitur, ut unus e sociis habeat lucrum certum, non obstante alterius socii damno, & ita nulla fit participatio in lucro & in damno.

Secundo, injustitia triplicis hujusmodi contractus damnata fuit in Constitutione Sixti V. quæ adeo clara est, ut Azorius part. 3. lib. 9. cap. 4. quæst. 7. dixerit, eos Doctores, qui pro tribus contractibus steterunt, ante Sixti V. Constitutionem scripsisse. (in Bulla 45. quæ incipit, *Detestabilis*): „ Damnamus, inquit summus Pontifex, & reprobamus omnes & quoscumque contractus, conventiones, & pactiones posthac incundos seu ineundas, per quos seu quas cavebitur personis pecunias, animalia, aut quaslibet alias res societatis nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum, aut amissionem sequi contingat, fors ipsa seu capitale semper salvum sit, & integrum a socio recipiente restitatur, sive ut de certa quantitate vel summa in singulos annos aut menses, durante societate, respondeatur: Statuimusque, hujusmodi contractus, conventiones & pactiones, uturarios & illicitos posthac censi debere. Ac ne de cætero societates ineantur sub hujusmodi pactis & conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districtè interdicimus & prohibemus“. Deinde hujusmodi societatum authores damnat, uturarios esse declarat, & poenis Canonicis præcipit coerceri. Constat igitur ex hac Bulla, non posse per viam secundi contractus assecurari fortem principalem, cum in ea damnentur contractus, per quos id efficitur, ut assecuretur fors principalis illis, qui pecuniam aut animalia aliis, sub prætextu faciendæ societatis, tradiderunt.

Quæst. 3. Nonne huic Constitutioni responderi potest, in ea non damnari assecurationem capitalis, vel fortis principalis & interesse, tamquam juri naturali & divino contrariam, sed ut de usura suspectam, & ita contrariam soli juri Ecclesiastico, quod talem assecurationem damnat, præcipue dum cum pauperibus fit hujusmodi contractus, & ita talem Constitutionem obligare solummodo in illis regionibus, in quibus publicata & usu recepta fuit?

Resp. Constat ex Bullæ verbis & rationibus, quibus ad illam publicandam motus fuit summus Pontifex, il-
lam

Iam affecurationem non solum Juri Ecclesiastico, sed etiam divino & naturali contrariam esse: *Irrepsit enim, inquit Pontifex (Sixtus V. in Bulla 45.), versute & callide antiquus humani generis hostis per varios dolos & fallacias, & incautos homines quæstus dulcedine captos & delinatos opprimit, atque eo perducit, ut se ipsos in usurarum voraginem Deo hominibusque odiosam, sacris Canonibus damnatam, & Christiana charitati contrariam fæde immergat, & dum vanas & terrenas divitias quærant, veras ac celestes amittant, sicut nuper cum magno dolore audivimus hoc malum in quasdam provincias pervasisse; Nam multis speciosum & honestum societatis nomen suis foenerariis contractibus prætexendo, &c.* Hæc bulla integra reperitur infra, Tomo 2. in fine.

Videatur etiam Edictum vulgari lingua ab Eminentissimo Cardinali Ghisio, Episcopo Albanensi, promulgatum, quod in fine hujus Tomi primi integrum refertur.

Quest. 4. Nonne pariter responderi potest, Pontificem tantum intendere contractum societatis damnare, in quo unus e sociis securitatem habet de sorte principali & interesse, in vim solius contractus societatis: non autem voluisse condemnare societatem, in qua affecuratio fortis principalis per secundum contractum habetur, in quo compensatur periculum, quod in se recipit mercator, quodque alio justo pretio appetiari potest?

Resp. Certum est, quod Pontifex non dicit se damnare affecurationem fortis principalis, aut interesse certi, dum sit ex vi contractus societatis; sed absolute damnat omnem contractum, in quo datur securitas fortis principalis cum aliquo interesse; quia talis affecuratio fortis principalis cum determinatione interesse & lucri usuraria est. Ex quo sequitur, omnes & quoscumque contractus, in quibus aderunt hæc duæ conditiones (affecuratio scilicet fortis principalis, & determinatio alicujus lucri certi) usurarios esse, & in hac Bulla damnatos, nisi tamen perciperetur aliquod interesse ex pecunia propter verum lucrum cessans aut damnum emergens, prout explicatum fuit cap. 4.

Præterea prævidens idem summus Pontifex, quod varii hujusce constitutionis eludendæ modi, cupiditate impellente, reperiri poterant, ut prætextu licitæ societatis, usura impune exerceretur, necessarias societatis conditiones præscripsit, his verbis (*Bulla Sixti V. Vide T. 2. in fine*): *Sed potius cuncti noverint, societates ita ineundas seu contrahendas esse, ut non ad certam summam aut quantitatem ab omni periculo & damno, ut præfertur, immunem, lucri nomine persolvendam, neque ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum, socius accipiens teneatur: Definiens, usurarias esse omnes illas societates, in quibus illæ conditiones non adessent. At constat, illas conditiones non reperiri in societate, quæ cum triplici contractu celebratur, cum e contra in*

illa adfint conditiones diverſæ & oppoſitæ, quas Pontifex excludit & damnat. Dicendum eſt igitur, hujusmodi tres contractus illa Conſtitutione injuſtos & uſurarios declarari.

Queſt. 3. Quo modo dici poteſt, pactum, quod quis non teneatur participare in fortis principalis damno, eſſe contra ſocietatis naturam; cum Ulpianus dicat in leg. *ſi non fuerint*, ff. pro ſocio, fieri poſſe ſocietatem ita, ut unus e ſociis de damno non teneat, & tamen de lucro participet?

Reſp. Conſtat, quod non ſolum concludi non poteſt ex verbis leg. *ſi non fuerint*, licere pacifci de aſſecuratione fortis principalis in ſocietate; ſed e contra eadem lex expreſſis verbis tale pactum excludit, dum decernit, illud fieri non poſſe, niſi cum unus e ſociis induſtria eſt æque æſtimabilis, ac damnum pecuniæ. Ita, inquit lex (*L. ſi non fuerint*, ff. pro ſocio), *conveniri in ſocietatem poteſt, ut nullam partem damni alter ſentiat, lucrum vero commune ſit; quod ita demum valebit ſi tanti ſit opera, quanti damnum eſt; plerumque enim tanta eſt induſtria ſocii, ut plus ſocietati conferas, quam pecunia.* Ratio igitur, cur in hoc caſu licita ſit talis ſocietas, ea eſt; quia ſi is qui in ſocietate induſtriam confert, quæ eſt ejuſdem pretii ac pecunia, ſubiret aliquod periculum pecuniæ, haberet in ſocietate plus periculi quam lucri; ſuſtineret enim ex unâ parte periculum induſtriæ ſuæ, quæ eſt æque æſtimabilis, ac ipſa pecunia, & ex alia periculum alicujus partis pecuniæ; quod eſſet contra æqualitatem, quæ inter ſocios obſervari ſemper debet; tunc enim mercator ex quatuor partibus periculi tres ſuſtineret, & tamen haberet tantum mediam lucri partem. Ex quo ſequitur, legem decernere, ut lucrum, quod in ſocietate percipitur, ſit proportionatum & conveniens periculo quod ſuſtinetur; & ita quod ille, qui nullum periculum ſubire vult, nullum etiam lucrum percipere poſſit.

Queſt. 6. Si dum induſtria eſt æque æſtimabilis, ac ipſa pecunia in ſocietate collata, licet percipere partem lucri, etiam ſi de damno quis non teneatur; nonne etiam dici poteſt, quod in ſocietate, in qua induſtria parum æſtimabilis eſt, & in qua nullum fere reperitur periculum, ille qui pecuniam confert, poteſt mediam lucri partem percipere, licet de nullo damno teneatur?

Reſp. Ut dilucide cognoſcatur, quod ille, qui pecuniam in ſocietatem confert, nullum umquam lucrum percipere poteſt, dum nullum vult ſubire periculum, nec de ullo damno teneri; ſupponendum eſt pecuniam ex natura ſua ſterilem eſſe, nullumque fructum dare poſſe, niſi mediante illius induſtria, qui ea utitur. Et ita ex duobus ſolis capitibus lucrum aliquod ex ſocietate percipi poteſt, vel quia in ea apponitur appetiabilis induſtria, vel quia adefſt amittendæ pecuniæ periculum: &

ille qui nullam industriam in societate apponit, potest solummodo lucrum percipere ex eo, quod pecuniam suam periculo commercii exponit; quod certe periculum pecunia appetibile est: Et hæc est ratio Sancti Thomæ his verbis expressa (2. 2. q. 78. art. 1. ad 5.): *Ille qui committit pecuniam suam vel mercatori vel artífici, per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecunie suæ in illum, sed remanet eius: ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artífex operatur: & ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expetere tamquam de re sua.* Et consequenter ille qui in societate nullam industriam apponit, nec ullum periculum pecuniæ sustinet, nihil ex ea societate percipere licite potest; quia rationes, propter quas aliquid percipi potest, tunc temporis non adfunt: Et ita videtur, quod hæc est differentia inter illum qui partem lucri in societate percipit, quia industriam confert, licet nullum periculum pecuniæ subeat; & illum qui pecuniam solummodo conferens, vult aliquod lucrum habere sine ullo damni periculo: nam in primo casu, ratio, propter quam lucrum percipi licite potest, scilicet quia apponitur industria, cujus periculum in commercio sustinetur, remanet intacta: in secundo vero casu nulla adest ratio, cum nec industria, nec pecuniæ periculum addit.

Quest. 7. Nonne dici posset, quod cum periculum pecuniæ respectu illius, qui illam tantum in societatem confert, requiratur solummodo, ut addit æqualitas, quæ inter socios servari semper debet; illud periculum necessario subeundum non est, dum is qui illud subire renuit, dat aliquam partem lucri, quod probabiliter sibi in societate obveniret, ad compensandum periculum, quod socius sustinet: & ita æqualitas in societate observatur, cum lucrum, quo se in favorem socii primus spoliatur, æque æstimabile sit, ac periculum, quod secundus in se recipit?

Resp. Dum ille, qui pecuniam solummodo in societatem confert, periculum sustinere non vult, æqualitas inter socios nullo modo observari potest, si aliquod lucrum ex societate idem recipiat: neque dici potest, socium sufficientem compensationem pro periculo recipere, dum ei remittitur aliqua pars lucri, quod probabiliter in societate haberetur: & ratio est, quia, ut dictum est præcedenti N. juxta Sanctum Thomam, tota ratio, propter quam ille, qui pecuniam in societate solummodo confert, potest aliquam partem lucri recipere, est, quia pecuniam suam periculo negotiationis exponit; & ita dum totum illius periculum in socium rejicit, ad hoc ut æqualitas servaretur, necesse esset, ut idem socius omne societatis lucrum perciperet, cum in hoc casu id omne conferat, ex quo lucrum iuste provenire potest. Sicut igitur æqualitas non servaretur in societate, si

Joannes qui mediam partem lucri percipere debet, eo quod industriam æquivalentem pecuniæ in societatem confert, ita conveniret cum Petro, qui pecuniam confert, ut eidem Petro aliquam partem lucri cederet, cum ea conditione, ut Petrus conferret & pecuniam & industriam; quia cum in eo casu tota ratio lucrandi in societate spectet ad Petrum, æquum est, ut totum omnino lucrum percipiat: ita pariter concludendum est, æqualitatem inter socios observari nullo modo posse, dum ille qui pecuniam in societate solummodo contulit, non vult illius amittendæ periculum sustinere, & tamen aliquam partem lucri socialis percipit: licet illud periculum necessario subeundum sit, ut adsit aliquod jus participandi in lucro; nam sola pecunia sine periculo sterilis est ex natura sua, & ita corrumpit omne lucrandi fundamentum.

Quæst. 8. Quo pacto responderi potest objectioni sumptæ ex Decretali Innocentii III. in cap. *per vestras*, De donationibus inter virum & uxorem? In qua vult Pontifex, ut maritus, qui non est solvendo, fidejussorem inveniat, & cautionem det de reddenda dote, aut certe illam alicui mercatori tradat, ut ex honesto lucro, quod ex ea percipiet, onera matrimonii sustinere possit. Ibi intendit Pontifex, quod dos sit in securo, cum illius fecuritatis habendæ causa, decernat, ut in manibus mariti non remaneat: & tamen hoc casu potest maritus honestum ex ea lucrum percipere ad sustinenda onera matrimonii. Itaque concludi posse videtur, posse lucrum ex pecunia percipi, licet assecuretur fors principalis.

Resp. Ut huic difficultati breviter & dilucide respondeatur, dicendum est, non intendisse summum Pontificem, quod dos mercatori tradita esset immunis a periculis & fortuitis eventibus, qui in societate accidere possunt; sed tantum quod liberaretur ab evidenti periculo, in quo reperiebatur apud pauperem maritum, qui fidejussorem dare non poterat: & ideo præcipit ut dos mercatori tradatur, ut possit maritus ex honesto lucro, quod ex ea proveniet, onera matrimonii sustinere. Intendit autem, ut dos sit apud mercatorem, eodem plane modo, quo esset apud maritum divitem, cum ratio, propter quam marito ordinatum fuit, ut dotem apud mercatorem collocaret, fundetur in sola mariti paupertate: & quemadmodum licet dos esset apud maritum divitem, a casibus fortuitis non esset immunis; sequitur, quod etiam a talibus casibus fortuitis immunis esse non debet apud mercatorem. Quod clare patet ex Glossa, quæ exponens illa Decretalis verba (in cap. *Per vestras*, de donat. inter virum & uxorem.), *Honesti lucris: non enim, inquit, tenetur maritus faverari dotem, & nec usuris aleve uxorem; sed convertat eam in societatem honestam, vel aliquod commercium, ut ex lucro honesto eam aliat.* At evidens est, ex his quæ superius dicta sunt,

sunt, societatem honestam non esse, nisi adsit communicatio & participatio in lucro & in damno: quæ tamen participatio, post securitatem factam de sorte principali omnino coarctat.

Quæst. 9. Quare in societate non poterit fieri pactum, ut fortis principalis periculum ad mercatorem spectet, etiam si ad eum non transferatur pecuniæ proprietates & dominium, sicut fieri potest pactum in contractibus depositi, commodati & locationis, ut periculum rei depositæ, commodatæ, aut locatæ, non spectet ad dominum rei, sed ad depositarium, commodatarium, aut conductorem, licet in his contractibus dominium non transferatur. Potest Petrus, exempli gratia, equum suum Paulo cum hoc pacto locare, ut si moriatur equus etiam casu aliquo fortuito & absque ulla Pauli culpa, teneatur tamen Paulus conductor, equi pretium Petro solvere, licet, ut dixi, Paulus equi dominus non sit. Igitur videtur, quod eodem plane modo potest Joannes pecuniam mercatori in societate tradere, ita ut mercator sustineat pecuniæ periculum, licet illius dominium ad eum translatum non sit; modo tale periculum compensetur, assignando mercatori majorem lucri faciendi partem?

Resp. Magna reperitur diversitas inter pactum affecurationis fortis principalis, appositum in contractu societatis, & idem pactum appositum in deposito, commodato, aut locatione; quia tale pactum non est contrarium essentiali horum trium ultimorum contractuum, sicut est contrarium essentiali societatis. Nam etiam si connaturale, & conveniens sit, ut rei depositæ, commodatæ, aut locatæ periculum respiciat eum qui deponit, commodat, aut locat; attamen illud requisitum non est, nec essentialiale naturæ illorum contractuum, cum depositi essentialia consistat in custodia rei alienæ; essentialia commodati in concessione gratuita usus alicujus rei, servata illius substantia; essentialia demum locationis in concessione alicujus rei usus, justo pretio facti: sed e contra pactum affecurationis fortis principalis in contractu societatis appositum, illius essentialiam destruit, quæ consistit in participatione & communicatione in lucro & in damno, quæ pacto affecurationis tollitur, dum eo mediante, unus e sociis lucrum habet certum, etiam si alter consocius damnum quodlibet patiat. Et ita sicut in contractu depositi non posset apponi pactum, ut ille qui rem depositam recipit, illam servare non teneatur; nec in contractu locationis, ut conductor re conductæ nullo modo utatur, quia tales conditiones sunt contra illorum contractuum essentialiam; non potest pariter in contractu societatis fieri pactum, ut affecretur fors principalis in favorem unius ex sociis; quia tale pactum tollit, & destruit communicationem, quæ inter socios esse debet, & essentialiam societatis constituit.

Id autem optime a S. Antonino exponitur his verbis

(2. p. tit. I. c. 7. §. 37.): „ Quæritur, an dans pecu-
 „ niam mercatori ad mercandum, vel artificio ad mate-
 „ rias emendum, ut ex eis artificiatâ faciat, cum pa-
 „ cto; vel etiam sine pacto, sed cum hac intentione
 „ principali, quod capitale sit saluum, & partem lucri
 „ habeat; nunquid talis est usurarius? Sciendum est,
 „ quod Glossa in Can. PLERISQUE, 14. quæst. 3. tenet,
 „ quod talis contractus non sit licitus, ex quo periculum
 „ spectat ad recipientem, sed si periculum capitalis spe-
 „ ctaret ad utrumque, tunc cum societas contrahatur per
 „ talia verba, tunc bene est licitus“. Et paulo post sic
 „ habet: „ In aliis contractibus valet pactum appositum
 „ præter naturam contractus, ut damnum spectet ad su-
 „ scipientem, ut in commodato & similibus: contractum
 „ tamen dicendum in societate; quia talis non est vera
 „ societas, cum sit contra ejus naturam: societas enim
 „ est quædam fraternitas, sicut PRO SOCIO. L. VERUM.
 „ Unde sequitur, quod tale pactum non sit præter, sed
 „ contra naturam contractus: unde non valet“.

Quæst. 10. Nonne dici posset, assurancement fortis
 principalis in societate factam, rei traditæ dominium
 non transferre, sicut illud in deposito, commodato,
 aut locatione non transfert; & ita societatem non posse
 transire in mutuum, in quo semper dominium trans-
 fertur?

Resp. Certum est, id rationabiliter dici nequaquam posse:
 & in hoc differunt hi tres ultimi contractus a socie-
 tate, quod in illis assurancement fortis principalis non effi-
 cit, ut depositarius, commodatarius, aut conductor, pos-
 sit de re deposita, commodata, aut locata, libere, &
 absolute disponere; quod tamen ad dominium requiritur.
 At vero in contractu societatis, assurancement fortis princi-
 palis efficit, ut mercator possit de pecunia a socio sibi in
 societatem tradita, libere & absolute disponere, cum il-
 lius, qui pecuniam tradidit, non interfit, eo quod mer-
 cator non teneatur eandem pecuniam finita societate red-
 dere, sed tantum illius valorem.

Quæst. 12. Numquid objici posset, quod in contractu
 societatis, in quo vult quis habere assurancement fortis
 principalis, medio secundi contractus, potest etiam ap-
 poni pactum, ut mercator pecunia, modo tantum præ-
 scripto, uti possit; & ita de ea libere & absolute dispo-
 nere non poterit, sicque non erit illius dominus?

Resp. Illud pactum iniquum omnino esset; quia dum
 quis mercatori pecuniæ suæ usum concessit, in eum
 etiam transfudit dominium, & proprietatem, quæ a pe-
 cuniæ usu non distinguitur: & contra æqualitatem facit,
 qui alium prohibet a libero usu rei, quæ ad illum
 pertinet.

Quæst. 12. Potest-ne aliqua alia autoritate probari in-
 justitia societatis, quæ cum triplici hujusmodi contractu
 conjuncta est?

Resp.

Resp. Id quod de tali triplicis contractus injustitia diximus, aliis multis autoritatibus confirmari potest; quarum prima sumitur ex Glossa (in c. Plerique 13 q. 3.), quæ sic loquitur; *Videtur, quod si quis pecuniam detis negotiatori, ut inde emat merces, & det sibi partem lucri, quod illud sit licitum. Quod non concedo, si periculum spectet ad recipientem, ut sic inter eos contractus mutui; sed si per illa verba societatem contrahant, & tunc periculum spectet ad utrumque; tunc bene licitum est, quod unus socius det pecuniam, & alter suppleat laborem, qui deest in pecunia, ut ff. Pro socio, leg. 2.* Et ita cum constet, quod hujusmodi tres contractus impediunt communicationem periculi inter socios, inferendum est, societatem illis tribus contractibus connexam prohibitam esse, neque posse dici, fieri compensationem periculi, quod rejicit unus ex sociis; cum juxta Glossam, dum ille, qui pecuniam in societatem confert, vult esse de sorte principali securus, societas in contractum mutui mutatur, ex quo nihil sperare licet, juxta Evangelium & Can. Si fœneraveris, 14. q. 3. Secunda autoritas contra triplicem contractum, habetur in Decisione Rotæ Romanæ, his verbis: *Quod aliquis lucratur æquales fructus, & non subeat periculum amissionis capitalis, sicut socius; illud genus societatis, ut scilicet capitale sit solvendum, est omni jure improbatum. At illud fit in triplici contractu; nam assuretur fors principalis, & exigitur pars lucri; unde his Decisionis verbis damnari tres contractus concludere possumus. Addi potest Bulla Beati Pii V. in qua sic decernitur (in Bulla 79.): *Conventiones directe, aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus. Sed in tribus contractibus mercator tenetur sustinere periculum casus fortuiti, qui pecuniæ accidere potest, ad quod periculum ex natura contractus societatis obligari non deberet, & ita dici potest, tres contractus in hac Bulla reperiri quodammodo damnatos.**

Præterea duo celebres collectores, & interpretes sacrorum Canonum, qui sæculo duodecimo docta commentaria in Primum Concilium Generale Nicænum ediderunt, illam palliatam usuram, quæ in tribus contractibus latet, reprobaverunt. Primus, Zonaras nomine, explicans illum Concilii Canonem, in quo Clericis prohibita fuerat usura: *His igitur, inquit (Can. 17. Concil. Nicæni I.), ut abstineant, Decreto Clerici edito pœnam quoque in eos, qui non obtemperaverint, Synodus constituit. Nam si quem, inquit, post ea que nunc statuimus usuram ex tractatione, hoc est, quasi instar negotiatoris fœnerationem sibi tractandam susceperit, aut alia quacumque ratione exigere comperit fuerit (fœneratoriæ enim nominis infamiam aliqui declinantes pecuniam ista dant mutuatam, ut sibi lucri partem ex ea paciscantur,*

neq; se fœneratores, sed socios dicunt, ac emolumentum tantummodo participes, nullum interea jacturæ periculum subeunt) hæc hujusmodi omnia Canon vetat, eaque qui exercent, aut aliud quidpiam turpis lucelli gratia exco-gitaverint, depositione multari juber. Videmus igitur trium contractuum subtile commentum novum non esse, sicut nec alias similes usuræ palliationes; sed videmus, etiam tale commentum jam olim reprobatum esse, ut pariter apparet in commentario Theodori Balsamonis Patriarchæ Antiocheni in eundem Concilii Nicæni Canonem: *Quidam sacerdotes*, inquit (*in Can. 17. Concilii Nicæni I.*), *Canonem intelligentes, & ipsum circumscrībentes, eique fraudem facientes, verba quidem servant, mentem autem negligunt: dant enim nonnullis pecuniam, & tantam ex lucro partem se capturos participunt, periculum autem agnituros, qui eam accipiunt; & cum sint revera fœneratores, verbo tamen societatem prætexunt: hoc ergo Canon aversatur, & eos, qui hujusmodi quid faciunt, deponit.*

Sed evidenter constat, illos, qui tribus contractibus utuntur, eadem agere, quæ ab his authoribus in Conc. Nicæno damnata esse dicuntur; igitur juxta illos, tres contractus usurarii sunt.

Quæst. 13. Qui contractum societatis cum mercatore iniiit, nonne per secundum contractum potest securitatem pecuniæ suæ, seu fortis principalis, habere ab aliquo tertio, solvendo justum pretium periculi, quod ille tertius sustinebit? & si id possit fieri cum tertio, quare non etiam cum eodem mercatore, cum quo contracta est societas, fieri poterit?

Resp. Ille, qui contractum societatis cum mercatore iniiit, non potest consequi fortis principalis securitatem, neque ab eodem mercatore, neque ab alio tertio, quin ad illum transferat jus, quod in societate habet; cum, ut constat ex verbis S. Thomæ supra relatis, omne jus quod habet lucrandi in societate, fundetur sepe periculo, cui pecuniam suam exponit. Adde, quod cum societas, cujus essentia consistit in communicatione in lucro, & in damno, tali affecurationis contractu tollatur, & destruat, videtur, quod ille, qui fortis principalis securitatem habuit, non possit in societate, quæ respectu illius non subsistit, amplius lucrari, cum non communicet amplius in damno. Sed posito etiam, & non concessio, talem affecurationem ab aliquo tertio juste obtineri posse, non ideo concludendum esset, id cum socio fieri posse, & ita tres contractus licitos esse; quia satis constat, tres hujusmodi contractus solius usuræ cooperiendæ, & palliandæ causa fieri: non enim primus contractus fieret, nisi adesset securitas alios duos faciendi. Et ita videtur, quod dum quis vere vult ex pecunia mutuo data lucrum consequi, quærit modum talis lucri per tres contractus palliandi, ut non usura, sed lucrum licitum esse

esse videatur. In quo quidem saepe homines falli possunt, sed scrutans corda & renes Deus numquam fallitur. Celeberrimus Card. Denoff, Episcopus Cæsatenensis, in Epistola Pastoralis edita anno 1694. circa materiam usuræ, & interesse, supradicta expresse confirmat his verbis (a): Juxta veriorum sententiam prohibita est, & usuraria trium contractuum societas; quia scilicet secundus contractus priorem contractum destruit, & in nudum mutui contractum mutat; cum, ut ostendimus supra, juxta S. Thomæ doctrinam ad essentiam contractus societatis pertineat, ut ille, qui capitale, seu pecuniam subministrat, eandem periculo exponat perinde ac focii proprias operas, & industrias periculo exponunt; ita ut si dictum periculum cesset, perdat unusquisque jus participandi de lucro communi, quia tunc nihil proprium subministrat. Et ita, cum jam primus societatis contractus destructus reperitur a secundo, per quem fit assicuratio; tertius venditionis contractus, qui existentiam primi supponit, locum amplius non habet: quia cum illo fructus incerti tamquam certi venderentur, provenientes non ex capitali in societatem collato, sed mutui concessio ob supervenientiam assicurationis.

(a) Gio. Casimiro Card. Donoff, Vescovo di Cefena. Nella lettera pastorale circa le usure e gli interessi, pag. 30. La più vera sentenza è questa che tiene essere proibita ed usuraria la società de' tre contratti; imperocchè il secondo contratto distrugge il primo, lo risolve in nudo contratto di mutuo, essendo, come abbiamo mostrato colla dottrina di S. Tommaso, d'essenza del contratto di società, che chi somministra il capitale, l'esponga al pericolo, sì come gli altri compagni espongono al rischio le loro fatiche ed industrie, di modo che se cessa il pericolo, perde ognun di loro il diritto di partecipare del lucro comune, perchè non contribuisce più niente del suo. Et ritrovandosi già distrutto il primo contratto della società col secondo dell'assicurazione, il terzo della vendita, che suppone sussistere ancora il primo, non ha più luogo, posciachè con esso si venderebbero i frutti incerti per certi, non d'un capitale di società, ma d'un capitale di mutuo, divenuto tale per mezzo dell'assicurazione.

CAPUT XV.

De Usurariorum pœnis.

Quest. 1. QUI habendi sunt tamquam Usurarii publici, & manifesti?

Resp. Juxta Glossam (c. Usurarum de usur. in 6. super his verbis Manifestos.): Manifesti usurarii dicuntur illi, de quibus notorium est de jure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, vel quia habent operis evidentiam, que nulla tergiversatione possit celari, aut quia tenent altare suum paratum, vel etiam si contra eos fiat probatio testium, vel sint certa argumenta cum fama, Can. INFAMES, 3. Quest. 7.

Quest. 2. Qualibus pœnis usurarii publici feriuntur?

Resp. Sex præcipuæ usurariorum publicorum pœne enumerari possunt. Primo namque juxta Canonem (Cap. infames, 3. q.): Infames dicuntur exercentes improbum forus, & illicitè exigentes usuras usurarum. Ideoque usurarii eligi non possunt ad beneficia, illisque, quæ possident, privandi sunt, ex Decretali Alexandri III. in qua Episcopo sic scribit (in c. præterea, de usuris.): Parochianis tuis usuras recipere interdicas; qui si parere contempserint, si Clerici sint, eos ab officio, beneficioque suspendas. Quod habetur etiam in Canone Si quis, 14. quest. 4.

Secundo, usurarii manifesti ad communionem Ecclesiæ non admittuntur: Constituimus, quod usurarii manifesti nec ad communionem admittantur Altaris, nec Christianam (si in hoc peccato decesserint) accipiant sepulturam; ut decernit idem Alexander III. (Cap. quia in omnib. de usur.).

Tertio, non licet Sacerdotibus usurariorum oblationem recipere; id enim illis prohibetur in Canone sub pœna suspensionis ipso facto; ut appareat, quantum Ecclesia ab usura crimine abhorreat.

Quarto, usurariorum testamenta invalida, & nulla sunt, ut videre est in cap. Quamquam de usuris in sexto; ubi decernitur etiam, ne quis audeat esse testis in usurariorum testamentis, nisi omnia per usuram acquisita restituat.

Quinto, prohibetur, ne quis locet, aut commodet domum suam alicui usurario, in Canone Usurarum de usuris in sexto. Id Clericis sub pœna suspensionis interdicitur, Laicis vero sua pœna excommunicationis, Communitatibus denique sub pœna interdicti.

Sexto, tenentur quemadmodum latrones restituere non solum per usuram acquisita, sed etiam interesse partis læsæ, non solum id quod acceperunt, sed etiam id quod verus dominus percepisset, si rem per usuram ablatam habuisset: Et hæc est opinio omnium Theologorum, & præcipue S. Thomæ, dum res per usuram ac-

qui-

quisita fructum ex natura sua facit, ut prædium, aut domus, & similia, 2. 2. q. 78. art. 5. in corp.

Quest. 3. Quales pœnas incurrunt Notarii, aut Cancellarii, qui contractus fabricant usurarios?

Resp. Multis legibus civilibus, aut municipalibus, officio privantur, & poena insuper pecuniaria mulctantur. Sed ultra Sanctus Antoninus pœnit (2. p. tit. 1. c. 9. §. 6.):

” Utrum Notarii teneantur ad restitutionem usurarum, de quibus confecerunt instrumenta? *Et statim inquit,*

” Respondeo cum distinctione; quia si scienter faciunt instrumenta, vel chartas de debito usurarum, ac si esset legitimum debitum: puta quia fecit instrumentum, quod Martinus mutuaverit Petro 100. huic ad annum restituendos, cum sciat non mutuasse, nisi nonaginta. Tunc tenetur in solidum, si ipsi usurarii non restituant: & hoc, nisi facerent in favorem receptionis mutui; puta, quia ille aliter non volebat mutuare, & Petrus multum indigebat, nec poterat aliter sibi providere, tunc enim non teneretur Notarius; peccaret tamen mortaliter hoc faciens scienter; quia perjurium incurreret faciens instrumentum falsum, & in fraudem usurarum; quia communiter solent jurare Notarii, quod talia non faciunt.

TRACTATUS QUINTUS
DE CAMBIO,
LOCATIONE, DOTE,
DEPOSITO, ET PRECARIO.

CAPUT PRIMUM.

De Cambio.

Quest. 1. **Q**uid est Cambium?

Resp. Cambium generaliter, & lato modo sumptum, potest dici Permutatio unius rei cum alia: quæ definitio convenit tam cambio pecuniario, de quo infra, quam cambio cujuslibet alterius rei. Secundo, cambium strictius sumptum respicit tantum pecuniæ cambium; & hoc modo definiri potest: Permutatio alicujus certæ speciei pecuniæ pro alia; & in hoc differt a venditionis contractu, in quo pecunia pro aliis rebus datur.

Quest. 2. Quo pacto dividitur cambium?

Resp. Dividitur primo in verum & reale cambium, & fictum siccumque, ut dicitur.

Quest. 3. Quale cambium est reale, & verum?

Resp. Illud est, quod vere, & proprie cambium vocari debet, in quo scilicet vere, & realiter aliqua pecuniæ, & monetæ species pro alia mutatur.

Quest. 4. Quale est cambium fictum, & siccum?

Resp. Illud quod speciem tantum, & apparentem cambii figuram præfert, cum re vera verum mutuum sit: vocaturque cambium siccum, similitudine sumpta ab arbore sine succo, quæ speciem tantum præfert viventis arboris, fructumque producere non valet: eodem plane modo, cum illud cambium siccum, verum cambium non sit, sed mutuum, nullum fructum, aut lucrum producere licite potest; ut constat ex Constitutione 118. Beati Pii V. (*Bulla 118. quæ incipit: In eam pro nostro.*)

„ Damnamus, *inquit*, ea omnia cambia, quæ sicca nominantur, & ita confinguntur, ut contrahentes ad
„ certas nundinas, seu ad loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ii, qui pecuniam recipiunt, litteras
„ quidem cambii tradunt, sed non mittuntur, vel ita
„ mittuntur, ut transacto tempore, unde processerant,
„ inanes referantur; aut etiam, nullis hujusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposci-
„ tur, ubi contractus fuerat celebratus; nam inter dantes, & recipientes usque a principio ita convenerant;
„ vel saltem talis intentio erat; neque quisquam est,
„ qui

qui in mundanis aut locis supradictis, hujusmodi litteris receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecuniæ, sive depositi, sive alio modo ficti cambii traduntur, ut postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur. Hæc constitutio integra habetur Tomo 2. in fine.

Illud quoque cambium siccum probatum fuit in primo Concilio Mediolanensi a S. Carolo congregato (1. tit. de usur.): *Ne fiant, inquit, cambia, cum litteræ ad destinatum locum vere mittuntur, & ibi non fit solutio, sed uno, & eodem loco pecunia datur, & recipitur.*

Quest. 5. Quo modo dividi potest reale, & verum cambium?

Resp. Dividitur in cambium minutum, cambium per litteras, & cambium ad certum constitutum diem, & terminum.

Quest. 6. Quale est cambium minutum?

Resp. Est contractus, per quem majoris valoris pecunia, & moneta pro aliis minoris valoris permutatur, vel e contra: sicut quando aurei pro assibus, vel Juliiis mutantur, aut Julii pro aureis; & sic de cæteris.

Quest. 7. Quale est cambium per litteras factum?

Resp. Illud est, in quo traditur Pecunia in aliquo loco, cum pacto, ut numeretur, & solvatur in alio loco: ut si Petrus Florentiæ centum aureos mercatori tradat, ea conditione, ut eadem summa Neapoli solvatur: quod fit, ut possit haberi talis pecunia Neapoli majori cum commodo, & securitate; & ideo sumitur littera cambii a præfato mercatore Florentino, qui eodem tempore ad Neapolitanum mercatorem scribit, ut talem summam lateri litterarum solvat.

Quest. 8. Quale est cambium ad certum constitutum diem, & terminum?

Resp. Illud est, quod a mercatoribus plerumque fit, dum pecuniam, sub interesse, & lucro duorum cum dimidio, aut trium pro quolibet centenario, tradunt: quæ pecunia ei post tres circiter menses reddi debet cum præfato lucro; quod sæpius Parisiis, Lugduni, & alibi fit in praxi.

Quest. 9. Potest-ne licite recipi aliquod lucrum ex cambio minuto?

Resp. Qui aliquod lucrum ex tali cambio percipit, non peccat, modo lucrum moderatum sit, & proportionatum labori numerandæ pecuniæ, & expensis, quæ ad sustinendum tale commercium in conductione apothecæ, & salario ad id servientibus dando, fiunt, ut etiam damno, quod sustinet mercator, dum se utilitate, aut commo-
modo pecuniæ privat; modo etiam id fraudulenter non fiat, & ad palliandam usuram. Nam ea de causa, quamvis tale cambium licitum sit, attamen aliquoties potest esse illicitum, quia plus sumitur, quam consuetum sit, aut traditur moneta, quæ iusti ponderis non est, & ideo recusari potest. Quantum ad lucrum, quod ex cambio

bio minuto sumitur, illud majus, aut minus juxta locorum consuetudinem esse debet, nisi alia scripta lex adsit.

Quest. 10. Cambium, quod per litteras fit, est ne licitum?

Resp. Tale cambium illicitum non esse probatur ex Bulla 118. Beati Pii V. in qua dicitur, usum litterarum cambii esse legitimum propter publicam necessitatem, & utilitatem, quæ ex illo provenit: ratio autem, propter quam potest recipi aliquid ultra id, quod datum est, est, quia ille, qui dedit, sustinet periculum pecuniæ, quia cum labore, & expensis transfertur pecunia in alium locum; & ita dici potest, quod lucrum non habetur ex tradita pecunia, quæ ex se sterilis est; sed propter periculum, & expensas, quæ sunt ad habendos socios correspondentes, domum, servos, & alia hujusmodi in simili negotiatione requisita; neque enim justum est, ut quis, alienæ utilitatis gratia, curas & labores suos frustra ponat in negotio licito, & inde tamen nullum lucrum sperare possit; & hæc ratio assignatur a Sancto Thoma, his verbis (*opusc. 73. de usur. cap. 13.*): *Dicendum, quod ars campforia de se est justa; & est ratio, quia illud plus, quod accipitur a campforibus in tali permutatione monetæ, non accipitur ratione pecuniæ, quæ de se est invendibilis, sed ratione periculi, vel interesse, ut subveniatur salariis pensionum, domorum, ministrorumque, & laboribus, & expensis in arte necessaria, & licita, ne frustra ponant operam, & sudorem suum in re licita ad utilitatem aliorum.*

Quest. 11. Aliquando campfor, seu Bancarius nullum damnum patitur, nullum periculum subit, nullumque laborem apponit in procurando, quod pecunia sibi tradita, alio in loco solvatur; quia habet & amicos, & pecuniam, quam ad se transmitti cupiebat, in eo loco, in quo solutio summæ vi litterarum suarum alteri fieri debet. His positis, licet-ne campfori lucrum aliquod exigere?

Resp. Licet omnino, quia ea per accidens in favorem campforis eveniunt, & illa facilitas cum qua procurare potest, ut in locis remotis suo nomine valor solvatur pecuniæ sibi traditæ, ex campforis statu, & industria provenit; non autem ex natura contractus, aut persona illius, qui litteras cambii accipit. Et ita inter illum, qui pecuniam mutuo dat cum interesse, & lucro alicui mercatori, & alium, qui litteras cambii tradit, hæc est differentia, quod qui mutuum dat, injustitiam committit, si plus, quam dedit, exigere velit, eo quod lucrum, quod in commercio consequitur mercator, cui mutuum datum est, non provenit ex natura pecuniæ mutuatæ, quæ ex se sterilis est, sed ex industria mercatoris. E contra facilitas, quam habet campfor, qui litteras cambii tradit, ex statu suo, & industria provenit; & ita licet, juxta S. Thomam, non possit vendi,

di, & appetiari in favorem venditoris utilitas, quam consequitur emptor ex re empta, dum ab eodem venditore non provenit, sed a statu, & qualitate emptoris: *Si aliquis*, inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), *multum juvetur ex re alterius, quam accipit, venditor non debet eam supervendere; quia utilitas, quæ alteri accessit, non est ex vendente, sed ex conditione ementis.* Attamen potest vendi illa utilitas, dum solummodo ex conditione venditoris provenit, ut constat in casu proposito, cum facilitas quam reperit campfor in litteris cambii dandis, non provenit neque ex natura contractus, secundum quem requiritur, ut pecunia ex uno loco in alium transferatur, neque ex conditione, seu statu, & qualitatibus illius, qui litteras cambii sumit; sed tantum ex statu, & industria campforis, qui etiam aliquoties merces suas modico pretio vendidit, in loco, in quo debet solvi pecunia, ea de causa, quia putabat se posse aliquam nancisci occasionem suæ pecuniæ & solutionis recipiendæ, etiam cum aliquo lucro, mediantibus cambii litteris, quas daturus esset.

Quest. 12. Si cambium illicitum non sit, quare Christus campfores e templo ejecit?

Resp. Dicendum est cum S. Thoma, id egisse Christum, eo quod templum in solis rebus spiritualibus inservire debet; & ita illi, qui tale commercium exercebant, agebant contra honorem, & reverentiam sancto loco debitam. Secundo, quia templi ministris, id est, Ecclesiasticis, non licebat similia commercia frequentare; nam, ut dicitur in Canone (Can. Fornicariis, dist. 88.), *Antequam Ecclesiasticus quis sit, licet ei negotiari, facto jam non licet.* Unde alibi sic habetur (Can. Negotiatorem, dist. 80.): *Negotiatorem Clericum, & ex inope divitem, & ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge.* Ex quibus verbis facile cognoscere possumus, & commercium & negotiationes sæculares, ut & accumulandi cupiditatem statui Ecclesiastico valde contraria, & opposita esse.

Quest. 13. Quales requiruntur conditiones, ut Campfores, seu Bancarii, possint licite, & tuta conscientia exigere aliquod interesse ex pecunia, qua in litteris cambii solvendis utuntur?

Resp. Duæ præcipue conditiones requiruntur, quæ in supradicta Bulla 118. Beati Pii V. præscribuntur. Prima, ut majus lucrum, ob solutionis moram, non exigant; nam, ut jam dictum est, lucrari tantum possunt ratione expensarum, laboris, industriæ, & periculi, quod ex translatione pecuniæ provenit; non autem ratione moræ, quæ in solutione intercedit; quia, ut docet S. Thomas (2. 2. q. 78. art. 1. ad 7.); *Expectatio pretii solvendi habet rationem mutui; unde quicquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi*

quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usure. Quia ex mutuo nihil licet sperare, ut habetur in Canone Si fœneraveris 14. q. 3.

Secunda conditio requisita est, ut campfor, qui accepta pecunia litteras cambii tradit, non se obliget ad solvendum interesse pecuniæ, quam recepit, casu quo campfor, qui illis visis solvere debet, non solvat tempore convento. Ratio autem, cur Pontifex tale pactum prohibuit, dum traduntur cambii litteræ, ea fuit, ne scilicet, sub prætextu litterarum cambii, fœnus & usura impune exercerentur; posset enim dari pecunia campfori, accipiendo ab eo litteras cambii non solvendas, ut ita campfor remaneret obligatus ad solvendum interesse pecuniæ propter affectatam solutionis moram.

Quest. 14. Licitum ne est cambium ad certum constitutum diem, & terminum?

*Resp. Constitans & indubitatum est, lucrum quod recipiunt mercatores ex pecunia, quam eo modo tradunt, ut intra certum constitutum diem solvi debeat, ex se illicitum, & usurarium esse; ibi namque adest reale, & merum mutuum, & lucrum sumitur tantummodo ob dilationem solutionis, id est, ob tempus, quod ad solutionem faciendam datur. Nihilominus quia pecunia ut plurimum tali modo traditur inter solos mercatores, & interesse & lucrum quod exigitur, excusari potest propter lucrum cessans, aut damnum emergens, dum adsunt illæ conditiones (quas supra retuli Tract. 4. de mutuo, & usura, cap. 4.) quæ necessario requiruntur ad hoc, ut ex illis duobus titulis, damni emergentis, aut lucri cessantis, possit excusari ille, qui in mutuo plus accipit, quam revera dederat: quarum prima est, ut principalis intentio illius, qui mutuo dat, ea sit, ut profit, & auxilium præbeat ei, qui mutuum recipit, non autem ut magis aut commodius lucretur in hac negotiatione, quæ ex natura sua injusta est, quia intentio sive explicita, sive implicita lucrandi in mutuo, usuraria est: nam, ut ait S. Antoninus (3. p. tit. 8. cap. 7. §. de negotiatorib.): *Campfor committit usuram, si principaliter intendit exercere tale mutuum, quod cambium vocat, non ut serviat, sed ut magis lucretur, quia magis per viam illam lucratur, quam per viam negotiationis, & intentio lucri ex mutuo implicito, vel explicito facit usurarium.**

Ob illius conditionis defectum, ut plurimum usuram committunt mercatores, dum cum aliquo interesse mutuum dant pecuniam, sibi intra certum tempus solvendam. Adde, quod sæpius ex tali mutuo nullum patiuntur verum damnum, quod juxta S. Thomam adest solummodo, dum perditur lucrum, quod velut in manibus erat, & fieri valde probabiliter debebat: aut cum quis patitur aliquam diminutionem bonorum, quæ prius possidebat: cum v. gr. mutuo datur pecunia, quæ extinctioni alicujus census destinata erat, quæ extinctione

non

non facta ob tale mutuum, necesse est annuatim centum solvere. Quod numquam fere inter mercatores accidit, non enim, ut plurimum, pecuniam sibi certo tempore solvendam tradunt, nisi cum inutilis, sterilibusque in capsula remanet, ob defectum opportuna occasione: & ita interesse, & lucrum, quod exigunt, est fere semper usurarium, cum non possit esse loco justæ compensationis pro lucro amisso, aut damno secuto.

Quest. 15. Licet ne mercatori, qui pecuniam hoc modo sibi intra certum tempus, & terminum solvendam tradit, lucrum consequi, solummodo ob cambium monetæ? Ut si v. g. Petrus pecunia indigens, Joannem campforem adeat, rogans, ut summam qua opus habet, sibi mutuo det, cum pacto, quod eandem summam in alia monetæ specie restituet, quam magis valituram putat eo tempore, aut loco, in quo se solutorum promittit: Quæritur, utrum ea conventio licita sit?

Resp. Huic quæstioni dilucide respondet S. Thomas, dicens (*opusc. 71. de usuris, cap. 140.*) quod „ Aut mutuans existimat dictam monetam plus valituram in loco, „ aut in tempore, quibus est persolvenda; & tunc dicendum, quod mutuans committit usuram, quia lucrum sperat ex mutuo: aut mutuans, nihil lucri in mutuo intendit sive ex tempore, sive ex loco, sed tantum ob favorem, & gratiam proximi hoc mutuatur; & tunc nihil culpabile ex hoc incurrit “.

Quest. 16. Si quis habeas pecuniam, cujus pretium valde brevi minuendum putat, illam idcirco alteri mutuum det, cum ea conditione, ut remaneat obligatus ad reddendam eandem summam, perinde ac si monetæ traditæ valor non fuisset imminutus, est-ne usurarius?

Resp. In hoc nulla haud dubie committitur usura; quia dicendum est cum S. Thoma: „ Quod aliud est vitare „ damnum, & aliud sperare lucrum: quicumque enim „ ex mutuo sperat lucrum, peccat usuræ vitio, sed non „ qui ex mutuo vitat damnum; nec in hoc damnificatur, „ qui mutuum accipit, quia non ad hoc accipit, ut ipsam usque ad tempus illud conservet, in quo verisimiliter minus valitura esset: sed ut ipsa uteretur pro tempore illo, pro quo valorem reservaret, quem habebat, „ cum eam in mutuo acceperat “.

Quest. 17. Peccat-ne, qui pecuniam cum pacto dandi aliquod lucrum a mercatore recepit?

Resp. Glossa in Canone *Debitores* (*de iurejurando: verbo reddere iuramentum*) docet quod solvere usuras non est peccatum; sed ille, qui recipit, peccat. Rationem autem assignat S. Thomas (*2. 2. q. 78. art. 8. in corp.*), dum sic differit: *Non licet inducere aliquem ad mutuandum sub usuris: licet tamen ab eo, qui hoc parat, esse facere, & usuris exercet, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod bonum, quod est subventio sue necessitatis, vel alterius. Sicut etiam licet ei, qui incit*

dit in latrones, manifestare bona, quæ habet (quæ latrones peccant diripiendo) ad hoc quod non occidatur: exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismael, Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro; ut dicitur Jeremie 41.

Quest. 18. Mercator potest ne sine peccato, mutuo pecuniam sub usuris accipere sine aliqua necessitate, & solummodo ad majus exercendum commercium, & majori cum decore vivendum?

Resp. Docet S. Thomas (opusc. 77. de empr. & vend.) quod in hoc casu, Mercatores dando usuras peccaverunt, tamquam occasionem peccandi usurariis præbentes, cum necessitas, quæ ponitur, ut scilicet honorabilius vivant, & majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quæ sufficiat ad excusandum peccatum prædictum. Quod intelligendum est, dum mercatores mutuum accipientes, sciunt, illum qui mutuo dat, vere & realiter usuram committere; si enim putarent, lucrum quod ab illo exigitur, esse loco compensationis ob damnum emergens, aut lucrum cessans; in tali casu mutuum etiam sine ulla necessitate petendo, non peccarent; quia nullius peccati participes efficerentur, cum, ut supponitur, mutuum etiam cum interesse dans, non peccet.

C A P U T I I.

De Locationis definitione, & de rebus quæ locari possunt.

Quest. 1. Quid est Locatio?

Resp. Est contractus, in quo pro aliqua mercede a domino conceduntur alteri ad tempus, fructus, aut alius usus rei suæ, aut personæ.

Primo est, contractus, in quo conceduntur ad tempus. Quia si concederetur in perpetuum rei alicujus usus, non amplius esset locationis contractus, qui perpetuus esse non debet: sed emptio.

Secundo, est contractus, in quo conceduntur fructus, aut alius usus: Et in hoc differt a contractu emptiois, in quo tota res traditur.

Tertio, est contractus, in quo conceditur usus rei suæ, aut personæ: Quia non solum prædia, & bona quælibet, tam mobilia, quam immobilia, locari possunt, sed etiam ipsæmet personæ: ut dum quis se, aut filium locat ad inserviendum alteri.

Quarto, & ultimo, est contractus, in quo pro aliqua mercede conceditur usus; quod intelligendum est de quacumque mercede, sive in pecunia numerata, sive in aliis quibuslibet rebus, quæ pretio æstimari possunt: in quo etiam locatio differt ab emptione, cujus pretium in pecunia numerata solvi necesse est: & ita potest, v. g. locari equus pro mensura frumenti, non autem vendi; quia

quia ubi pretium in pecunia numerata non consistit, fit potius permutatio, quam venditio.

Quæst. 2. Quæ res locari possunt?

Resp. Eæ omnes, quæ vendi possunt, nisi in aliquo casu earum locatio expresse prohibeatur in corpore Juris Civilis, aut Canonici, in Conciliis, aut omni alio Jure Ecclesiastico.

Quæst. 3. Quæ res locari prohibentur in Corpore Juris Canonici, aut Conciliis?

Resp. Primo, ex Decreto Concilii Tridentini (*sess. 25. de ref. c. 11.*): *Non licet jurisdictiones Ecclesiasticas, seu facultates nominandi, aut deputandi Vicarios in spiritualibus, locare, nec conductoribus per se, aut alios ea exercere.* Secundo, non licet Episcopis jura sigilli locare, aut jus Diocesim visitandi, aut admittendi, & instituendi illos, qui a Patronis ad Beneficia præsentantur, & similia. Tertio, decernitur in eodem Concilio, quod omnes locationes, si anticipatis solutionibus fiant, nullatenus in præjudicium successorum valide intelligantur. Quarto, non licet domum usurario publico locare, ut habetur in cap. *Usurarum, de usuris*, relato supra in tract. 4. de mutuo, & usura.

Quæst. 4. Prohibetur-ne Jure Civili aliquarum rerum locatio?

Resp. Primo, non licet locare aliquam agri, aut prædii servitutem; velut facultatem, quam quis habet transeundi per vicini prædium, nisi prædium dominans eodem tempore eidem locetur. Nam, ut ait lex, *Locare, ff. locati, Locare servitutem nemo potest.* Secundo, locari non possunt res, quarum quis tantummodo usum habet, id est, quibus quis potest tantum uti ad necessitatem; licet illæ res locari possint, quarum quis habet usumfructum, id est, quibus uti potest non solum ad necessitatem, sed etiam ad voluptatem, & commoditatem; ut enim decernit Justinianus Imperator (*lib. 2. Inst. tit. 5.*): *Is qui fundi nudum habet usum nulli alii jus quod habet locare potest, cum is qui usumfructum habet, possit hoc facere.* Tertio, non potest locari domus lenoni, ut patet ex Authentica, in qua dicitur (*De lenonib. §. præconizamus*), quod *Si quis pariat in domo sua quemdam lenonem, & hæc denunciata cognoscens, non ex domo sua expulerit; scias se & decem librarum auri sustinere pœnam, & circa ipsam perditurum habitationem.*

Quæst. 5. Potest-ne locari pecunia?

Resp. Duobus diversis modis pecunia uti possumus ex S. Thoma: Primo namque possumus illam consumere, seu expendere quocumque modo. Secundo, possumus illa ad pompam, & apparatus, aut ad dandum aliquod pignum uti. His positis, dicendum est cum eodem Angelico Doctore, non posse locari pecuniam, dum qui eam recipit, ea ad comparandam aliam rem uti vult, quia in hoc pecunia consumitur. Quod si e contrario reci-

piens velit pecunia ad pompam uti, aut ad dandum pignus, in hoc casu pecuniam locare licet; & hoc modo intelligi debet lex civilis, in qua sic habetur (*L. Sed mihi videtur, ff. commodati, §. ult.*); *Non potest commodari id, quod usu consumitur, nisi forte ad pompam, vel ostentationem quis accipiat.* Et ratio est, quia in locatione perinde, ac in commodato, conceditur alicujus rei usus, reservando sibi proprietatem; & ideo necesse est, ut usus distinguatur a proprietate, & dominio; quæ distinctio non reperitur in pecunia, dum quis consumendo ea utitur.

Notandum nihilominus est, quod utilitas, & lucrum, quod ex pecunia ad ostentationem, & apparatus locata habetur, non debet excedere valorem talis usus, secundum prudentem æstimationem: præterea, quoad ostentationem, periculum est, ne qui locat in aliquod peccatum incurrat, superbix & vanitati alterius cooperando, aut etiam fraudi, quæ sæpe in hujusmodi alicui paratur, & textitur.

C A P U T III.

De Obligationibus, & peccatis illius, qui rem suam alteri locat.

Quest. I. **Q**uales obligationes contrahit locator?
Resp. **Q**uinq; Primo namque, ut ait S. Thomas (*opusc. 73. c. 8.*): *Periculum rei locatæ remanet apud locantem, nisi culpa locatarii, seu conductoris peccat res locata, eo quod dominium per locationem non transfertur, & ita, ut vulgo a Jure Consultis dicitur, res quæ perit, perit semper periculo domini: quod tamen ita intelligi debet, nisi aliquod pactum contrarium factum fuerit; quia cum tale pactum, quod scilicet rei periculum spectet ad conductorem, non sit contra naturam locationis, illam non destrueret, & observandum esset: potest v. gr. locari domus cum ea conditione & pacto, quod si casu aliquo fortuito corruat, conductor illam resarcire tenebitur: Si quis, inquit lex (*L. Si quis, ff. locati*), *fundum locaveris ea lege, ut etiam si quid vi majore accidisset, hoc ei præstaretur, pacto standum est.* In quo casu necesse est, ut, qui cum simili conditione rem suam locat, minus pretium exigat juxta valorem, & æstimationem periculi, quod in conductorem rejicitur contra communem contractus usum.*

Secundo, locator tenetur propriis sumptibus facere id, quod requiritur ad conservationem rei locatæ: quia is, qui v. gr. domum suam alteri locat, illius usum concedit, & ita tacite se obligat ad præstandas necessarias expensas, ut conductor ea commode uti possit: quod tamen eodem plane modo intelligendum est, ut ea, quæ de periculo dicta sunt; ut scilicet procedat hæc obligatio, mo-
do

do aliter inter partes conventum non fuerit.

Tertio, tenetur locator conductorem admonere, eique manifestare vitium, & defectum rei locatae: nam, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 15. §. 6.): „ Si quis locat rem vitiosam scienter, puta domum ruinofam, vel equum claudicantem, vel aliquid defectuosum; peccat mortaliter, si inde secutum est, vel verifimiliter sequi poterat notabile damnum conductori, & tenetur ad satisfactionem de damno secuto “.

Quest. 2. Si quis ignoranter locavit dolia vitiosa, & corrupta, putans esse bona, & idcirco vinum effundatur, aut corrumpatur, tenetur ne in conscientia solvere, & reparare damnum conductoris?

Resp. Constat ex lege civili, quod in talibus ignorantia non excusat; in ea enim sic habetur (L. Si quis dolia, ff. locati): „ Si quis dolia vitiosa ignorans locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id, quod interest, nec ignorantia eius erit excusata; aliter dicendum, si saltem pascuum locasti, in quo herba mala nascebatur; hic enim si pecora vel demortua sint, vel etiam deteriora facta, quod interest, praestabitur, si scisti; si ignorasti, pensionem non petes “. Ratio autem diversitatis est, quia ignorantia illius, qui dolia vitiosa locat, praesumitur ex sua culpa accidisse; poterat enim facillime cognoscere, utrum dolia bona, an vitiosa essent: illius vero ignorantia, qui locat pascua, facile potest esse sine culpa, eo quod multo difficilius cognoscatur, utrum herbae animalibus noceant, an non, praesertim ab homine talibus rebus non assueto. Ex quo inferri posse videtur ex illa lege, locatorem non obligari ad resarciendum damnum, quod conductor passus est, nisi dum dolia tanquam bona locavit: cum vero illa, ut erant, simpliciter locavit, & nesciens, utrum bona, aut mala essent, dixit conductori, ut illa probet, & visitet; in hoc casu non peccavit, nec obligatur ad resarciendum damnum, quod ex sua culpa non processit. Attamen nullam locationis mercedem in talibus casibus exigere potest; quia, ut supra dictum fuit, locator tenetur efficere, ut conductor re locata uti possit; & hoc, nisi res locata facile locatori in aliis usibus utilibus & fructuosis inservire potuisset, nam tunc conductor semper teneretur mercedem promissam solvere, licet re locata uti non potuisset.

Quest. 3. Qui v. g. alteri dolia vitiosa insciens commodavit, tenetur ne resarcire damnum, quod inde secutum est, prout dictum est de locatore?

Resp. Non tenetur juxta Glossam, in qua sic habetur (In Can. inser haec, dist. 3. de poenitent. verb. Vase): „ Si commodasti mihi vas corruptum scienter, & vinum acuit, teneris commodati; secus si ignoranter. Secus in locatore vel venditore; quia ille tenetur, sive scienter si ve ignoranter locet vel vendat vas corruptum “. Quod conforme est legi in rebus, §. item qui, ff. commodati.

Et ratio est, quia locatio & venditio utriusque contrahentium gratia celebrantur, & ita, ut docet Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 5. §. 6.), *In his venit culpa levis, quia gratia utriusque celebrantur*. Quod secus est in commodato, quod gratia solius commodatarii fit.

Quest. 4. Propter quam culpam locator tenetur ad restitutionem damni, quod conductor passus est?

Resp. Tenetur primo, cum fraudem aliquo modo adhibuit, veluti si vitium rei locatæ scienter occultaverit. Secundo, cum damnum ipsiusmet locatori culpa accidit: v. g. quia noluit domum locatam reparare, licet de ruinæ periculo monitus fuerit. Tertio, tenetur etiam locator restituere ob levem culpam, cum scilicet non adhibuit illam diligentiam, quam prudens paterfamilias communiter in suis rebus adhibet: veluti si nullo modo probaverit, utrum dolia sua sint bona aut vitiosa, & ea temere locat, suam de hac re ignorantiam conductor non manifestans. Illud autem quod de locatore dictum est, debet etiam ad conductorem extendi, dum scilicet res conducta sua perit culpa; nam, ut ait Imperator (Lib. 3. Inst. tit. 25. §. Qui pro usu), *Qui pro usu aut vestimentorum, aut argenti, aut iumentis, mercedem aut dedit aut promisit, ab eo custodia talis desideratur, quam diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet*. Et hic obiter notandum est, per illam vocem *Diligentissimus*, intelligi solummodo diligentem, id est, eum qui negligens non est; prout exponunt communiter interpretes.

Hujus autem obligationis inter locatorem & conductorem, communis ratio asertur a S. Antonino, dum ait (2. p. tit. 11. c. 17. §. 6.): *In hoc contractu venit culpa levis, cum gratia utriusque celebretur*. Concludendum igitur est, tam locatorem, quam conductorem, ad damni restitutionem invicem obligari, ob fraudem, latam & levem culpam; licet ob culpam levissimam non obligentur.

Quest. 5. Nullusne potest reperiri casus, in quo conductor ob culpam levissimam ad restitutionem obligetur?

Resp. Constat, quod si quis operam suam alteri locaverit ad transferendam rem, in qua maxima diligentia ex natura sua adhibenda est, ne pereat, ut v. g. in columna marmorea: in simili casu talis conductor tenetur de levissima culpa; ut dicitur in l. merces, §. qui columnam, ff. locati.

Quest. 6. Quæ sunt aliæ locatoris obligationes?

Resp. Quarto, locator obligatur ad non tollendum conductori usum rei locatæ ante tempus inter eos constitutum: & si locator re locata, invito conductore, ante elapsum tempus uteretur, peccaret, & teneretur ad restitutionem damni, quod conductor ea de causa passus est: *Si dominus*, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 14. c. 25. §. 5.), *expulit conductorem de habitatione,*

vel usu rei locata ante terminum conventum inter eos, peccavit, & tenetur ad satisfaktionem, si conductor ex hoc aliquod damnum incurrit.

Attamen notandum est, reperiri quatuor casus, in quibus locator potest rem locatam sumere ante tempus constitutum: qui casus in lege enumerantur. Primo namque si conductor non solvit mercedem pro locatione conventam, potest re locata a locatore privari. Notandum tamen est, juxta Glossam, quod si domus locata fuerit ad quinque, aut sex, aut etiam plures annos, conductor ab ea expelli non potest, nisi in ea habitaverit per duorum annorum spatium sine ulla mercede conventæ solutione: *Potest expelli*, inquit Glossa (*in Can. Propter sterilitatem §. verum, de locato*), cum Canonem per biennium non solvisset. Si vero domus pro breviori spatio locata fuerit, ab ea quovis tempore expelli potest conductor, mercedem conventam non solvens: in quo tamen regionum & locorum diversæ consuetudines observandæ sunt. Secundo, si res locata facta fuit necessaria locatori, qui in ea habitare vult, veluti quia alia domus, in qua habitabat, aut corrui, aut ruinam minatur; aut quia uxorem duxit, aut alius successit casus, qui similem necessitatem respectu locatoris inducat; quod tamen intelligi debet, si talis necessitas post locationem domus accidit, non ante locationem. Tertio, si domus reparatione omnino indigeat ob aliquod ruinæ periculum, post locationem factam cognitum. Quarto, si conductor re conducta male utatur, seu eam deteriorem reddendo, seu in pravos usus detorquendo: ut si ea ad perpetranda aut procuranda scelera utatur, veluti ad fornicationes, furtum, & alia id genus, quæ omnia in lege exponuntur his verbis: „Æde, quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum solvisti, invitum te expelli non oportet, nisi propriis usibus dominus eam necessariam esse probaverit, aut corrigere demum maluerit, aut tu male in re locata versatus es“. Quinto, tenetur locator pensionem, seu mercedem conventam, aut illius partem conductori remittere ob casus fortuitos, qui rei locatæ utilitatem eidem conductori ademerunt: quod dilucide in una Gregorii IX. Decretali exponitur his verbis (*Cap. Propter sterilitatem de locato*); „Propter sterilitatem, afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, sive casu fortuito contingentem, coloni Ecclesiæ suæ pro rata pensionis remissio est facienda, nisi cum ubertate præcedentis vel subsequentis anni valeat sterilitas compensari“. Idem habetur in lege *Ex conducto, §. Si vis rempestaris, ff. locati*. De hac materia disserui Tom. 6. Tract. 8. de 7. Decalogi Præcepto.

CAPUT IV.

De peccato quod in locatione domus facta in favorem Meretricis aut Concubinarum committitur.

Quest. 1. Peccat-ne qui domum suam meretrici, aut concubinario scienter locat, dum intendit solummodo pensionem recipere, nullum alium eodem pretio inveniens conductorem?

Resp. In hoc graviter delinquit; præbet enim hujusmodi personis peccandi occasionem & commoditatem, cum nullo modo liceat peccatorum instrumenta aliis subministrare; sicut etiam moraliter haud dubie peccaret, qui venderet aut commodaret enssem ei quem scit eo ad duellum uti velle, licet tale duellum commodando, aut vendendo non intenderet, sed tantum utilitatem aut lucrum sibi inde proveniens: Ille, inquit S. Raymundus (*in summa lib. 2. tit. de negot. secularib. §. 6.*), qui facit vel vendit gladios, peccat, si ex qualitate personæ vel temporis cognosceret, vel probabiliter diceret sibi conscientia, quod ille non querit rem nisi ad malum perpetrandum; tunc enim non deberet illi vendere contra talem conscientiam. Et ita eadem ratione dicendum est, quod ille qui domum suam alteri locat sciens, aut valde probabiliter dubitans, conductorem velle ea domo ad impudicitatem uti, peccare etiam videtur mortaliter.

Illud etiam probatur ex Auth. in qua habetur (*Athen. De Lenonibus, §. præconizamus*), quod „ Si quis „ patiat in domo sua quemdam Lenonem, & hæc denuntiata cognoscens, non ex domo sua expulerit, sciat se „ & decem librarum auri sustinere pœnam, & citra ipsam „ perditurum habitationem “. Ex quibus verbis inferitur, in Lege supponi, magnum in hoc committi delictum, gravemque contra rempublicam injuriam, cum graves pœnæ non infligantur, nisi pro gravi culpa.

Unde etiam Tertullianus, in legum, ut & in morum doctrina versatissimus: „ Graviora delicta, inquit (*de Idololatria c. 11.*), quæque pro magnitudine periculi „ diligentiam extendunt observationis, ut non ab iis tantum abscedamus, sed & ab iis per quæ fiunt. Licet enim „ ab aliis fiat, non interest si per me: in nullo necessarius esse debeo alii, cum facit quod mihi non licet. „ Ex hoc quod vetor facere, intelligere debeo, curandum mihi esse ne fiat per me. Denique in alia causa „ non levioris reatus præjudicium istud observo: nam „ quod nihil de stupro interdictum sit, aliis ad eam rem „ nihil aut operæ aut conscientia exhibeo. Nam quod „ ipsam carnem meam a lupanaribus segregavi, agnosco me neque lenocinium, neque id genus lucrum alterius causa exercere posse. Sic & homicidii interdictio offendit „ mihi, lanifam quoque ab Ecclesia arceri; nec per

se non faciet, quod faciendum aliis subministrat.
Quest. 2. Nonne licet alimenta & vestes meretrici vendere, modo id cum perversa intentione non fiat, sed cum aliquo fine honesto, v. g. ut quis licito modo lucraretur necessaria ad familiæ sustentationem, etiam si talis fœmina nullo modo peccare posset, nisi alimenta, aut vestes ei venderentur?

Resp. Magna reperitur differentia inter venditionem rerum quæ ad vitam necessariæ sunt, & locationem domus factam in favorem meretricis. Primo, quia domus præbet tali fœminæ proximiorē occasionem ad peccandum. Secundo, quia, ut docet S. Thomas loquens de dantibus eleemosynam (4. sent. dist. 15. q. 1. a. 6. quæstioncula 2. in corp.), Si constaret, quod de eo quod eis datur, in peccatum abuterentur, non deberet eis dari aliquid, nisi necessitas extrema exposceret: & hoc modo intelligenda est auctoritas inducta (Ecclesiastici 12. Da misericordiam, & non suscipias peccatorem; & iterum, Benefac humili, & non des impio.) In qua doctrina videmus, quod etiam si liceat vendere meretrici ea quæ ad sustentationem necessaria sunt, non tamen licet eisdem locare domum, quæ ad peccandum uti vult, quia meretrix posset aliam habitationem necessariam invenire, quam tamen non posset in lupanar commutare. Videtur præterea, quod non potest quis, sine debitæ honestatis discrimine, meretrici domum suam locare, & in hoc quamdam injuriam vicinis fieri. Adde, quod valde expedit, quod ob domus defectum tales mulieres quodam modo ad mutationem vitæ incitentur, aut saltem ut parœciam vel locum, quem sua præsentia dehonestat & inficiunt, deserere magno Christianorum bono compellantur.

Quis credat, illum super omnia Deum diligere, qui domum suam meretrici notæ locare consentit? quique, ne aliquo emolumento privetur, domum velut quoddam instrumentum tot peccatorum subministrat? Nec dicas, quod dum meretrices tolerantur, illis consequenter aliqua domus locari debent: nam id onus tibi privato non incumbit, nec aliqua lege teneris, talibus habitationem concedere in tua domo: cum igitur ad id non tenearis, quo pacto amas Deum, & ad illius mandata tremis, dum talem locationem facis, quam certe in die iudicii fecisse non velles? Nec timendum est, ne in praxi desint locatores domorum, prout neque etiam fornicatores, corrupti hujusæ sæculi moribus, in quo multi sanam doctrinam nec servant nec sustinent.

Quest. 3. Quid agere debet Confessarius, dum scit, peenitentem locasse aut locare velle domum suam alicui meretrici, vel lenoni?

Resp. Videtur, quod in tali casu neganda est poenitentia absolutio, nisi promittat se talibus domum suam non locaturum; aut si jam locavit, debet ei imponi, ut quanto citius fieri poterit, meretricem a domo sua

quovis modo expellat; differrique posset absolutio, donec aliqua super hoc diligentia facta fuerit; & hæc videtur esse Sancti Caroli doctrina, dum sic loquitur (*instruct. Confess. cap. 5.*): *Nec eos absolvant, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitare plane non proponunt, ut sunt qui domum tenent in hunc finem alii paratam, ut tabellis cartaceis vel aleis ludant.* Et ita si, juxta tanti Præfultis mentem, non debent absolvi illi, qui domum ludentibus paratam habent, nisi spondeant se tales peccati occasiones, per quas cooperantur aliorum delictis, amputaturos; nonne major adest ratio absolutionem denegandi illis, qui domos suas meretricibus, aut lenonibus locare volunt, & ita aliquo modo talium personarum delictis cooperantur? Debet igitur Confessarius magna cum charitate poenitentem monere, primo fere impossibile esse, quod solis meretricibus domum suam locare possit, præcipue si locationis pretium tantisper velit minuere; Secundo, attendenda esse verba in Evangelio a Christo prolata (*Matth. cap. 5. v. 29.*): *Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te; expedis enim tibi, ut peccat unum membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur in gehennam &c.* Et ita licet remittenda esset aliqua pretii pars, aut etiam totum pretium, ne meretrici locetur domus, id confidenter fieri debere, Deumque in hoc saculo, & quod majus est, in alia quam speramus vita, ei non defuturum, qui aliqua in sui gratiam contempserit, sed centuplum, juxta Domini verba, accepturum in hoc saculo, & vitæ æternæ hæredem fore in altero. Adde quod, ut ait S. Hieronymus (*Comm. in Matth. l. 3.*): *Melius est ut quis emolumentis carnalibus careat, quam dum vult lucrifacere, causam habeat ruinarum.* Videtur quæ dicta sunt Tom. 7. Tract. 8. capite 5. q. 56.

C A P U T V.

De Obligationibus & peccatis locataris seu conductoris.

Quest. I. AD quæ obligatur conductor?

Resp. Tenetur primo, re locata eo modo uti, quo conventum est; nam si aliter ea uteretur, teneretur damnnum quod inde passus esset locator, refarcire; nisi rationabiliter præsumpsisset conductor, consentire locatorem tali usui; quorum ratio est, quia in contractu locationis rei dominium non transfertur; sed usus tantum rei locatæ conceditur; ita ut dum re locata utitur conductor aliter, quam conventum est, injustitiam committat, quia re aliena contra domini voluntatem utitur; unde, ut decernit Justinianus Imperator (*Lib. 4. Inst. tit. 5. §. 6.*), *Si is qui rem usendam accepit, in alium usum eam transferat, quam cujus gratia ei data est, furtiva commisit, veluti si quis equum gestandi causa commo-*

da-

datum sibi longius aliquo duxerit; & §. sequenti. Qui rebus commodatis aliter utuntur, quam utenda acceperint, ita furtum committunt, si se intelligant id invito domino facere, eumque si intellexisset non permissurum: ac si permissurum credant, extra crimen videtur.

Secundo, tenetur locatarius seu conductor a locatore ante tempus conventum non recedere; nisi rei locatæ aliquid accidat, quod illius usum impediatur: ut si quis domum locavit, cujus deinde aliqua pars corrumpitur: si domus ob alicujus larvæ seu spectri apparitiones fiat inhabitabilis; si ob contagionem aut bellum conductori sit recedendum. In his autem casibus debet conductor locatorem de suo discessu admonere, domusque claves restituere si id commode fieri possit; nam si discessionem suam locatori celaret conductor, dum illum admonere difficile non est, & idcirco non potuisset dominus domum suam alteri locare; in hoc casu ex æquitate teneretur conductor damnum, quod inde passus est locator, restituere.

Tertio, conductor tenetur rem locatam, finita locatiōne, incolumem domino reddere; quia, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 1. cap. 15. §. 16.), *Si conductor male tractavit rem sibi locatam, sic plus vel minus peccavit secundum lesionem; & præcipue quando ex malitia, vel crassa negligentia hoc egit, tenetur ad satisfactionem.*

Quarto, debet conductor mercedem & pretium rei locatæ, tempore convento solvere, aut si de tempore solutionis inter partes conventum non sit, debet solvere juxta regionum receptam consuetudinem; nam, ut ait idem S. Antoninus (loc. cit.), *Si conductor non solveret tempore debito, cum posset, peccavit.*

C A P U T VI.

De Locatiōne famularum, & operarum.

Quest. 1. **Q**UI operarium conduxisset, & deinde illius opera non fuisset usus, teneretur ne solvere mercedem conventam, & posset ne aliquid ex ea minuire, eo quod artifex non laborasset?

Resp. Huic quæstioni expresse respondet Glossa his verbis (in l. Si uno, ff. locati, verbo, Personis), *Cum autem quis operas suas locat, vel rem & operam, nec per eum fiat, quominus ea solvat, sed per conductorem, licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequatur; si vero steterit per locatorem, quominus operas præstet, vel per casum fortuitum in sua persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse, in secundo ut pensionem remittat vel reddat, pro rata temporis, quo eas non præstiterit.* Et juxta illius Glossæ doctrinam intelligi debet lex, in qua sic habetur (l. Sed addes, §. Cum quidam, ff. locati): *Cum quidam operas suas locasset, deinde is qui ea conduxerat, decessisset, Imperator*

ter rescripsit: Cum per te non sterisse proponas, quominus locatas operas solveret, si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est.

Quæst. 2. Regula generalis, quod qui operam suam alteri locat, nullam mercem consequi debet, cum casu aliquo fortuito in locatoris persona contingente non potest id quod promiserat præstare, debet ne extendi ad omnes, qui operas suas locant?

Resp. Hæc regula non extenditur ad Advocatos, qui mercede accepta ad tuendam in iudicio aliquam causam, eam deinde, casu aliquo fortuito superveniente, tueri non possunt; Patroni enim a regula generali expressè exempti sunt in lege his verbis (*L. Preses, ff. de variis & extraor. cognit. §. Divus*): *Divus Severus ab heredibus Advocati eo mortuo prohibuit mercedem repeti: quia per ipsum non stereris, quominus causam ageret.* Quod tamen intelligendum videtur, cum putatur advocatus aliquam diligentiam, & curam adhibuisse ad talem causam tuendam.

Quæst. 3. Cum locatione facta a domino, rei locatæ dominium legitime in alium transfertur, cessat ne omnino locatio? v. g. Petrus cum domum suam Paulo locasset, statim mortuus est: quæritur, utrum hæredes Petri possint Paulum a domo locata expellere, aut utrum teneantur locationem factam observare?

Resp. Ut huic quæstioni responderi dilucide possit, supponendum est, rem aliquam duplici modo ab uno domino in alium transferri posse: aut enim mortuo primo domino, successit hæres universalis, aut res vendita fuit, aut legata. In primo casu hæres universalis tenetur locationi a defuncto factæ stare, nec potest conductori ante tempus conventum rem locatam tollere: quia hæres universalis unicam in jure personam sustinet, una cum testatore, &, ut ait lex (*L. Vitam, C. de loc.*): *Vitam veritatis ignoras, in conductionibus non succedere heredibus conductoris existimans.* In aliis casibus constat ex lege (*L. Emptorem, Cod. de locato*), quod *Emptorem quidem fundi necesse non est stare colono, cui prior dominus locavit, nisi ea lege emit.* Et idem prorsus de legatario dicendum est, vel alio quolibet, qui quamcumque rem alio titulo, quam hæredis universalis acquisivit, quia tales defuncti personam non representant.

Quæst. 4. Si Petrus operam Pauli locaverit ad ædificandam domum, aut faciendam statuam, navem, & alia hujusmodi, & deinde, re infecta, moriatur Paulus; tenentur ne hæredes Pauli ad faciendum per se aut per alios id, quod facere promiserat Paulus? aut si e converso Petrus moriatur, tenentur ne illius hæredes conventiones, quas cum Paulo fecerat, observare?

Resp. Casus isti sunt a lege definiti his expressis verbis (*L. Veteris juris, C. de contrahenda & com. mittenda stipul.*): *Generaliter sanctimus, omnem stipulationem,*
sive

sive in dando, sive in faciendo, sive mixta ex dando & faciendo inveniatur, & ad heredes, & contra heredes transmitti, sive specialis heredum fiat mentio, sive non. Et ita in utroque casu heredes tenentur vices defuncti, aut per se, aut per alios, fideliter supplere.

Quest. 5. Qui rem aliquam a domino locat, potest-ne rem locatam dimittere, dum illius proprietates ad alium dominum transit?

Resp. Non potest locatarius, seu conductor, rem sibi locatam deserere & abicere ante tempus conventum, nisi adit novi domini consensus; quod probatur ex lege Emptorem supra relata, & ex lege Qui fundum. In quibus loquens Imperator de iis, qui non tenentur stare locationi factæ, eamque observare, conductorem seu locatarium in eorum numerum non refert, & ita supponit, non esse extra generalem contractuum regulam, quæ illos perpetuos ex natura sua esse jubet.

Quest. 6. Si famulus vili pretio necessitate compulsus se locaverit, dominum enixe rogans, ut illum in suo famulatu reciperet; tenetur-ne dominus in tali casu consuetum servitii & laboris sui salarium in foro conscientie famulo solvere, aut tantummodo mercedem conventam?

Resp. Eodem plane modo loqui possumus de eo qui famulum locat, ac de alicujus rei emptore: quia, ut docet Justinianus Imperator (L. 3. Insti. tit. 25.), Locatio & conductio proxima est emptioni & venditioni, iisdemque juris regulis consistit. Cum igitur, juxta sancti Thomæ doctrinam (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.); si pretium excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tollitur justitiæ aequalitas. Et ideo cavere vendere, vel vilius emere rem quam valeat, est secundum se injustum & illicitum. Possumus etiam asserere, illum qui utilitatem propriam ex famuli necessitate captans, non ei justum servitutis, quam sibi impendit, pretium solvit, injustitiæ reum fieri. Si vero dominus, qui talem famulum recipit, eo non multum indigebat, eumque solummodo recipit, ut ejus enixis precibus annueret; ita ut non plaris æstimet servitutem, quæ sibi a famulo præstatur, quam mercedem conventam, eo quod tali famulo carere lubenter consensisset; in hoc casu non tenetur augere pretium conventum; sicut enim asserit S. Thomas (loco cit.), quod Cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat; in tali casu justum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem quæ venditur, sed ad damnum quod venditor ex venditione incurrit: ita etiam in casu proposito non æstimanda est servitus, quam famulus hero impendit, juxta servitutis valorem, sed juxta utilitatem, quam herus ex ea sentit. Saltem advertendum est, quod conventi salarii modicitas non debet dare famulis occasionem bona dominorum surripiendi, sub compensationis plerumque inani prætextu: ne enim id in praxi fieret,

fieret, propositionem sequentem condemnavit sancta Sedes (*Innoc. XI. in Decret. contra 65. propof.*).

37. Propositio damnata.

Famuli & famula domesticæ possunt occulte heris suis furripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.

Quæst. 7. Cum herus famulum dimittit ante tempus conventum, tenetur ne integrum totius temporis conventi salarium solvere: aut sufficit ne, ut salarium pro servitii præstiti rata solvat?

Resp. In contractu locationis pacta inter partes conventa debent observari; & ita si herus famulum ante tempus conventum expellat, absque gravi ratione & fundamento, ex parte famuli proveniente, tenetur integrum salarium solvere, perinde ac si famulus ei servisset toto tempore convento; modo tamen famulus alium herum non habuerit per id tempus, quo a primo dimissus est; quia ut dicitur in lege (*L. Qui operas, ff. locati.*): *Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit, quominus operas suas præstaret.* Et eodem plane modo, si absque legitima causa famulus ante tempus conventum herum deserat, potest herus juste compensare damnum, quod ex prapropero famuli discessu sustinet; nam, ut ait Glossa (*in L. Si uno, ff. locati, verbo Personis.*), *Si vero stetit per locatorem, quominus operas præstet, tenetur ad interesse.*

Quæst. 8. Apparitores, licitores, cursores & similes, quæ res judicarias contra varias personas una die foris exequuntur, possunt ne exigere a singulis pretium executionum, perinde ac si unicam tantum executionem fecissent?

Resp. Id eis variis constitutionibus, & statutis municipalibus prohibitum fuit, præcipue autem in Gallia edictis Philippi IV. anno 1302. articulo 5. & 22. & 27. & Francisci primi anno 1535. cap. 16. art. 10. neque dubium esse potest, quin tales justissimæ leges observandæ a subditis sint. Adde, quod id valde juri & æquitati naturali conforme esse videtur.

Quæst. 9. Cum artifex quilibet modico nimium pretio aliquid facere imprudens promissit, ita ut licet recte & assidue laboret, non tamen possit justum salarium in tali opere consequi: tenetur ne dominus tale pretium augere, cum illius nimiam modicitatem cognovit?

Resp. Si erravit operarius in computatione laboris & temporis, quæ in tali opere insumenda sunt, & constet, illius salarium longe infra mediocritatem esse: in hoc casu tenetur dominus, id est, qui artificis opera utitur, pretium augere juxta qualitatem, & æstimationem laboris necessarij; modo talem expensam non fecerit, ob promissionem sibi ab artifice factam, quod tale opus majorem summam non requireret, ita ut ita fuerit dispositus & animatus, ut si majus fuisset rei pretium, de ea non cogitasset. Quod probatur ex his quæ superius dixi-

diximus, quod scilicet idem dicendum est de locatione ac de emptione: sed ex Sancto Thoma (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.), *Carius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum.* Secundo, quia, ut habetur in lege (L. Si qui de verborum obligationib.): *Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio, et si nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet.* Et ita cum in casu proposito constet, quod dominus rem pro minori pretio habet, quam revera valeat, sequitur, illum teneri supplere id quod deest justo pretio laboris, qui pro se factus est, licet illa nimia modicitas ex culpa domini non provenerit, sed ex artificis ignorantia; quia ut videtur in ratione & anima legis modo laudata, licet nulla adfit domini fraus, aut culpa; posset tamen artifex justum laboris sui pretium in iudicio petere.

Quest. 10. Nonne dici posset, eam legem debere solummodo intelligi, dum adest læsio ultra dimidium iusti pretii; quandoquidem leges illam tantum læsionem in contractibus prohibent, ut videre est in leg. *Rem majoris*; *Cod. de rescind. vendit. & cap. cum causa, de emptione & venditione?*

Resp. Dicendum est, quod leges illæ intelligendæ sunt pro foro externo: nam, ut inquit Angelicus Doctor (2. 2. q. 77. art. 1. ad 1.), „Lex humana non potuit prohibere quicquid est contra virtutem, sed ei sufficit, ut prohibeat ea quæ destruant hominum convictum; sed lex divina nihil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrarium; unde secundum divinam legem illicitum reputatur, si in emptione & venditione non sit æqualitas justitiæ observata, & tenetur ille qui plus habet, recompensare ei qui damnificatus est, si sit notabile dampnum.“ Et juxta Innocentium quartum (*In cap. In civitate, de usuris.*), „Illud quod dicitur, quod liceat contrahentibus se invicem decipere intra non dimidium iusti pretii, tenet iure fori, sed forsan non iure poli.“

C A P U T VII.

De Contractu dotali.

Quest. 1. Quid est Contractus dotalis?

Resp. Est donatio quedam, quæ a muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa marito fit ad sustinenda onera matrimonii; quæ definitio iisdem fere verbis traditur a S. Antonino dicente (3. p. rit. 1. c. 24. §. 1.), quod *Dos est que datur viro a muliere pro onere, quod & matrimonio sustinet.* Illius verba exponere non erit inutile.

Primo, contractus dotalis est, *Donatio quedam*; in quibus verbis continetur genus definitionis, quandoquidem hoc illi commune est cum aliis variis donationibus:

bus: Quæ a muliere aut mulieris parentibus aut etiam extraneis pro illa fit; hæc verba perspicua sunt, & ex illis concluditur, quod dos, juxta legem, est proprium mulierum patrimonium.

Additur, *Fic marito*, ut notetur, solum maritum esse dominum dotis, ita ut, juxta sancti Antonini mentem, ex ea elemosynas pauperibus dare regulariter non possit mulier. *Quamdiu*, inquit (D. Anton. ib.), *stat matrimonium, dominium rerum dotalium est penes virum, unde contra voluntatem viri mulier non potest elemosynam facere*. De hac materia fusius differui Tom. 5. Tract. 2. de primo Decalogi Præcepto, c. 3. de charitate, n. 19. *Ad sustinenda onera matrimonii*, ex quo inferitur, dotem durare, quamdiu durat matrimonium, & nullam esse dotem sine matrimonio: *Neque enim*, inquit lex (L. Dotis, ff. docere dotium.), *dos sine matrimonio esse potest; ubicumque igitur nomen matrimonii non est, nec dos est*.

Quest. 2. Quomodo dividi potest Dos, seu contractus dotalis?

Resp. Dos, aut bona dotalia, quæ idem in hoc casu sonant, sunt aut profectitia, aut adventitia: bona dotalia profectitia ea sunt, quæ mulieri dantur a patre, avo, &c. aut etiam ab extraneo, si illa det sub nomine patris, aut avi mulieris. Dos autem adventitia est, quæ neque a Patre, neque ab aliis consanguineis in linea ascendenti masculina paterna constitutis provenit, quamque mulier sibi ipsa constituit ex bonis matris, fratris, avunculi aut extranei; quæ omnia habentur in lege.

Quest. 3. Tenetur-ne pater filiam dotare?

Resp. Certum est, quod si filia cum consensu patris nubat, tenetur illam dotare, si possit, eo magis quod cum alimenta iis quos genuit subministrare debeat, dos in locum alimentorum succedit, & ita juxta legem (L. Qui liberos, ff. de ritu nupt.): *Qui liberos injuria prohibent uxorem ducere, vel nubere, vel qui dotem dare non volunt, coguntur in matrimonium collocare & dotare*.

Quest. 4. Pater tenetur-ne dotare filiam, quæ sine illius consensu nupsit?

Resp. In hoc casu pater dotare non tenetur in Gallia, ubi adfuit ea de re varia regum Decreta: Henrici II. mense Februario 1556. Henrici III. 1579. & Ludovici XIII. ann. 1629. Illi tamen Reges nolunt, ut talis exhereditatio locum habere possit erga filios triginta annis, aut filias viginti quinque annis majores: ut videre est in Decreto Henrici II. In aliis Regionibus leges & statuta municipalia, quæ in talibus casibus observantur, etiam in conscientia attendenda sunt. Notandum tales poenas in conscientia non incurri, nisi cum filii aut filia matrimonium contraxerunt patre aut matre rationabiliter invitatis, aut iis sine justa & gravi causa non consultis. Sed de his alibi fusius tom. 4. ubi de matrimonio.

Quest. 5. Si Pater, ob paupertatem, filia dotem con-

sistueri non possit, mater tenetur ne in illius subsidium constituere, si possit?

Resp. Mater, quæ non minus liberos diligere debet, quam Pater, tenetur eis alimenta subministrare; & ita si Pater ita sit pauper, ut filia dotem in casu matrimonii dare non possit, debet illius vices supplere mater, & illam naturalem obligationem, cum potest, implere; nam juxta doctrinam Glossæ; *Ubi pater & filius egent, mater compellitur eos alere.*

Quest. 6. Tenetur ne frater sororem dotare, cum id pater aut mater facere non possunt?

Resp. In hoc casu frater tenetur, quia juxta Glossam (*in c. Cum haberet, de eo qui duxit in matrimonium &c. verbo, secundum facultates.*), dives fratri inopi alimenta subministrare debet: & hæc obligatio validior est in Ecclesiastico, qui possidens bona Ecclesiæ, quæ ex natura sua pauperum usus inservire debent, ex eis sororem dotare debet, si nullum habet patrimonium; in quo tamen attendi debet, ut ex dos talis non sit, ut ob eam soror in altiore conditionem aut fortunam transferatur; nam ut ait S. Ambrosius (*l. r. de officiis c. 30. D. Th. 2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.*), *Hæc est approbanda liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias, sed egerere cognoscas; non tamen ut illos diviores fieri velis ex eo, quod tu potes conservare inopibus.* Et quia periculosum admodum est, ne carnis & sanguinis affectus in tali negotio dominetur, & cæcitatem inducat, talia temere facienda non sunt, nec sine bono & fideli spiritalis hominis consilio.

Quest. 7. Si virgo nubere nolit, sed Monasticam vitam ducere cupiat; in hoc casu tenetur ne pater illam dotare, aut etiam patrimonium filio Ordines sacros recipere volenti restituere?

Resp. Quandoquidem dos filia nubenti constitui debet, dubitari non potest, quin filius Ordinem sacrum suscipiens, aut filia Monasterium ingrediens, eodem privilegio gaudere debeant; cum, juxta Canones, vota quæ in professione Monastica, aut in Ordine sacro fiunt, quoddam veluti matrimonium spirituale producant, ex quo non minor unio cum Deo oritur, quam sit illa, quæ in matrimonio communi mulierem inter & maritum intercedit; unde a matrimonio carnali ad matrimonium spirituale sæpissime in jure Canonico datur consequentia.

Quest. 8. Quonam tempore tenetur maritus dotem restituere?

Resp. Si dos ex rebus immobilibus constet, eam statim soluto matrimonio debet maritus restituere; quod si in rebus mobilibus, pecunia, & similibus, consistat; ad illam restituendam, juxta legem civilem, non obligatur maritus, nisi elapso anno post matrimonii dissolutionem, ut videre est in leg. *Rem in præserti, §. cum autem, Cod. de rei uxoris actione*; at tamen similes casus resolvendi sunt, etiam in

in foro conscientiae, juxta leges & consuetudines legitimas, quae in variis regionibus observantur.

Quaest. 9. Tenetur ne maritus totam dotem restituere?

Resp. Si maritus ita pauper sit, ut restituta integra dote non habiturus sit, unde juxta statum & conditionem suam vivat, tunc non tenetur, nisi ad id, quod facere potest, id est, deducto ne egeat; quae tamen legis dispensatio personalis est; mariti personam non egreditur, & ad illius haeredes extraneos non extenditur: *Maritum*, inquit lex (*L. Maritum*, ff. *solutio matrim.*), in id quod facere potest condemnari, explorati juris est: sed hoc haeredi extraneo non esse praestandum.

Quaest. 10. Cum maritus sine timore inopiae dotem restituere potest, eamque revera per se aut per haereditatem restituit; potest-ne retinere id, quod ad conservanda bona dotalia expendit?

Resp. Si tales expensae necessario faciendae erant ad conservationem aut perpetuam dotis utilitatem, illas haud dubie compensare & computare poterit maritus; nam ut dicitur in lege (*L. Impensarum* ff. *de impensis in reb. dotal. factis*): *In necessariis impensis hoc sciendum est, eas demum impensas dotem minuere, quae in dotem factae sunt.* Igitur, si v. gr. maritus multum expendisset ad resarciendam domum dotalem, quae ruinam minabatur, potest tales expensas ab haeredibus conjugis repetere.

Quod si expensae in fundo aut alia re dotali factae sint solummodo, ut majores inde fructus maritus consequeretur, non autem ut res dotalis majoris pretii fieret; tunc nullam compensationem ob eas praetendere potest maritus; conveniens enim & justum est, ut quandoquidem fructibus ex re dotali provenientes fruatur, hujusce generis expensas uxori non imputet, juxta legem civilem.

Cum autem expensae solum mariti commoditatem aut voluptatem respiciunt, & ad vanum ornatum potius quam ad utilitatem spectant; tunc in considerationem non veniunt, nec ullam compensationem producant, etiam si consentiente conjuge factae fuissent: *In voluptuariis autem*, inquit lex (*L. in voluptuariis*, ff. *de impensis in reb. dotal. factis*), *nec si voluntate mulieris factae sunt, exactionem parere.*

C A P U T VIII.

De Deposito.

Quaest. 1. Quid est Depositum?

Resp. Est contractus, quo res aliqua alteri custodienda committitur: & ut dicitur in lege (*L. Deposit. ff. depositi.*), *Depositum est, quod custodiendum alicui datum est.* Ex hac definitione facile inferitur: depositarium juste non posse re deposita uti, cum ejus tantum concessa sit custodia, non autem usus; in quo depositum a commodato differt, in quo res ita traditur, ut ea quis

utatur.

utatur; differt etiam a pignore, in quo res traditur ad alicujus debiti securitatem.

Quæst. 2. Quonam modo dividitur Depositum?

Resp. Aliud est judiciale depositum, quod fit de re litigiosa, quæ judici aut sequestro traditur, usque dum decernatur, & declaretur, ad quem debeat pertinere. Aliud est etiam depositum, quod a debitore in manus personæ publicæ traditur, ut exinde se a solutione interesse eximat: accidit enim aliquoties, quod debitor volens debitum creditori solvere, in varias oppositiones & contradictiones incurrit; quandoque ipsemet creditor solutionem recipere non vult: & in hujusmodi casibus debitor pecuniam, quam debet, in manibus personæ publicæ deponit, quo facto liberatur ab obligatione, quam in favorem creditoris contraxerat.

Tertia species depositi est, cum res aliqua alteri custodienda traditur; & hoc est proprie loquendo depositum, de quo nunc loquimur: dicitur autem depositum a verbo deponere, & ut dicitur in lege (*L. Depositum ff. de positi*): *Præpositio de auget depositum, ut ostendat, totum fidei ejus esse commissum, quod ad custodiam rei pertinet.*

Quæst. 3. Depositarius potest-ne uti re, quæ apud e deposita est?

Resp. Si deponens, id est, dominus rei quæ deposita est, non vere consentit expresse, aut tacite, quod ea utatur depositarius; certum est, quod peccat, & quandam speciem furti in tali usu committit, ut habetur in lege (*L. Si Deposi. C. depositi*): *Qui rem depositam invito domino sciens, prudensque in usus suos converterit, etiam furti delicto succedit.* Unde sequitur, quod si vestis, aut alia hujusmodi res, deposita fuerit, & ea depositarius, sine domini consensu, utatur, tenetur restituere: quia usus talis vestis depositæ ejus valorem minuit, neque præsumi communiter debet, dominum, qui nullo modo tali usui consentit, illum approbare; quin potius judicandum est, illi non placere, cum in illius damnum vergat. Quod si deposita fuerit pecunia, aut inclusa est in arca clavi a domino observata; & in hoc casu si depositarius illa utatur, furtum committit; quia ex tali depositi modo constat, dominum nolle illius usum concedere. Si vero pecunia simpliciter non inclusa deposita sit, potest ea uti depositarius, modo tamen securus sit, se aliam pecuniam subito inventurum ad reddendum domino, quandocumque eam petierit: *Si sacculum, inquit lex (L. Si sacculum ff. depositi), vel argentum signatum deposuero, & is, penes quem depositum fuit, me invito contraxerit, & depositi, & furti actio mihi in eum competit. Si ex permissu meo deposita pecunia, is penes quem deposita est, utitur, ut in cæteris bonæ fidei judiciis, usuræ ejus nomine præstare mihi cogitur.*

Quæst.

Quæst. 4. Ad quid tenetur depositarius, dum res deposita in suis manibus minuitur, aut perit?

Resp. Licet naturalis adsit obligatio restituendi id, quod ab alio depositi causa habuimus; nihilominus si res deposita casu aliquo fortuito in manibus depositarii pereat, non tenetur restituere; quia ut plurimum, ejus tantum gratia, qui deponit, depositum contrahitur, non autem gratia depositarii. Unde S. Thomas sic differit (2. 2. q. 62. art. 6. in corp.): *quandoque* „ Aliquis accipit rem aliterius absque injuria, non pro sua utilitate, sicut patet in depositis; & ideo ille, qui sic accipit, in nullo tenetur ratione acceptionis, quin imo accipiendo impendit obsequium; tenetur autem ratione rei, & propter hoc, si ei subtrahatur res absque sua culpa, non tenetur ad restitutionem: secus autem esset, si cum magna sua culpa rem depositam amitteret“. Et in hoc secutus est S. Thomas legis civilis Decretum, juxta quam depositarius rem depositam restituere tenetur, si fraude sua, aut culpa gravi perierit (L. *Depositum*, §. *quod autem*, ff. *depositi*): *Depositarius non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa*.

Quæst. 5. Qualis est illa culpa gravis in deposito?

Resp. Culpa gravis est, cum rei depositæ custodia valde negligitur, neque eo modo, & ea vigilantia conservatur, quo res propriæ; & ideo sic habetur in lege: „Latentior culpam dolum esse, mihi verissimum videtur; nam estis quis non ad eum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est, nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstet, fraude non caret; nec enim salva fide minorem his, quam suis rebus, diligentiam præstabit“. Unde etiam dicitur in Decretali (Cap. *Bona fides*, de *deposito*), quod *Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus, deposita amissisti*. Cujus rei exemplum affert Glossa his verbis (*ib.*): *Præsumitur autem lata culpa, vel dolum, si non adhibeat diligentiam, qualem in rebus suis: ut si res suas ponebat in arca securas, res depositas dimittebat in domo super bancas*.

Quæst. 6. Depositarius tenetur-ne quandoque restituere ob aliquam culpam, quæ lata, & gravis non est?

Resp. Tenetur in duobus casibus. Primo, si aliquam mercedem recepit ad custodiendam rem depositam; tunc namque tenetur restituere, si levi culpa res deposita pereat; quia in eo casu depositum utriusque gratia celebratur; & ut ait lex (L. *Si ut certo ff. commodati*, nunc videndum): *In deposito si merces accessit, etiam culpa exhibetur. Ubi utriusque utilitas vertitur, dolum & culpa præstatur*. Secundo, si depositarius se obligaverit ad restituendam rem depositam, si aliqua sua culpa etiam levi perierit, tenetur observare pactum, ut habetur in lege (L. *Depositum*, §. *si convenit*, ff. *depositi*). *Si convenit ut in deposito & culpa præstetur, rata est contractus conventio; contractus enim legem ex conventionem accipiunt*.

Quæst.

Quæst. 7. Teneri ne potest ad restitutionem depositarius etiam ob culpam levissimam?

Resp. In duobus casibus ob levissimam culpam teneri. Primo namque, si depositarius totum in se rei depositæ periculum susceperit, conventioni stare tenetur. Secundo, si domino volenti rem aliquam deponere, depositarius semetipsum ad illam custodiendam obtulerit, de levissima culpa tenetur: quod tamen locum habet, si cum dominus hominem diligentissimum requireret, se se obtulit depositarius uti talem suam diligentiam venditans; tunc enim justum est, ut illam diligentiam, quam ostentavit, de facto adhibeat, & ut non minori cura rem depositam, quam res proprias, custodiat; ita ut si aliqua talis depositarii etiam levissima culpa, res deposita pereat, teneatur illius pretium domino restituere, ut habetur in lege his verbis (*L. Depositum §. Sæpe evenit, ff. depositi*):

” Sæpe evenit, ut res deposita, vel nummi, periculo sint
 ” ejus, apud quem deponuntur, ut puta si hoc nomina-
 ” tim convenit: sed & si quis se deposito obtulit, idem
 ” Julianus scribit periculo se depositi alligasse, ita tamen,
 ” ut non solum dolum, sed etiam culpam, & custodiam
 ” præstet “. Quod etiam Jure canonico cautum videtur,
 dum dicitur (*Cap. Bona fides, de deposito*): *De culpa quoque teneris, si te ipsum deposito obtulisti.*

Quæst. 8. Tenetur ne aliquando depositarius resarcire damnum, quod casu aliquo fortuito rei depositæ accidit sine illius culpa: ut si v.g. equus depositus est, debet ne depositarius illius pretium restituere, si apud se mortuus fuerit?

Resp. Teneri potest ad restitutionem depositarius in duobus casibus. Primo, si ita inter eum, & deponentem convenerint. Secundo, si depositarius requisitus a domino, noluerit tunc reddere rem depositam, & pendente mora perierit; quia potuit ab obligatione rem conservandi se liberare, & ita illius mora culpabilis est, illumque reddit obnoxium ad resarcienda omnia damna rei depositæ tempore, quo eam invito domino retinet. Unde dicitur in lege (*L. Si in Asia, ff. depositi, §. quemadmodum*), quod *Depositum eo die quo depositum actum est, periculo ejus est, apud quem depositum fuerit.* Quod etiam Decretali Gregorii IX. confirmari potest; in ea enim habetur (*Cap. Bona fides, Extrav. de deposito*), quod *In deposito, pacto, culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.*

Quæst. 9. Si dominus rem suam depositam petat, ut ea utatur ad aliquod scelus perpetrandum: ut si enfem depositum requirat, ut cum eo homicidium committat: tenetur ne tunc depositarius rem depositam tradere?

Resp. In talibus casibus depositarius rem depositam domino reddere non tenetur, juxta S. Thomæ doctrinam: *Est aliquis casus, inquit S. Doctor (2. 2. q. 57. art. 2. ad 1.), in quo depositum non est reddendum, ne homo perversam voluntatem habens, male eo utatur: ut puta;*

si fu-

si furiosus, vel hostis rei publice arma deposita repossat.
Quaest. 10. Si fur rem Cajō surreptam apud Titium deponat; deinde tractu temporis agnoscat Titius, talem rem ad Cajum pertinere: debet-ne illam Cajō, aut furi restituere?

Resp. Etiam si sciat Titius depositarius rem depositam a deponente furto surreptam fuisse, eam tamen debet, juxta legem civilem, deponenti restituere. Nihilominus si verus dominus rem suam eodem tempore cum fure petat, in hoc casu depositarius ex æquitate eam domino tradere debet, ut dicitur in lege, & in Glossa Canonica, his verbis (L. Depositum, §. si prædo, ff. depositi); *Depositum restitui debet prædoni: tamen si dominus cum fure simul petat, domino restitui debet de æquitate.*

Quaest. 11. Si quis deposita re aliqua, grave scelus committat, in cujus pœnam bona illius publicantur, & fisco addicuntur: tunc tenetur-ne depositarius rem deponenti reddere, aut eam Judicibus tradere?

Resp. Juxta naturale jus, res deposita soli deponenti reddi debet: sed juxta legum civilium rigorem, quæ decernunt, ut reus etiam privatione honorum temporalium puniatur, res deposita Judicibus tradi debet: *Reus capitalis Judicis, inquit lex (L. Bona fides, ff. depositi), deposuit apud te centum, bona ejus publicata sunt; utrum ne ipsi ea reddenda, an in publicum deferenda sint? Si tantum naturale, & gentium jus intueamur, ei quæ deposuit, restituenda sunt; Si civile jus, & legum ordinem, magis in publicum deferenda sunt; nam malo meritis publico, ut aliis exemplo ad deterrenda malefacta sit, etiam egestate laborare debet.* Sed videtur, quod in hujusmodi casu potest depositarius Juris Canonici clementiam rigori legis civilis præferre, & ita rem deponenti, quantumcumque reo, restituere, cujus conditio pejor esse non debet, quam conditio furis, cui depositum etiam juxta legem civilem reddi debet, ut n. 10. diximus.

Quaest. 12. Si v. g. famulus apud Sejum heri sui Pomponii annulum deponit, & Sejus talem herum non cognoscens, annulum Titio bona fide restituit, putans, quod esset illius dominus; tenetur-ne in hoc casu Sejus Pomponio annuli valorem restituere?

Resp. Sejus restituere non tenetur, si prudenter, & absque ullo dolo annulum Titio restituerit, credens ad illum pertinere; quia in hoc casu res perit casu fortuito, & constans est axioma Juris, quod res, quæ perit casu fortuito, perit semper periculo domini, nisi aliter conventum sit: Si, inquit lex (L. Depositum, §. si rem, ff. depositi) rem a servo depositam, Titio quem dominum ejus putasti, cum non esset, restitueris, depositi actione te non teneat Celsus ait, quia nullus dolus intercessit. Eadem ratione, si hæres rem depositam inter bona hereditaria inveniens, & nesciens depositam esse, bona fide eam consumat, non tenetur ejus valorem domino restituere.

tueri, nisi tali consumptione heres factus sit ditior; quia nemo debet fieri locupletior cum alterius iactura, ut saepius dictum est, & desumitur ex lege, in qua dicitur (*L. Depositum, §. quod autem, ff. depositi*), quod *Si heres rem apud testatorem depositam distraxerit; ignorans, an teneatur, & quia dolo non fecit, non tenebitur de re; an tamen, vel de pretio teneatur, quod ad eum pervenit; & verius est teneri eum.*

C A P U T IX.

De Commodato.

Quaest. I. Quid est Commodatum?

Resp. Est contractus, quo res aliqua gratuito certo modo utenda conceditur, ea lege, ut eadem numero res reddatur, id est, juxta juris terminos, ut eadem res reddatur in specie, non in genere. Et ut, ait Glossa (*in c. Cum gratia, Extr. de commodato, verbo Commodatum*): Commodatum est alicujus rei in aliquem specialem usum gratuito facta concessio. Primo, Est contractus gratuitus: nam in hoc differt commodatum a locatione, quod locatio fit pro aliqua mercede, & pretio interveniente; commodatum autem necessario debet esse sine mercede. Secundo, Res aliqua utenda conceditur, ut appareat, in commodato dominium nullo modo transferri, sicut accidit in mutuo. Tertio dicitur, quod Res certo modo utenda conceditur, ut distinguatur a precario, in quo rei usus conceditur sine ulla determinatione temporis, loci, aut usus. Et ideo si commodatarius re sibi commodata utatur aliter, quam tacite, vel expresse conventum est, aliquam furti speciem committit. Quarto, dicitur in definitione, quod eadem numero res debet reddi, quia non sufficeret, aliam rem similem aut illius valorem restituere, & in hoc etiam commodatum a mutuo differt.

Quaest. 2. Ille qui rem suam alteri ad tempus aliquod determinatum commodavit, potest-ne ejus restitutionem exigere ante tempus conventum?

Resp. Conventionali stare tenetur, qui commodavit, & ideo non potest, invito commodatario, rem suam sumere, aut exigere ante tempus determinatum, ut expresse dicitur in una Gregorii IX. Decretali his verbis (*Cap. Cum gratia, de commod.*): *Contra eum quoque recte commo-datio non agitur, nisi post usurae compierum, cujus gratia res fuerat commodata, cum non decipi beneficio nos oporteat, sed juvari.* At si res accipi posset a commo-dante ante tempus conventum, saepius id onerosum esset commodatario, damnumque injustum ei afferret.

Quaest. 3. Ad quid tenetur commodatarius, seu ille cui res aliqua commodata fuit?

Resp. Tenetur primo, re commodata ad id tantummodo uti, pro quo commodata fuit; *Quinimo, inquit lex*

lex (L. Si ut certo, ff. commodati, §. Quinimo), qui utitur re commodata aliter, non solum commodati, verum furti quoque tenetur; quemadmodum, qui equo vel vestimento aliter, quam commodatum est, utitur. Sed illud clarius exponitur a Justiniano Imperatore, dum in suis Institutionibus decernit (l. 4. Inst. tit. i. §. Furtum autem fit), quod „ Si is, qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit, velut si quis equum gestandi causa commodatum sibi, longius aliquo duxerit. Placuit tamen eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id invito domino facere, eumque si intellexisset non permisurum; at si permisurum credant, extra crimen videri, optima sane distinctione, quia furtum sine affectu furandi non committitur “.

Secundo, tenetur commodatarius, rem commodatam, tempore convento, & determinato restituere domino, ut dicitur in l. de restituendis, C. de commodato.

Tertio, rem commodatam cum eadem cura conservare, & sustodire debet, ac si esset propria; hinc sequitur, quod si res commodata damnum aliquod patitur culpa, aut negligentia commodatarii, tenetur tale damnum refarcire; nam, ut dicitur in lege (L. Si vero ff. commodati, §. quod vero): „ Si aliquod damnum contingit, tenetur ille, qui commodatum accepit, si cum posset, res commodatas salvas facere, suas prætulit. Custodiam plane commodaæ rei etiam diligentem præstare debet “.

Quæst. 4. Ob qualem culpam ad restitutionem tenetur commodatarius?

Resp. Cum commodata res est solummodo ob utilitatem commodatarii, ut plerumque fit, tenetur tam jure civili, quam Canonico, ob culpam etiam levissimam; cum scilicet eam non adhibuit diligentiam in conservatione rei commodatæ, quam diligentissimus pater familias adhibuisset; quod ita habetur in Canone (Cap. Cum gratia, de commodato); Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, sed levissima etiam culpa tenetur.

Quæst. 5. Commodatarius tenetur-ne refarcire damnum, quod rei commodatæ casu aliquo plane fortuito sine culpa accidit, ut si incendio, naufragio, latrocinio pereat?

Resp. Constat ex Decretali, quod commodatarius ob casus mere fortuitos non tenetur, cum nullam omnino culpam commisit, nisi expresse in se recepisset rei commodatæ quaecumque; & hæc resolutio desumitur ex Canone in quo sic habetur (Cap. Cum gratia, de commodato): Licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.

CAPUT X.

De Precario.

Quest. 1. Quid est Precarium?

Resp. Est contractus, quo res aliqua utenda conceditur, ad beneplacitum, & eo modo, & tempore, quo dominus voluerit: Precarium est, inquit lex (L. Precarium, ff. de precario), quod precibus petenti utendum conceditur, tamdiu quamdiu is qui concessit, patitur.

Dicitur primo, contractus quo res utenda conceditur, ut cognoscatur, in eo dominium nullo modo transferri. Secundo, conceditur ad beneplacitum, & eo modo, & tempore, quo dominus voluerit; & hæc est differentia, quæ inter commodatum & precarium reperitur; in commodato namque res utenda aliquo modo, & tempore determinato conceditur; in precario autem omnia beneplacito domini reservantur, qui quocumque tempore rem precario concessam, sumere & exigere iuste potest.

Quest. 2. Quot modis precarii contractus finitur?

Resp. Primo, finitur domini rei precario concessæ voluntate, ut supra dictum est, & habetur in lege his verbis (L. precarium, ff. de precar.): Qui precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit precarium solvere.

Secundo, finitur morte illius, cui res precario concessa est. Tertio, finitur, cum dominium rei precario concessæ a domino translatum est in alium, qui precarium continuare non vult: non autem corrumpit morte illius, qui precario dedit, nisi illius hæredes non postulent, quia censetur continuata precarii voluntas in hærede, nisi ei expresse contradixerint, & hæc omnia habentur in Canone his verbis (Cap. precarium, de precariis): „Precarium utendum conceditur, quamdiu patitur, qui concessit: solvitur quoque obitu ejus, cui concessum est, non etiam concedentis: aut cum ipsum alienare contingit, alicui hoc revocare volenti; quia per conventionem hujusmodi non licet rem alienam invito domino possideri“.

Quest. 3. Nonne aliæ difficultates super precarii materia excitari, & agitari possunt?

Resp. Possunt quidem, sed eodem plane modo solvendæ sunt, ac illæ, quæ superius in commodato propositæ sunt: & ita satis superque resolutæ remanent in iis, quæ capite præcedenti dicta sunt. Adde, quod in praxi vix ulla ut plurimum inter commodatum, & precarium reperitur differentia; nam sæpius, dum res aliqua commodatur, id fit absque determinatione temporis, loci, aut usus; quæ tamen determinatio tacita, aut expressa, totam diversitatem, quæ inter commodatum, & precarium intercedit, constituit.

TRACTATUS SEXTUS
DE FIDEJUSSORIBUS,
PROMISSIONE,
ET LUDO.

CAPUT PRIMUM.

De Fidejussoribus.

Quaest. 1. **Q**uid per Fidejussores intelligitur?
Resp. *Fidejussores sunt, ut ait Glossa (In tit. de fidejussoribus apud Greg.), qui pro alienis debitis intercedunt, ad majorem creditoris securitatem; ita tamen ut principalis debitor semper remaneat obligatus.*

Ex hac definitione sequitur; Primo, fidejussores primario debitum non contraxisse, & ita neminem suimetipsum esse posse fidejssorem, unde etiam cum fidejssor debitor principalis non sit, non potest cogi ad debiti solutionem, nisi postquam principalis debitor repertus est non habere, unde solvat; juxta Authenticam, in qua sic habetur (*In aush. presente, C. de fidejussorio*): *Presente tamen utroque, non promittitur intercessorem conveniri prius, quam reus inventus est minus idoneus, sive in totum sive in partem.* Et hæc regula procedere intelligitur, nisi aliter conventum sit; si enim adhibitum sit pactum, ut promiscue tam fidejssor, quam debitor conveniri possint, ita ut tam primus, quam secundus haberi possint tamquam principales debitores in solidum, in hoc casu pactum observari debet.

Secundo, sequitur ex eo, quod dicitur, fidejussores adhiberi ad majorem creditoris securitatem, illam inveniri differentiam inter fidejssorem, & eum, qui se pro aliis solviturum promittit, quod talis promissor solus remanet obligatus, fidejssor autem communem habet cum principali debitore solvendi obligationem, & ut diximus, solvere regulariter non tenetur, nisi convento, & excussio debitor, qui solvendo non est; sicque major adest securitas creditoris, dum nempe primo debitorem, & in illius subsidium, fidejssorem in jus vocare, & ad solutionem obligare potest.

Quaest. 2. Quot sunt fidejssionum species?

Resp. Dux fidejssionum species enumerari possunt. Prima, vocatur judicialis, dum scilicet reus e carcere egrediens, fidejssoribus datis promittit se in judicio compariturum, quoties id sibi a iudice jubebitur. Secunda, extrajudicialis dicitur, cum scilicet quis se

se obligat ad solvendum pro alio, casu quo talis debitor solvendo non sit.

Quaest. 3. Potest-ne ita se obligare fidejussor, ut plura teneatur solvere, quam ipse debitor principalis?

Resp. Fidejussores, ut ait Imperator (lib. 1. Inst. tit. 21. §. Fidejussores), ita obligari non possunt, ut plus debeant, quam debet is, pro quo obligantur. Nam eorum obligatio, accessio est principalis obligationis, nec pejus in acceptione potest esse, quam in principali re. At ex diverso, ut minus debeant, obligari possunt. Itaque si reus decem aureos promiserit, fidejussor in quinque recte obligatur; contra vero obligari non potest. Item si ille pure promiserit fidejussor sub conditione promittere potest; contra vero non potest. Non solum autem in quantitate, sed etiam in tempore minus, aut plus intelligitur. Plus est enim statim aliquid dare; minus est post tempus dare.

Quaest. 4. Qui alteri pecuniam mutuo dat, potest-ne aliquid exigere, eo quod abstineat a petendo fidejussorem, quem petere potuisset?

Resp. Ob talem causam nihil exigi potest; quia etiam si creditor non petat fidejussorem, prout petere potuisset, id non tollit obligationem solvendi a debitore in mutuo contractam, & hic fidejussoris defectus aut solummodo periculum, ne creditor debitum ob inopiam debitoris perdat; quod periculum, nullum titulum exigendi aliquid interesse producere potest, cum ex Sancto Thoma Ratio periculi etiam circa sortem non tollat rationem usurae. Et usuram tantum potest tollere illud periculum, quod cum societate conjunctum est, & dicitur periculum juris. De quo fusius in Tract. 4. de mutuo, & usura.

Quaest. 5. Qui pro Titio fidejubet, potest-ne ab eodem aliquid ratione talis fidejussionis exigere?

Resp. Id fieri iuste non potest, quia fidejussori remanet obligatus principalis debitor ad resarciendum omne damnum; quod ex tali fidejussione oriri posset: & ita remanet tantum insolvibilitatis periculum, quod, ut supra dictum est, non producit justum titulum petendi aliquid interesse; unde ille, qui ab alio aliquid exigit, ut pro illo fidejussorem se exhibeat, usuram committit, a quo non excusatur, licet in se periculum recipiat (cum teneatur solvere, principali debitore non solvente) quia talis debitor semper remanet obligatus ad resarciendum fidejussoribus damnum: *Nec obsistat*, inquit S. Antoninus (2. p. tit. 5. c. 7. §. 45.), cum in casu nostro etiam in me suspicio periculum; quia si tu illi non solvis, ego teneor solvere: quoniam tu mihi remanes obligatus ad reddendum.

Quaest. 6. Ille qui requisitus a creditore, fidejubet pro aliquo debito in illius favorem ab altero contracto, potest-ne aliquid pro tali fidejussione a creditore exigere? v. g. Joannes centum Petro dedit mutuo,

timensque debitum perdere, petit a Paulo, ut debiti a Petro contracti fidejussor accedat, promittens se certam pro tali fidejussione summam soluturum. Hoc posito, quaeritur, utrum id liceat?

Resp. Constat, id iuste fieri posse, quia interesse, quod fidejussori promittitur, mutuum nullo modo respicit, cum illius intuitu promissum non sit, sed tantum intuitu securitatis, seu assecurationis, & periculi pretio aestimabilis, quod in se recipit fidejussor, & in tale interesse, ut ait lex, periculi pretium est, & pro illo periculo a mutuo separato, potest sine usura exigi justum pretium illi proportionatum: *Aut*, inquit S. Antoninus (2. p. tit. 1. c. 7. §. 2.), *recipit illud ultra sortem praecise ratione periculi, ut pretium periculi; & sic non est usura, sed licitum*

Haec autem est diversitas inter hunc casum, & illum, qui supra propositus fuit; quod in casu praesentis nulla mutui ratio, & species esse potest; cum fidejussor nihil commune habeat cum illo, cui mutuum datum est; sed solummodo interesse recipiat, tamquam assecurationis a se factae pretium; & contrario ille, qui vult aliquid a debitore exigere, ut illius fidejussor sit, vult etiam aliquid accipere ex vi mutui impliciti. Unde dici potest, quod sicut usuram committeret, qui alterius debita solvere vellet, ea conditione, quod talis debitor sibi summam pro eo datam una cum aliquo interesse restitueret: ita etiam a fortiori, ille usuram committit, qui fidejubet pro alterius debito, sub ea conditione, quod sibi aliquid dabit debitor, quia sine dubio minus est pro alio fidejubere, quam pro alio solvere; & ita, ut ait S. Antoninus (2. p. tit. 1. cap. 7. §. 45.): *Paria quidem videntur mutuare ultra sortem, & certum quid recipere, & penes credisorem satisfacere, & aliquid a debitore recipere.*

Quest. 7. Ille qui pro altero fidejussor est, potest-ne ita cum creditore convenire, ut pro certa summa illius fidejussioni renuntiet, illumque ab obligatione liberet? v. gr. Petrus fidejussor Pauli fuit pro aliqua summa a Joanne mutuo data Paulo: Joannes potest-ne Petrum a fidejussoris onere liberare, aliquo pretio interveniente?

Resp. Id haud dubie fieri licite potest; si enim Petrus potuit aliquid a Joanne exigere pro fidejussione a se facta per modum assecurationis, ut supra explicatum est; eadem penitus ratione Joannes vicissim potest aliquid a Petro exigere, ut eum ab ejusdem fidejussoris onere liberet. Si quis velit liberari ab assecuratione alicujus debiti in favorem creditoris facta, æquum est, ut illius liberationis pretium solvat: etenim si aliquid ratione assecurationis recipere potuit, quare, ob illius assecurationis liberationem, idem pretium ab eo exigi non possit, cum ejusdem plane valoris, & aestimationis sit, eodemque principio, & fundamento nitatur?

Quest.

Quest. 8. Teneur. ne principalis debitor omnia damna, quæ illius causa fidejussor passus est, restituere?

Resp. Teneur omnino, quoties talia damna, debitoris principalis culpa, acciderunt; ut si debiti solutionem ultra tempus conventum distulerit, prout habetur in cap. *Provenit*, & in cap. *Constitutus*, de fidejussoribus.

Quest. 9. Fidejussionis onus transit ne ad hæredes, ita ut fidejussoris hæres sit etiam fidejussor, quemadmodum defunctus?

Resp. Onus fidejussionis ad hæredes omnino transit, ut expresse habetur in lege his verbis (*L. Possit accipi*, ff. de fidejussor.): *Fidejussor & ipse obligatur, & suum hæredem obligatum relinquit, cum res locum obtineat.*

Quest. 10. Licet. ne alicui pro alio fidejubere, dum scit se non habere, unde solvat?

Resp. Si ob talem fidejussionem pecunia alteri mutuo datur, quæ sine ea data non fuisset, peccat graviter fidejussor, si putet debitorem posse non habere, unde solvat: & ratio est, quia, juxta sancti Thomæ doctrinam (2. 2. q. 77. art. 1. in corp.): *Dare alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitum.* Id autem in casu proposito fieret, si ille, qui pro alio fidejubet, non haberet, unde solveret; nam tunc daret tali creditori veram occasionem periculi, & damni, quia sine hac inani fidejussione pecuniam mutuo non dedisset illi, quem solvendo non esse, aut posse fieri dubitabat.

Quest. 11. In quibus casibus ille, qui pro alio fidejussit, contra debitorem in judicio agere potest, ut se a fidejussionis onere liberet, & omne damnum ex ea secutum refarciat?

Resp. Id in quatuor casibus fieri potest. Primo, si debitor solutionem debiti multum protraxerit. Secundo, si bona sua dilapidet. Tertio, si fidejussor ad solvendum pro eo condemnatus a Judice fuerit. Quarto, si pro principali debitore solverit, aut cum eo conveniret, ut se a fidejussione intra tale tempus liberare teneatur; & hi quatuor casus in una Decretali, & illicius Glossa, reperiuntur his verbis (*Cap. Eum pro quo, de fidejussor.*): *Eum, pro quo se fidejussorem obligasti, si diu in debiti solutione cessavit, aut dissipare bona sua cepit, seu super hoc condemnatus fuisti, jure poteris convenire, & se fidejussione liberare.*

C A P U T II.

De Promissione.

Quest. I. QUID est Promissio.

Resp. Est contractus, quo quis se aliquid alteri daturum, aut pro altero facturum gratulose pollicetur; quæ definitio habetur in lege his verbis (*L. Pactum ff. de pollicitatione*): *Pollicitatio, est offerentis solius promissum.*

Primo, est contractus, quo quis pollicetur, unde colligitur, quod in promissione solius promittentis consensus requiritur; in quo a pacto differt, quod duorum consensus necessario requiritur. Nihilominus tamen illius, cui promittitur, consensus expressus absolute necessarius non sit, debet tamen adesse illius consensus tacitus, & aliquis acceptatio promissionis in sui favorem factæ.

Secundo, dicitur *gratuito*, ut distinguatur promissio ab aliis contractibus, in quibus aliquid fieri, aut dari promittitur.

Quest. 2. Tenetur-ne quis in conscientia promissa implere?

Resp. Tenetur etiam sub mortali, dum res promissa est notabilis, si ille, cui promissio facta est, verbo aut scripto illam acceptaverit, quia hoc ipso, jus legitimum in rem promissam adeptus est, quo sine iniustitia privari non potest; at constat, iniustitiam peccatum grave ex sua natura involvere: *Si quis*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.), *non faciat, quod promissit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quod animum mutat, in præjudicium proximi; unde, ut docet S. Antoninus (2. p. tit. 10. c. 1. §. 4.): Non servando, quod promissit, cum posset, utique peccat; quia omne promissum debitum, quod jure naturali servandum est, est a Deo; quia, secundum Augustinum, fides, etiam quando hosti promittitur, servanda est. Quod confirmari potest ex Glossa (in c. Sunt quidam p. 17. q. 1. reg. 33. de reg. jur. in 6.), in qua habetur, quod Ex nuda promissione quis tenetur; & ex regula Juris Canonici, in qua dicitur, quod Mutare consilium quis non potest in alterius detrimentum.*

Quest. 3. Quandom ab obligatione implendi promissa liberi esse possumus?

Resp. Id quatuor in casibus accidere potest. Primo, si quis, dum promittebat, non habuit animum se obligandi ad executionem talis promissionis, ut si promittatur per ceremoniam, & urbanum quemdam confabulandi modum, ita ut ille, cui promissio facta est, credere non debuerit, talem promissionem implendam esse, si enim promissio facta fuisset decipiendi causa, & aliquid damnum ex ea secutum fuisset quocumque modo, teneretur promissor talem damnum refarcire.

Secundo, quis potest ab obligatione promissionem implendi liberari, si superveniat aliqua causa rationabilis, & iusta; ut si postquam promisi mutuo dare pecuniam, illa deinde mihi necessaria sit: aut si ille, cui aliquid obsequium, & servitium præstare promiseram, mihi deinde gravem injuriam infert, & me tamquam inimicum insequitur: videtur enim, quod similibus casibus supervenientibus, quis non intendit se ad promissionem implendam obligare; & ideo, ut docet S. Antoninus (1. p. tit. 10. c. 1. §. 4.): *Omne promissum servandum est, & hoc nisi subsit, vel superveniat causa rationabilis non implendi, puta novus casus impremeditatus.*

Tertio, si id, quod promissum est, sit deinde impossibile: ut si qui centum aureos alteri promissit, ad summam paupertatem deveniat: si ille, qui alteri comitem se in aliqua peregrinatione futurum promissit, tempore convento in morbum incidat: si aliquid prohibitum, quodque sine peccato impleri non potest, promissum sit; in quo casu, ut docet Sanctus Thomas (2. 2. q. 110. art. 3. ad 5.): *Excusatur quis adimplere, quod promissit, si promissit id, quod manifeste est illicitum; quia promittendo peccavit, mutando autem propositum, bene facit; quia non possumus obligari ad peccandum, cum ad nihil fortius obligari possimus, quam ad vitandum peccatum.*

Quarto, possumus liberari ab obligatione implendi promissa, cum aliquid ob rem illicitam promissum est, ut si aliquid promissum sit meretrici tamquam peccati pretium; in quo casu non solum non tenetur quis implere promissa, sed etiam promittendo peccavit, & insuper novum peccatum committit, dum promissum pretium solvit, ea intentione; ut denuo cum eadem scemina peccandi licentiam habeat: quod probatur ex Canone, in quo S. Augustinus (*Can. Qui venatorib. dist. 86.*): *Qui donant meretricibus, inquit, quare donant? Non ibi attendunt naturam operis Dei, sed nequitiam operis humani.* Et revera dantes, occasionem dare videntur peccandi: unde Glossa (*ib. verb. Meretric.*): *Dicunt quidam, ait, quod dare meretrici causa affectionis, passione non precedente, sed causa remunerandi, bene possumus post factum; quod non credo, quia semper peccatum est dare.* Et hæc videtur esse mens Sancti Augustini non solum in dicto Canone, sed etiam in Tract. 110. in Joannem. Unde etiam apud S. Thomam legimus (2. 2. q. 168. art. 3. ad 3.): *Augustinus dicit supra Joannem, quod dare res suas histrionibus, vitium est immane, non virtus, nisi forte aliquis histrio esset in extrema necessitate, in qua esset ei subveniendum.* Et ita ex paritate rationis, minus etiam licitum videtur donare meretricibus, eo magis, quod hæc dona illas ad denuo peccandum ut plurimum movent; nisi tamen in extrema necessitate essent constitutæ. Ratio autem, cur talia munera vix licita esse possint, est, quia sæpius fiunt cum intentione denuo cum illis peccandi (quæ intentio peccatum sine dubio mortale involvit) aut saltem cum intentione servandæ facultatis peccatrices invivendi, & cum illis confabulandi; quod certe signum est, remanere in corde aliquem erga illas affectum, nec relinquere quem velle omnes proximæ peccandi occasiones.

Quest. 4 Ille qui aliquid recipit, quod sibi pro re illicita promissum fuerat, tenetur-ne restituere?

Resp. Dicendum, cum Sancto Thoma (2. 2. q. 63. art. 5. ad 2.), „ quod aliquis dupliciter aliquid illicite dat. „ Uno modo, quia ipsa datio est illicita, & contra legem: & talis meretur amittere, quod dedit, unde

non debet restitutio fieri de his ; & quia etiam ille , qui accepit , contra legem accepit , non debet sibi retinere , sed in pios usus convertere . Alio modo aliquis illicite dat , quia propter rem illicitam dat , licet ipsa datio non sit illicita ; sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem : unde & mulier potest sibi retinere , quod ei datum est ; sed si superflue aliquid per fraudem , vel dolum extorsisset , tenetur eidem restituere .

Igitur , juxta Sancti Thomæ doctrinam , constat , illum qui contra prohibitionem Juris , & contra justitiam , aliquid pro re licita perpetranda accepit , ad restitutionem teneri in favorem causæ piæ , non autem illius , qui illicite dedit : & ita si Judex aliquid pro ferenda sententia justa , vel injusta acceperit , tenetur restituere pauperibus , aut Ecclesiæ , quia illicite , & contra Decreta legum accepit , ut videre est in Canone , in quo sic habetur (*Can. Non sane* , 14. q. 5.) : *Cum autem judicia & testimonia , quæ nec justa , nec vera vendenda sunt , iniqua & falsa venduntur : multo sceleratius utique pecunia sumitur , quia scelerate etiam quamvis a volentibus datur .* Dum autem aliquid pro re illicita , sed non illicite , & contra juris prohibitionem datum est , restitui non debet , ut expresse alio in loco docet S. Thomas in casu meretricium (2. 2. q. 32. art. 7. in corp.) : *Quod enim , inquit , mulier meretriciam exerceat , turpiter agit , & contra legem Dei ; sed in eo , quod accipit , non injuste agit , nec contra legem . Unde quod sic illicite acquisitum est , restitui potest .* Et id conforme est legi , in qua sic habetur (*L. idem si* , ff. de condition. ob turp. caus.) : *Quod meretrici datur , reperi non potest ; illam enim turpiter facere , quod sit meretrix , sed non turpiter accipere , cum sit meretrix .*

Quæst. 5. Qui aliquid pro re prohibita promisit , & ita promissioni stare non tenetur ; potest ne tuta conscientia , id quod promiserat , retinere sine ulla obligatione pauperibus distribuendi ?

Resp. Videri posset , idem dicendum esse de eo , qui pecuniam pro re illicita promisit , quod dictum est de eo , qui pro eadem re dedit : maxime cum ex natura rei , ut quæstione secunda probatum fuit , teneatur quis in conscientia solvere , quod promisit : & ita si , ut post Sanctum Thomam dictum est , dum quis pecuniam pro re illicita faciendam dedit , jus quod in illa pecunia habebat , penitus amisit , unde ei restitui non debet , sed pauperibus ; simili modo fortassis dici possit , illum qui pecuniam pro re illicita promisit , non debere quidem ei , cui illicite promisit , solvere , sed tamen illam pauperibus erogandam esse ; quia jus , quod in illa habebat dominus , promissione illicita amisisse videri potest . Id certe hujusmodi peccatori valde in praxi expediret , ut eo modo misericordiam a Deo facilius impetraret .

CAPUT III.

De definitione, & divisione Ludi.

Quæst. I. QUID est Ludus?

Resp. Id est, quod dicitur, aut fit, animi relaxandi causa: *Ludrica*, inquit S. Thomas (2. 2. q. 168. art. 2. in corp.), *vel jocosa, sunt dicta, vel facta, in quibus non queritur, nisi delectatio animalis*. Unde ludus proprie inventus, & introductus est, tamquam remedium ad reficiendas, reparandasque animi vires, & quemadmodum somnus ad vires corporis refocillandas infervit, ita ludus institutus est, ut aliquantulum a seriis averteretur animus, & aliqua intermissione, vires diuturnis negotiis, curisque fatigatas repararet, & deinde novis laboribus magis idoneus redderetur; dum enim hac veluti animi quiete, & hilaritate, spiritus animales reficiuntur, succedentibus curis facilius, & absque damni, & defatigationis periculo sufficit.

Hinc patet, non ita sumi a nobis ludum, ut a novis casuum conscientia Scriptoribus communiter describitur, dum afferunt, ludum esse contractum, quo duo, aut plures periculo res suas amittendi se voluntarie exponunt, ob spera lucri faciendi: & ita ludi finem in lucrando aviditate constituunt, quæ tamen aviditas ludum sine aliquo peccato exerceri non fineret: quia, juxta doctrinam S. Thomæ (2. 2. q. 168. art. 1. in corp.): *Videtur esse aliquid illicitum, quod aliquis trahat alium, ex cupiditate lucrandi, ad ludum*. Sed loquimur de ludo in eodem sensu, in quo S. Antoninus, & S. Thomas de eo loquuntur; in quo haud dubie sensu Angelicus Doctor dicit, quod *Necesse est talibus interdum uti ludis, quasi ad quandam animi quietem*.

Quæst. 2. Quotnam sunt ludi species?

Resp. Dicendum, inquit S. Thomas (4. sent. dist. 16. q. 4. art. 2.), quod ludorum triplex est differentia; quidam enim ludi sunt, qui ex se ipsis turpitudinem habent, & tales ludi ab omnibus vitandi sunt, & præcipue a peccantibus, qui per fletum peccata corrigere debent, sicut ludi, qui in Theatris agebantur, ad luxuriam provocantes. Alii ludi sunt, qui ex gaudio devotionis procedunt, sicut David dixit; *Ludam, & vilior fiam coram Domino*: secundo Reg. 4. & tales ludi non sunt vitandi, sed laudandi, & æmulandi. Quidam autem ludi sunt nullam turpitudinem habentes; & ideo servatis debitis circumstantiis, possunt laudabiliter fieri, ad quietem propriam, & aliis laudabiliter convivendum. Huic divisioni conformis est illa, quam S. Antoninus assertit his verbis (2. p. tit. 1. c. 23.): *Triplex est ludus. Primus proveniens ex magna devotione, & hic peramandus. Secundus continens ex magna recreatione, & hic tolerandus. Tertius procedens ex diabolica suggestionem, & hic evitandus*.

C A P U T IV.

De Ludis prohibitis.

Quæst. 1. **L**UDI, qui a forte tantummodo pendere videntur, sunt ne prohibiti Clericis?

Resp. Dicendum est, quod tales ludi sunt Clericis omnino prohibiti: *Clerici*, inquit Sum. Pont. in una Decretali (*Can. Cler. de vita & honestate Cler.*), *ad aleas, vel taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint*; Et in Canone habetur (*Can. Episcopus dist. 3.*), quod *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ deserviens, aut desinat, aut certe damnetur: Subdiaconus autem, aut Doctor, aut Cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur: similiter & Laicus*. Quod grave Decretum expendens S. Raymundus: *Ex Canone Apostolorum colligitur*, inquit (*lib. 2. de negotiis secul. §. 11.*), quod peccatum eorum, qui aleæ deserviunt, sit mortale & grave, cum tales pœne non sint imponendæ pro levi crimine. Ille autem Canon inter alios ad vitam Clericorum spectantes, a Sacro Conc. Trid. renovatus est sess. 22. de reform. cap. 1. de vita & honestate Clericorum.

Quæst. 2. Nonne nimis dure & rigore asseritur, Clericis non licere talibus ludis, qui, ut diximus, a forte tantummodo pendere videntur, operam dare; etiam si non notabilem pecuniæ summam, sed exiguam exponerent, relaxandi animi gratiâ?

Resp. Ex Glossâ in Authenticam de Sanctissimis Episcopis constat, quod id eis non licet: *Numquid*, inquit Glossa (*in aurbentic. De sanctissimis Episcopis, §. Interdicimus*), *gratis ad tabulas ludere potest Clericus? Respondetur non; cum etiam spectatores fieri hic prohibeat*. Certe qui sublimem attente perpendet status Clericalis dignitatem, quæ eos ita perfectos esse requirere videtur, ut, teste S. Bernardo (*l. 2. de consid. c. 13.*), *Inter seculares, nuda sint; inter sacerdotes, blasphemia*: facile cognoscet, non sine legitima causa Canones & Concilia illis vetasse, ne quemcumque aleatorium ludum exercerent, cum ludi, qui a forte pendunt, sint ex natura sua mali, & vituperio digni, juxta mentem S. Francisci Salesii; cui nimis severitatis nota a nemine data unquam fuit; ut legitur in libro Philotheæ, parte 3. cap. 32. Si, ut ait Petrus Blefensis, sæpe (*Serm. super Ps. 2. v. 10.*), *Quod veniale est plebi, criminale est sacerdoti*. Et a Concilio Tridentino monentur Clerici (*sess. 12. c. 1. de reform.*), quatenus *le via etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem*. Mirum-ne videri debet, Canones decrevisse, ut Ecclesiæ ministri a ludis aleatoriis perpetuo abstinerent, cum iidem ludi nec a Laicis exerceri debeant? Tales ludi ita indecori visi sunt, quando exercentur a Clericis, ut etiam

iam Justinianus Imperator sic expresse sanxerit (*Auth. Interdicitur C. de Episc. & Cleric.*): *Interdicitur sanctissimis Episcopis, & Presbyteris, Diaconis, & Subdiaconis, & Lectoribus ad tabulas ludere, aut aliis ludentibus participes esse, aut inspectores fieri.*

Quest. 3. Sunt-ne aliæ ludorum species Ecclesiasticis prohibitæ?

Resp. Sunt equidem; nam primo illis prohibentur ludi, qui Clericali honestati gravitateque non conveniunt, quales sunt ii omnes qui in publico exercentur; unde sancte in Concilio Senonensi (*Can. 25. an. 1525.*) prohibetur, *Ne Clerici in publico ludant pila, aut aliis ludis, maxime cum Laici a ludo alearum aliisque ludis, qui a sorte pendent, abstineant.* Omnes etiam publici ludi Ecclesiasticis interdiciuntur in Concilio Mediolanensi a Sancto Carolo congregato (*l. C. de armis, &c.*), his verbis: „ Clericalis Ordinis hominibus omni genere saltationis & ludi, præsertim vero alexæ, ac xillorum, interdicitur: prohibemus etiam globos, qui ligneis malleis impelluntur. Si autem valetudinis interdum causa, parva pila aut alio non indecoro exhibitionis genere uti contigerit, nec publice id faciat, nec pecunia intercedat in ludo “.

Secundo, ii ludi Clericis illiciti sunt, qui sine dimissione vestis talaris exerceri non possunt; nam tam sine rationabili causa dimittere non debent. Demum ab iis ludis fideliter abstinere debent Ecclesiæ ministri, in quibus aliquam scandali occasionem præberent, cum illorum vita *Perpetuum quoddam prædicandi genus esse debeat, juxta Concilii Tridentini verba; & a Domino Lux mundi in Evangelio nuncupentur.*

Hinc est, quod Eminentissimus Carolus Cardinalis Barberinus in nunquam satis laudata Synodo Farfensi (*l. de vita & honestate Clericor. p. 183. n. 5.*): „ *Aleas, inquit, chartasque lusorias, ac similia, quibus interdum ludentium animi avocantur a Divinis, redivis etiam Ecclesiastici nefarie profunduntur, Dei & Sanctorum nomen impie blasphematur, nec raro ad foedissima crimina proluditur, sibi omnino per sacros Canones interdicta esse, scire debent Clerici; quos Nos in utraque hac nostra Abbatia, autoritate per sacrum Concilium Tridentinum Nobis attributa, quatenus opus est, instaurantes, districtè præcipimus, ne Sacerdotes, aliique in sacris ordinibus constituti, taxillis, aleis, foliisque lusoriis, sub pœna suspensionis a divinis ipso facto incurrendæ, nullo pacto ludere audeant. Clerici vero alii quicumque, præsertim beneficia Ecclesiastica obtinentes, præfatis ludis aut similibus ludere, domum autem tam isti, quam sacris initiati ad ludendum commodare, ludi quovis modo participes, vel spectatores esse omnino caveant, sub pœna quinque scutorum contra commodantes domum: contra reli-*

quos vero unius scuti pro prima vice, pro aliis vicibus
 augenda ad Edicti nostri super hoc editi præscriptum.
 Eisdem insuper denuntiamus, eos qui in publico cum
 laicis pila, iacture disci, vulgo *alla ruzzola*, luse-
 rint, sex juliorum pœna, majorique arbitrio nostro
 esse puniendos.

Quest. 4. Quales ludi Clericis licent?

Resp. Latrunculorum aut tabularum ludi, sicut & alii
 similes, qui ab industria præcipue pendent, modo publice
 non exercentur, Clericis prohiberi non videntur: *Licet*,
 ut ait S. Antoninus (1. p. tit. 1. c. 23.), *potius solatio*
sua in Scripturis deberent quævere, juxta illud 1. Ma-
chabeorum 1. Habentes solatio libros Sanctos in manibus
nostris. Quod tamen tamquam salubre consilium, non
autem rigorosum præceptum, dicitur a sancto Præsule.

Quest. 5. Quales ludi Laicis prohibentur?

Resp. Illi omnes ludi, qui a fortuna & forte præcipue
 pendent, etiam Laicis prohiberi videntur; ut probatur
 primo ex Canone *Episcopus* supra relato, in quo ludi
 qui a fortuna pendent, etiam Laicis prohibentur sub ex-
 communicationis pœna. Secundo, probatur autoritate
 Sancti Raymundi, Sancti Antonini, & Sancti Francisci
 Saleii, in locis jam relatis.

*Quest. 6. Laici peccant ne semper mortaliter, quoties
 tales aleatorios ludos exercent?*

Resp. Id semper mortale esse, dici non potest; unde
 Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 24. §. 1.) *Ludus alea,*
inquit, est peccatum mortale secundum Raymundum.
Quod credo verum, quando ex cupiditate quis ludit: sci-
licet principaliter motus ad acquirendum, & quid nota-
bile, per ludum; Nam ludere quid modicum, ut pueri
faciunt, vel ob recreationem, & moderate non videtur
mortale. Præsertim dum non adsunt in tali ludo illæ cir-
cumstantiæ, propter quas ludi, qui a fortuna præcipue
pendent, a legibus Canonicis & Civilibus prohibiti sunt.

*Quest. 7. Quales circumstantiæ ludum aleatorium illi-
 citum reddunt, & causam dederunt prohibitionibus, quæ
 in Jure Canonico & Civili continentur?*

Resp. Variæ sunt illæ circumstantiæ. Primo namque
 perditio temporis, dum scilicet nimis diu luditur, est
 prava ludi aleatorii circumstantia, cum ut superius cum
 Sancto Thoma dictum est, ludus tantummodo inservire
 debeat, *Ad quamdam animæ quietem, & ad reficiendas*
reparandasque animi diuturna applicatione fatigati vires,
in longam occupationem transire non debet. O quam ma-
le, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 23. §. 6.),
poterunt reddere rationem Deo de tempore, qui toto die
ludunt, & aliquando etiam noctem adjungunt, circa
ludum immorantes? Lussores etiam, inquit idem Sanctus
(ib.), negligunt festa servare, quia in illis permaxime
ludunt, & plura peccata & graviora committunt, quam
si terram colerent; quod est festa violare.

Secunda ludi perversa circumstantia est, cum quis in eo miscet blasphemias, aut cum eo ludit, quem videt talibus blasphemis affuetum; quæ circumstantia merito Justinianum Imperatorem compulit, ut aleatorios ludos prohiberet; *Quidam*, inquit (L. *Aleorum*, C. de Religiosis, & sumptibus funerum.), *in aleorum ludo proprias substantias perdidērunt; consequenter autem ex hac inordinatione blasphemare, id est, Deo maledicere conantur.* II autem qui cum blasphemantibus ludunt, innoxii non sunt, quandoquidem peccatis alienis participare videntur, dum illis talem occasionem ludi præbent, ita ut de talibus ludentibus quodammodo dici possit, quod, ut ait Canon (Can. *Norum*, 2. q. 1.), *Facientem & consentientem par pœna constringit.*

Tertia prava circumstantia est, cum ludi periculo magne pecuniæ summæ exponuntur, ita ut si perdantur, inde magnum incommodum ludenti oriatur, eique res familiares periclitentur, & rerum necessariorum penuriam patiatur, dum major substantiæ pars ludo temerarie exponitur: ex qua causa, varia in familia mala sæpe nascuntur.

Quarta demum prava circumstantia ludi est, cum ex immoderata & avida nimium lucrandi cupiditate quis ludit, non autem animi laxandi causa; in qua circumstantia peccatum mortale reperiri posse notavit Sanctus Antoninus his verbis (2. p. tit. 1. cap. 23. §. 2.): *Ludus aleæ est peccatum mortale, quando ex cupiditate quis ludit, scilicet principaliter motus ad acquirendum quid notabile per ludum, non ob recreationem.*

Quæst. 8. Peccant-ne illi, qui domum ad ludendum chartaceis, aut taxillis paratam habent?

Resp. Id sine gravi culpa fieri posse non videtur; quia tales aliquo modo participes fiunt peccatorum, quæ a ludentibus ut plurimum, & pessimè perpetrantur, dum eis occasionem talium peccatorum subministrant. *Dans domum*, inquit Sanctus Bernardinus Senensis (serm. 33. in Dom. 2. *Quadrage.*), *ut intus ludatur, fit particeps tot peccatorum, quot ibi fiunt: dans tabulam, & præstans taxillos, toties peccat mortaliter, quoties præstat: nullus Confessor poterit eum absolvere, donec removerit domum a tali pessimo usu ludendi; impossibile est, ipsum salvari, nisi relinquat illas suas artes maledictas.* Unde Sanctus Carolus in illis monitis & instructionibus, quas Confessariis dedit, decernit (S. *Carolus Instruct.* Conf. c. 5.), *Ne eos absolvant, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitare plane non proponant, ut sunt qui domum tenent in hunc finem aliis paratam, ut tabellis cartaceis vel aleis ludant.* Et eadem plane ratione Eminentissimus Cardinalis Grimaldus, Archiepiscopus Aquensis, Confessariis suæ Diocesis interdicit, ne absolutionem in Sacramento Pœnitentiæ illis concedant, qui aliis occasionem peccandi præbent,

nisi occasionem tollant, & malo, cujus causa fuerunt, remedium, quod ab eis pendere potest, apponant: Quales sunt, inquit, illi, qui ad ludendum publice paratas habent domos, in quibus impietates, commercia castitati contraria, & alia hujuscemodi peccata perpetrantur.

CAPUT V.

De Casibus, in quibus adest obligatio restituendi illud, quod quis in ludo aleatorio lucratus est.

Quest. 1. **Q**uandonam tenetur quis restituere, quod in ludo, qui a fortuna pendeat, lucratus est?

Resp. In hac quaestione Sanctus Thomas expresse asserit (2. 2. q. 32. art. 7. ad 2.), quod Circa illa quae per aleas acquiruntur, videtur esse aliquid illicitum ex divino jure, scilicet quod aliquis lucratur ab his qui rem suam alienare non possunt, sicut minores & furiosi, & hujusmodi; & quod aliquis trahat alium ex cupiditate lucrandi ad ludum; & quod fraudulenter ab eo lucratur; & in his casibus tenetur ad restitutionem. Ex qua Angelici Doctoris autoritate inferre licet, tres reperiri posse casus, in quibus ex Jure divino tenetur quis ad restituendum id omne quod lucratus est in ludo aleatorio, id est, qui a fortuna pendet, ita ut non sufficiat tale lucrum pauperibus distribuere, nisi in casu, quo non possent inveniri, qui in tali ludo perdidissent, aut eorum haeredes.

Primus casus obligans ad restitutionem est, dum quis lucratus est in ludo ab his qui alienare non poterant, velut a minoribus, furiosis, prodigis, pupillis, religiosis professis, quibus superiores aliquid in proprios usus infundendum relinquunt; quod tamen in ludo alienare non possunt, quia hic usus Religiosis licitus non est. Sed & Religiosi, inquit Sanctus Antoninus (2. p. tit. 1. c. 23. §. 3.), si quae haberent ad usum suum, vel per administrationem, illa tamen donare vel alienare non possunt illicite, ut in ludis; unde qui eos vincerent, etiam praelati, ad restitutionem tenerentur monasteriis, vel Praelatis. Clerici quantum ad res Ecclesiae, cum pauperum sint, Canone, QUONIAM 16. qu. 61. alienare illicite non possunt, ut in ludis. Filii familias, qui emancipati non sunt a Patre, alienare non possunt per ludum. Similiter & uxores, si non habent parafernalia, alienare non possunt. Qui ergo acquirit ab his per ludum, restituere tenetur tutoribus, vel curatoribus, vel praelatis, aut dominis eorum, secundum Thomam, Raymundum, Petrum de Palude, & alios; nisi forte sit quid modicum, de quo praesumi posset, quod eorum superiores, aut Patres, Tutores, & hujusmodi non curaverint. Quod confirmari potest ex his, quae fuse dicitur in Tom. 2. Tract. 1. de Beneficiis, cap. 11. q. 5.

Secundus casus obligans ad restitutionem ex S. Thomæ doctrina, est, dum quis alium violenter seu fraudulenter ad ludendum attraxit, veluti fingens se talis ludi peritiam non habere.

Tertius casus est, dum lucrum in ludo factum est dolo malo, & aliqua fraude adhibita, ut si taxillis adulteratis res acta sit, aut tabellis, quas ludens astute signaverat, ut eas etiam inverfas agnosceret; & sic de cæteris.

Quest. 2. Quomodo id intelligi debet, quod asserit Sanctus Thomas in secundo restitutionis casu supra quæstione prima, quod scilicet teneatur quis restituere ea quæ lucratus est, dum alium ad ludendum attraxit?

Resp. Cum quis, inquit S. Antoninus (*ib.*), *attraxerit aliquem ad ludum per vim, vel nimiam importunitatem, sive in principio ludi, sive in medio, cum alius vellet dimittere, & non sinit; tunc etiam tenetur restituere secundum Thomam & Raymundum.* Idem communiter asserunt celebriores Sancti Thomæ discipuli, Silvester in summa ver. *Ludus*. §. II. Cajetanus, Bannes, Soto, & alii, quos etiam sequitur Didacus Covarruvias his verbis (*reg. Peccatum*, 2. p. c. 4.): *Datur præterea obligatio restituendi in animæ iudicio ludo quæstus, quoties quis alterum ad ludum cupiditate lucri involuntarium attraxerit, secundum Thom. 2. 2. qu. 32. art. 7. quem ceteri communiter sequuntur.*

Quest. 3. Nulli-ne sunt alii casus, in quibus ad hæc obligatio restituendi ea, quæ quis in ludis a fortuna penditibus lucratus est?

Resp. Sanctus Thomas in jam citato loco innuit, quod si leges Canonice & Civiles ludos hujuscemodi prohibentes, censeri non possint consuetudine contraria abrogatæ, semper adest hæc obligatio restituendi, quia tales leges dominii translationem impediunt, ut concludi potest ex lege *Quod in convivio*, ff. de aleatoribus: & ex Edicto Ludovici XIII. Gallie Regis dato Parisiis die 30. Maji 1611. in quo expresse habetur, quod omnia debita ex ludo contracta, nulla sunt, & omnes obligationes & promissiones ratione ludi factæ, quovis colore pallentur, nullius sunt roboris & momenti, nec ullam pariunt obligationem civilem, aut naturalem. „ Aliud „ autem, inquit Sanctus Thomas (2. 2. q. 32. art. 7. ad „ 2.), videtur esse ulterius illicitum ex jure positivo civili, quod prohibet universaliter tale lucrum; sed quia jus civile non obligat omnes, sed eos solos qui sunt „ his legibus subiecti, & iterum per diffuetudinem abrogari potest: ideo apud illos, qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem, „ qui lucrantur, nisi forte contraria consuetudo prævalent „ Igitur ubi promiscue, & videntibus Magistratibus, nec ullo modo prohibentibus, ludi tales aleatorii exercentur, videtur prævaluisse consuetudo, ita ut ex hoc ultimo capite obligatio restituendi non oriatur.

DONATIONE

ET TESTAMENTO.

CAPUT PRIMUM.

De Donatione.

Quæst. 1. QUID est Donatio?*Resp.* Est liberalis datio rei alicujus sine obligatione facta, quia ut ait lex (*L. Donari, ff. de reg. jur. vis.*), *Donari videtur, quod nullo jure cogente conceditur.*Dicitur primo, donum seu liberalis datio, ut notetur, donationem præcipue ex benevolentia donantis fieri: Secundo, dicitur datio *Sine obligatione facta*, quia, juxta legis mentem, dum quis dat ex obligatione naturali, aut civili, non est proprie donatio, sed potius quædam solutio: *Hæ stipulationes, quæ ob causam fiunt, non habent donationem.**Quæst. 2.* Quot sunt donationum species?*Resp.* Alia est donatio inter vivos, alia causa mortis. Donatio inter vivos, juxta legis verba (*L. Donatione, ff. de donationibus.*), *Appellatur, quando dat aliquis ea mente, ut statim velit accipientis fieri, nec ullo casu ad se reverti.**Donatio causa mortis, ex lege (L. Mortis causa, ff. de donat. causa mortis.), est, cum quis habere se mavult, quam eum cui donat, magisque eum cui donat, quam heredem suum. Et ita hæc donatio effectu caret vivente eo qui donavit, quique talem donationem revocare potest.*

Plures aliæ donationum subdivisiones a Jure-Consultis afferuntur; dividunt enim donationem inter vivos, in perfectam & absolutam, per quam aliquid pure & absque ulla conditione statim datur; & donationem conditionalem, in qua non transfertur dominium rei donatæ, nisi post conditionem impletam.

Dividunt etiam Jure-Consulti donationem causa mortis, in eam quæ fit intuitu mortis, quæ imminere creditur, & eam quæ fit intuitu mortis, quæ non cito evenitura putatur; sed cum illæ divisiones parum profint ad dirigendas Christianorum conscientias, existimavi, in his diutius non esse immorandum.

Quæst. 3. Quales solemnitates in jure requiruntur ad donationis validitatem?*Resp.* Si id quod datur, excedat quingentorum aureorum seu scutorum summam, necesse est, ut talis donatio

tio insinuetur, seu inter acta publica, præsentè & de-
cernente legitimo Magistratu, scribatur.

Sed quantum ad talem insinuationem, observandæ sunt
leges, consuetudines, & statuta cujuslibet Provinciæ,
aut etiam civitatis, & eodem plane modo judicandum
in foro conscientiæ, quo Judex in foro externo judicare
in praxi tenetur.

Quæst. 4. Quis donare potest?

Resp. Unusquisque habens dominium seu proprietatem
alicujus rei, illam donare regulariter potest, nisi id ei
aliena lege expresse prohibeatur; ut colligitur ex lege
124. ff. De reg. juris.

Quæst. 5. Quis donare non potest?

Resp. Primo donare non possunt in minoritate consti-
tuti, & si revera donaverint, restitutionem in integrum
postulare possunt, & ita rem donatam repetere; nisi ma-
jores facti, talem donationem ratam habuerint, ut colli-
gitur ex lege (L. Si inter minores. C. si major factus ra-
rum habuerit): Si inter minores quinque & viginti an-
nis, facta sine dolo donatio est, eamque post legitimam æta-
tem ratam fecerint manere, integram habere convenit.

Secundo, pupilli donare non possunt, quia alienare
non possunt sine autoritate Tutoris.

Tertio, Monachi & Religiosi professi, ut habetur ex
Canone Abbati, distinctione 54.

Quarto, illi omnes, quibus priorum bonorum ad-
ministratio interdicta est, ut dementes, furiosi, prodi-
gi, & similes relati in lege Julianus, ff. de curatoribus
furioso & prodigo dandis.

Ultimo, filii familias donare non possunt, sine consen-
su Patris, bona adventitia (quæ scilicet e matre habent,
aut aliunde quam a Patre) neque etiam bona profecti-
tia, quæ scilicet a patre habuerunt. Donare autem pos-
sunt filii familias bona castrensia, quæ scilicet in bello,
aut occasione belli acquisierunt, & bona quasi castrensia,
quæ scilicet in exercitio alicujus officii Forensis, veluti
Advocati, Judicis, Notarii, sibi compararunt: Filius-
familias, inquit lex (L. Si filiusfamilias, ff. de do-
nat.), donare non potest, neque si liberam peculii ad-
ministrationem habeat. Ceterum qui habent Castrense
peculium, vel quasi Castrense, in ea conditione sunt, ut
donare & mortis causa & non mortis causa possint, cum
Testamenti factionem habeant.

*Quæst. 6. Possunt-ne Beneficarii bona ex redditibus Ec-
clesiasticis proventibus consanguineis donare?*

Resp. Id iuste fieri non potest, quia tenentur Benefi-
carii Ecclesiæ vel pauperibus erogare, quidquid superest
post honestam sustentationem; nec veri & absoluti do-
mini sunt reddituum Ecclesiasticorum, ut fuisse probatum
fuit, Tom. 2. Tract. 1. cap. 2. n. 11. Unde, juxta sa-
cerorum Canonum doctrinam (Can. Quoniam, 16. q.
2.): Quidquid habent Clerici, pauperum est. Et hæc
tan-

tantummodo, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 185. art. 7. ad 2.), Clerici *Est approbanda liberalitas, ut proximos feminis sui non despiciat, si egere cognoscat: non tamen ut illos ditiores fieri velit ex eo, quod potest conferre inopibus; quia reditus Ecclesiastici non tamquam proprii considerandi sunt: unde sanctus Leo magnus Episcopis Siciliae scribens, eisque praescribens quo pacto reditus Ecclesiasticos administrare deberent, Episcopus, inquit (Can. Sine exceptione, 2. q. 1.), rebus Ecclesiae tamquam commodatis, non tamquam propriis utatur. Sed de his fusius Tom. 2. Tr. 1. c. 11.*

Quest. 7. Quibusdam donare possumus?

Resp. Donare possumus cuilibet, ut docet S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 4. §. 2.), nisi per legem prohibeatur, & quidem sive sit praesens, sive absens, notus, vel ignotus.

Quest. 8. Quibusnam donare prohibemur?

Resp. Milites concubinae donare non possunt, & juxta legem Si ancillam, tales donationes invalidae & nullae sunt (L. Idem si, ff. de cond. ob turpem causam). Id expressis verbis sancivit Ludovicus XIII. Galliae Rex ann. 1629. Declaramus, quod omnes donationes in favorem concubinae factae, invalidae & nullae sunt.

Præterea in Glossa habetur in Can. Qui venatoribus, dist. 86. quod meretricibus sine peccato dari nequit, ut scilicet ad peccatum pertrahantur, licet, juxta legem, id quod eis datum est, non possit repeti.

Quest. 9. Potest-ne pater filiis in potestate sua existentibus donare?

Resp. Certum est, quod generaliter loquendo donationes factae a patre in favorem filii nondum emancipati, nec a patria potestate soluti, nullae sunt, juxta legem Cum de bonis, C. de donationibus; quia filius in potestate patris constitutus, censetur una & eadem persona, ita ut quicquid acquirit, acquirat patri. Adsunt tamen aliqui casus, in quibus talis donatio invalida non est. Primo namque valida est constitutio dotis a patre facta, quæ tamen donatio est in favorem filiae, ut habetur in lege Pomponius Philadelphus ff. familiae erciscunde.

Secundo, valida donatio est, dum pater remittit filio usufructum, qui sibi competebat ex bonis illius adventitiis.

Denique valide datur filio familias a patre ratione alimentorum: *Item, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 4. §. 4.), valet donatio, si pater remittat filio usufructum, quem habet in rebus illius adventitiis. Item valet, si fiat ob alimenta.*

Quest. 10. Est-ne valida donatio a marito in favorem uxoris facta, vel ab uxore in favorem mariti?

Resp. Generaliter loquendo, tales donationes invalidae sunt & prohibitaee jure Canonico & civili: Moribus, inquit lex (L. 1. ff. De donation. inter virum & uxorem);

apud nos receptum est, ne inter virum & uxorem donationes valerent, hoc autem receptum est, ne mutuo amore se invicem spoliarent. Et qui sincere consortem diligeret, pauper sæpius evaderet.

Quest. 11. In quibusnam casibus valida esse potest similis donatio inter consortes facta?

Resp. Primo valet talis donatio, dum ille qui donavit, in eadem voluntate usque ad mortem perseveravit; quæ resolutio habetur in c. *Donatio*, his verbis (*Cap. Donatio, de donation. inter virum & uxorem*): *Donatio quæ constante matrimonio inter conjuges dicitur esse facta (ex qua alter locupletior, & pauperior alter efficitur) firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur.*

Secundo, valet talis donatio, cum donans inde pauperior non efficitur, licet donatarius locupletior evadat.

Demum talis donatio valet, cum mutua & reciproca est inter virum & uxorem, qui bona sua sibi invicem donarunt, ita ut supervivens iis gaudeat juxta leg. *Quod autem, §. Si vir, ff. de donationibus inter virum & uxorem.*

Quest. 12. Donatio inter vivos potest ne quibusdam de causis revocari?

Resp. Potest equidem propter ingratitudinem donatarii, seu illius, cui donatum est. Sic enim habetur in Decretali (*Cap. Propter, de donationibus*): „Propter ejus ingratitudinem, in quem liberalitas est collocata, donatoris persona de rigore juris eam potuit revocare. Si forte in ipsum impias manus injecerit, aut sibi atrocis injurias, seu grave rerum suarum damnum, vel vitæ periculum inferre præsumperit.“

Et etiam, juxta Glossam in lege *Generaliter* (*Cod. de revocandis donation. verbo, Valuerit*), *Si donator inops factus non alatur, potest dici eum ad hoc cogi, scilicet donatarium, vel donationem revocari.* Si donatarius donatorem pauperem alere recuset.

C A P U T II.

De Testamento.

Quest. I. QUID est Testamentum?

Resp. Definitur in lege his verbis (*L. Testam. ff. de testamentis*): *Testamentum est voluntatis nostræ juxta sententia de eo, quod quis post mortem suam fieri velit.*

Dicitur primo *juxta sententia*; quia, ut Testamentum validum sit, necesse est, ut in eo condendo observetur id omne, quod a Jure præscriptum est, v. gr. ut adfit numerus testium, ut contineat expressam hæredis institutionem.

Secundo, dicitur *sententia voluntatis nostræ*, ut pateat, servos, filios familias, amentes, prodigos & hujusmodi,

modi, qui voluntatem propriam in jure non habent, cum sub alterius potestate constituti sint, testamentum concedere non possent.

Dicitur denique sententia *de eo, quod quis post mortem suam fieri velit*, quia dispositio testamentaria non respicit ea, quæ vivente testatore facienda sunt, sed tempus post ejus mortem venturum; unde etiam ambulatoria est testatoris voluntas usque ad mortem, ut habetur in lege 4. ff. *De adimendis, vel transferendis legatis*. Et testamentum confirmatur tantum illius morte.

Quæst. 2. Quot sunt testamentorum species?

Resp. Testamentum generaliter dividitur in solemne & nuncupativum: solemne dicitur illud, in quo testator suam voluntatem in scriptis declarat, & coram testibus, qui subscribere & sigillum proprium apponere debent, licet necesse non sit, ut sigillatim sciant singula, quæ in testamento continentur, modo agnoscant, ex propria testatoris relatione, contineri in eo suam ultimam voluntatem.

Nuncupativum testamentum dicitur illud, in quo testator proprium hæredem viva voce nominat coram septem testibus absque ulla alia solemnitate, ita ut scriptura necessaria non sit: potest tamen tale testamentum in scriptis redigi, & ita solet fieri in praxi; tuncque necesse est, ut subscriptione testium firmetur: hæc divisio habetur in leg. *Hac consultissima*, Cod. *de testamentis*.

Quæst. 3. Quenam solemnitates ad testamenti validitatem requiruntur?

Resp. Necesse est, ut præsentibus septem testibus fiat, ut constat ex tit. 10. lib. 2. Institutionum Justiniani, §. ult. & ex lege *Si unus*, Cod. *de testamentis*.

Quæst. 4. Est-ne semper necessaria illa solemnitas?

Resp. Potest omitti, dum pater aut mater in favorem filiorum testamentum condunt, ut habetur in lege *Hac consultissima* Cod. *de testamentis*. Ita ut si pater in tali testamento, solemnitatibus non adhibitis factò, partem bonorum suorum filiis propriis dedisset, & aliam partem extraneis, id est non filiis, testamentum valeret ratione illius partis, quæ filiis data est, & tamen invalidum esset ratione alterius partis, quæ favorem extraneorum respicit. Solemnitates etiam non requiruntur, cum testamentum fit in favorem causæ piæ, juxta legem Canonica, quæ habetur in c. *Relatum*, *de testamentis*.

Quæst. 5. Nonne reperiuntur alii casus, in quibus solemnitates non requiruntur?

Resp. Milites non tenentur solemnitates servare, dum militiæ adscripti testamentum condunt, & juxta Justiniani Imperatoris Decretum, sufficit, ad testamentorum militarium validitatem, ut adsint duo testes. Attamen notandum est, quod illud militum privilegium locum tantummodo habet pendente militia, & ita si ea relicta testamentum faciunt, tenentur solemnitates a jure præscriptas.

ptas servare, perinde ac reliqui homines, ut videre est in lege *Nequidem*, Cod. de *testamento militis*.

Quest. 4. Est-ne validum testamentum coram Parocho, & duobus, aut tribus testibus factum?

Resp. Validum est tale testamentum, juxta constitutionem sanctæ Sedis, quæ habetur in *c. Cum esses, de testamento*. Quod tamen intelligi debet habere locum in terris ditioni temporali summi Pontificis immediate subjectis, aut ubi talis constitutio usu recepta est.

Quest. 7. Tenetur-ne hæres solvere legata facta in testamento, in quo observatæ non sunt solemnitates a Jure civili requisitæ ad legatorum validitatem?

Resp. Videtur, quod hæres teneatur solvere talia legata, si de voluntate testatoris dubitare non possit, etiam si solemnitates a Jure civili requisitæ, adhibitæ non sint in testamento; quia, ut ait sanctus Gregorius Papa (*Can. ultima, 13. q. 2.*): *Ultima voluntas defuncti modis omnibus servari debet.*

Nota, inquit S. Antoninus (3. p. tit. 10. c. 3. §. ult.), quod cum quis sanus, vel infirmus, qui est sanæ mentis, ultimo disponit de bonis suis, de quibus potest disponere, per simplicem scripturam, vel per verba solum, non violentatus, vel circumventus, sed libere, sine notario & testibus, standum est ejus tali dispositioni in foro conscientiæ, & hæredes, quibus hoc constat certitudinaliter, tenentur ad observandum illud, etiam si prius per solemne testamentum aliter disposuerat.

Et hæc resolutio conformis est menti Justiniani Imperatoris in Institutionibus, ex quibus concluditur, quod si hæres aut alius qui testamento aut alia ultima voluntate gravatus est dare aliquid alteri: fateatur quidem id verum esse, sed opponat defectum solemnitatum, omnino solvere cogendus est. Hæc sunt Imperatoris verba (*Lib. 2. Inst. tit. 24. de Fideicommissariis heredit. §. ult.*);

Quod si is, a quo relictum dicitur, confiteatur quidem aliquid a se relictum esse, sed ad legis subtilitatem requirat, omnino solvere cogendus est.

Eadem videtur esse resolutio Juris Canonici in cap. In dicante, de testamentis: Cognovimus, quod moriens, uxor concham argenteam nudis verbis jussit venundari, & suis dari liberis: & scutellam argenteam cuidam monasterio reliquisse, in quibus voluntatem ejus per omnia volumus adimpleri. Ex quibus patet, legata esse solvenda, sine ulla solemnitate facta, ubi constat de simplici voluntate testatoris.

In his autem servari debet in conscientia id, quod æquus judex decerneret, si veritatem facti cognosceret, sicut diximus *c. 6. Tr. 2.*

CAPUT III.

De his qui Testamentum facere vel non facere possunt.

Quest. 1. Quinam testamentum facere possunt?

Resp. S. Antoninus respondet (3. p. tit. 10. c. 3. §. 3.), quod *Quilibet potest facere testamentum, cui non prohibetur.*

Quest. 2. Quinam testamentum facere nequeunt?

Resp. Illi, qui alieno juri subjiuntur, puta filii familias, testamenti faciendi jus non habent: adeo quidem ut quamvis parentes eis permiserint, nihilo magis jure testari possunt, nisi de peculio Castrensi, aut quasi Castrensi, cujus dispositionem habent independentem a patre; quod probatur ex Institutionibus Justiniani Imperatoris. Quod etiam probatur ex Canone *Licet, de sepulchris*, apud Bonifacium, ubi dicitur (L. 2. Inst. tit. 12. *quibus non est permittum facere testamentum*); *Filiusfamilias pro anima sua præter patris assensum (nisi peculium Castrense, aut quasi Castrense habeat) aliquid judicare non potest*; id est, ut ait Glossa, *in ultima voluntate relinquere.*

Secundo, testari non possunt pueri, qui nondum ad 14. ætatis annum pervenerunt, qui tanto non pollent iudicio, ut de rebus suis disponere possint.

Tertio, amentes & prodigi, quibus interdicta est bonorum suorum administratio.

Denique, secundum eundem Justinianum, loco mox citato, muti & surdi; quia non habent sufficientem ejus, quod agunt, cognitionem.

Quest. 3. Licet-ne Clericis sæcularibus testamentum condere?

Resp. Alexander III. in Canone sic ait (Cap. *Quia nos, de testamentis*): „Licet Clericis de his, quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut de artificio sunt adepti, seu dono consanguineorum, aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam libere disponere valeant; de his tamen quæ consideratione Ecclesiæ perceperant, nullum de jure possunt facere testamentum“. Invaluit tamen consuetudo, ut testamenta a Clericis facta, etiam de bonis Ecclesiæ, valida sint, licet in conscientia de iis minime possint disponere secundum voluntatem suam in gratiam consanguineorum, sed tantum in favorem causæ piæ; & ratio est quoniam certum est, eos non habere dominium bonorum Ecclesiasticorum, sed tantum usum. Ita Divus Thomas (2. 2. q. 186. art. 7. in corp.): „Ecclesiasticorum bonorum, inquit, sunt Episcopi dispensatores, vel procuratores, dicit enim Augustinus ad Bonifacium: Si privatim possidemus quod nobis sufficiat, non sunt illa nostra, sed pauperum, quorum procuracionem quodammodo

modo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vendicamus. De hac materia plura diximus Tract. de Beneficiis, Tom. 2. hujus operis.

CAPUT IV.

De his quibus bona per Testamentum relinqui possunt.

Quæst. I. Quinam in testamento possunt hæredes institui?

Resp. Generaliter loquendo, institui hæres potest quilibet, modo jure non prohibeatur, ut ait Justinianus l. 2. Inst. tit. 14. de hæredibus instituendis.

Quæst. 2. Quinam hæredes, aut legatarii in testamento institui non possunt?

Resp. Plures sunt, quorum præcipui & magis usitati, primo sunt liberi nati ex personis, inter quas matrimonium esse non poterat eo tempore, quo nati sunt, quales sunt ii, qui ex adulterio nati sunt, aut ex personis eo consanguinitatis, aut affinitatis gradu conjunctis, ut matrimonium inter se contrahere nequeant, & ii liberi a lege vocantur *Spurii*. Quod quidem probatur ex lege, (L. Licet, C. de natur. liberis) ubi dicitur, *Sed qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secluduntur*. Patres tamen in conscientia tales liberos alere tenentur, ut decernit Clemens Papa I. (Cap. Cum habere, De eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium), qui respondens Episcopo, qui eum consuluerat, quid agendum esset de muliere, quæ decem filios pepererat ex adulterio, sic habet: *Solicitudinis tamen tuæ interevis, ut uterque liberis suis, secundum quod eis suppetunt facultates, necessaria subministrat*. Rationem autem assignat lex, cum dicit (L. Necare, ff. de liberis agnoscendis): *Necare videtur, qui alimoniam denegat*.

Secundo, nec hæredes institui possunt multis in locis, & præsertim in Gallia, Tutores, Curatores, custodes, cæterique administratores, cum id cautum fuerit a Francisco I. Francorum Rege, ann. 1539. mense Augusto, his terminis; „Declaramus, omnes dispositiones, aut donationes inter vivos, aut testamento etiam factas, & deinceps faciendas a donatoribus aut testatoribus, & in gratiam Tutorum, Curatorum, Custodum, cæterorumque Administratorum, esse nullius effectus & valoris“. Quod Decretum ab ejus filio Henrico II. interpretatum fuit de testamentis aut donationibus fraude factis durante tempore administrationis, per personas directe vel indirecte interpositas in favorem Tutorum, Curatorum & aliorum Administratorum.

Hi quoque inepti sunt, ut hæredes & legatarii instituantur, qui civiliter mortui sunt, quales sunt ii qui ad strires damnati sunt; sed etiam extranei in Gallia, nisi regnicoli fiant litteris, quas vocant naturalitatis, a Prin-

a Principe concessis, hæredes scribi minime possunt.

Quest. 3. Qui institutus fuit hæres hoc pacto, ut redderet hæreditatem puero quem testator suscepit ab ea, cum qua matrimonium contrahere non valebat, quem leges *Spurium* dicunt; tenetur ne hanc hæreditatem huic puero restituere, an illis qui succederent ab intestato defuncto testatori?

Resp. Si talis hæreditas non excederet honestam sustentationem illius filii, tenetur institutus hæres hanc illi summam restituere; quia tenentur patres talibus filiis necessaria ad vitam ministrare, ut in superiori mox responsione probavimus; si autem hæc summa excederet illud quod necessarium foret, ut hic filius honeste vivere posset, teneretur hæreditatem restituere hæredibus ab intestato: quia ut dicitur in regula juris, certum est (*Reg. Certum est*, 88. de reg. jur. in 6.), quod *Is committit in legem, qui legis verba complectens, contra legis nititur voluntatem*. Siquidem lex tales filios paterna hæreditate privare vult in odium criminis a patre perpetrati: prout indeque is, qui foret institutus hæres ea conditione, ut hæreditatem redderet filio ex tali coitu suscepto, contra prohibitionem legis in conscientia reddere minime posset, si summa excederet illud, quod necessarium foret tali filio ad honeste vivendum.

Quest. 4. Spurius, seu qui natus est ex illegitimo concubitu, seu illegitima conjunctione, potest ne in conscientia retinere, quod a patre sibi relictum est contra prohibitionem legis?

Resp. Si hæc bona excedunt, quæ necessaria sunt ad honestam sustentationem, retinere non potest, quia declaratus est a legibus, paternæ successionis incapax, ut patet ex lege *Licet*, Cod. de naturalibus liberis, supra relata; & quia, ut ait Divus Thomas (1. 2. q. 96. art. 4. in corp.), *Leges juste obligant in foro conscientia.*

C A P U T V.

De Legatis.

Quest. 1. Quid est Legatum?

Resp. Legatum est donatio quædam a defuncto relicta, ab hærede præstanda. Lib. 2. Inst. tit. 20. de Legatis §. 1.

Quest. 2. Si quis legatum aliquod pium instituisse, exempli gratia, fundationem alicujus Ecclesiæ, hac conditione, ut quotidie Missa celebretur pro requie animæ suæ, aut alia simili conditione, & legatarius nolle accipere legatum hac conditione, posset ne hæres sibi illud retinere, aut teneretur ne impendere legatum in aliquod opus pium?

Resp. Proculdubio teneretur hæres legatum illud impendere in opera pia, nisi testator expresse declaravisset hæ-

hæredi, velle se ejus arbitrio legatum relinquere in eo casu, in quo legatarius cum hac conditione illud accipere nolle; cujus ratio est, primo, quia sæpe accidit, ut testatores, legatum aliquod pium instituentes, id faciant, ut satisfaciunt restitutionibus incertis, quibus se obligatos credunt ad satisfaciendum: ac proinde hæres, qui est una eademque persona cum testatore, eandem incurrit obligationem.

Secundo, dato etiam, quod hæres certus esset, quod nulla foret obligatio, quæ testatorem induxerit ad instituendum legatum; peccaret tamen, saltem contra charitatem, si nollet solvere tale legatum a testatore relictum pro salute animæ suæ, & quod necessarium judicavit ad satisfaciendum pro peccatis suis.

Quæst. 3. Est ne grave peccatum differre solutionem legatorum piorum?

Resp. Ex S. Antonino (2. p. tit. 1. c. 21. §. 3.):
 „ Qui detinent legata facta Ecclesiis, vel aliis piis locis,
 „ & non solvunt, sacrilegium committunt; unde Hieronymus; Amico aliquid subtrahere, furtum est; Ecclesiam vero defraudare sacrilegium, 12. q. 2. Can. *Gloria*. Et tales multum differendo utique peccant: quamvis enim non noceat hoc animabus defunctorum, qui illa legaverunt, quantum ad meritum dignum præmio Gloriæ, quia ex illa ordinatione Ecclesiæ facienda consecuti sunt meritum; nocet tamen quantum ad expiationem poenarum, quibus est debitor, quia non ita cito evadet, vel sublevaritur: Unde dicuntur mercatores animarum, 13. q. 2. Can. *Qui oblationes*“.

Quæst. 4. Si legatarius ante mortem testatoris rei legatæ dominium acquisivisset, teneretur ne hæres rei pretium legatario restituere?

Resp. Ut huic difficultati satisfiat, distinguendum est; aut enim legatarius acquisivit rei legatæ dominium titulo lucrativo, hoc est, nihil pro ea re solvendo, & absque ullo onere, qualis est titulus donationis; aut eam acquisivit titulo oneroso, cum scilicet æquivalens rei dedit, ut ejus haberet dominium, qualis est titulus emptionis.

In primo casu non tenetur hæres aliquid dare legatario; quia, ut dicitur in lege, *Omnes debitores, ff. de obligationibus, & actionibus*, non potest eadem persona jus in eandem rem habere duplici titulo lucrativo; ac proinde cum res data jam fuerit legatario, iterum ei dari non potest.

In ultimo vero casu teneretur hæres dare legatario pretium rei, quæ illi legata fuerat; *Si res aliena legata fuerit*, inquit Imperator Justinianus, „ & ejus rei vivo „ testatore legatarius dominus factus fuerit; siquidem ex „ causa emptionis, ex testamenti actione pretium consecutus „ qui potest. Si vero ex causa lucrativa, veluti ex donatione, vel ex alia simili causa, agere non potest. „ Nam traditum est, duas lucrativas causas in eundem

hominem, & eandem rem concurrere non posse.
Quest. 5. Ad quem pertinere debet legatum ad pias causas, cum testator non expressit, cui illius debet fieri solutio?

Resp. In tali casu servari posset dispositio Novellæ Justiniani Imperatoris (Nov. 13. c. 9.): „ Si quis, inquit, in nomine magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi, hæreditatem, aut legatum reliquerit, jubemus, Ecclesiam loci illius in quo testator domicilium habuerit, accipere quod dimissum est “. Et quia Episcopus plenam habet de jure administrationem causarum piarum, ad illum pertinet cura ejusmodi legati, etiam juxta dispositionem legis *Nulli licere*, Cod. de Episcopis & Clericis, in qua sic legitur (L. 8. §. 2. C. de Episc. & Cler.): „ Si persona non designata, testator absolute tantummodo summam legati, vel fideicommissi taxaverit, quæ debeat memoratæ causæ proficere; vir Reverendissimus Episcopus illius civitatis, ex qua testator oritur, habeat facultatem exigendi, quod hujus rei gratia fuerit relictum, pium defuncti propositum, sine ulla cunctatione, ut convenit, impleturus “. Pluribus tamen in regionibus observantur Bullæ summorum Pontificum, & præsertim Alexandri VII. juxta quales legata pia incerta Fabricæ sancti Petri de Urbe applicantur.

Possent hic aliæ multæ difficultates ad legata pertinentes definiri; v. gr. An solvi debeant legata facta sub conditione impossibili? Utrum solvenda sint legata alicui Virgini religiosam vitam amplexæ, quæ facta fuerunt ea lege, ut nuberet? & similes casus. Sed quia in his tribunal interius, seu conscientiæ, non differt ab exteriori tribunali, quod varium est aliquando, atque diversum, secundum diversa statuta Regionum, & Provinciarum: in his ut plurimum in conscientia sequi quis debet, quod in exteriori foro definitum foret, aut definiri solet, ab æquo scilicet Judice.

EDITTO

Contro l'Usure ed altri contratti illeciti, pubblicato nel Sinodo d'Albano dall'Eminentiss. Cardinale Flavio Chigi, pag. 249.

PER impedire l'ingordigia di coloro, che scordati delle loro anime, empivamente con patti e contratti illeciti consumano ed usurpano le sostanze del prossimo, per accrescer le proprie (inerendo Noi sopra di ciò alli Decreti prescritti dalli Sommi Pontefici e dalli Sacri Canonì, e conformandoci alla comune opinione de' Sacri Teologi e Moralisti) dichiariamo per sicurezza della coscienza de' fedeli di questa nostra Diocesi:

Che siccome non è lecito ad alcuno, che dia in prestito danari, grano, vino, o altra qualunque roba, ricevere d'avvantaggio cos' alcuna oltre ciò che impresta; così parimente si deve avvertire nelli contratti di vendita a credenza, non dover prenderli, in riguardo della dilazione o tempo che si dà a pagare, cos' alcuna oltre il giusto prezzo: e nelle compre che si fanno di simili robe, con pagare anticipatamente di non pattirle a prezzo minor del giusto in riguardo del pagamento che si fa anticipato; si come nè anco è lecito dare in pagamento, specialmente a gli operarii, merci o simili robe, per un prezzo alterato e maggiore del dovuto.

Avvertendo, che per stabilire nelli contratti di vendita e compra, rispettivamente, il giusto prezzo; chi vende E. G. un rubbio di grano, non deve aver riguardo alle spese ch' egli abbia fatte in acquistarlo o conservarlo, nè al bisogno o comodo che dal comprator se ne possa ricevere; ma bensì deve riguardar al prezzo, che corre di detto grano nel luogo del contratto, o dove si consegna, secondo il valor legale, o giusta la tassa, e stima comune degli uomini periti, e da bene, o che si è venduto nella prossima fiera o mercato: con questo però che tal prezzo non si stimi secondo il valore che vien posto a qualunque roba nelli proventi o appalti, nè secondo quello si venderà a minuto; perchè in simili casi vi concorrono diversi pericoli, spese, risposte, o contribuzioni, che fanno ragionevolmente crescere il valore. Che se chi vende a credenza, vuol concertar un tempo determinato, e vuole, che se gli paghi detta roba per il prezzo che in esso tempo si venderebbe; sappia, che è tenuto o scomputare dal prezzo quelle spese, fatiche, o dispendii, che vi saranno, a conservar detta roba fino al detto tempo; nè mai potrà stabilire un tal prezzo, col

quale s'assicuri di guadagnare più di quello, che presentemente la venderà in contanti, e che rispettivamente il compratore si ponga in sicuro scapito di pagarla d'avvantaggio.

Sappiano ancora, che è contratto illecito, il prestar grano, vino, olio, ed altra simil roba di cattiva qualità con obbligo che debba restituirsi di qualità buona, o quale si raccorrà nelle raccolte; richiedendo la natura dell'impresfito, che ciò che si restituisce, sia della medesima specie, quantità, e qualità.

Dichiarò in oltre la Santa memoria di Sisto V. nella sua Costituzione, che comincia: *Detestabilis avaritia*, illecito quel contratto, nel quale si danno da alcuno, sotto nome di compagnia, denari, animali, o altra cosa simile, con patto, che ancorchè per caso patisse danno, o perisse affatto la sorte principale, il capitale nondimeno resti intiero, e sia obbligato il compagno che l'ha ricevuto, a restituirlo, o risponderle certa quantità e somma di denari ogni mese, ovvero ogni anno, fin che dura detta compagnia, ovvero se si danno simili cose con patto di ritrarne ogni anno un tanto per cento, senza riguardo all'emolumento o danno, che in detto caso possa ricevere il compagno.

Nelli contratti de' cenfi, si doverà diligentemente osservare dalli Notari, che s'adempiscino intieramente le condizioni prescritte nella Bolla del B. Pio V. ed in particolare, che succeda l'effettivo sborso del denaro, e non comparisca per semplice mostra; che in tal caso non potranno rogarsene: e che poi il denaro in verità resti consegnato all'impositor del censo, o ad altra persona di suo ordine.

I contratti, li quali volgarmente si dicono a godere, cioè che chi presta ad un altro E. G. cinquanta scudi, riceve da quello a godere una casa, o vigna, o altro stabile fruttifero, fin tanto che li sarà restituito il suo denaro: sono parimente illeciti, se in essi non interviene altro titolo, per il quale detti scudi cinquanta si rendano fruttiferi: e se non si verificano le condizioni di vendita, *cum pacto redimendi*: nè sarà sufficiente, che sotto tal nome di vendita se ne faccia il contratto, quando realmente vi concorrono quelle circostanze, che s'adducono dalli Teologi e Giuristi, per provare che sotto tal nome vien palliata l'usura; e quando li contraenti non abbiano voluto far altro, che un semplice mutuo: di che si darà molto sospetto, se il prezzo della roba, che si dà a godere, E. G. per detti scudi cinquanta, sarà di valore molto maggiore; nel qual caso (data anche la verità di detto contratto di vendita, *cum pacto redimendi*) per la giustizia ed egualità del contratto, sarà necessario, che il prezzo s'aumenti d'una quantità, che sia più conforme al valor della roba.

Quanto alli cambii, o compagnie d'uffizii, il frutto

ed interesse delle quali (che per altro di sua natura è incerto e variabile) si riduce dalle parti ad una certa somma, o tassa; avvertino li contraenti, che simil tassa si rende ingiusta, se sarà maggiore di quello, che in verità rende la fiera, o piazza, per la quale si cambia, o pure l' uffizio, sopra il quale è fondata la compagnia, nè in detta dopo la morte dell' Ufficiale, sopra la vita del quale si è contratta, si potrà più pretendere la restituzione della sorte, e partecipazione de' frutti.

Non è lecito ad alcuno celebrar contratti simulati, ed apporvi un prezzo maggiore di quello che in effetto si sborsa: o ciò si faccia per palliare altri contratti, che sotto colore de' medesimi s' intendono stipulare, o per escludere i vicini dal jus congruo.

Procuri ciascheduno nelli contratti e convenzioni che giornalmente si fanno, procedere con buona fede, senza inganno, violenza, o collusione; avvertendo, che averà per vendicatore Dio per tutte le frodi o inganni che v' adopri; specialmente se con esse resteranno sovvertite le ragioni delle più povere vedove, pupilli, e luoghi pii.

E ad effetto di provvedere, per quanto c'è permesso all' abolizione di simili usure, o contratti illeciti, che tanto pregiudicano al pubblico bene, ed alla salute delle anime, s' esortano li fedeli di questa nostra Diocese, quando devono celebrar contratti, della giustizia de' quali hanno qualche sospetto, che vogliano assicurare la propria coscienza, con informarsi avanti diligentemente da persone pie e dotte, della validità e giustizia de' medesimi; ed i Notari non ardischino stipularli, quando che in loro coscienza non abbino sicurezza, che siano leciti e giusti; che se alcuno presumerà di celebrar detti contratti, o altre simili usure, oltre la nullità del contratto ancorchè giurato, sappia tanto esso contraente, quanto il Notaro che se ne roga, e qualunque persona ch' in qualche modo vi cooperi e ne sia partecipe, saranno da Noi severamente punite secondo le pene contenute ne' sacri Canonì, e resteranno privi, mentre che vivono, dal ricevere il SS. Sacramento dell' Altare, e dopo la loro morte, non potranno essere ammessi alla sepoltura Ecclesiastica, o in luogo sacro, ancorchè ne abbino ordinata la restituzione e rescissione rispettivamente; se con effetto non sarà stato restituito quello che malamente hanno acquistato; e quando quello che deve riceverlo, sia assente; se non sarà stata data sicutà idonea o pegno equivalente.

E s' avverte in ultimo a' Confessori così secolari, come regolari, che non possano assolvere quelli, che hanno fatti simili contratti illeciti ed usurarii, se prima non promettono di restituire ciò che ingiustamente hanno acquistato; o se avendo ciò promesso altre volte all' istesso Confessore, o ad altri, (sopra di che dovranno interrogarli) non l' averanno osservato, se gli differisca l' assoluzione fino all' istessa soddisfazione.

Avvertendo ciascheduno, ch' in simili materie nulla suffraga il privilegio delle Chiese pupilli, vedove, o luoghi pii, in favore de' quali siano fatti simili contratti; il che non ostante, tutto ciò, che indebitamente si farà ritratto, si dovrà restituire, o dal medesimo luogo pio, pupillo, ec. se ne sarà diventato più ricco; o in altro caso, da' suoi Uffiziali, ed Amministratori, che concorsero a fare tale iniquo contratto.

BENEDICTI XIV.

CONSTITUTIO

Circa Usuras.

AD TRACTATUM IV.

*De Mutuo & usura pag. 184.*Venerabilibus Fratribus, Patriarchis, Archiepiscopis,
Episcopis, & Ordinariis Italiae.

BENEDICTUS PAPA XIV.

*Venerabiles Fratres, salutem, & Aposto-
licam Benedictionem.*

VIX pervenit ad aures nostras, ob novam contro-
versiam (nempe, an quidam contractus validus
judicari debeat) nonnullas per Italiam diffemi-
nari sententias, quæ sanæ doctrinæ haud consentaneæ
viderentur; cum statim nostri Apostolici muneris par-
tem esse duximus, opportunum offerre remedium, ne
malum ejusmodi, temporis diuturnitate, ac silentio,
vires magis acquireret; aditumque ipsi intercludere, ne
latius serperet, & incolumes adhuc Italiae Civitates la-
befactaret.

§. 1. Quapropter eam rationem, consiliumque susce-
pimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit: Quip-
pe rem totam explicavimus nonnullis ex Venerabilibus
Fratribus nostris Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinali-
bus, qui Sacræ Theologiæ scientia, & Canonica Disci-
plinæ studio ac peritia plurimum commendantur: Acci-
vimus etiam plures Regulares in utraque facultate præ-
stantes; quorum aliquos ex Monachis, alios ex Ordine
Mendicantium, alios demum ex Clericis Regularibus se-
legimus; Præsulem quoque Juris utriusque laurea præ-
ditum, & in foro diu versatum adhibuimus. Diem quartam
indiximus Julii, qui nuper præterit, ut coram
nobis illi omnes convenirent, quibus naturam totius
negotii declaravimus, quod illis antea cognitum perspe-
ctumque deprehendimus.

§. 2. Post hæc præcepimus, ut omni partium studio,
omnique cupiditate soluti, rem totam accurate perpen-
derent, suasque opiniones scripto exararent; non tamen
expetivimus ab ipsis, ut judicium ferrent de contractu,
qui controversiæ causam initio præbuerat, cum plura do-
cumenta non suppeterent, quæ necessario ad id require-

* bantur; Sed ut certam de usuris doctrinam constitue-
 * rent, cui non mediocriter detrimentum inferre videban-
 * tur ea, quæ nuper in vulgus spargi cœperunt: Iusta fe-
 * cerunt universi: nam suas sententias palam declararunt
 * in duabus Congregationibus, quarum prima coram No-
 * bis habita est die 18. Julii, altera vero die prima Au-
 * gusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum ea stem-
 * sententias Congregationis Secretario scriptas tradiderunt.

* §. 3. Porro hæc unanimi consensu probaverunt.

* I. Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque
 * in contractu mutui propriam suam sedem, & locum habet,
 * in eo est repositum, quod quis ex ipso met mutuo,
 * quod suapte natura tantundem dumtaxat reddi postulat,
 * quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est
 * receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius
 * ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propterea
 * huiusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum, &
 * usurarium est.

* II. Neque vero ad istam labem purgandam, ullum ac-
 * cessiri subsidium poterit, vel ex eo, quod id lucrum non
 * excedens, & nimium, sed moderatum; non magnum
 * sed exiguum sit; vel ex eo, quod is, a quo id lucrum
 * solius causa mutui depositur, non pauper, sed dives ex-
 * istat; nec datam sibi mutuo summam relicturus orio-
 * sam, sed ad fortunas suas amplificandas, vel novis com-
 * mendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis, utilissi-
 * me sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ
 * necessarium in dati atque redditi æqualitate versatur, a-
 * gere ille convincitur, quisquis, eadem æqualitate ser-
 * mel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius,
 * cui per æquale jam satis est factum, exigere adhuc non
 * veretur: proindeque si acceperit, restituendo erit obno-
 * xius, ex ejus obligatione Iustitiæ, quam commutativam
 * appellant, & cujus est, in humanis contractibus æqua-
 * litatem cujusque propriam & sancte servare, & non ser-
 * vatum exacte reparare.

* III. Per hæc autem nequaquam negatur, posse quan-
 * doque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt,
 * titulos, eisdemque ipsimet universim naturæ mutui mi-
 * nime innatos & intrinsecos, forte concurrere, ex quibus
 * iusta omnia legitimaque causa confurgat quiddam
 * amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi.
 * Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab uno-
 * quoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui
 * natura contractus, recte collocari & impendi, sive ad
 * proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad illi-
 * citam mercaturam, & negotiationem exercendam, hon-
 * nestaque indidem lucra percipienda.

* IV. Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis con-
 * tractuum generibus, si sua cujusque non servatur æqua-
 * litas, quidquid plus iusto recipitur, si minus ad usuram,
 * Cæo quod omne matuum tam apertum, quam palliatum

* absit), at certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter asserentem, spectare compertum est;
 * Ita si rite omnia peragantur, & ad Justitiæ libram exi-
 * gantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem
 * contractibus licitus modus & ratio suppetat humana com-
 * mercia & fructuosam ipsam negotiationem ad publicam
 * commodum conservandi, ac frequentandi. Absit enim a
 * Christianorum animis, ut per usuras, aut similes alienas
 * injurias, florere posse lucrosa commercia existiment, cum
 * contra ex ipso Oraculo Divino discamus, quod *Justitia*
 * *elevat gentem, miseros autem facis populos peccatum.*

* V. Sed illud diligenter animadvertendum est, falso
 * sibi quemquam, & nonnisi temere persuasurum, reperi-
 * ri semper, ac præsto ubique esse, vel una cum mutuo
 * titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contra-
 * ctus alios justos, quorum vel titulorum, vel contra-
 * ctuum præsidio, quotiescumque pecunia, frumentum,
 * aliudve id generis alteri cuicumque creditur, toties sem-
 * per liceat auctarium moderatum, ultra sortem integram
 * salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo Di-
 * vinis Documentis, & Catholicæ Ecclesiæ de Usura ju-
 * dicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac na-
 * turali rationi procul dubio adversabitur. Neminem enim
 * id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur
 * homo, simplici ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso
 * præsertim Christo Domino edocente: *Volenti mutuavi*
 * *a te, ne avertaris:* & quod similiter multis in circum-
 * stantiis, præter unum mutuum, alteri nulli verò justo-
 * que contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ con-
 * scientiæ consultum velit, inquiret prius diligenter, o-
 * portet, vere ne cum mutuo justus alius titulus; vere
 * ne justus alter a mutuo contractus occurrat, quorum
 * beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers &
 * immune reddatur.

* §. 4. His verbis complectuntur, & explicant Sententias suas Cardinales, ac Theologi, & Viri Canonum peritissimi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus; Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eandem causam non prætermisimus, antequam Congregationes haberentur, & quo tempore habebantur, & ipsis etiam peractis. Nam præstantium Virorum Suffragia, quæ modo commemoravimus, diligentissime percurrimus. Cum hæc ita sint, adprobamus, & confirmamus quæcumque in Sententiis superius expositis continentur; cum Scriptores plane omnes, Theologiæ, & Canonum Professores, plura Sacrarum Literarum testimonio, Pontificum Decessorum Nostrorum Decreta, Conciliorum, Patrum auctoritas, ad easdem Sententias comprobandas pene conspirare videantur. Insuper aperitissime cognovimus Auctores, quibus contrariæ Sententiæ referri debent; & eos pariter, qui illas fovent, ac tuentur, aut illis ansam, seu occasionem præbere videntur;

* tur; Neque ignoramus quanta Sapientia, & gravitate
 * defensionem veritatis susceperint Theologi finitimi illis
 * Regionibus, ubi controversiæ ejusmodi principium ha-
 * buerunt.

* §. 5. Quare has literas Encyclicas dedimus universis
 * Italiae Archiepiscopis, Episcopis, & Ordinariis, ut hæc
 * Tibi, Venerabilis Frater, & cæteris omnibus innotescerent:
 * & quoties Synodos celebrare, ad Populum verba facere,
 * eumque sacris doctrinis instruere contigerit, nihil omnino
 * alienum proferatur ab iis Sententiis, quas superius recensimus.
 * Admonemus etiam vehementer, omnem sollicitudinem
 * impendere, ne quis in vestris Dioecesibus audeat Literis,
 * aut Sermonibus contrarium docere: Si quis autem parere detrectaverit,
 * illum obnoxium & subjectum declaramus poenis per Sacros
 * Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserint
 * ac violaverint.

* §. 6. De contractu autem, qui novas has controversias
 * excitavit, nihil in præsentia statuimus; Nihil etiam decernimus
 * modo de aliis contractibus, pro quibus Theologi, & Canonum
 * Interpretes in diversas abeunt Sententias; Attamen pietatis
 * vestrae Studium ac Religionem inflammandam existimamus,
 * ut hæc, quæ subjicimus, executioni demandetis.

* §. 7. Primum gravissimis verbis Populis vestris ostendite,
 * usuræ labem ac vitium a Divinis Literis vehementer improbari;
 * Illud quidem varias formas atque species induere, ut Fideles
 * Christi Sanguine restitutos in libertatem & gratiam, rursus
 * in extremam ruinam præcipites impellat; Quocirca si pecuniam
 * suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate
 * omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui
 * doctrinæ ac virtutis gloria supra cæteros efferuntur,
 * consilium exposcant.

* §. 8. Secundo loco; qui viribus suis, ac sapientiæ ita
 * confidunt, ut responsum ferre de iis quæstionibus non dubitent,
 * (quæ tamen haud exiguam Sacræ Theologiæ, & Canonum
 * scientiam requirunt;) ab extremis, quæ semper vitiosa
 * sunt, longe se abstineant: Etenim aliqui tanta severitate
 * de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia
 * desumptam accusent, tanquam illicitam, & cum usura
 * conjunctam; Contra vero nonnulli indulgentes adeo,
 * remissique sunt, ut quodcumque emolumentum ab
 * usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis
 * opinionibus ne nimis adhaereant; sed priusquam responsum
 * reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter
 * cæteros prædicantur; Deinde eas partes suscipiant,
 * quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas
 * intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum
 * contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omnino
 * contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam
 * Sententiam sequuntur, neque illam gravibus

* Censuris notandam asserant, si præsertim ratione, & præstantium Virorum testimoniis minime careat; Siquidem convicia, atque injuriæ vinculum Christianæ charitatis infringunt, & gravissimam Populo offensionem, & scandalum præferunt.

* §. 9. Tertio loco, qui ab omni usuræ labe se immunes & integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, & condiciones inferendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent: Hæc magnopere conferunt non modo ad animi sollicitudinem & scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in Foro externo comprobandum: Hæc etiam aditum intercludunt disputationibus, quæ non semel concitandæ sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, quæ rite data alteri esse videtur, revera tamen palliatam usuram contineat.

* §. 10. Quarto loco vos hortamur, ne aditum relinquatis ineptis illorum Sermonibus, qui dicitant, de usuris hoc tempore quæstionem institui, quæ solo nomine continentur; cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, & a veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam & sejunctam esse; Et ea pariter discrepare magnopere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur, ideoque potest in utroque Foro retineri; Ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque Fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur haud inanem de usuris quæstionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quæ alteri tribuitur, fructus aliquis excipiatur.

* §. 11. Hæc potissimum vobis indicanda censuimus, sperantes fore, ut mandetis executioni quæcunque per has Literas a Nobis præscribuntur: Opportunis quoque remediis consulatis, uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in Dioecesi vestra turbæ concitentur, vel corruptelæ ad labefactandum sanæ doctrinæ candorem & puritatem inducantur: Postremo vobis, & Gregi curæ vestræ concredito, Apostolicam Benedictionem impertimur.

* Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die prima Novembris 1745. Pontificatus Nostri Anno VI.

F I N I S.

I N D E X

RERUM PRÆCIPUARUM
in hoc Primo Tomo contentarum ordine
Alphabetico.

A

- A**ctus reflexus, nullam certitudinem parit. Tract. 1. cap. 6. q. 3. pag. 81
- Actus aliquis, qui de genere suo est malus, totaliter a peccato excusatur, quando totaliter involuntarius redditur; unde si sit talis passio, quæ totaliter involuntarium reddat actum sequentem, totaliter a peccato excusatur; alioquin non totaliter. Tract. 1. cap. 11. q. 2. 118
- In adinventionibus suis vadunt Doctores, qui non sequuntur dicta Sanctorum. Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
- Adulationes a salutis via abducunt. Tract. 1. cap. 1. q. 8. 56
- Cardinalis de Aguirre probabilitatem exagitat. Tract. 1. c. 5. q. 5. 70
- Ad Aleas Clerici, vel taxillos non ludant, nec huiusmodi ludis intersint. Tr. 6. c. 4. q. 1. 270
- Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. *ibid.*
- Ex Canone Apostolorum colligitur, quod peccatum eorum, qui aleæ deserviunt, sit mortale, & grave. *ibid.* 272
- Aleatorii ludi quatuor circumstantiæ aggravantes, quæst. 7. 274
- R. P. Natalis Alexander Probabilistas explodit. Tract. 1. c. 6. q. 8. 92
- In his, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda, q. 1. 77
- Annunciare aliquid Christianis præter id, quod acceperunt, numquam licuit, numquam licet, numquam licebit. Tr. 1. c. 8. 107
- Apparitores, Lictores, Cursores, & huiusmodi duplex salarium unica die percipere iuste non possunt. Tr. 5. c. 6. q. 7. 252
- Apostolos habemus authores. Tr. 1. c. 1. q. 6. 51
- Archiepiscopus Rothomagensis frivolum Probabilitatis securitatem exagitat. Tr. 1. c. 6. q. 3. 87
- Artifex iustum pretium consequi debet, etiam si pro minori convenerit. Tr. 5. c. 6. q. 9. 252
- Ex assuetudine perversa vitiosus quasi repente præcipitatur. Tr. 1. c. 15. q. 2. 217
- Sanctus Augustinus decisiones sanctorum Patrum fideliter sequitur. Tr. 1. c. 1. q. 6. 52
- Sanctus Augustinus Academicos Probabilistas explodit. Tr. 1. c. 6. q. 3. 79

- R. P. Augustinus de Angelis docet, rejiciendam esse opinionem Probabilem in concursu Probabilioris, Tr. I. c. 6. q. 8. 94
- Authoritates possunt ne inveniri in sacra Scriptura, Conciliis, aut Patribus, ad omnes casus decidendos? Tr. I. c. I. q. 4. 48
- Quid Authoritas habeat antiqua, in omnibus requirendum est, q. 7. 54
- Authoritas veterum, & quæ ab antiquo facta legitur SS. definitio Patrum, opportuna cernitur ad tollendas lites, & contentiones, Tr. I. c. 6. q. 4. 84

B

- C**ard. Carolus Barberinus. Vide *Synodus Farfensis*.
- Cardinalis Bellarminus Probabilitatem rejicit, Tr. I. cap. 6. q. 8. 87. & 88

C

- C**æcitas Scriptorum ex multis causis, Tract. I. cap. I. q. 5. 2
- Quid sit Cambium, Tr. 3. c. I. q. I. 234
- Cambium aliud verum, & reale, aliud fictum, & fictum, q. 2. *ibid.*
- Cambia sicca damnantur a B. Pio V. q. 4. *ibid.*
- Cambium aliud minutum, aliud per litteras, aliud ad certum diem, q. 5. 235
- Cambium minutum sæpius licitum est, q. 9. *ibid.*
- Cambium per litteras licitum est, q. 10. & seqq. 236
- Quare Campsores e templo ejectioni sunt a Christo Domino? q. 12. 237
- Cambii duæ præcipuæ conditiones, q. 13. *ibid.*
- Campfor committit usuram, si principaliter intendit exercere tale mutuum, quod cambium vocat, non ut ferviat, sed ut magis lucretur, q. 14. 238
- Canones, & sancti Patres sunt, doctrina probabilitatis antiquiores, Tr. I. c. 6. q. I. 75
- Canones non ex electione proprii arbitrii sancti Patres, sed potius ex sententia Divini iudicii sanxerunt, Tr. I. c. 17. q. 3. 130
- Canonum violatores graviter judicantur, q. 3. *ibid.*
- Consuetudo abrogat ne Canones? q. 4. *ibid.*
- Canonum duæ species, ead. q. 4. 131
- Sacri Canones toto orbe venerandi, & sancto Spiritu inspirante digesti, imo calamum sanctorum Patrum, qui eos de ordine & statu sanctæ Dei Ecclesiæ conscripserunt, regente, q. 5. 134
- Consuetudines, quæ Canonibus adversantur, valde suspectæ sunt, 135
- Casus omnes possunt ne resolvi autoritate Scripturæ sacre, Conciliorum, aut Patrum? Tr. I. c. I. q. 4. 48

- Casus dubii quomodo olim decidebantur? q. 7. 53
 In Casibus difficilioribus summus Pontifex consulebatur. *ibid.*
- Census potest quandoque emi minori pretio, quam sit capitale, Tr. 3. c. 2. q. 6. & 7. 159
- Contractus census, seu loci montium, non sunt usurarii, Tr. 4. c. 10. q. 4. 207
- Contractus census conditionalis, q. 5. 208
- ertitudo quæ requiritur in materia morali, non est certitudo evidentæ, sed probabilis conjecturæ, Tr. 1. c. 2. q. 12. 43
- Certitudo moralis in quo consistit? q. 13. *ibid.*
- Certitudo moralis confurgit ex probabilibus conjecturis, magis ad unam partem, quam ad aliam se habentibus, Tr. 1. c. 4. q. 2. 66
- Antoninus Charlas S. Theol. Doctor probabilitatem repellit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
- Cardin. Flavius Chylius. *Vide Synodus Albanensis.*
- Christus ex semetipso non est locutus, Tract. 1. c. 1. q. 6. 51
- Christiani sacris morum regulis submittere se debent, Tr. 1. c. 1. q. 6. 52
- Christianus quo pacto dispositus esse debet, dum Doctorem consulit? q. 8. 50
- Circumstantiæ peccatorum variæ, Tract. 1. cap. 10. quæst. 7. 116
- Circumstantiæ aut leviter, aut notabiliter aggravant peccatum. *ibid.*
- Quæ circumstantiæ in Confessione aperiendæ? q. 9. *ibid.*
- Clerici ad aleas, vel taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint, Tr. 6. c. 4. q. 1. 271
- Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus aleæ deserviens, aut desinat, aut certe damnetur, *ibid.*
- Ludi, qui a sorte pendent, sunt Clericis prohibiti, q. 2. 272
- Clerici levia etiam delicta, quæ in ipsis maxima essent, effugiant, ut eorum actiones cunctis afferant venerationem, *ibid.*
- Ne Clerici in publico ludant, pila, aut aliis ludis, maxime cum laicis, q. 3. 273
- Clerici a ludo alearum, aliisque, qui a sorte pendent, abstineant. *ibid.*
- Clerici publice non ludant quocumque ludo. *ibid.*
- Clericorum vita, perpetuum quoddam prædicandi genus esse debet, *ibid.*
- Quidquid habent Clerici, pauperum est, Tract. 7. cap. 1. q. 6. 279
- Clerici de his, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere Testamentum, saltem nisi in favorem causæ piæ, Tr. 7. c. 3. q. 3. 285
- Commercium maritimum, juxta quod affecurantur merces in quovis periculo constitutæ, mediante aliquo

- aliquo pretio, licitum est, Tr. 4. c. 7. q. 6. 240
 Commodati definitio, Tr. 5. c. 9. q. 1. 261
 Commodans conventioni, circa tempus & reliqua, stare tenetur, q. 2. *ib.*
 Commodatarii obligationes tres, q. 3. 262
 Commodatarius de levissima culpa tenetur, q. 4. *ib.*
 Compensationes iniustæ famulorum reprobantur, Tr. 5. c. 6. q. 6. 251
 Concilia Provincialia quæstiones valde arduas resolvebant, Tr. 1. c. 1. q. 7. 54
 Concilia Provincialia bis in anno congregabantur. *ib.*
 Condonationis variæ conditiones, Tr. 4. c. 11. q. 3. 211
 Confessarii palpantes vitandi sunt, Tract. 1. cap. 1. quæst. 8. 57
 Confessarius quid agere debet cum variis usurariis? Tr. 4. c. 11. q. 1. 2. 2. 3. & seqq. 211
 In sacris Congregationibus illa omnino sententia præferatur, quæ omnibus hinc inde consideratis, tutior videtur, aut juri & æquitati conformior, Tract. 1. cap. 6. q. 8. 94
 Conscientia quid est? Tr. 1. c. 2. q. 1. 58
 Conscientia est cordis scientia. *ib.*
 Conscientia alia vera est, alia falsa & erronea. 59
 Conscientia vera, præceptis est conformis, q. 3. *ib.*
 Conscientia erronea est apparens lux falsa, quæ suadet facienda ea, quæ prohibita sunt, insinuans, non esse prohibita, q. 4. *ib.*
 Conscientiæ erronea sequenda non est, q. 5. *ib.*
 Conscientiæ dictamen non est spernendum. *ib.*
 Ex conscientia, error quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ligat ad peccatum mortale. *ib.*
 Contra Conscientiam quis aliquando peccat, etsi contra præcepta aperte non peccet. *ib.*
 Dictamen Conscientiæ erroneæ excusat-ne semper a peccato? q. 6. *ib.*
 Conscientiam erroneam sequens, quandam peccat? q. 7. *ib.*
 Quando Conscientiæ error est aliquo modo voluntarius, non omnino excusat a peccato. 60
 Conscientiæ error quo pacto excusat a transgressione præceptorum, q. 8. *ib.*
 Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam, q. 10. 62
 Conscientia probabilis, dubiosa, vel scrupulosa, quæ sit? q. 13. 63
 Non sumus in conscientia securi, ex sancto Thoma, dum sequimur opinionem minus probabilem in concursu probabilioris, Tr. 1. c. 6. q. 1. 76
 Ad vitandos conscientiæ graves remorsus, in his, quæ salutem animæ respiciunt, pars securior est tenenda, q. 2. 77

- Conscientia dubia quæ sit? Et quid tunc agendum? Tr. I. c. 7. q. 1. 93
- Conscientiæ scrupulus in quo consistit? Tr. I. c. 8. q. 1. 97.
- Qui habet conscientiam ex credulitate levi, & temeraria, conscientia levis, & temerariæ credulitatis explorata, ad sui Pastoris consilium licite agere potest, Tr. I. c. 8. q. 2. 98
- Quod est contra conscientiam, est malum, quamvis non sit contra legem, Tr. I. c. 8. 105
- Vide etiam *V. Certitudo*.
- Constitutiones sanctorum Pontificum venerandæ sunt, non emendandæ, Tr. 4. c. 7. q. 7. 201
- Vi consuetudinis malæ, tamquam mole terrena, premitur animus, Tr. I. c. 15. q. 1. 121
- Consuetudo non minuit, sed aggravat peccatum, q. 3. 122.
- Consuetudinis violentia, est lex peccati, q. 5. 125
- Consuetudo est jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex, Tr. I. c. 17. q. 1. 129.
- Secundum consuetudinem non est iudicandum, si jus contrarium præcipiat. *ib.*
- Consuetudo rationem, aut legem non vincit. *ib.*
- Vide supra *V. Canon*.
- Consuetudo, quod mulieres pectore nudato incedant, non excusat, q. 7. 135
- Propter contemptum, peccatum veniale potest fieri mortale, Tr. I. c. 15. q. 4. 123
- R. P. Vincentius Contensonius probabilitatem promiscuam excludit, Tr. I. c. 6. q. 8. 94
- Contractus duplici modo sumi potest, Tr. 2. cap. 1. q. 1. 338.
- Contractus quidam sunt ultro, citroque obligatorii, ut emptio, & venditio: quidam ex una parte, ut est donatio. *ib.*
- Contractus alii sunt gratuiti, alii onerosi, q. 2. *ib.*
- Contractus alii nominati, alii innominati. *ib.*
- Contractus alii bonæ fidei, alii stricti juris. 139
- In contractibus potest esse error circa substantiam, aut circa qualitates, Tr. 2. c. 2. q. 2. 140
- In contractibus potest esse error concomitans, aut efficiens, q. 3. *ib.*
- In Contractibus error circa substantiam consensum tollit, q. 4. *ib.*
- In Contractibus error circa qualitates consensum non tollit, q. 6. 141
- In Contractibus fraus & dolus duobus modis potest adesse, Tr. 2. c. 3. q. 2. 142
- Contractus factus ex dolo dante causam contractui, nullus est, q. 3. *ib.*
- In Contractibus, si venditor dolo fecerit, ut rem pluris ven-

- Tr. 93
 9. 1.
 era-
 plo-
 r. 1.
 98
 non
 105
 non
 201
 mi-
 121
 3.
 125
 uod
 . 1.
 on-
 ib.
 ib.
 non
 135
 or-
 23
 am
 94
 1.
 ut
 lo-
 ib.
 ib.
 ib.
 39
 ut
 40
 fi-
 b.
 ;
 b.
 l-
 I
 f-
 2
 .
 s
- venderet, tenetur præstare emptori illud, quod minus
 dedisset, si dolum cognovisset, q. 5. 113
 In contractibus, qui per dolum obligatus est, competit
 ei exceptio, etsi nullus dolus intercesserit stipulantis,
 sed ipsa res in se dolum habeat, q. 5. *ib.*
 In contractibus bonæ fidei, si dolus dat causam contra-
 ctui, non per contrahentes, sed per alium, tenet con-
 tractus, sed datur actio de dolo contra tertium, q. 6.
ibid.
 Contrahere possunt, qui habent usum rationis, Tr. 3. c.
 5. q. 1. 150
 Contrahere possunt in propriam utilitatem infantie proxi-
 mi, q. 2. *ib.*
 Contractus sine solemnitatibus necessariis, sunt invalidi,
 Tr. 2. c. 6. q. 1. 153
 Tres contractus exponuntur, & reprobantur, Tr. 4. c. 14.
 q. 2. 221
 Objectiones pro tribus Contractibus contra Bullam Sixti
 V. dissolvuntur, q. 3. *ib.*
 Aliæ objectiones diluuntur, quæst. 5. 6. 7. 8. 9. 10. & 11.
 223. & seq.
 Tres Contractus reprobantur a Zonara & Balsamone, q.
 12. 230
 Conventiones directe, aut indirecte obligantes ad casus
 fortuitos eum, qui alias ex natura contractus non ten-
 netur, nullo modo valent ex Bulla Pii V. 229
 Illud quod dicitur, quod licet contrahentibus se invicem
 decipere intra non dimidium justii pretii, tenet jure fo-
 ri, sed forsan non jure poli, Tr. 5. c. 6. q. 10. 253

D

- D**amnum dedisse videtur, qui occasionem damni dat,
 Tr. 3. c. 10. q. 4. 180
 Damnum emergens reperitur, cum, ob mutui dationem,
 tolerat quis aliquid damnum in suis bonis, Tr. 4. c. 4.
 q. 3. 189
 Damni emergentis condiciones requisitæ, q. 5. 190
 Damnum emergens quando nam vere excusat in praxi?
 q. 7. 191
 Decreta sanctorum Patrum, velut inextinctæ quædam,
 semperque lucentes faces, sequenda sunt, Tract. 1. c. 1.
 q. 6. 53
 Definitionibus sanctorum Patrum hæreamus, quos præve-
 niens misericordia Dei gratis illuminavit, ut crederent,
 & sequens instruxit spiritaliter, ut docerent. *ib.*
 Deliberatio imperfecta reddit peccatum veniale, Tr. 1.
 c. 9. q. 12. 114
 Deliberationis defectus vix unquam excusat a peccato to-
 taliter actiones corporales, Tr. 1. c. 14. q. 1. 120
 Deliberationis defectus excusat a peccato, aut in toto,
 aut in parte, q. 2. 121

- Quæ ex deliberatione mentis non procefferunt, non im-
 putantur ad pœnam, Tr. 1. c. 13. q. 1. 119
 Cardinalis Denoff docet, contractum societatis cum
 tribus contractibus non esse licitum, Tr. 4. cap. 14.
 q. 13. 231
 Quid sit depositum? Tract. 1. c. 8. q. 1. 296
 Depositi tres species, q. 2. *ib.*
 Qui depositam rem, invito domino, in usus suos con-
 vertit, etiam de furto tenetur, q. 3. 257
 Depositarius non tenetur, nisi de dolo, & lata culpa,
 q. 4. 258
 In depositario præsumitur lata culpa, vel dolus, si
 non adhibeat diligentiam, qualem in rebus suis,
 q. 5. *ibid.*
 In deposito levis culpa attenditur, si merces data sit,
 q. 6. *ib.*
 Res depositæ sunt periculo ejus, apud quem deponuntur,
 si ita convenit, si quis se deposito obtulit, q. 7. 259
 In deposito, pacto, culpa, vel mora præcedentibus, ca-
 sus imputatur, qu. 8. *ibid.*
 Depositum restitui debet prædoni, tamen si dominus cum
 fure simul petat, restitui debet domino de æquitate,
 q. 10. 260
 Depositum reddi potest etiam reo damnato, q. 11. *ibid.*
 Director bonus quomodo discerni possit? Tr. 1. cap. 1.
 q. 9. 57
 Directores falsi, pravique, semper multum nocuerunt.
ibid.
 Directores pravi, per dulces sermones, & benedictiones,
 seducunt corda innocentium. *ibid.*
 Directores boni, qui? *ibid.*
 Dirigere mores hominum, quid est? Tr. 1. c. 1. q. 2. 47
 Dispensatio humana non aufert ligamen juris naturalis,
 sed solum juris positivi, Tr. 1. c. 17. qu. 8. 135
 Dispensatio quando legitima sit? *ibid.*
 Doctores novi prophetaverunt de corde suo, Tract. 1. c.
 1. q. 5. 49
 Doctores sancti noluerunt proferre novas opiniones,
ibid. q. 6. *ibid.*
 Doctores sancti noluerunt a Traditione declinare, vel
 novi aliquid, & ex proprio sensu statuere, *ib.* 52
 Doctrinæ vento non circumferamur. *ibid.*
 Doctrinis variis nolite abduci. *ibid.*
 Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, machinatio
 ad circumveniendum, fallendum, decipiendum adhi-
 bita, Tr. 2. c. 3. q. 1. 141
 Diversitas inter calliditatem, fallaciam, & machinatio-
 nem. 142
 Dolus duobus modis in contractibus potest adesse, q.
 2. *ibid.*
 Dolus potest adesse, aut culpa contrahentis, aut alte-
 rius. *ibid.*
 Do-

- Dolus dans causam contractui, illum nullam reddit, q. 3. *ibid.*
- Qui per dolum obligatus est, competit ei exceptio; et si nullus dolus intercesserit stipulantis, sed ipsa res in se dolum habeat, Tr. 2. c. 3. q. 5. 143
- Donationis definitio explicata, Tr. 7. c. 1. q. 1. 278
- Donatio, alia inter vivos, alia causa mortis, q. 2. *ibid.*
- Donatio debet insinuari, si excedat quingentorum numerorum summam, quæst. 3. 279
- Donare non possunt quinque personarum species, q. 5. *ib.*
- Donationes aliquando invalidæ, aut revocandæ, q. 8. & *segg.* 280
- Dotis definitio explicata, Tract. 5. c. 7. q. 1. 253
- Dotare tenetur Pater, aut etiam Mater, Filia, & aliquoties Frater, q. 3. 4. 5. & 6. 254
- Hæc obligatio extenditur ad filiam volentem profiteri in Monasterio, & Filium volentem Ordines sacros suscipere, q. 7. 255
- Dos, soluto matrimonio, restitui regulariter debet, q. 8. *ibid.*
- Dotem integram quandoque maritus inops non restituit, q. 9. 256
- Pro dote expensæ extraordinariæ, & utiles factæ compensantur, q. 10. *ib.*
- Dubium probabile est, cum rationes sunt ad utramque partem quasi æquales, & peccatum grave est se exponere tali dubio, ubi est mortale, Tr. 1. c. 5. q. 3. 61
- In dubiis tutior via est eligenda, 68. 69
- In his quæ dubia sunt, quod certum existimamus, tenere debemus. *ib.*
- Qui aliquid committit, vel admittit, in quo dubitat esse mortale peccatum, peccat mortaliter, discrimini se committens, q. 6. 75
- Si dubium est, an liceat, an non: ipsa dubietas certitudo est, & determinatio, quia procul dubio non licet. *ib.*
- Si quis dubitet leviter, & per modum scrupuli; sic agendo contra tale dubium, non peccat, dum habet rationes probabiles pro ipsa magis, quam pro opposita, T. 1. c. 6. q. 1. 76
- Qui dubitat, quam debeat opinionem eligere in conscientia, tenetur eandem adhibere diligentiam ad discernendum, quæ sit probabilior, quam homo sensatus in negotio alicujus momenti adhiberet, q. 2. 78
- In rebus dubiis, cum ad utramque partem rationes plurimæ adducantur ad tollendas lites, & contentiones, opportuna cernitur veterum auctoritas, & quæ ab antiquo facta legitur sanctorum definitio Patrum, Tr. 1. c. 6. q. 4. 84

E

Ecclēsia Romana omnium Ecclesiarum mater est, & magistra, Tr. 1. c. 1. q. 7. 55

Edi-

- Edictum contra usuras, alioſque contractus illicitos. 289
 Eloquia divina ſunt ſubſtantia Sacerdotii noſtri, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
 Epifcopo peculiarem gratiam & majus lumen largitur Deus, ad eas difficultates, quæ ad regimen animarum pertinent, decidendas, q. 7. 53
 Epifcopus quæſtiones arduas terminabat in Synodo. *ibid.*
 Epifcopus eſt ſuæ Diœceſis caſuiſta, Tr. 1. c. 8. 106
 Emptio eſt contractus, quo dominium alicujus rei pro certo pretio acquiritur, Tr. 3. c. 1. q. 1. 165
 Emptio debet fieri juſto pretio, Tr. 3. c. 2. q. 1. 155
 In emptione poteſt reperiri triplex juſtum pretium, q. 2. *ibid.*
 Poteſt quandoque emi infra pretium inſimum, aut ultra ſummum, q. 4. 157
 Emptio cenſus poteſt aliquoties fieri minori pretio, quæ 6. & 7. 155
 Emptio pretio anticipato, poteſt-ne fieri minori pretio? Tr. 3. c. 3. q. 1. & 2. 161. 162
 Emere poſſunt-ne mercatores minori pretio anticipato ob pericula? q. 4. 162
 Emptio anticipata olei eſt ſæpius uſuraria, q. 6. 162
 Emptio rerum furtivarum obligare poteſt ad reſtitutionem, Tr. 3. c. 4. q. 1. 161
 Quid ſi talis res empta, bona fide alienata fuit? q. 3. 161
 Emptio laciniarum panni, ſæpius illicita, q. 5. 161
 Venditio facta ſummo pretio cum ſecuritate emendi in ſimo pretio, eſt uſuraria, Tr. 3. c. 5. q. 1. *ibid.*
 Emptio fundi cum pacto redemptionis, eſt quandoque licita, q. 2. 161
 Emptio facta ab aurificibus, non computato artificio eſt ſæpius licita, q. 3. *ibid.*
 Emptio frumenti, vini, aut olei, ut carius poſtea vendantur, eſt ſæpius licita, q. 4. 161
 Emptio proventus certi, facta minori pretio, ſæpius eſt uſuraria, Tract. 3. c. 6. q. 1. 171
 Emptio pecuniæ debitæ, facta minori pretio, aliquoties eſt uſuraria, q. 3. 171
 Qui emit pro alio, ſæpius peccat ſub prætextu compenſationis laboris, Tr. 3. c. 7. q. 1. & 2. 171. 172
 Sartor emens, ſæpius dum lucratur, peccat, q. 3. & 4. 172
 Error quo creditur eſſe mortale, quod non eſt mortale, ex conſcientia ligat ad peccatum mortale, Tr. 1. c. 2. q. 5. 55
 Error conſcientiæ, quando eſt aliquo modo voluntarius, non omnino excuſat a peccato, q. 7. 60
 Error conſcientiæ quo pacto excuſat a transgreſſione præcepti? q. 8. *ibid.*
 Si ratio vel conſcientia erret errore voluntario, vel directe, vel propter negligentiam, quia eſt error circa id,

- id, quod quis scire tenetur; tunc talis error rationis vel conscientiae non excusat, q. 11. 63
 Error quo non creditur esse peccatum mortale, quod est peccatum mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto, Tract. 1. c. 8. 103
 Error in contractibus circa substantiam, consensum tollit, Tr. 2. c. 2. q. 4. 140
 Error circa qualitates & alia accidentia, consensum non tollit, q. 6. 141

F

- F** Amulorum compensationes reprobantur, Tract. 5. cap. 6. q. 6. 251
 Famuli ante tempus dimissi, integrum salarium aliquoties recipiunt, q. 7. 252
 Fidejussores sunt, qui pro alienis debitis intercedunt, Tract. 6. cap. 1. q. 1. 264
 Fidejussor conveniri non potest, antequam excusus sit debitor principalis, nisi tamen aliter convenerit, ut plerumque fit, *ibid.*
 Fidejussio, alia judicialis, alia extrajudicialis, qu. 2. *ibid.*
 Fidejussor plus obligari non potest, quam principalis debitor, q. 3. 265
 Mutuum dans, potest-ne aliquid exigere, eo quod Fidejussorem non petat? q. 4. *ibid.*
 Fidejussor potest-ne aliquid exigere pro fidejussione? q. 5. *ibid.*
 Qui fidejubet petente creditore, potest aliquid exigere ab illo, q. 6. 266
 Fidejussor potest, pretio dato, liberari a creditore, q. 7. *ibid.*
 Fidejussorem ab omni damno liberare tenetur principalis debitor, q. 8. 267
 Fidejubere cum periculo & damno creditoris, non licet, q. 10. *ibid.*
 Fidejussor potest obligare debitorem in quatuor casibus, ut se a Fidejussionis onere liberet, q. 11. *ibid.*
 Noli foenerari, inquit Sanctus Augustinus; tu accusas Scripturam dicentem: Qui pecuniam non dedit ad usuram. Non ego illud scripsi, non de ore meo primum exiit, Deum audi, Tr. 4. c. 10. q. 2. 207
 Frequenter peccans, & lugens, vix veniam meretur, Tr. 1. c. 15. q. 3. 123
 Frequentia peccati dispositive inducit ad contemptum, q. 4. *ibid.*
 Fucus vix vendi potest mulieribus sine peccato, Tr. 3. c. 8. q. 3. 241

G

- R** Ever. P. Gabriel Gerberon Probabilissimum rejicit in lib. *De vevo Pœnitenti*, Tr. I. c. 5. q. 5. 73
 Antonius Godeau, Episcopus Vencienfis, probabilitatem fortiter explodit. 98
 R. P. Thyrsus Gonzalez, Soc. Jesu Præpositus Generalis, Probabilistarum opiniones refellit, Tr. I. cap. 6. q. 3. 89

H

- Q**UI habito vitiofo utitur ex certa malitia, peccat, Tr. I. c. 15. q. 3. 122
 Habitus peccati duobus modis perpendi potest, q. 5. 124
 Hæres tenetur ne solvere legata sine solemnitatibus religia? Tr. 2. c. 6. q. 3. 153
 Hæredes, aut legatarii, aliqui esse non possunt, Tr. 7. c. 4. q. 2. 285
 Hæres gravatus reddere spurio a lege prohibito, quid faciet? q. 3. 289

I

- I**gnorantia invincibilis excusat a peccato, Tr. I. cap. I. q. 10. 58
 Ignorantes sæpius peccare probat S. Bernardus, Tr. I. cap. 2. q. 6. 59
 Ignorantia est voluntaria dupliciter, qu. 7. 60
 Ignorantia ejus, quod quis potest scire, & debet, dicitur voluntaria. *ibid.*
 Ignorantia quomodo potest esse invincibilis? q. 9. 61
 Ignorantia alia juris, alia facti. *ibid.*
 Ignorantia juris fere numquam omnino excusat. *ibid.*
 Ignorantia neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat; sed fortassis, ut minus ardeat, q. 10. 62
 Concors est sententia, nullam in his, quæ Legis Divinæ sunt, cadere ignorantiam invincibilem. *ibid.*
 In his quæ pertinent ad fidem, & bonos mores nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem, in talibus enim ignorantia non excusat. *ibid.*
 Dum revera aliquid egimus, quod contra jus naturale erat, debemus in praxi judicare quod a culpa liberi non sumus. *ibid.*
 Ignorantia non excusat, nisi cum quis fecit id omne quod potuit, ut inveniret & amplecteretur veritatem, Tr. I. c. 6. q. 1. 76
 Ignorantia quæ superari non potest, atque ob id invincibilis dici solet, nullum est peccatum; sed tantum vincibilis, si sit eorum quæ quis scire tenetur, Tr. I. c. 7. q. 3. 110
 Ad inferos vadunt per vitium præsumptionis, novitatum Rectores, Tr. I. c. 1. q. 3. 47

- Ex infirmitate quo pacto peccatur? Tr. I. c. 9. q. 4. 110
 Insipientia Magistrorum quæ sit? Tr. I. c. 1. q. 5. 49
 Instrukciones S. Caroli pro Confessariis, prælo mandatae
 sunt iussu & impensis Cleri Gallicani, Tr. I. c. 8. 107
 Intentio mala est, dum voluntas operari decernitur propter
 finem, qui non refertur ad Deum, Tr. I. c. 16. q. 4. 125
 Intentionis rectitudo non reddit bonum, quod natura
 sua malum est, q. 6. 126
 Bona intentio excusat-ne mulierem in vestibus sumptuo-
 sis? q. 7. 127
 Intentio nulla excusare potest famulum servientem in
 impudicis rebus, q. 8. *ibid.*
 Intentionis bonæ variæ conditiones, q. 9. 128
 Cum juramento promissa, ob metum injustum, debent-
 ne solvi? Tr. 2. cap. 4. q. 7. 147
 Jurans ex metu, potest cogitare de dispensatione, q.
 9. *ibid.*
 Jus Canonicum Christianorum actiones ad finem eternæ
 beatitudinis dirigit, Tr. I. c. 17. q. 2. 129
 Jus Canonicum constat ex sententiis Sanctorum Patrum,
 & ex summorum Pontificum & Conciliorum Decretis
 & Canonibus, q. 3. 139

L

- C**ardinalis Lauræa Probabilitatem explodit, Tr. I. c.
 6. q. 8. 93
Vide Opiniorum laxarum origo.
 Legata in Testamento, in quo solemnitates defuerunt,
 debent aliquando solvi ab hærede, Tr. 7. cap. 2.
 q. 7. 283
 Legatum est donatio quædam a defuncto relicta, ab hæ-
 rede præstanda, Tr. 7. c. 5. q. 1. 286
 Legatum pium non acceptatum, debet ut plurimum pie
 applicari, q. 2. 287
 Legatorum piorum solutio non differenda, q. 3. *ibid.*
 Cum res Legata acquisita fuit a legatario titulo lucrati-
 vo ante mortem Testatoris, illius pretium non debet
 solvi ab hærede, q. 4. 169
 Lex Dei non secundum propriam ingenii intelligentiam
 legatur, vel doceatur, Tr. I. c. 1. q. 6. 51
 Illud quod agitur contra legem, semper est malum, nec
 excusatur per hoc, quod est secundum conscientiam,
 Tr. I. c. 8. 104. 105
 Lex peccati est violentia consuetudinis, qua trahitur,
 & tenetur etiam invitus animus, eo merito, quo in
 eam volens illabatur, Tr. I. c. 15. q. 5. 124
 Leges civiles obligant in conscientia, Tract. 2. cap. 6.
 q. 2. 153
 Is committit in legem, qui legis verba complectens,
 contra legis nititur voluntatem, Tr. 4. c. 8. q. 5. 203
 Locationis descriptio exposita, Tr. 5. c. 2. q. 1. 240
 Loca-

- Locare Jurisdictiones Ecclesiasticas, seu facultates nominandi, aut deputandi Vicarios, non licet, q. 3. 241
 Locare non licet domum publico usurario, *ibid.*
 Locari quando potest pecunia? q. 5. *ibid.*
 Rei locatae periculum remanet apud locantem, Tr. 5. c. 3. q. 1. 242
 Qui locat rem vitiosam scienter, puta domum ruinofam, peccat mortaliter & tenetur ad satisfactionem de damno secuto, 243
 Qui locavit dolia vitiosa, aut ejusmodi, aliquoties tenetur de damno, q. 2. *ibid.*
 In locatione obligat culpa levis, quia gratia utriusque celebratur, q. 3. 244
 Aliquando conductor potest teneri de levissima culpa, q. 5. *ibid.*
 Variæ locatoris obligationes, q. 6. *ibid.*
 Locare domum Meretrici vel Lenoni non licet, Tr. 5. c. 4. q. 1. & *segg.* 246
 Quatuor obligationes locatarii seu conductoris, Tr. 5. c. 5. q. 1. 248
 Dum res locata dominum mutat, succedens hæres universalis tenetur stare locationi, non autem quilibet alius, Tr. 5. cap. 6. q. 3. 250
 Si qui locavit operas, re infecta, moriatur, tenentur hæredes, q. 4. *ibid.*
 Lucrum cessans adest, cum is qui pecuniam mutuo dat, non lucratur id, quod si mutuo non dedisset, lucratus fuisset, T. 4. c. 4. q. 2. 189
 Lucrum cessans debet esse cum tribus conditionibus, q. 4. *ibid.*
 Lucrum cessans quandonam vere excusat in praxi? q. 7. 191
 Lucrum sperans ex mutuo, peccat usuræ vitio; sed non qui ex mutuo vitat damnum, Tr. 5. cap. 1. q. 16. 239
 Ludi descriptio, Tr. 6. c. 3. q. 1. 271
 Ludi variæ species, q. 2. *ibid.*
 Ludi aleatorii Clericis prohibiti, Tr. 6. c. 4. q. 1. *ibid.*
 Non ludant publice Clerici quocumque ludo, q. 3. 273
 Ludi qui ab industria præcipue pendent, permittuntur Clericis, modo tamen publice non exercentur, q. 4. 274
 Ludi quatuor circumstantiæ aggravantes, q. 7. *ibid.*
 Qui domum ad ludendum paratam habent, graviter peccant, q. 8. *ibid.*
 Varii tres casus, in quibus restitui debent acquisita per ludum, Tract. 6. c. 5. q. 1. 276

M

- R. P. Joannes Mabillon Probabilissimum repressit, Tr. 1. cap. 5. q. 5. 73
 Magistri erroris existunt, qui veritatis discipuli non fuerunt, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49

- R. P. Jo. Franc. Malaira Probabilitatem rejicit, Tr. 1. c. 6. q. 8. 94
- Dicuntur homines ex certa malitia, & industria peccare, quasi scienter malum eligentes, Tract. 1. c. 9. q. 5. 114
- Mandatum Dei, & non nostras traditiones populo observandas tradamus, Tr. 1. c. 1. q. 6. 53
- Mater est, & Magistra omnium Ecclesiarum Ecclesia Romana, q. 7. 55
- Metus est instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio, Tr. 2. c. 3. q. 1. 144
- Metus levis est, vel gravis, q. 2. *ibid.*
- Metus gravis cadit in constantem virum, quæst. 2. *ibid.*
- Metus alius est justus, alius injustus, *ibid.*
- Metus justus a justa causa producitur, ut a Judice, *ibid.*
- Metus gravis tollit libertatem aliquoties, q. 3. 145
- Metus gravis quandoque excusat a peccato, q. 5. 147
- Ex metu injusto promissa solvi non debent, q. 6. *ibid.*
- Metus gravis matrimonia & vota nulla potest reddere, q. 10. 149
- Metus reverentialis matrimonium non annullat, q. 11. 150
- Metus gravis Ordinationem non annullat, q. 12. *ibid.*
- R. P. Mutii Vitelleschii monitum, Tr. 1. c. 5. q. 3. 68
- Monopolium quid sit? & quæ ejus species? Tr. 3. c. 11. q. 1. & 2. 181. 182
- Monopolium auctoritate publica fieri licet, q. 3. 182
- Monopolium est grave delictum, q. 4. *ibid.*
- Monopoliorum variaz species, q. 5. *ibid.*
- Montes pietatis licite exigunt aliquod interesse sine usura, Tr. 4. c. 8. q. 3. 203
- Mora potest reddere interesse licitum, modo absit dolus, Tr. 4. c. 8. q. 2. & 5. 202
- Quid est Theologia Moralis? Tr. 1. c. 1. 47
- Moralis dirigit mores hominum. *ibid.*
- Morosa cogitatio quo pacto est peccaminosa? Tr. 1. c. 10. q. 3. 115
- Morum regulis submittere se debent Christiani, Tr. 1. c. 1. q. 5. 49
- Mutuum, ex meo tuum. Illius definitio, Tr. 4. c. 1. q. 1. & 2. 184
- In mutuo, intentio secundaria dicitur, cum etsi sperat aliquid sibi dari ab eo, cui mutuavit ex sua liberalitate, tamen non illud eum movet, sed magis benevolentia, ita quod etiam si non crederet sibi aliquid dari, adhuc tamen mutuet, Tr. 4. c. 2. q. 1. 185
- Si quis mutuat ea intentione vel pacto, ut vadat ad molendinum suum vel furnum, vel ad apothecam suam ad emendum, usuram committit, q. 2. 186
- Mutuum ex præcepto divini debet esse gratuitum, Tr. 4. c. 3. q. 3. 187

Qui ex mutuo sperat lucrum, peccat usuræ vitio: sed non qui ex mutuo vitat damnum, Tr. 5. c. 1. q. 16. 238
Mutuum petere sub usuris non licet, nisi in gravi necessitate, Tract. 1. cap. 1. q. 17. & *Seqq.*

N

Necessitate voluntaria peccandi plectitur inordinatus animus, eo merito, quo volens in eam illabitur, Tr. 1. c. 1. q. 3. 122
Notarii & Tabelliones fabricantes contractus usurarios, variis pœnis subiacent, & quandoque restituere tenentur, Tr. 5. c. 15. q. 3. 233
Novi Doctores prophetaverunt de corde suo, Tr. 1. c. 1. q. 5. 149
Novas opiniones noluerunt proferre Sancti Doctores, q. 6. 51
Novitatum rectores vadunt ad inferos per vitium præsumptionis, Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
Novitas mendacitati deputata est, Tr. 1. c. 8. 107
Nuditates in Tempa Dei introductas, cooperiri iussit Innocentius XI. Tr. 1. c. 17. q. 7. 137

O

Obligaciones conscientiæ, & obligaciones ex præceptis, Tr. 1. c. 1. q. 10. 58
Qui sentit onus, sentire debet commodum, & e contra, Tr. 4. c. 10. q. 7. 208
Opiniones variz de rebus omnibus, Tr. 1. c. 1. q. 5. q. 6. 50
Opiniones novas proferre noluerunt Sancti Doctores, q. 6. 51
Opiniones in rebus sacris non sunt ex proprio sensu proferendæ, *ibid.*
Opinionum laxarum origo ex Cardinali Brancateo de Lauræa, Tr. 1. c. 1. q. 7. 55
Opinio probabilis, quæ nulla contraria ratione impugnatur, dat-ne conscientiæ securitatem? Tr. 1. c. 4. q. 1. 65
Opinio, quæ aliquamdiu probabilis fuit, est-ne semper probabilis? Tr. 1. c. 5. q. 1. 69
Opinio probabilis potest fieri improbabilis. *ibid.*
Opinio probabilis, in concursu contrariæ æque probabilis, fit dubia, q. 2. 67
Cum variz & contrariæ opiniones sunt in aliqua materia morali, ille qui adhaeret opinioni latioris viæ, videtur se exponere periculo mortalis, quia in dubio, q. 4. 69
Opinio Doctorum, qui afferunt, licere sequi quamlibet ex æque præbilibus, non potest conscientiam nostram in tuto ponere, q. 5. 70
Opiniones ridiculæ & ratione plane destitutæ, vitæ tue-

- fuerunt probabiles multis Scriptoribus, Tr. I. c. 6. q. 3. 79
 Opinio probabilior ea est, quæ nobis videtur magis conformis veritati præcepti, q. 7. 86
 Opinio tutior ea est, quæ magis nos remouet a peccato, & ad maiorem perfectionem ducit. *ib.*
 Ordo S. Dominici, hortatu Alexandri VII. exilium extulit aduersus Moralem laxam, Tr. I. c. 5. q. 5. 74
 Ornatus Christianorum, mores boni sunt, Tr. I. c. 16. q. 7. 127
 Ornatus vanus mulierum, quid est, nisi magnum scandalum? *ib.*

P

- C**ardinalis Paleotus probabilitatem repellit, Tr. I. c. 6. q. 8. 88
 Cardinalis Sfortia Pallavicinus probabilitatem damnat, 89
 Patrum termini non sunt transgrediendi, Tract. I. cap. I. q. 3. 47
 Patres sunt interrogandi de moribus. *ib.*
 Ad SS. Patrum doctrinam recurrendum, q. 5. 49
 Sancti Patres noluerunt a Traditione declinare, vel aliquid novi, & ex proprio sensu statuere, q. 6. 52
 SS. Patrum definitionibus hæreamus, quos præueniens misericordia Dei gratis illuminauit, ut crederent, & sequens instruxit spiritualiter, ut docerent, q. 6. 53
 Patrum tantum apponimus sententias, ac verba proferimus, & non nostra, nec enim sapientiores sumus, quam Patres nostri. *ib.*
 SS. Patrum decreta velu inextinctæ quædam semperque lucentes faces sequenda sunt, *ib.*
 Peccat graviter, qui in rebus ad salutem pertinentibus, certis incerta præponit, Tr. I. c. 7. q. 2. 95
 Quid est peccatum? Tr. I. c. 9. q. 1. 110
 Tribus modis peccatum admittitur; nam aut ignorantia, aut infirmitate, aut studio, id est malitia perpetratur, q. 2. *ibid.*
 Peccata ex infirmitate proveniunt a nostri animi motibus & passionibus, quæ vere spiritualiter infirmitates sunt, q. 4. *ibid.*
 Ex malitia peccare dicitur, qui animo deliberato scelus committit, nec ad illud aut ignorantia, aut violenta passione impellitur, q. 5. 111
 Gravius peccatur infirmitate, quam ignorantia, sed multo gravius studio, id est malitia, quam infirmitate peccatur, q. 6. *ibid.*
 Peccatum mortale proprie est quod repugnat charitati, per quam anima vivit Deo conjuncta, q. 8. 112
 Quo pacto peccatum mortale potest a veniali discerni? q. 10. *ibid.*

- Peccatum mortale ex genere suo, ex eo, quod non fit ex consensu libero & perfecto, veniale redditur, 112. 113
 Aliquoties non excusat a peccato mortali levitas materiarum, q. 11. 113
 Peccatum veniale redditur ex imperfecta deliberatione, q. 12. 114
 Peccatum per actum mere internum, & per actum externum, Tr. 1. c. 10. q. 1. 115
 Peccatorum circumstantiarum variarum, q. 7. 116
 Peccatum aut leviter, aut notabiliter aggravatur per circumstantias. 117
 Peccata sunt graviora, quanto diutius animam detinent alligatam, Tract. 1. c. 15. q. 3. 122
 Peccantium assidue non miseretur Deus. *ib.*
 Frequenter peccans, & lugens, vix veniam meretur, 123
 Lex peccati est violentia consuetudinis, q. 5. 125
 Peccare convincitur, qui non propter hoc agit, propter quod agere debet, Tr. 1. c. 1. q. 5. 126
 Peccata nulla bona intentione facienda sunt, q. 6. *ib.*
 Ex hoc, quod vetor facere aliquid peccatum, intelligere debeo, curandum mihi esse, ne fiat per me, Tr. 5. c. 4. q. 1. 241
 Peculia varia, Tr. 2. c. 5. q. 4. 156
 Periculum etiam circa sortem, non excusat usuram in mutuo, Tr. 3. c. 3. q. 4. 162
 Periculum, aliud est facti, aliud juris, Tr. 4. c. 5. q. 1. 195
 Pericula facti ab usura non excusant, q. 2. *ib.*
 Pericula juris sæpius in praxi ab usura non excusant, q. 3. 196
 Si quis pecuniam naviganti commiserit mutuo propter spem lucri, licet periculum fortis super se receperit, iudicatur usurarius, q. 4. 198
 Periculum etiam circa sortem, non tollit rationem usurarum in mutuo, q. 5. 200
 Summus Pontifex in casibus difficilioribus consulebatur, Tr. 1. c. 1. q. 7. 53
 Summus Pontifex casus difficiliores per semetipsum definiat, aut in Concilio a se convocato. 54
 SS. Pontificum Constitutiones venerandæ sunt, non emendandæ, Tr. 4. c. 7. q. 7. 202
 Dum de præcepto positivo agitur, non peccat quis, etiam si errans contra tale præceptum agat, sequendo opinionem, quæ probabilior apparet, Tr. 1. c. 6. q. 2. 77
 Precarii definitio explicata, Tr. 5. c. 10. q. 1. 263
 Precarium tribus modis finitur, q. 2. *ib.*
 Probabilia dicuntur, quæ videntur omnibus, vel pluribus, vel sapientibus; aut omnibus, vel præcipuis, & maxime notis, Tr. 1. c. 3. q. 1. 64
 Probabilis opinio, quæ nulla contraria ratione impugnatur, dat securitatem in conscientia? Tr. 1. c. 4. q. 1. 65

- Qui probabilem opinionem sequitur in concursu probabili-
 oris, non agit prudenter, Tr. 1. c. 6. q. 5. 79
- Probabilitas Academicos rejecit Sanctus Augustinus. 80
- Probabilitatis promiscuæ damna ex Cardin. Sfrondrato.
ibid.
- Quotidie Probabilistarum numerus minuitur, q. 8. 92
- Procuratoris securitas non valet, si paterfamilias non ac-
 ceptet, Tr. 1. c. 1. q. 8. 57
- Propheta insipientes sequuntur spiritum suum, T. 1. c.
 1. q. 5. 49
- Promissionis definitio explicata, Tr. 6. c. 2. q. 1. 267
- Ex nuda promissione quis tenetur, q. 2. 268
- Si quis non faciat, quod promisit, tunc videtur infideli-
 ter agere per hoc, quod animum mutat. *ib.*
- Promittens potest in quatuor casibus non teneri, q. 3.
ibid.
- Promissum pro re illicita, cui restitui debeat? q. 4. 269
- Promissa ex metu injusto, solvi non debent, Tr. 2. c. 4.
 q. 6. 187
- Ille qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non
 servetur. *ib.*
- Promissa cum juramento ob metum injustum debent-
 ne solvi? q. 7. *ib.*
- Prudentiæ suæ innititur, qui ea, quæ sibi agenda, vel di-
 cenda videntur, Patrum Decretis præponit, Tr. 1. c.
 1. q. 5. 50
- Pubertas est in masculis post 14. annum, in fœminis post
 12. Tr. 2. c. 5. q. 3. 151
- Prope pubertatem est, si solum semestre reliquum fue-
 rit. *ib.*
- Pupillus tenetur quandoque solvere mutuo accepta, q. 5.
 152

Q

- Quæstiones circa mores, quomodo olim decidebantur?
 Tract. 1. c. 1. q. 7. 53
- Quæstiones majores, & difficiles, ad Sedem Apostolicam
 referri, *ib.* 54

R

- Ratio, ut in singulis, fallax est, Tr. 1. cap. 1. q.
 5. 50
- Qui semper ratione verum volunt comprehendere, facil-
 lime decipiuntur. *ib.*
- Actus reflexus nullam certitudinem producit, Tr. 1. c.
 6. q. 3. 81
- Regulæ generales, quas observare tenemur in moralibus,
 Tr. 1. c. 1. q. 3. 47
- Regula morum est traditio. *ib.*

Re-

- Regulis morum submittere se debent Christiani, q. 5. 47
 Regulam rectæ fidei custodire, prima salus est, & a constitutis Patrum nullatenus deviare, q. 6. 53
 Ad remorsus conscientiæ vitandos, in his quæ salutem animæ respiciunt, pars securior est tenenda, Tr. I. cap. 6. q. 2. 97
 Responsiones ex sanctarum Scripturarum disciplina, vel ex Patrum regulis colligendæ, Tr. I. c. I. q. 5. 49
 Restitutio faciendæ ob usuras, Tr. 4. c. II. q. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. 210. & seqq.
 Restitui debent acquisita per ludum in tribus casibus, Tr. 6. c. 5. q. I. 276

S

- I**nter sæculares, nugæ sunt: inter sacerdotes, blasphemiarum, Tr. 6. c. 4. q. 2. 272
 Quod veniale est plebi, criminale est Sacerdoti. *ib.*
 Sacerdotii nostri substantia sunt eloquia divina, Tr. I. c. I. q. 3. 47
 Salus prima est rectæ fidei regulam custodire, & a constitutis Patrum nullatenus deviare, Tr. I. c. I. q. 6. 53
 In his, quæ salutem animæ respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ, pars securior est tenenda, Tr. I. c. 6. q. 2. 78
 Sapientiores non sumus Patribus, Tr. I. c. 2. q. 3. 2. & q. 6. 53
 Sartores ementes, sapius, dum lucrantur, peccant, Tr. 3. c. 7. q. 3. & 4. 173
 Scientia, quæ hominum mores dirigit, Tract. I. cap. I. q. I. 47
 Scriptores novi varias opiniones laxas secuti sunt, q. 5. 48
 Scriptorum cæcitas, ex multis causis. *ib.*
 Scriptura Sacra, est regula morum, Tract. I. cap. I. q. 3. 47
 In Scripturis divinis sunt multa, quæ possunt trahi ad sensum, quem sibi unusquisque præsumpsit: sed fieri non oportet, q. 6. 52. 53
 Scripturarum intelligentiam discere oportet ab eo, qui eam a majoribus secundum veritatem sibi traditam servavit. 53
 Ad Scripturam pertinens controversia, interpretanda est, ut Ecclesiæ Luminaria, & Doctores suis scriptis exposuerunt. *ibid.*
 Scripturarum divinarum autoritate fultum statuamus, 53
 Scrupulus conscientiæ in quo consistit? Tr. I. c. 8. q. I. 89
 Scrupulus est vacillatio quædam confurgens cum formidine ex aliquibus conjecturis debilibus, & incertis. *ib.*
 Suffi-

- Sufficit in humanis agibilibus talis certitudo quæ non
semper scrupulos omnes abjiciat; sed sufficit, ut con-
temnat, & superet eos, q. 2. *ib.*
- Securitas Procuratoris non valet, si paterfamilias non ac-
ceptet, Tr. 1. c. 1. q. 8. 56
- Sancta Sedes plusquam centum opiniones laxas damnavit,
Tr. 1. c. 1. q. 5. 48
- Ad Sedem Apostolicam majores, & difficiles quæstiones
referri debent, q. 7. 54
- Sententias Patrum opponimus; nec enim sapientiores fu-
mus, quam Patres nostri, q. 6. 53
- Sermo quem locutus sum vobis, ipse vos judicabit in no-
vissimo die, Tr. 1. c. 8. 160
- Cardinalis Sfondratus tradit Probabilitatis promiscuæ da-
mna, Tr. 1. c. 6. q. 3. 80
- In Synodo quæstiones arduæ resolvebantur, Tr. 1. c. 1.
q. 7. 54
- Synodus Farsensis Cardin. Caroli Barberini damnat plu-
res contractus, Tr. 4. c. 13. q. 8. 219
- Punit Clericos ludentes ludis prohibitis, Tr. 6. c. 4. q. 3.
273
- Synodus Albanensis Flavii Card. Chiffi continet edictum
promulgatum contra usuras, aliosque contractus illicitos.
194
- Societas ineunda est, ut non ad certam summam ab om-
ni periculo, & damno immunem lucri nomine per-
solvendam; neque ad capitale, si casu fortuito perit,
restituendum, focius accipiens teneatur, Tr. 4. c. 7.
q. 5. 73
- In societate, in qua alter pecuniam confert, alter ope-
ras, lucri distributio non constituitur, nisi per quotas
partes. 199
- Societas est duorum, aut plurium circa res licitas, &
honestas conventio, in qua pecunia, aut industria, aut
aliæ res pretio æstimabiles, in commune ponuntur,
majoris lucri faciendi gratia, Tr. 4. c. 12. q. 1. 214
- Societatis duæ potissimum species, q. 2. *ib.*
- Societatis tres conditiones, q. 3. *ib.*
- Societatis animalium tres conditiones, Tr. 4. c. 13. q. 1. 215
- In societate animalium omnes casus semper sint periculo
ejus, qui dedit illa: nisi id alterius fecit dolo, vel
magna negligentia acciderit; nec fiat pactum, ut fors
sit semper salva, etiam ex primis foetibus. *ib.*
- Societatis iniquissimum est genus, ex qua quis damnum,
non etiam lucrum, expectet. 216
- Si animalia dentur æstimata, ita ut fors danti salva sit,
nihil omnino percipi possit, q. 2. 217
- Dum qui dat animalia, periculum fortis in se recipit,
potest mediam partem fructuum percipere ex societate,
q. 7. 218
- Societas non potest subsistere, & esse licita cum tribus
contractibus, Tr. 4. c. 14. q. 2. 221

- Hoc idem docet Card. Denoff in Epistola Pastoralis, q. 13. 231
- Qui in societatem confert pecuniam, nullum unquam lucrum percipere potest, dum nullum vult subire periculum, nec de damno teneri, q. 6. 215
- In aliis contractibus valet pactum appositum, ut damnum spectet ad fuscipientem, ut in commodato, & similibus: contrarium tamen dicendum in societate: quia talis non est vera societas, & tale pactum non valet, q. 9. 168
- Quod quis lucretur æquales fructus, & non subeat periculum amissionis capitalis, illud genus societatis est omni jure improbatum, q. 12. 229
- Spiritus Sanctus non loquitur a semetipso, Tr. I. cap. I. q. 6. 51
- Stateræ dolosæ quales? q. 5. 50

T

- T** Abernarii & Macellarii non raro peccant, vendentes aut parantes carnes prohibitas, aut cœnam jejunii tempore, Tr. 3. c. 8. q. 6. 7. & 8. 176. 177
- Taxillis aut Tabellis pictis seu Chartis uti, easque vendere non consulendum; & quare? Tr. 3. c. 8. q. 4. & 5. 175
- Termini Patrum non sunt transgrediendi, Tr. I. c. 1. q. 3. 47
- Testamenti definitio explicata, Tr. 7. c. 2. q. 1. 281
- Testamentorum variæ species, q. 2. 282
- Testamentorum solemnitates quandoque non necessariæ, q. 4. *ibid.*
- Testamentum coram Parocho validum de jure Canonico, q. 6. 283
- Legata in Testamento, in quo solemnitates deficiunt, debent aliquoties solvi ab hærede, q. 7. *ibid.*
- Testamentum quidam facere non possunt, Tr. 7. c. 3. q. 2. 284
- Clerici de his, quæ consideratione Ecclesiæ perceperunt, nullum de jure possunt facere testamentum, saltem nisi in favorem causæ piæ, q. 3. *ibid.*
- In Testamento hæredes, aut legatarii, aliqui esse non possunt, Tr. 7. c. 4. q. 2. 285
- Timor, si sit multum vehemens & excessivus, in tantum quod rationem perturbet, impedit operationem ex parte mentis, Tr. I. c. 13. q. 1. 119
- Si quis propter timorem sic dispositus est, ut faciat aliquid prohibitum, vel prætermittat aliquid præceptum in Lege divina, talis timor est peccatum mortale. Diminuitur tamen secundum aliquid, quia minus voluntarium est, quod ex timore agitur, q. 2. *ibid.*
- Timor potest excusare a præceptis Ecclesiæ. 120
- Traditio Sanctorum est Regula morum, Tr. I. c. 1. q. 3. 47
- Traditiones nostras populo observandas non tradamus, q. 6. 53

- Tutores, Curatores, Nobiles, viduæ, &c. non excusantur ab usura, si exigant aliquod lucrum ultra sortem, Tr. 4. c. 9. q. 1. 5. & 6. 204
 Tutores quo pacto se hoc modo indemnes præstare possunt? q. 3. 205
 Tutores possunt-ne compensare damnum sibi emergens? q. 4. 207

V

- V**endi non possunt res, quæ in usus tantum malos inserviunt, Tr. 3. c. 8. q. 3. 174
 Vendentes Tabernarii, aut Macellarii carnes prohibitas, aut parantes cœnam diebus jejunii, non raro peccant, q. 6. 7. & 8. 176
 Venditium fraus circa speciem, ad restitutionem obligat, Tr. 3. c. 9. q. 1. 177
 Venditium fraus circa pondus, mensuram, aut quantitatem, ad restitutionem obligat, q. 2. 178
 Venditium fraus circa qualitatem, obligat ad restitutionem, q. 3. *ibid.*
 Difficile est, inter vendentis, & ementis commercium non intervenire peccatum. 179
 Venditor tenetur-ne vitium rei venalis aperire? Tr. 3. c. 10. q. 2. *ibid.*
 Si rei venditæ vitium faciat rem minus valere, injusta erit venditio: unde peccat occultans vitium, *ibid.*
 Venditor ex hoc ipso dat emptori damni vel periculi occasionem, quod rem vitiosam ei offert, 182
 Si venditor dolo fecerit, ut rem pluris venderet, tenetur præstare emptori illud, quod minus dedisset, si dolum cognovisset, q. 3. *ibid.*
 Carius vendere rem, quam valeat, est secundum se injustum & illicitum, q. 5. 183
 Si vitia rei, quæ vendenda proponitur, sint occulta, nisi per venditorem manifestentur, non sufficienter committitur emptori iudicium; *ibid.*
 Vix veniam meretur, frequenter peccans, & lugens, Tr. 1. c. 15. q. 3. 122
 Vestium pompa Christianos non decet, Tr. 1. c. 16. q. 7. 127
 Via lata ducit ad perditionem, Tract. 1. c. 1. quæst. 8. 56.
 Via salutis arcta est. *ibid.*
 Voluntas non est perfecta, nisi opportunitate data operetur, Tr. 1. c. 16. q. 10. 129
 Usura est lucrum ex mutuo principaliter intentum, Tr. 4. c. 2. q. 1. 185
 Usura, alia realis, alia mentalis, q. 3. 186
 Usura violat jus naturale, divinum, & Ecclesiasticum, Tr. 4. c. 3. q. 1. 187
 Usuras utriusque Testamenti pagina detestatur, q. 4. *ibid.*
 Usuræ

- Usuræ tollitur iniustitia, quando non spe lucri accipitur, sed pro recompensatione damni, Tr. 4. c. 4. q. 7. 191
- Usuræ vitium non excusatur, nisi tollatur spes lucri. *ib.*
- Usura in quibusdam casibus non est, licet plus accipiat, Tr. 4. c. 6. q. 1. 193
- Usura tacita est, cum quis aliquid commune habet cum alio, & periculum & damnum non est commune, Tr. 5. c. 7. q. 5. 200
- Legendum-ne est c. *Naviganti*, cum negatione: *Usurarius non est censendus?* q. 7. 200
- Ab Usura non excusantur Tutores, Curatores, Nobiles, &c. qui exigunt interesse ultra sortem, Tr. 4. c. 9. q. 1. & 6. 202. 204
- Ab Usura excusantur-ne viduæ exigentes aliquod interesse? q. 5. 204
- Usura non excusatur, etiam quantumcumque ordinetur ad vitæ necessitatem, Tr. 4. c. 10. q. 2. 207
- Usuræ varii prætextus exploduntur, Tr. 4. c. 10. per totum. *ib.*
- Cum Usurariis quo pacto agere debet Confessarius? Tr. 4. c. 11. per totum. 212
- Ab Usurariis restitutio requirenda, Tr. 5. c. 11. q. 2. 3. 4. 5. & 7. *ib. & seqq.*
- Usurarii manifesti dicuntur illi, de quibus notorium est de jure, ut quia confessi, vel condemnati, vel de facto, quia habent operis evidentiam, quæ nulla potest tergiversatione celari, Tr. 4. c. 15. q. 1. 232
- Usurariorum variæ pœnæ, sex præcipuæ, q. 2. *ib.*
- Usurarios contractus fabricantes Notarii puniuntur, & quandoque restituere tenentur, si usurarii non restituant, q. 3. 233
- Non licet ut plurimum inducere aliquem ad mutuandum sub usuris, Tr. 5. c. 1. q. 17. 239
- Non licet nisi in urgenti necessitate, mutuum petere sub usura. *ib.*
- Contra usuras, aliosque contractus illicitos edictum promulgatum in Synodo Albanensi. 289

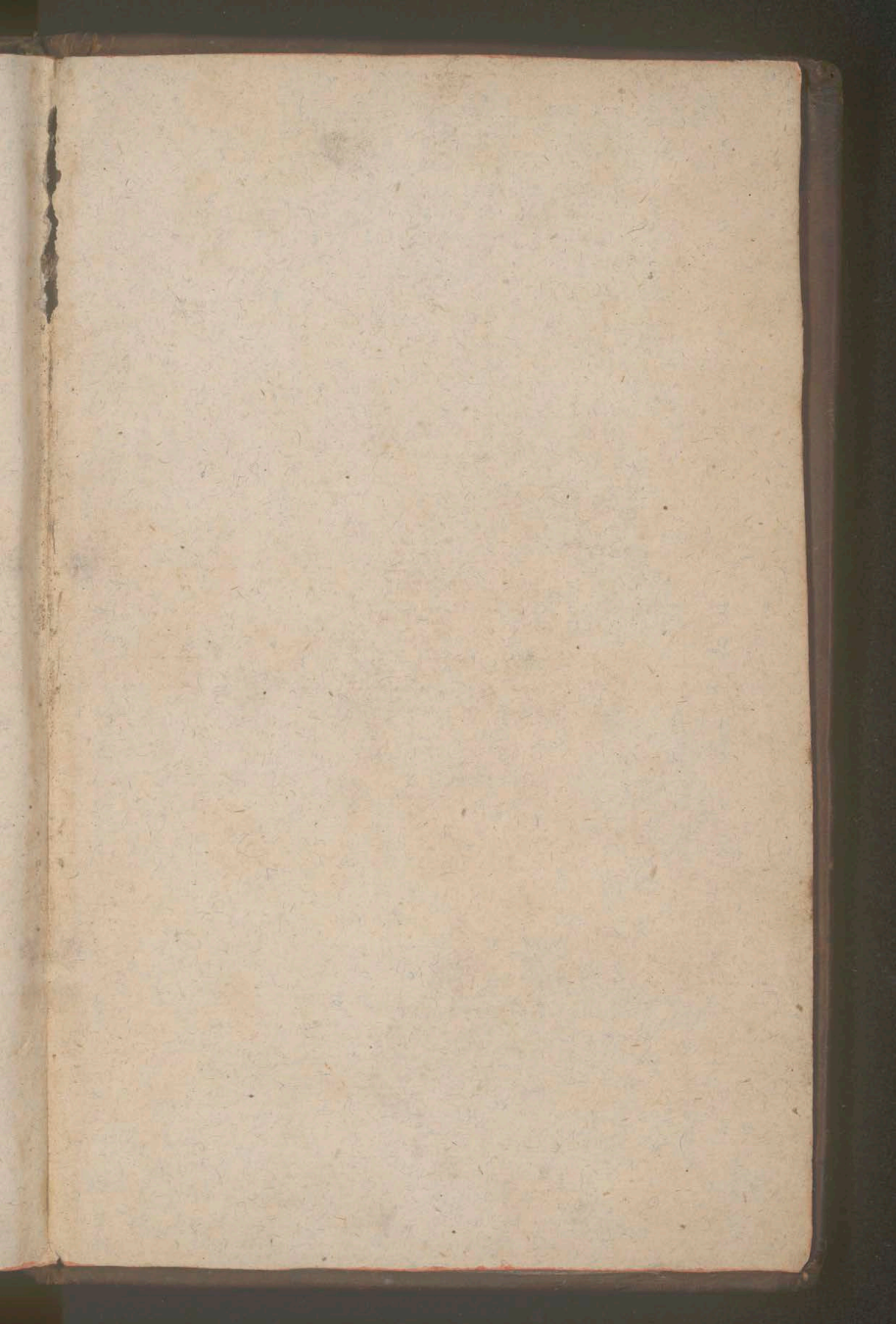
Z

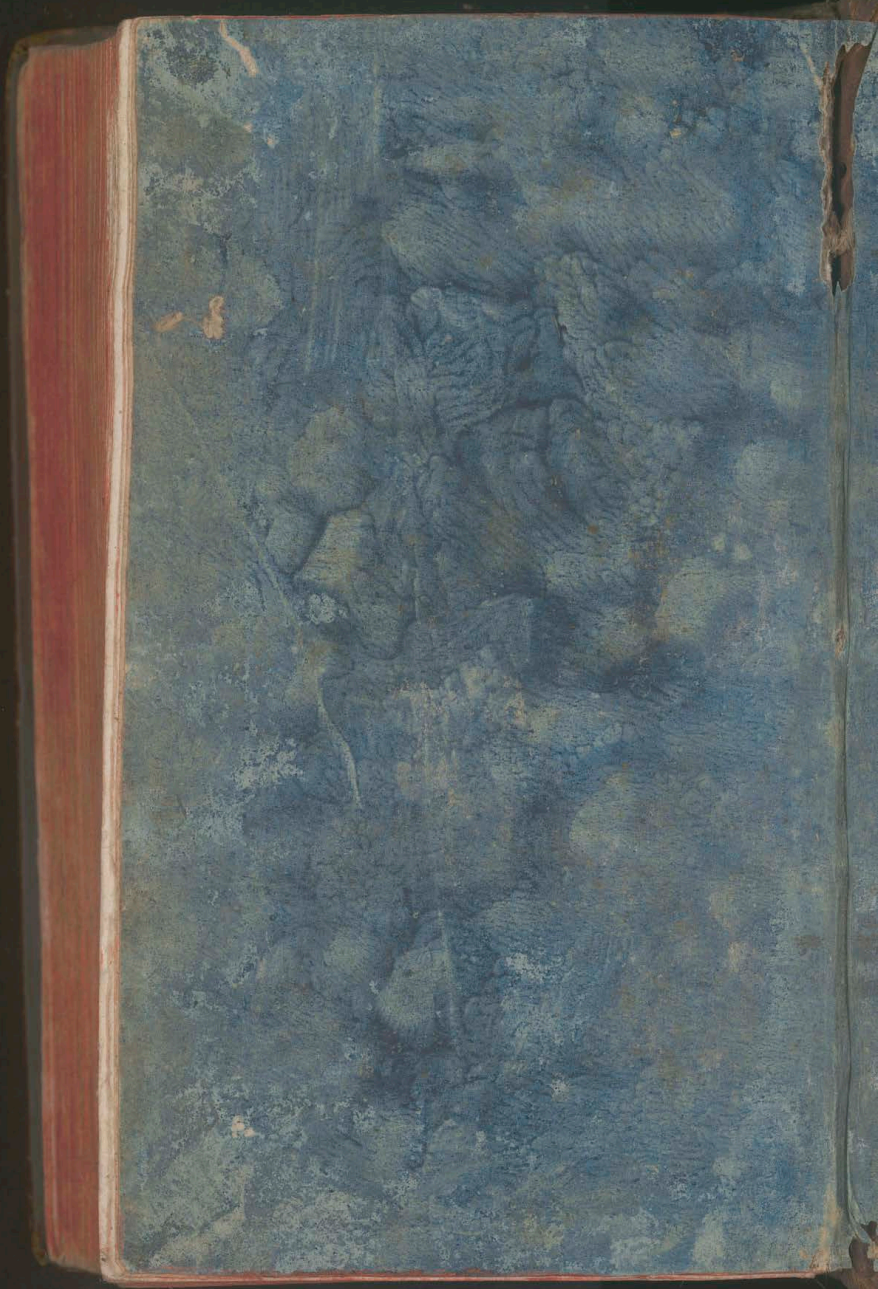
- Z** Elus Episcoporum contra Probabilismum, Tr. 1. c. 5. q. 5. 61
- Zelus Episcoporum Gallæ ad reprimendam novorum quorundam Scriptorum audaciam, Tr. 1. c. 8. 107
- Zelus S. Gregorii Papæ VII. Tr. 1. c. 1. q. 1. 49

F I N I S .

Biblioteka Jagiellońska

stdr:0030662

